

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’NİN PKK TERÖRÜ İLE
MÜCADELESİNİN KAMU POLİTİKASI ANALİZİ
AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRMESİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN Yazgım DEMİR AKYIL

MALATYA-2024

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’NİN PKK TERÖRÜ İLE MÜCADELESİNİN KAMU POLİTİKASI
ANALİZİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRMESİ

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
Yazgım DEMİR AKYIL

DANIŞMAN
Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN

MALATYA-2024

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN'in danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım **“TÜRKİYE’NİN PKK TERÖRÜ İLE MÜCADELESİNİN KAMU POLİTİKASI ANALİZİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRMESİ”** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım tüm kaynakların hem metin içinde hem de kaynakça bölümünde uygun biçimde gösterdiğimi belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Yazgım DEMİR AKYIL
MALATYA 2024

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın her aşamasında ilgi ve desteğini esirgemeyen, daima sabır ve hoşgörü gösteren değerli danışmanım Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN hocama bana ve çalışmama kattığı her şey için teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez izleme toplantılarında yapmış oldukları kıymetli önerilerle bu araştırmanın gelişimine katkıda bulunan Tez İzleme Komitesi üyeleri Prof. Dr. Gökhan TUNCEL ve Doç Dr. Abdullah TORUN hocalarıma da çok teşekkür ederim.

Akademik tecrübesi ve dostluğu ile bu süreçte hep yanımda olan Aslı AYDEMİR'e, hayatımın her anında olduğu gibi doktora eğitimim boyunca da arkamda olan ve bana güç veren aileme; canım annem ve babam Gül ve İskender DEMİR'e, kardeşim Yağız DEMİR'e, bu zorlu sürecin her anını birlikte yaşadığımız, desteğini ve sabrını hiç eksik etmeyen eşim Salih AKYIL'a ve biricik oğlum Demir AKYIL'a ne kadar teşekkür etsem az kalır, biliyorum.

İyi ki varsınız...

Yazgım DEMİR AKYIL

Malatya, 2024

ÖZET

TÜRKİYE’NİN PKK TERÖRÜ İLE MÜCADELESİNİN KAMU POLİTİKASI ANALİZİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRMESİ

Yazgım DEMİR AKYIL

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yönetim Bilimleri Bilim Dalı

Terör ve terörizm, dünya ve Türkiye için azami düzeyde önem arz eden, insan hayatını ve ülke yönetimlerini karmaşık bir ilişkiler ağı ile oldukça olumsuz bir şekilde etkileyen kavramlardır. Yıllar boyunca terör deneyimleri yaşamış ve yaşamaya devam eden bir ülke olan Türkiye bu sebeple tarihinin en büyük kayıplarını vermiştir.

Bu araştırmada Türkiye’nin en önemli terör odaklarından biri olan PKK Terör Örgütü ile 1984-2015 yılları arasında sürdürdüğü mücadele politikası, bir kamu politikası analizi çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. Sorunun gündeme gelişi ve politika için gündem oluşturulmasından başlayarak, terörle mücadele aktörleri, terörle mücadele politikasının yasal dayanakları, politikanın uygulanması ve bunların sonuçlarının, PKK’nın dönemsel strateji ve taktikleriyle karşılaştırarak ele alınması ve tüm bunlardan yola çıkarak, terörle mücadele politikasının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Konuya, sorunun iki tarafı olan devlet ve örgüt penceresinden bakılarak, dönemsel olarak yapılan analizler alışılmışın aksine terörle mücadelenin nicel değil, nitel özelliklerine yoğunlaşarak yapılmıştır. Ayrıca bu araştırma ile gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında Türkiye için nispeten yeni bir konu olan kamu politikası ve kamu politikası analizi alanlarına da katkı sağlayabilmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kavramlar: Terör, Terörizm, Terörle Mücadele, Kamu Politikası, Kamu Politikası Analizi, PKK Terör Örgütü

ABSTRACT

AN EVALUATION OF TURKEY’S FIGHT AGAINST PKK TERRORISM IN TERMS OF PUBLIC POLICY ANALYSIS

Yazgım DEMİR AKYIL

Ph. D. Thesis

Adviser: Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN

Inonu University Institute of Social Sciences

Department of Political Science and Public Administration, Administrative
Sciences

Terror and terrorism are concepts that are of utmost importance for the world and Turkey, and express human lives and country administrations in a very negative way through a complex network of relations. Turkey, a country that has experienced and continues to experience terrorism for years, has suffered the greatest losses in its history for this reason.

In this research, Turkey’s policy of fighting against the PKK terrorist organization, one of the most important terrorist focuses, between 1984 and 2015, was tried to be examined within the framework of a public policy analysis. Starting from the raising of the issue and setting the agenda for the policy, it is aimed to discuss the actors in the fight against terrorism, the legal basis of the fight against terrorism, the implementation of the policy and their consequences by comparing them with the PKK’s periodic strategies and tactics, and, based on all these, to evaluate the fight against terrorism policy. By looking at the issue from the perspective of the state and the organization, which are the two sides of the problem, periodic analyzes have been made by focusing on the qualitative rather than the quantitative features of the fight against terrorism, contrary to usual. In addition, this research aims to contribute to the fields of public policy and public policy analysis, which is a relatively new subject for Turkey compared to developed countries.

Key Words: Terror, Terrorism, Counterterrorism, Public Policy, Public Policy Analysis, PKK Terrorist Organization

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN TEMEL AÇIKLAMALAR

1.1.Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3.Araştırma Soruları	4
1.4. Araştırmanın Yöntemi	5
1.5.Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	5
1.6.Araştırmanın Sunuş Sırası.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

TERÖR, TERÖRLE MÜCADELE VE KAMU POLİTİKASI ANALİZİNE İLİŞKİN KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Terör ve Terörizm Kavramları	7
2.1.1. Terör ve Terörizmin Tanımı	7
2.1.2. Terörizmin Özellikleri	10
2.1.3. Terörizmin Unsurları.....	12
2.1.3.1. İdeoloji.....	12
2.1.3.2. Örgüt.....	13
2.1.3.3. Şiddet	14
2.1.4. Terörizmin Nedenleri.....	15
2.1.5. Terörizmin Çeşitleri.....	17
2.1.5.1. Devlet Terörizmi/ Yukarıdan Terörizm	17

2.1.5.2. Devlete Karşı Terörizm/ Aşağıdan Terörizm	19
2.1.5.2.1. İdeolojik Terörizm	19
2.1.5.2.2. Etnik/Bölücü Terörizm.....	20
2.1.5.2.3. Dini Terörizm	21
2.1.5.2.4. Ulusal Terörizm	21
2.1.5.2.5. Uluslararası Terörizm	22
2.2. Terörle Mücadele Kavramı ve Modelleri	23
2.2.1. Terörle Mücadelenin Tanımı ve Kapsamı	23
2.2.2. Terörle Mücadele Modelleri.....	26
2.2.2.1. Bastırıcı Mücadele Modeli	26
2.2.2.1.1. Askeri Bastırma (Savaş) Modeli	27
2.2.2.1.2. Yasal Bastırma (Ceza Adaleti) Modeli.....	28
2.2.2.2. Uzlaşmacı Mücadele Modeli	29
2.2.2.3. Demokratik Mücadele Modeli.....	30
2.3. Kamu Politikası ve Kamu Politikası Analizi	31
2.3.1. Kamu Politikası Tanım ve Özellikleri	32
2.3.2. Kamu Politikası Aktörleri	34
2.3.3. Kamu Politikası Süreci	37
2.3.4. Kamu Politikası Analizi.....	41
2.3.5. Kamu Politikası Analiz Modelleri	43
2.3.5.1. Süreç (İşlevsel) Modeli	44
2.3.5.2. Kurumsal Model	46
2.3.5.3. Grup Modeli.....	47
2.3.5.4. Elit (Seçkinler) Modeli	48
2.3.5.5. Sistem (Siyasal) Modeli	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE TERÖRİZM VE TARİHSEL SEYRİ

3.1. Dünyada Terörizm ve Tarihsel Durumu	51
3.1.1. Terörizmin Tarihsel Seyri	51
3.1.2. Dünyadaki Terör Örgütleri.....	54
3.2. Türkiye'de Terörizm, Tarihsel Seyri ve Terör Örgütleri	58

3.2.1. Türkiye’de Terörün Tarihsel Seyri	59
3.2.1.1. 1980 Öncesi Terör.....	59
3.2.1.2. 1980 Sonrası Terör	64
3.2.2. Türkiye’de Terör Örgütleri ve Amaçları.....	66
3.2.2.1. Sol Terör Örgütleri.....	67
3.2.2.2. Dini Terör Örgütleri.....	71
3.2.2.3. Bölücü Terör Örgütleri	75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN TERÖRLE MÜCADELESİNE İLİŞKİN BİR KAMU POLİTİKASI ANALİZİ

4.1. Sorunun Gündeme Gelişi ve Tanımlanması.....	78
4.1.1. Sorunun Tarihsel Gelişimi	78
4.1.2. PKK’nın Kuruluş Süreci ve Eylemselliğin Başlaması	84
4.1.3. Sorunun Tanımlanması Sorunu	86
4.2. Terörle Mücadele Politikasının Formüle Edilmesi.....	88
4.2.1. Terörle Mücadele Politikasının Aktörleri.....	89
4.2.1.1. Resmi Aktörler.....	90
4.2.1.1.1. Başbakanlık ve Hükümet	91
4.2.1.1.1.1. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği	92
4.2.1.1.1.2. Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı	94
4.2.1.1.1.3. Terörle Mücadele Yüksek Kurulu (TMYK).....	95
4.2.1.1.2. İçişleri Bakanlığı	97
4.2.1.1.2.1. Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı (KDGM).....	97
4.2.1.1.2.2. Emniyet Genel Müdürlüğü.....	98
4.2.1.1.2.3. Jandarma Genel Komutanlığı.....	100
4.2.1.1.2.4. Geçici Köy Korucuları	101
4.2.1.1.3. Türk Silahlı Kuvvetleri (Genel Kurmay Başkanlığı)	103
4.2.1.2. Gayri Resmi Aktörler.....	105
4.3. Terörle Mücadele Politikasının Yasal Dayanakları	109
4.3.1. Türkiye’de Terörle Mücadeleye İlişkin Yasal Düzenlemeler	111
4.3.1.1. Anayasa	112

4.3.1.2. Terörle Mücadele Kanunu.....	114
4.3.1.3. Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun	119
4.3.1.4. Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun.....	120
4.3.1.5. Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun	123
4.4. Terörle Mücadele Politikasının Uygulanması.....	124
4.4.1. Türkiye'nin Sorunu Algılama ve Kabullemesi: 1984-1993.....	125
4.4.1.1. ANAP İktidarı ve Meseleye Bakışı.....	125
4.4.1.2. Olağanüstü Hal Uygulamasının Başlaması	132
4.4.1.3. Düşük Yoğunluklu Çatışmanın İlk Yılları	134
4.4.1.4. Körfez Savaşı ve Mücadele Sürecine Etkileri	138
4.4.1.5. Özal'ın Kürt Açılımı.....	140
4.4.1.6. PKK'nın Kırsalda Yoğun Terör Süreci ve Gerilla Savaşı ile Kurtarılmış Bölge Oluşturma Çabası.....	143
4.4.2. Teröristle Mücadeleden Terörizmle Mücadeleye Doğru: 1993-2002.....	147
4.4.2.1. Koalisyonlar ve Terörle Mücadele.....	147
4.4.2.2. Hükümet-PKK Görüşmeleri	157
4.4.2.3. Silahlı Mücadelede Profesyonelliğe ve Alan Hakimiyetine Geçiş	160
4.4.2.4. PKK'nın Farklı Strateji Denemeleri: Kent Merkezli Terör, Ateşkes ve İçe Kapanma	163
4.4.3. Türkiye'de Siyasi İstikrar, Demokratikleşme Çabaları ve Sonrasında Mücadelede Paradigma Dönüşümü: 2002-2015.....	167
4.4.3.1. Tek Parti İktidarı ve Meseleye Yaklaşımı.....	168
4.4.3.2. 1 Mart Tezkeresi ve II. Körfez Savaşı'nın Terörle Mücadeleye Etkileri	171
4.4.3.3. AB'ye Üyelik Süreci Kapsamında Gerçekleşen Demokratikleşme Adımları.....	174
4.4.3.4. Çözüme Doğru Somut Bir Adım: Demokratik Açılım-Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi	176
4.4.3.4.1. Projenin Tanımı Amacı ve Kapsamı.....	177
4.4.3.4.2. Proje Kapsamında Yaşanan Gelişmeler	179

4.4.3.5. Türkiye'nin Barış Umudu: Çözüm Süreci	182
4.4.3.5.1. Çözüm Sürecinde Önemli Gelişmeler	183
4.4.3.5.1.1. 2013 Nevruz'u ve Ateşkes İlanı	183
4.4.3.5.1.2. Akil İnsanlar Heyeti	184
4.4.3.5.1.3. Gezi Parkı Eylemleri	185
4.4.3.5.1.4. Demokratikleşme Paketi	185
4.4.3.5.1.5. Çözüm Süreci Yasası	186
4.4.3.5.1.6. Suriye İç Savaşı ve Kobane Olayları	186
4.4.3.5.1.7. Dolmabahçe Mutabakatı	188
4.4.3.5.1.8. 7 Haziran Seçimleri ve Çözüm Sürecinin Sonu	190
4.4.3.5.2. Çözüm Sürecinde Önemli Alanlar	190
4.4.3.5.3 Çözüm Sürecinin Güçlü ve Zayıf Yanları	194
4.4.3.6. PKK'nın Terörle Paralel Siyasallaşma Çabaları ve Demokratik Özerklik Odaklı Dönem	196

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ

5.1. Bulgular	199
5.2. Öneriler	203
5.3. Sonuç	206
KAYNAKÇA	210

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
ARGK	: Arteşe Rızgariya Gele Kürdistan
ASALA	: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
DDKO	: Devrimci Doğu Kùltür Ocakları
DEV-GENÇ	: Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu
DEV-YOL	: Devrimci Yol
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DHKP-C	: Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
DKK	: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
DP	: Demokrat Parti
DYÇ	: Düşük Yoğunluklu Çatışma
DYP	: Doğru Yol Partisi
ERNK	: Eniya Rızgariya Newata Kürdistan
ETA	: Euskadi Ta Askatasuna
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
HAMAS	: Harakat al-Muqawama al-İslamiya
HDP	: Halkaların Demokrasi Partisi
HEP	: Halkın Emek Partisi
HKK	: Hava Kuvvetleri Komutanlığı
HPG	: Hezen Parastine Gele
HRK	: Hezen Rızgariya Kürdistan
IRA	: Irish Republican Army
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti

İBDA-C	: İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi
KADEK	: Kongreya Azadiya Demokratika Kürdistan
KCK	: Koma Civaken Kürdistan
KDGM	: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KKK	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
KONGRA-GEL	: Kongreya Gele Kürdistan
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MLKP	: Marksist Leninist Komünist Parti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OHAL	: Olağanüstü Hal
PKK	: Partiya Karkeren Kürdistane
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDKP	: Türkiye Devrimci Komünist Partisi
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKDP	: Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TKP/ML	: Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist Hareketi
TMK	: Terörle Mücadele Kanunu
TMYK	: Terörle Mücadele Yüksek Kurulu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN TEMEL AÇIKLAMALAR

Bu bölümde araştırmaya ilişkin temel açıklayıcı bilgilere yer verilerek araştırmanın; konusu ve önemi, amacı, soruları, yöntemi, kapsam ve sınırlılıkları ile sunuş sırası hakkında açıklamalara değinilmiştir.

1.1.Araştırmanın Konusu ve Önemi

1980’li yıllarla birlikte değişmeye başlayan dünya düzeni, yeni dengeleri, yeni oluşumları ve bunların sonucu olarak yeni sorunları beraberinde getirmektedir. Yeni dünya düzeninin baş etmeye çalıştığı sorunların en önemlilerinden biri ise terör ve terörizmdir.

Elbette ki terör 1980’li yıllarla var olmuş bir kavram değildir. Tarihte ilk terör eylemleri, M.S. ilk yüzyılda Ortadoğu’da Romalılara karşı yapılan ayaklanmalar olarak kabul edilse de, bugünkü anlamda terör, literatüre Fransız İhtilali ile girmiştir. Yakın tarihe baktığımızda ise, terör ve terör eylemlerinin 1960’lı yıllardan sonra kendini yoğun bir şekilde hissettirmeye başladığı söylenebilir. O yıllarda batı dünyası Filistin halkının Yahudilere karşı eylemlerini terörizm olarak kabul etse de, daha sonra özellikle İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA)’nın eylemleriyle terörün tek bir milleti olmadığı anlaşılmaya başlanmıştır (Kuyaksil, 2004: 989-990). 1980’li yıllara gelindiğinde ise uluslararası bir boyut kazanmaya başlayan terörizm, bugüne gelene kadar boyutunu ve etki alanını genişletmeyi sürdürmüştür.

Dünyanın birçok ülkesi, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, terörizmle mücadele etmekte, milyarlarca dolar savunma ve güvenlik harcaması yapmakta ve binlerce vatandaşını teröre kurban vermektedir. Üstelik gün geçtikçe artan, çeşitlenen ve hedef büyüten terör örgütleri, belli bir ülkeye, belli bir milliyete ya da belli bir yönetime karşı olmaktan çıkmış, dünyanın diğer bir ucundaki ülkeleri hedef alır ve o ülkelerde etkisi çok büyük boyutlara ulaşan terör eylemleri gerçekleştirir duruma gelmişlerdir (Baharçiçek, 2000: 12). Bununla beraber terör örgütleri, kuruldukları ülkelerin vatandaşlarının yanı sıra çok çeşitli ülkelerden militan desteği almaktadırlar. Bu destek sadece militan desteği ile kalmamakta, para, lojistik, mühimmat gibi çok çeşitli desteklere dönüşmektedir. Günümüz koşullarında uluslararası destek olmadan uzun süre

yaşayabilecek bir terörist örgütün varlığı pek mümkün değildir. Tüm bu destekler sayesinde ise dünyanın güvenli sayılabilecek herhangi bir yerinde bile, bir terör saldırısına maruz kalmak olası bir duruma gelmiştir, yani dünyada güvenli denebilecek bir toprak parçası bulmak neredeyse imkansız sayılabilir. Bu örnekler terörün küreselleştiğinin en açık işaretleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Konunun en vahim tarafı ise, terörizmin lehine gelişen tüm bu olumsuz gidişatın bir türlü durdurulamamasıdır.

Türkiye’de ise 1960’lı yıllarda başladığı kabul edilen terörist faaliyetler, ideolojik kaynağı değişiklik göstererek 1980’e dek sürmüştür, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile önemli ölçüde sekteye uğratılsa da, demokratik hayata dönülmesi ile tekrar etkili hale gelmiştir (Alkan, 2002: 58-59). Türkiye, 1984 yılında gerçekleştirdikleri ilk resmi eylemleri sebebiyle Marksist-Leninist ideoloji kaynaklı, Kürt kimliğinin ve Doğu, Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin geri kalmışlığının istismarı ile faaliyetlerini sürdüren Kürdistan İşçi Partisi (PKK-Partiya Karkeren Kurdistan) adındaki terör örgütü ile tanışmıştır. Bugün en büyük terör sorunlarından biri bu örgüt olsa da, özellikle 1990’larla beraber Hizbullah, İslami Büyük Doğu Akıncıları Cephesi (İBDA-C), Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD), Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) gibi radikal dini terör örgütlerinin faaliyetleri de ülkemize büyük sıkıntı ve zorluklar yaratmıştır. Aslına bakılırsa, Anadolu toprakları, sahip olduğu hassas jeopolitik konum, nüfus potansiyeli, yer altı ve yerüstü kaynakları, bölge toprakları ile kıyaslandığında ileri sayılabilecek ekonomik ve teknolojik gücü nedeniyle yüzyıllardır, parçalanmak ya da ele geçirilmek istenen bir coğrafyadır ki bu nedenlerle Anadolu tarihi, savaş ve saldırılarla dolu bir tarih olmuştur.

Günümüz dünyasında savaşa neden olan konular için, terörizm de savaşlar kadar başvurulan bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli sebeplerle savaş yoluna başvuramayan gruplar ya da devletler için hedeflerine zarar verebilmenin, en kolay yolu terörist faaliyetlerde bulunmak ya da terörizme destek vermektir. Bugün dünyayı ve Türkiye’yi etkileyen terörist örgütlerin arkasında önemli uluslararası güçlerin var olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Sadece uluslararası değil, bazı ulusal grupların da terörizmden çıkar elde ettiği, barışın sağlanmaması için çaba sarf ettikleri de göz önüne alındığında dünyada ve Türkiye’de terörün bir türlü sona erdirilememesi çok da beklenmedik bir durum olmamaktadır.

Görüldüğü üzere terör ve terörizm, dünya ve Türkiye için azami düzeyde önem arz eden, insan hayatını ve ülke yönetimlerini karmaşık bir ilişkiler ağı ile oldukça olumsuz bir şekilde etkileyen kavramlardır. Yıllar boyunca terör deneyimleri yaşamış ve yaşamaya devam eden bir ülke olan Türkiye bu sebeple tarihinin en büyük kayıplarını vermiş, on binlerce insan hayatını kaybetmiş, yüz binlerce insan yaralanmış, binlerce kişi kalıcı sakatlıklarla yaşamaya mahkum edilmiştir. Yüzyıllardır bir arada yaşamayı başarmış, etnik ve dini gruplar birbirlerini düşman olarak görmeye başlamış ve toplumda ayrışmalar meydana gelmiş, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları gitgide artmıştır. Maddi açıdan bakıldığında ise, Türkiye bütçesinin çok önemli bir kısmının her yıl terörle mücadele için harcadığı ve bu doğrultuda ülkenin iç ve dış enerjisinin çok ciddi oranda tüketildiği bilinen bir husustur. Bu açıdan terörle mücadele ve bu doğrultuda uygulanan politikaların terörü sonlandıramaması, Türkiye'nin birçok alanda istenilen noktaya ulaşamamasındaki en önemli sebeplerden biri olmuştur.

Bütün bu nedenler, Türkiye'nin uzun yıllardır en önemli meselelerinden olan terör, terörizm, terörle mücadele konuları ile ilgili akademik çalışmalar yapılmasının önemini ortaya koymaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada Türkiye'nin terörle mücadele politikasının PKK terörü ile sınırlandırılarak ve terör örgütünün değişen stratejileri ile ilişkilendirilerek, bir kamu politikası analizi çerçevesinde irdelenmesi amaçlanmıştır. Kamu politikası analizi; hükümetlerin ne yaptığını, niçin yaptığını ve bu yapılan şeyin vatandaşların yaşamında herhangi bir değişiklik yapıp yapmadığını öğrenmek ve anlamak olarak tanımlanan bir analizdir (Çevik, 1998: 105). Bu bağlamda kamu politikası analizi, hükümetlerin dış politika, savunma, konut, sağlık, eğitim gibi bütün kamu hizmetleriyle ilgili politikalarının aktörleri, nedenleri, sonuçları, uygulanma biçimleri ve etkileriyle ilgilenir. Terör konusu defalarca inceleme konusu yapılmasına rağmen, literatürde kamu politikası analizi çerçevesinde ele alınmış bir terörle mücadele çalışmasına az rastlanmaktadır. Söz konusu analiz yapılırken, “süreç analizi” ya da diğer adıyla “işlevsel analiz” yoluyla sorunun gündeme gelişi, tanımlanması, gündem oluşması, politikanın formüle edilmesi, meşruiyetinin sağlanması ve politikanın uygulama süreci ele alınmakla beraber, politikadan beklenen sonuçlar ile gerçekleşen sonuçlar

değerlendirilmiştir. Politikanın değerlendirme aşamasında sadece politikanın değeri, yani hedeflerine ulaşp ulaşmadığı, saptanmamış, politikanın yarattığı etkiler de irdelenmiştir.

Sorunun gündeme gelişi ve politika için gündem oluşturulmasından başlayarak, terörle mücadele aktörlerini, terörle mücadele politikasının yasal dayanaklarını, hükümet politika ve uygulamalarını ve bunların sonuçlarının, PKK'nın dönemsel strateji ve taktikleriyle karşılaştırarak ele alındığı ve tüm bunlardan yola çıkarak, terörle mücadele politikasının değerlendirilmesinin amaçlandığı bu araştırmanın farklı ve yenilikçi bir çalışma olacağı umulmaktadır.

Konuya, sorunun iki tarafı olan devlet ve örgüt penceresinden bakılarak, dönemsel olarak yapılan analizler alışılmışın aksine terörle mücadelenin nicel değil, nitel özelliklerine yoğunlaşarak yapılmıştır. Terörle mücadele konusuna, güvenlik boyutuna ek olarak daha geniş bir açıdan ve çok boyutlu bir politika süreci çerçevesinden bakılmış olması sebebiyle bu tarzda bir araştırmanın önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırma ile Türkiye için nispeten yeni bir konu olan kamu politikası ve kamu politikası analizi alanlarına da katkı sağlayabilmek amaçlanmıştır.

Bu tür bir araştırma ile terör ve terörle mücadele politikasının, yıllar içinde bu konuda yaşanan paradigma değişimlerinin ve bunların neticesinde ortaya çıkan gelişmelerin, öneri ve eleştiriler sunulması suretiyle, ülke sorunlarına ilgi duyan okuyuculara, konuyu inceleme konusu yapan araştırmacılara, sorunun çözümüne katkı sunmaya çalışan akademisyenlere belirli ölçülerde yarar sağlanması amaçlanmaktadır.

1.3.Araştırma Soruları

Bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olan PKK terörü ile mücadele politikasını oluşturan ve şekillendiren en önemli dinamikler nelerdir?
2. Terörle mücadele politikası sürecinde yer alan en önemli aktörler ve bunların sürece etkileri nelerdir?
3. PKK terörünün gelişimi ile Türkiye'nin terörle mücadele politikasının seyri ne ölçüde örtüşmektedir ve birbirini ne ölçüde etkilemektedir?
4. Uygulanan bu politikadan bugüne kadar elde edilen sonuçlar, amaçlarla ne derece uyumludur ve bu sonuçlar, ülkeyi ne şekilde etkilemiştir?

5. Terörle mücadele politikasının amacına ulaşabilmesi için neler önerilebilir?

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel, ve tarihsel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bu bağlamda terör ve terörizm konularında yayınlanmış yerli ve yabancı eserler, Türkiye'nin terör ile mücadelesini ele alan eserler, gazete, dergi ve internet üzerindeki makaleler, mevzuatlar, hükümet ve parti programları, terörle ilgili kurum ve kuruluş yapıları incelenerek, Türkiye'de terör ve terörle mücadele yönetiminin durumu betimsel yöntemlerle değerlendirmeye çalışılmıştır. Bunların dışında güvenlik birimlerinin hazırladığı hizmete özel yayınlar, Türkiye'deki terör örgütlerine ait belgeler, örgüt yöneticilerine ait çeşitli yayınlar, örgütlerin yazılı ve görsel yayın organları olan dergi, internet siteleri ve tv programlarından faydalanılmıştır. Taranan kaynaklar sonucunda dolaylı ve alıntısız araştırma yöntemi kullanılmıştır.

1.5. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmada Türkiye'nin terörle mücadele politikası; özne olarak PKK terörü ile sınırlandırılmış, zaman olarak da bu örgütün eylemselliğinin başlangıcı olarak kabul edilen 1984 yılı ile Çözüm Süreci olarak adlandırılan dönemin bitişi olan 2015 yılları ile sınırlandırılarak incelenmeye çalışılmıştır. Konunun günümüze kadar devam eden dinamik bir konu olması sebebiyle araştırmanın belli bir zaman aralığı ile sınırlandırılması gerekmiştir. Bu sınırlama yapılırken de bu süreçteki en belirgin paradigma dönüşümlerinin yaşandığı dönemin bitişi dikkate alınmıştır. Bu inceleme, bir kamu politikası analizi çerçevesinde yapılmıştır. Söz konusu analiz yapılırken, “süreç analizi” ya da diğer adıyla “işlevsel analiz” çeşidinin öngördüğü aşamalara uygun olarak başlıklandırma ve bölümlendirme yapılmıştır. Sorunun gündeme gelişi, tanımlanması, gündem oluşması, politikanın formüle edilmesi, meşruiyetinin sağlanması ve politikanın uygulama süreci ele alınmakla beraber, politikanın genel değerlendirmesi yapılmıştır. Süreç analizi modeli tüm bu aşamalara ilişkin veri elde ederek bir program ya da politikanın nasıl geliştirildiğine, kararların nasıl alındığı ve uygulandığına, kimlerin bu süreçlerde nasıl rol aldığına ve ne ölçüde etkili olduğuna, uygulama sonuçlarının ne olduğuna yanıt aramaya çalışan bir model olduğu için araştırmanın bu model çerçevesinde yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca teorik bir

model olmaktan ziyade pratiğe dönük bir model olması ve kamu politikalarını oluşturan karar ve eylem karmaşasında basit ve mantıklı bir biçim ortaya koyması nedeniyle de kolaylıklar sağlaması açısından tercih edilmiştir.

1.6.Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırmanın birinci bölümünde; araştırmanın konusu ve önemi, amacı, soruları, yöntemi, kapsam ve sınırlılıklarından oluşan “Araştırmaya İlişkin Temel Açıklamalar” başlığına yer verilmiştir. İkinci bölüm, “Terör, Terörle Mücadele ve Kamu Politikası Analizine İlişkin Kuramsal Çerçeve” başlığından oluşmuş, bu başlık altında terör, terörizm kavramları üzerinde durulmuş, terör ve terörizmin nedenleri, çeşitleri irdelenmiştir. Yine bu başlık altında terörle mücadele ve terörle mücadele modelleri hakkında bilgi verilmiş, kamu politikası ve analizi konusu incelenmiştir. Üçüncü bölümde dünyada terörizmin tarihsel seyri, terör örgütleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Daha sonra ise Türkiye’nin terörle olan ilişkisi ve Türkiye’de terörün gelişimi ve Türkiye’deki terör örgütleri hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde ise, “Türkiye’nin Terörle Mücadelesine İlişkin Bir Kamu Politikası Analizi” başlığı altında “süreç analiz modeli”ne uygun olarak, terörle mücadele politikası; sorunun gündeme gelişi ve tanımlanması, politikanın formüle edilmesi, politikanın yasal dayanakları ve politikanın uygulanması başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde ve terör örgütü stratejileri ile karşılaştırılarak irdelenmiştir. Kamu politikası analizin son aşaması olan değerlendirme aşaması ise çalışmanın beşinci bölümünde “Bulgular, Öneriler ve Sonuç” başlığı altında yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TERÖR, TERÖRLE MÜCADELE VE KAMU POLİTİKASI ANALİZİNE İLİŞKİN KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Terör ve Terörizm Kavramları

Sosyal bilimlerin konusu içine giren birçok kavramın, doğaları gereği üzerinde uzlaşılmış, kesin ve her durumda geçerli bir tanımı yoktur. Bir sosyal bilimler konusu olan terör ve terörizm kavramları da, oldukça eskilere dayanan bir tarihe ve uluslararası bir etkileşim gücüne sahip olmalarına rağmen fazlaca tartışılan ve tanımlanmaları zor olan kavramlardır. Bunun en önemli sebebi ise, ülkelerin bu kavramlara farklı açılardan bakmaları, kendi faydaları ile örtüşen anlamlar yüklemeleridir. Bu çerçevede bir ülkenin terör olarak kabul ettiği bir eylem, bir başka ülke için haklı ve meşru bir eylem kabul edilebilmektedir. Terör ve terörizm kavramlarının tanımlama sorununun en önemli nedeni siyasi olsa da, tek nedeni bu değildir. Araştırmacıların ya da kavramları kullanan kişilerin de konumları ve eğilimlerine göre kavramları farklı şekillerde anlamlandırabilmeleri, bu kavram kargaşasının önemli nedenlerinden biridir (Uzun, 2003: 3). Hatta kavramların son yıllardaki kullanım sıklığı ve ilgi çekici olması nedeniyle medya organları ve resmi organlar tarafından her türlü şiddet eyleminin terör olarak ifade edilmesi de tanımlama sorununa yol açmaktadır. Bu sebeplerledir ki terörle ilgili kavramların birçok tanımı yapılmış ve hepsinde kavramların farklı yönleri vurgulanmıştır.

2.1.1. Terör ve Terörizmin Tanımı

Terör kelimesi, korkutmak, ürkütmek, yıldırma, dehşete kapılmak, sindirmek gibi manaları olan Latince “terrere” kelime kökünden gelmekte ve dehşet, aşırı korku saçma, bu amaçla yıkma ve öldürme anlamında da kullanılmaktadır (Özel, 2007: 15). Türkçedeki karşılığı ise; dehşet, korku yaratan veya bu dehşet ve korkuyu telkin eden durum, eylem, kişi ve gücü anlatmaktadır. Terör deneyimi, önceden bilinmesi ya da kontrolü bizim dışımızda olan olayların istenmeyen ürünlerinden oluşmaktadır (Wilkinson, 2002: 143). Herhangi bir kapkaç olayı ya da trafik kazası da toplumda korku oluşturduğu için, trafik terörü, kapkaç terörü gibi kavramlar sıklıkla kullanılır.

Terör, hem şiddete başvurarak oluşturulan korku ortamını, hem de bu ortamı yaratan şiddet eylemini ifade etmektedir (Zafer, 1999: 1). Ancak araştırmamızın konusunu oluşturan terör kavramı; siyasal amaca yönelmiş, toplumda korku oluşturan bir eylem ya da durumu anlatmaktadır (Acar, 2012:111). En kısa tanımı ile terör, örgütlü ve kuralsız şiddet hareketidir. Terörün yaygın olarak kullanılan tanımlarından bazıları ise şunlardır (Çora, 2008: 18-19):

“Terör insanları yıldırma, sindirmek yoluyla onlara belli düşünce ve davranışları benimsetmek için zor kullanma ya da tehdit etme eylemidir.”

“Terör, politik davranışlara olağan dışı yollarla etki yapmak amacıyla tedhiş ve tehdit kullanımı gerektiren sembolik bir harekettir.”

“Terör, bir siyasal iktidar düzenini yıkıp, siyasal iktidara egemen olarak kendi görüşleri doğrultusunda iktidar yapısı oluşturmaya yönelik, politik bir savaş aracıdır.”

Her ne kadar terör için kabul görmüş ortak bir tanım olmasa da, yapılan tanımların bazı ortak noktaları vardır. Bu ortak noktaları tespit etmek, terör kavramını açıklayabilme hususunda oldukça yararlı olacaktır. Öncelikle; terörün ideolojik bir boyutu vardır. Genellikle siyasi bir amaç uğruna gerçekleştirilir ve hedeflediği kişi, grup ya da toplumda meşru ya da gayri meşru olarak belirlenmiş egemenlik ilişkisine, otoritenin sahibine karşı gelişir. Terör eylemleri, kanun dışı bir şekilde örgütlenmiş bir örgüt tarafından gerçekleştirilir, yani örgütlü bir harekettir. Korkutma, sindirme, cinayet, tehdit, işkence ve adam kaçırma gibi şiddet içeren metotlar kullanır. Bu üç unsur, ideoloji, örgütlülük ve şiddet, geliştirilen terör tanımlarının en önemli üç ortak özelliği olarak kabul görse de, bunların dışında; kuralsızlık, illegallik, istismar, dış desteğe ihtiyaç duyma, propagandayla var olma gibi unsurlar da terörü kavramı ile içi içe geçmiş durumdadır (Ceylan, 2012: 22).

Terör kavramı, Fransız İhtilali sonrası “terror”, “terrorist”, “terrorizm” gibi kavramlarla genişlemiş ve diğer dillerde de bu şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Gökbunar ve Uluhan, 2010: 8). Bu kavramlardan biri olan terörizm, en az terör kavramı kadar önemli ve en az onun kadar sık kullanılan bir kavramdır.

Terörizmin genel anlamda şiddet mi, yoksa şiddetin bir türü mü olduğu, vurgunun onun siyasal özelliğine mi, savaş yöntemlerine mi yoksa stratejisinin normal dışı karakterine mi, tahmin edilemezliğine mi, simgesel tarafına mı ya da kurbanlarının çoğunun masum insanlar olmasına yapılması gerektiğine dair bir uzlaşma bulunmamaktadır (Laqueur, 2002: 95). Buna rağmen terörizm konusunda uluslararası

alandaki fikir birliğine varılmış belki de tek nokta; terörizmin genel olarak siyasal amaçlar için bir dizi şiddet eylemini ifade ettiğidir. Terörizm, her ne kadar siyasal ve felsefi sistemler gibi “-izm” ekiyle kullanılıyor olsa da bir sistemi ya da ideolojiyi ifade etmemektedir (Zafer, 1999: 3). Terörizm bir ideoloji değil farklı politik görüşlere sahip gruplar tarafından kullanılan bir stratejidir (Laqueur, 1986: 90). Terörizmin siyasal bir amacı olmadığı durumlar da mevcuttur. Fidyeye almak için ya da sadist duygularla yapılan eylemlerle de topluma dehşet ve korku salındığı durumlar olsa da, konu ile ilgili çalışmaların esas olarak ilgilendiği siyasal güdüler ile ortaya çıkan terörizmdir (Wilkinson, 2002: 144). Terör kavramında ana unsur şiddet iken, terörizmde siyasal amaca yönelik şiddet ana unsur olarak kabul edilebilir. Terörizmin, kurbanlarının sayısını artırmaktan öte toplumları istikrarsızlığa sürükleyerek, iktidarların zayıfladığını göstermek gibi daha ileri hedefleri bulunmaktadır (Laqueur, 1986: 87). Genel olarak terörizmin, korku ve dehşet havası yaratmak ve dolayısıyla sosyal veya politik değişiklikler meydana getirmek için kullanılan şiddet veya şiddet tehdidi olduğunu söylemek mümkünse de, her şiddet olayı da terörizm kavramı içine dahil edilemez (Beşe, 2002: 23). Bunun yanı sıra her siyasal şiddet çeşidi de terörizm niteliği taşımamaktadır. Siyasal şiddet ile siyasal terörizmin zaman zaman aynı anlamda kullanıldığı görülse de, siyasal şiddeti bir bütün olarak siyasal terörizm olarak tanımlamak doğru bir yaklaşım değildir. Genel olarak bir ihtilal ya da milli kurtuluş hareketi içinde terörizm, küçük bir grubun alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Amaç olarak aralarında bir birlik görünüyor olsa bile, bu terörist grubun gerçekleştirmiş olduğu tüm eylemleri ihtilal ya da milli kurtuluş hareketinin ilkeleri çerçevesinde yaptığı kabul edilemez. Kısacası siyasal terörizm, siyasal amaçlıdır; ancak bu şiddete başvuran büyük grubun içinde küçük bir grubu ifade etmektedir (Hazır, 2001: 47). Terörizmin siyasal otoriteye yönelen şiddet türü olması dışında bir diğer önemli özelliği ise şiddete doğrudan maruz kalanların çoğunlukla sivil halk olmasıdır. Bu özellikleri ile diğer siyasal şiddet türleri olan savaş, iç savaş, milli kurtuluş hareketinden ayrılmaktadır.

Terörizmi açıklarken şiddet unsuruna vurgu yapan bir başka tanım ise; sivil ve masumlara saldırarak, hedeflenenenden daha büyük bir kesime korku ve yılgınlık vererek, illegal siyasal amaçlarına ulaşmak amacıyla bir grubun veya devletin, bilinçli ve planlı bir biçimde şiddete başvurusu veya şiddete başvurma tehdidinde bulunmasıdır (Ergil, 1980: 171). Terörizmin yönetenler ile yönetilenler arasında oluşturmaya çalıştığı kopuşa

dikkat çeken diğer yoruma göre ise terörizmin ana gayesi; iktidarı ele geçirmek isteyen güçlerin iktidarı yıpratırken, halkı da sindirerek sahipsizlik duygusuna kapılmalarını sağlamak için, şiddet eylemleri gerçekleştirmektir (Keleş ve Artun, 1982: 3).

Terörizm ile ilgili yapılan bu tanımların sayısını artırmak mümkündür. Zira yapılan bir çalışmada, konunun farklı özelliklerini öne çıkaran yüzden fazla terörizm tanımını yapıldığı tespit edilmiştir (Hazır, 2001: 45). Bu tanım çokluğunun arasında Davies'in "Terörizm" adlı kitabında derlediği dünyaca ünlü üç uzmanın yorumları bu şekildedir (Davies, 2006: 24):

"Terörizm, politik bir hedefe ulaşmak için masum insanları hedef alan yasa dışı güç kullanmaktır." Walter Laquer.

"Terörizm, kısaca bir amacı gerçekleştirmek veya daha geniş bir grubu teröristlerin hedeflerini yerine getirmek amacıyla korkutarak, bir terör ortamı yaratmak için adam öldürme, yaralama veya tehdit gibi araçların sistematik bir şekilde kullanılmasıdır." Paul Wilkinson.

"Terörizm, politik değişim için güç kullanmak veya güç kullanmakla tehdit etmektir." Brian Jenkins.

Bazı tanımlar, konunun taraflarını ön plana çıkarmış, bazı tanımlar, eylemlerin niteliklerinin önemine dikkat çekmiş, bazıları ise eylemlerin hedef ve amaçlarının belirleyiciliğine vurgu yapmıştır. Neticede terör ve terörizm kavramlarının tanım sorunu tam olarak çözülememiştir.

Oysaki kavramları tanımlama, sorunun çözümünde çok önemlidir. Terörizm sorununun tartışılabilmesi ve bu tartışmalardan işe yarar neticeler doğabilmesi için her ülke tarafından kabul edilen, terör, terörizm ve terörist tanımları olmalı, hangi tür eylemlerin terör eylemi olduğu, kimlerin terörist sayılacağı net bir şekilde belirlenmelidir. Aksi halde, yaşanan bu karmaşa terörle mücadelede ciddi bir eksiklik olarak sorunun çözümünü zorlaştıran etmenlerden biri olmaya devam edecektir (Acar, 2012: 97).

2.1.2. Terörizmin Özellikleri

Terörizm ile ilgili birçok tanım yapılması ve zaman içinde, özellikle de küreselleşme süreciyle birlikte, kavramın bazı değişimler geçirmesi birçok özelliğinin tespit edilebilmesine sebep olmuştur. Yapılan bu tanımlar ve dünyada faaliyet gösteren

terör örgütleri ve faaliyetleri incelendiğinde terörizme ait özellikler şu şekilde sıralanabilmektedir:

- ✓ Terörizmin; mevcut rejimi yıkmak, yeni bir devlet kurmak, bağımsızlık-özerklik kazanma gibi siyasi bir amacı, bir ideolojisi vardır. Bir ideoloji barındırmasına rağmen, kendisi bir ideoloji değil, stratejidir. Bu amacına ulaşmaya çalışırken cinayet, adam kaçırmak, bombalama, işkence, tehdit gibi her türlü şiddet eylemini kullanmaktan geri durmaz.
- ✓ Terörizm; halkta, korku, güvensizlik, çaresizlik gibi duygular yaratmaya çabalayarak, ülke tabanındaki gücünü ve etkisini büyütme, buradan gelecek karşı koyuşları da azaltmaya çalışır.
- ✓ Örgütlü bir yapılanmaya sahiptir. Hiyerarşik bir yapıda olan örgüt, teşkilatlar aracılığı ile yürütülür.
- ✓ Silahlı ya da silahsız propagandayı en önemli varoluş ve büyüme aracı olarak kullanır, öyle ki propaganda yapmayan bir terör örgütü düşünmek mümkün değildir.
- ✓ Terörizm; uluslararası bağlantılar ve işbirlikler bulmadan varlığını sürdüremez (Onay, 2009: 62).
- ✓ Kendini meşrulaştıracak bir senaryo hazırlayarak, devlet otoritesini reddeder, yeni bir düzen ve gelecekte zafer vaat eder bu şekilde yandaşlarını artırmaya çalışır.
- ✓ Terörizm; herhangi bir kural ya da yasa tanımaz, amacına ulaşmak için asker-sivil, kadın-erkek, yaşlı-çocuk gibi ayrımları dikkate almaz.
- ✓ Eylemlerini gerçekleştirirken fiziksel sonuçtan ziyade, psikolojik sonuca önem verir. Bir eylemin fiziksel büyüklüğünden çok, kamuoyunda yarattığı psikolojik etki başarı ölçütüdür.
- ✓ Terörizm; birdenbire ortaya çıkan bir olay değil, çeşitli safhaları olan bir süreçtir. Varlığını ve eylemlerini sürdürebilmek adına ekonomik kazanç sağlamak için uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, şantaj gibi yollara sıklıkla başvurur (Gül, 2012: 15-16).

2.1.3. Terörizmin Unsurları

Terörizmden bahsedebilmek ya da hukuki olarak bir terör suçunun oluşabilmesi için bazı unsurların varlığı gerekmektedir. Devlete ya da kişilere yöneltilmiş herhangi bir faaliyetin terör kapsamına alınıp alınamayacağı bu unsurların tespiti ile belirlenebilmektedir. 3713 sayılı “Terörle Mücadele Kanunu” ve diğer birçok kaynağa göre terör suçunun oluşabilmesi için ideoloji, örgüt ve şiddet olmak üzere üç ana unsurun varlığı yeterlidir.

2.1.3.1. İdeoloji

Türk Dil Kurumu tarafından “Siyasi veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dini, moral, estetik düşünceler bütünü” olarak tanımlanan ideoloji (www.tdk.gov.tr), terör örgütleri için varlık sebebi, hareket noktası, gelişim planı ve bir rehber işlevi gören en önemli unsurdur. İdeolojisi olmayan bir terör örgütü varlığını sürdüremez, bu nedenle ideolojisiz bir terör örgütü düşünmek mümkün değildir. Ayrıca ideoloji, terör örgütleri ile çıkar amaçlı suç örgütlerini birbirinden ayıran en önemli noktadır. İdeolojisi olmayan bir eylem, terör eylemi olarak kabul edilemez (İşeri, 2008: 38). Bu tür eylemler organize suçlar kapsamında değerlendirilmelidir.

İdeoloji her ne kadar belirli bir fikrin ya da öğretinin ifadesi olarak kullanılsa da, bu fikre ya da öğretiye herhangi bir doğruluk ya da yanlışlık kazandırmamaktadır. Yani terörizmin var olup, güçlenebilmesi için bir ideolojisinin olması ve bu ideolojinin örgüt üyeleri tarafından kayıtsız şartsız benimsenmesi yeterlidir. İdeolojinin doğruluğu ya da yanlışlığının sorgulanmasına fırsat verilmeden, üyelerin ideolojinin esiri olmalarını sağlamak örgüt için çok önemli ve gerekli bir durumdur. Bu nedenle tüm eğitimler ideolojiye göre yapılır, önce tüm örgüt mensuplarına ideoloji benimsetilir, daha sonra bu ideolojiye ters gelen hedefler gösterilir. Çünkü örgüt üyeleri ideoloji ile kutsanmış hedef ve hayallere sahip oldukları sürece, başkalarının hatta kendi hayatlarını sona erdirecek eylemler gerçekleştirebilirler. Yaşamları ideoloji doğrultusunda şekillenen bu kişiler, örgütün kendilerinden istediği her şeyi sorgusuz sualsiz yapabilirler (Çapar, 2013: 63).

İdeolojinin işlevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (İşeri, 2008: 40):

- ✓ Terör örgütlerinin varlığına ve eylemlerine meşruiyet sağlar.
- ✓ Örgütün devamlılığını sağlar.
- ✓ Örgütsel birliği korur.
- ✓ Propaganda aracı olarak kullanılır.
- ✓ Diğer terör örgütleri ile ilişki kurmayı ve dışa açılmayı sağlar.
- ✓ İnsanların duygusal arayışlarına karşılık verir.

2.1.3.2. Örgüt

Terörizmin bir diğer unsuru olan örgütü; “belirli bir amaca ya da amaç öbeğine yönelik, birbirleriyle bağlantılı eylemlerin gerçekleştirilmesi için, bireylerin, önceden belirlenmiş davranış kalıpları, görevler ve sorumluluklar çerçevesinde bir araya gelmesiyle oluşan, tamamlayıcılık ve süreklilik gösteren toplumsal yapılanma” olarak tanımlamak mümkündür (Bozkurt ve Ergun, 2008: 189). Terörle Mücadele Kanunu’nda ise örgüt; “iki veya daha fazla kimsenin aynı amaç etrafında birleşmesi ile meydana gelir” şeklinde ifade edilmiştir. İdeoloji terör örgütleri için ne kadar önemli ise örgüt de o denli önemlidir. Terör örgütlerinin amaçlarına yönelik eylemlerini, belli bir hiyerarşik düzen ve örgütsel yapılanma olmadan gerçekleştirmeleri mümkün değildir. Terörizmde ideoloji beyin, örgüt ise vücut gibi işlev görür.

Örgüt unsurunu meydana getiren üç ayrı bileşen vardır: Bunlardan biri “lider kadro”dur. Çoğunlukla eğitilmiş, otoriter, disiplinli kişilerden oluşan bu grup, örgütün yöneticileri ve liderleridir. Karar alma ve uygulanmasını sağlamakla ilgilenirler, silahlı eylemlere katılmaz, perde arkasında kalmayı tercih ederler. Genellikle sayıları onu geçmez ve her biri, genel sekreter, propaganda sorumlusu, silahlı eylem sorumlusu gibi belli bir konunun sorumlusu olarak görev yapar (Kuyaksil, 2004, 996).

“İllegal birim”, “yeraltı birimi” olarak da adlandırılabilen bu grup, lider kadronun yönetimi ve yönlendirmesi altında, bölge, il ve birim sorumluları şekline küçük gruplara ayrılarak yapılanırlar. Gizliliğe çok önem verir, genellikle kod isim kullanır, haberleşme ve buluşmaları ise kuryeler aracılığı ile gerçekleştirirler. Destek maddelerin temini, yeni üyeler ve destekçiler kazanma, propaganda, eğitim gibi faaliyetleri gerçekleştirirler (Kuyaksil, 2004, 996).

Bir diğerk örgüt birimi ise “silahlı birim”, “vurucu-militan güç” olarak adlandırılabilen, örgütün silahlı eylemlerini gerçekleştiren yani örgütün tetikçileri olarak görev yapan birimdir. Bu kişiler en alt tabakayı oluştururlar, lider kadroyu tanımazlar ve onlarla yüzyüze getirilmezler (İşeri, 2008: 41). Bu kişiler genellikle toplumdan soyutlanmış ya da çeşitli sorunları olan kişilerdir.

2.1.3.3. Şiddet

Bir hareketin, bir gücün derecesi, sertlik, kaba güç, duygu ve davranışlarda aşırılık gibi anlamları olan şiddet (www.tdk.gov.tr.), terörün hem ön şartı hem de aracıdır. Şiddete başvurmadan varlığını sürdürebilecek hiçbir terör örgütü yoktur. Toplumda istenilen korku ve tedirginlik duygusu yaratabilmenin yolu şiddet eylemleri gerçekleştirmektir. Ancak savaşlarda bile şiddetin dozu ya da kime karşı kullanılabileceği gibi uygulanması gereken kurallar silahlı kuvvetler tarafından dikkate alınıp, uluslararası kuruluşlar tarafından denetlenirken, terörizmin kullandığı şiddetin hiçbir kuralı, sınırı bulunmamaktadır (Çapar, 2013: 67). Öyle ki terör örgütleri bu şiddet eylemlerini, amaçlarına giden yolda hiçbir kural tanımadan, masum-suçlu, genç-yaşlı, kadın-erkek gibi ayırımlar yapmadan gerçekleştirirler. Onlar için şiddet meşrudur ve amaca giden yolda kullanabilecekleri en önemli kozdur. Terör örgütleri şiddeti kamuoyunda korku, tedirginlik, yılma, sinme gibi duygular yaratmak için kullanmanın yanı sıra, bu şiddet eylemlerinin sonucu devletin uyguladığı sert politikalar ya da güvenlik güçlerinin soğukkanlılıklarını yitirerek yaptıkları hatalar, hak ihlalleri gibi durumlar ortaya çıkmasını sağlayarak, toplumu iki ateş arasında bırakıp, devlete karşı tepkiler oluşması amacıyla da kullanırlar.

Şiddet örgütlerin sadece hedeflerine yönelik eylemlerinde kullandıkları bir unsur değil, örgüt içinde de sık sık başvurdukları bir yöntemdir. Örgütün başarıya ulaşması için her şeyden önce kendi içinde itaati sağlamış olması gerekmektedir. Örgüt içinde kayıtsız şartsız itaat kuralının çiğnendiği, ya da herhangi bir ihanet durumunun tespiti halinde adam öldürme, işkence gibi her türlü şiddet şekli örgüt üyelerine hem ceza olarak, hem de diğerk üyelere gözdağı vermek için uygulanabilir (Hazır, 2001, 65).

2.1.4. Terörizmin Nedenleri

Terörizmle mücadele edebilmek ve terörü sonlandırabilmek için öncelikli olarak terörizmi ortaya çıkaran nedenlerin hassasiyetle tespit edilip, incelenmesi gerekmektedir. Zira nedeni bilinmeyen bir olguyla mücadelenin başarı şansı bulunmamaktadır. Ancak dünya genelinde kabul görmüş, her ülke ve her dönem için geçerli bir terörizm tanımı olmadığı gibi, kesin ve net olarak sayılabilecek terörizm nedenleri de yoktur. Ülkedeki mevcut sorunlar terörizmi doğurabileceği gibi, terörizm de birçok önemli sorun yaratabilir. Terörizmi bir çeşit hastalığa benzetmek mümkündür. Nasıl ki insanların, “beslenmeme sporuma dikkat ediyorum, alkol sigara kullanmıyorum bu nedenle kesinlikle hasta olmam” deme şansı yoksa, hiçbir ülkenin de ekonomik, sosyal, kültürel alanda gerekli tüm önlemleri aldığı için, terörizmden kesin olarak kurtulma garantisi yoktur (Acar, 2012: 169). Çünkü terörizmi doğuran nedenler sadece, devletin yaptıklarıyla ya da yapmadıklarıyla ilintili değil, toplumsal ve ailesel yapı, kişilerin psikolojik durumları, dış ülkelerin müdahaleleri ve uluslararası dengeler gibi durumlarla da yakından alakalıdır. Kesin olan; terörizmin var olduğu ülkede ya da toplumda bir şeylerin ters gidiyor olması, önemli olan da ters giden ya da aksayan neyse, erkenden fark edip, tedbirlerin zamanında alınması suretiyle terörizmin etkilerini en aza indirip, son bulmasını sağlamaktır.

Terörizm konusundaki kavramsal kargaşanın varlığı, dünyada var olan terörizm çeşitlerinin fazlalığı, her terörizm hareketinin kendine özgü nedenlere sahip olması ve terörizmin siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik ve hukuksal birçok unsurla etkileşim halinde olması sebebiyle, bu çalışmada terörizmi ortaya çıkaran temel nedenler ele alınmış ve bu nedenler siyasal, sosyo-kültürel, ekonomik, hukuki ve dış nedenler olarak beşe ayrılarak incelenmiştir:

Siyasal Nedenler: Devletin siyasal sistemi ile terörizm arasındaki ilişki en çok araştırılan nedenlerden biridir (Demir, 2017: 116). Terör örgütlerinin varoluş nedenlerini açıklarken en çok kullandıkları söylem mevcut siyasi düzene bir alternatif oldukları ya da hakkını savundukları halkların siyasi haklarının gasp edildiğidir (Gül, 2012: 22). Örgütlere bu tür söylemler yapabilme olanağı doğuran siyasi nedenler genellikle; ülkedeki siyasal rejimin oturmamış olması, toplumların yaşadığı ekonomik ve sosyal değişim dönemleri, bu dönemlerde eski düzenden fayda sağlayanların değişime karşı çıkması (Demir, 2017: 117), yönetimindeki istikrarsızlıklar ve bundan

kaynaklanan otorite boşlukları, otoritenin bazı grupların çıkarı için kullanılması, uzlaşmacı bir siyasal kültürün olmaması, aşırı kutuplaşma, demokratik kültürün zayıflığı, toplum güvenliği ile temel hakların güvencesi arasındaki hassas dengenin bozulması, merkezîyetçi katı bürokratik yapı, devlet organları arasında kuvvetli fikir ayrılıklarının olması, hükümet bunalımlarının kronik hale gelmesi, devlet kuruluşlarının yozlaşması, yolsuzlukların artması, devletin liyakatsiz bir siyasi kadroyla yönetilmesi v.s. gibi nedenlerdir.

Sosyo-Kültürel Nedenler: Toplumun değer yargıları ve bunların toplum tarafından kabulleniliş şekli zamanla ya da çağın ihtiyaçlarına göre değişmektedir. Ancak bu değişim sürecinin hızı fazla ve toplumu kapsayıcılığı az olursa, sosyal dengenin bozulmasına ve sosyal problem ve çatışmaların ortaya çıkmasına sebep olabilir (Çora, 2008: 69). Toplumsal yapıda yaşanan bu değişimlerle bağlantılı olarak, bir ülkede terörizmi doğurabilecek bazı sosyo-kültürel nedenler şu şekilde sıralanabilir: Ülkedeki milli birlik ve beraberlik duygularının zayıflamış olması, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlılığı, etnik ve dinsel çeşitliliğin fazla olması, kültürel nedenler, eğitim sistemindeki aksaklık ve eksiklikler, aile içi eğitimdeki eksiklikler, göç, gecekondulaşma, hızlı nüfus artışı, sosyal sınıflar arasındaki uçurumun büyüklüğü, işsizlik, yoksulluk v.s.

Ekonomik Nedenler: Ülkedeki ortalama gelir seviyesinin düşüklüğü, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve bu adaletsizliğin sosyal sınıflar arasındaki mesafeyi büyütmesi, terörist faaliyetlere katılan kişilerin ve ailelerinin ekonomik durumlarının kötülüğü, ülkenin ekonomik durumundaki kötü gidişat, devletin ekonomik sistemin kontrolünü kaybetmesi, ekonomik krizler, dış borçların artması nedeniyle ülke üzerindeki dış baskıların çoğalması v.s. bir ülkede terörizme neden olabilen ekonomik faktörlerdir (Gül, 2012: 21). Ekonomik nedenler insanların zaruri ihtiyaçları ile yakından ilgili olduğundan ve toplumun her kesimini ilgilendirdiğinden en kolay istismar edilebilen nedenlerdir.

Hukuki Nedenler: Kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanmaması, yürütmenin yargı kararlarını tanımaması, yasalardaki boşluklar, yargı mercilerinin ağır işleme, mahkemelerin yozlaşması, taraflı kararlar vermeleri, hukuk kurumlarının çağın gerisinde kalmaları, cezaların ve hukuk kurallarının caydırıcılık özelliklerini yitirmesi, teröristleri cezalandırmada etkili cezai hükümlerin olmaması, imzalanmış uluslararası

sözleşme hükümlerinin uygulanmasında devletlerin isteksizlikleri (Gökbunar ve Uluşan, 2010: 22) gibi nedenler, terörizmin hukuki nedenleri arasında sayılabilir.

Dış Nedenler: Terörizm sadece bir ülkenin ya da bir toplumun problemi olmadığı gibi, sadece o ülkenin ya da toplumun içinde gelişen olaylar ve faktörlere bağlı olarak da ortaya çıkmaz. Küresel ve bölgesel anlaşmazlıklar, jeopolitik hesaplar, uluslararası güç dengelerinin değişimi, enerji kaynaklarının paylaşımı, teknolojik gelişmelerin etkisi, ülkelerin diğer ülkeleri tehdit eden terör faaliyetlerine duyarsız kalmaları ya da tam tersi diğer ülkeleri tehdit eden terörist faaliyetlere destek olmaları v.s. terörizmin dış nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.5. Terörizmin Çeşitleri

Tanımı konusunda uzlaşa sağlanamamış, birçok kişi tarafından farklı tanımları yapılmış bir kavramın sınıflandırılması da pek çok farklı şekilde yapılmıştır. “Terörizme ilişkin tüm özgül tanımlar kusurludur, saf, alışsız değişmeyen tek bir terörizm yoktur, birçok terörizm çeşidi vardır” (Laqueur, 2002: 99). Gerek tanımlama konusundaki muğlak durumdan, gerekse kavramın başlı başına karmaşık ve dinamik bir yapıda olmasından dolayı farklı şekillerde ve farklı unsurlara bağlı olarak terörizm sınıflandırmaları yapılmıştır. Ancak en genel haliyle terörizmi, kim tarafından kime karşı gerçekleştirildiğine dayanılarak, devlet terörizmi ve devlete karşı terörizm olmak üzere iki ana başlığa ayırmak mümkündür (Bozkurt ve Kanat, 2007: 20). Devlete karşı terörizmi ise kendi içinde ideolojik terörizm, etnik/bölücü terörizm, dini terörizm, ulusal terörizm ve uluslararası terörizm olarak beşe ayırmak, zaten yeterince karmaşık olan konuyu daha da karmaşık hale getirmemek adına, yeterli bir sınıflama olacaktır.

2.1.5.1. Devlet Terörizmi/ Yukarıdan Terörizm

Terör sadece devlet dışı grupların başvurdukları bir yöntem değildir. Devlet egemenliğini ve kararlarını halka benimsetmek için terörü kullanabilir ki bu durumda devlet terörizminden bahsetmek mümkündür. Devlet terörizmi, hükümetlerin halka yönelik sistematik yıldırma, tutuklama, öldürme ve diğer baskı araçları ile terör uygulamasıdır (Laqueur, 2002: 100). Bir başka ifadeyle ise “devlet terörizmi; mevcut siyasi rejimi korumak amacıyla, vatandaşlarına karşı, kendi koymuş olduğu hukuk kurallarının dışına taşarak, sindirme, işkence, korkutma, kötü muamele, belirsiz bir

şekilde ortadan kaybetme vb. eylemlerde bulunmasıdır” (Alkan, 2002: 19). İktidar sahipleri, bilinen kurallar ve meşru bir yönetim yerine inisiyatifleri ile bir terör süreci başlatabilirler. Hızlı değişim dönemleri, ağır ekonomik kriz, iktidar üzerindeki bazı grupların baskısının artması bu süreci kolaylaştıran nedenler arasında sayılabilir. Bütün bu durumlarda ülkedeki egemen güçlerin, yönetimi meşrulaştıran sosyal değerlerin ve birliğin zayıflamasına tepki olarak da terör rejimine geçildiği görülebilmektedir (Ergil, 1980: 3).

Devlet tarafından gerçekleşen her türlü şiddet eylemi de devlet terörizmi olarak adlandırılamaz, çünkü devletler düzeni ve asayişini sağlamak için belli sınırlar çerçevesinde ve meşru bir şekilde kuvvet kullanabilir. Örneğin savaş durumlarında ya da yasalarda belirtilen hallerde devlet belli kurallar ve sınırlar içinde şiddet kullanırken, devlet terörizminde herhangi bir kural ve sınır yoktur. Ayrıca devletin meşru olarak uyguladığı şiddet aleni iken, devlet terörizmi olarak niteleyebileceğimiz durumlarda genel olarak bir gizlilik söz konusudur (Bozkurt ve Kanat, 2007: 36). Bu bağlamda devlet terörizmi genel olarak totaliter rejime sahip ülkelerde ya da iç karışıklıkların yaygın olduğu ülkelerde görülmekte, neden oldukları zarar ve yıkım bireysel ya da örgütsel terörizmin neden olduğu zarar ve yıkımdan daha fazla olmaktadır. Hitler Almanya’sı, Stalin Rusya’sında yaşananlar ya da Irak, Suriye gibi Ortadoğu ülkelerinde yaşananlar devlet terörizmi için önemli örneklerdir.

Devlet terörizmi yukarıda da bahsedildiği gibi devletin direkt olarak kendi halkına karşı başvurduğu bir yöntem olarak karşımıza çıkabilirken, bir de devletlerin hedef aldıkları devletleri güçsüzleştirme, parçalama ya da sömürme amaçlarına ulaşabilmek için terörizme destek vermeleri şeklinde de görülebilir. Bir devlet başka bir devlete karşı amaçlarını gerçekleştirebilmek için, terör eylemleri gerçekleştirme, terörizme maddi yardım sağlama ya da terörizme ev sahipliği yapma gibi çok farklı şekillerde davranabilir ki bu duruma “devlet destekli terörizm” denir. Geçmiş dönemlerde devletlerin savaş aracılığı ile isteklerine ulaşma şekli yerine, günümüzde genel olarak diplomasi tercih ediliyor olsa da, savaş ve diplomasiyle elde edilemeyecek hedefler için de terör etkinliklerini desteklemek bir metot olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Devlet destekli terörizm, devlet terörizminden çok daha az rastlanan bir durumdur, çünkü terörizme destek veren ülkeler bu desteklerini genel olarak gizlilik içinde sürdürmekte ve bunun bilinmesini istememektedirler.

2.1.5.2. Devlete Karşı Terörizm/ Aşağıdan Terörizm

Terörizm dendiğinde akıllarda oluşan terörizm tanımına karşılık gelen terörizm çeşidi devlete karşı terörizmdir. Devletin terörist eylemlerin doğrudan hedefi ve muhatabı olduğu durumlarda devlete karşı terörizmden bahsetmek mümkündür ki, bugüne kadar yapılan terörizm tanımlarında var olan politik düzende karışıklık yaratma, onu yıkma ya da basitçe ona karşı olan öfkeyi ifade etme girişimlerine vurgu yapılmaktadır. Farklı yazarlar tarafından “aşağıdan terör” veya “tabandan terör” olarak da isimlendirilen devlete karşı terör, tarihin en eski zamanlarından beri vardır ve toplumsal düzene, devlete, siyasal kurumlar vs. gibi ögelere yöneltilen şiddet eylemlerini kapsamaktadır.

Devlete karşı terörizm farklı uzmanlar tarafından çok farklı türde ve sayıda sınıflandırılrsa da, bu çalışmada ideolojik terörizm, etnik/bölücü terörizm, dini terörizm, ulusal terörizm ve uluslararası terörizm başlıkları altında ele alınacaktır.

2.1.5.2.1. İdeolojik Terörizm

Terör eylemlerini diğer şiddet içeren eylemlerden ayıran en önemli unsur olan ideoloji, terörizm için bir dayanak ve hareket noktasıdır. İdeolojisi olmayan bir terör örgütü yoktur. İdeolojinin, her türlü terörizm türü için olmazsa olmaz bir niteliği olmasına rağmen, terörizm sınıflandırması içinde ideolojik terörizm ayrımı gereksiz görünse de, bu ayrımla anlatılmak istenen daha çok sağ ve sol ideolojileridir. İdeolojik terörizm, bir ideolojik düşünceyi diğerine hâkim kılmak amacıyla, diğerini sindirmek, ortadan kaldırmak için yapılan terör eylemleridir (Denker, 1997: 7). İdeolojik terörizmi sol ve sağ kaynaklı terörizm şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Sol kaynaklı terörizm; kapitalist sisteme karşıdır ve yerine komünist veya sosyalist bir sistem kurmak için yasa dışı örgütlerin giriştiği terör eylemleridir. Sağ kaynaklı terörizm ise; aşırı ulusçuluğa dayanan, ırkçı boyutlara varan yasa dışı örgütlerin giriştiği terör eylemleri olarak tanımlanabilmektedir. Terörizmin tarihsel seyrine bakıldığında 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın ilk döneminde dünyada sol kaynaklı ideolojik terörizmin, iki dünya savaşı arasında da sağ kökenli terörizmin etkili olduğu görülmektedir.

Türkiye’de olduğu gibi dünyada da ideolojik terörizm dendiğinde akla gelen ilk ideoloji Marksizmdir. Marksizim, 1840’larda Marx ve Engels’in felsefi, ekonomik ve

sosyo-politik görüş yöntemini içeren bir doktrindir. Komünizm olarak da adlandırılan bu doktrinin temelinde her yönüyle eşit, sınıfsız ve özel mülkiyetsiz bir toplum ve üretim araçlarının kamu mülkiyetinde olduğu bir ekonomik düzen yer almaktadır (Kuyaksil, 2004: 997). Lenin'in Marksist ideolojiyi ilk defa Rusya'da uygulaması sebebiyle, bu ideolojiyi hayata geçirmek amacını güden örgütler Marksist-Leninist adını kullanırlar.

İdeolojik terörizmi terör örgütlerinin yanı sıra devletler de kullanabilmektedir. Siyasi erk, güvenlik kurumları eliyle halka belirli bir ideolojiyi benimsetmeye çalışmak için zora ve şiddete başvurabilmektedir (Kaya, 2022: 67). Dünya tarihinde bu tür devlet uygulamaları görmek mümkündür.

2.1.5.2.2. Etnik/Bölücü Terörizm

Bölücü terörizmin amacı yaşadığı ülkede kendini farklı hisseden grupları, ülkedeki belirli bir bölgeyi bağımsızlığına kavuşturarak, o ülkeden ayırmaktır. Bu tür terör örgütlerinin amaçlarını gerçekleştirmek için genel olarak iki önemli hedefleri vardır: Bunlardan biri, terör eylemleri gerçekleştirerek mevcut siyasi otoriteye söz konusu bölgeyi elinde tutmanın ne kadar zor olacağını göstermek, diğeri ise, ülkenin ve dünyanın kamuoyunu etkilemek, mücadelesinin haklılığına inandırmaktır (Yayla, 1990: 361).

Toplumların nüfus yapısındaki çeşitlilikler bu tür problemlerin ortaya çıkmasını kolaylaştırıcı bir ortam hazırlarlar. Özellikle de toplumdaki etnik, dil, din, ırk farklılıklarının kesin bölünmelere sebep olması durumunda şiddet ihtimali yükselir (Caşın, 2008: 591). Nitekim bölücü terörizm genel olarak toplumdaki bu etnik ayrımcılıktan kaynaklandığı için “etnik terörizm” olarak da adlandırılabilir. Aslında bazı kaynaklar “etnik terörizm” ve “bölücü/ayrılıkçı terörizm” olarak ayrı başlıklar altında ele alsa da, bazı özel ayrılık hareketleri dışında, bu tür terör örgütlerinin çoğunun kaynağı etnik, amaçları bölücü olduğundan her iki başlığı birleştirmek yanlış olmayacaktır. Adlandırmadaki farklılığa ek olarak bölücü terörizmin tanımlanması da ülkelerin çıkarlarına göre değiştiğinden bazı ülkeler bölücü terör hareketlerini bağımsızlık mücadelesi olarak kabul ederler.

Hangi ideolojiyi benimserse benimsesin etnik/bölücü terör örgütleri ulusların kendi kaderini tayin etme hakkını savunur. Bu isteğinin haklılığını kanıtlamak için dil

ve kültür farklılıklarını, ekonomik sorunları gündeme getirip, dışlandıklarını, kasıtlı olarak geri bırakılıp, haksızlığa uğradıklarını iddia ederler (Acar, 2012: 124). Özellikle 1970’li yıllardan itibaren IRA ve ETA, 1980’li yıllardan başlayarak PKK, bu tür gerekçelerle İngiltere, İspanya ve Türkiye’de terör eylemleri gerçekleştirerek bu ülkelerin ana gündemleri haline gelmişlerdir (Gürses, 2007: 14).

2.1.5.2.3. Dini Terörizm

Bir dini ya da inanç farklılıklarını terör faaliyetlerini meşrulaştırmak amacıyla kullanan, bir dini yaymayı ya da egemen kılmayı amaçlayarak girişilen her türlü terör hareketi dini terörizm kapsamında değerlendirilebilir. Bu terörizm türünde ideoloji yerini dine bırakmıştır, bir başka ifade ile ideoloji dinle birleşmiştir. Amaç dini temellere dayalı bir yönetim sistemi kurmak, amaca ulaşana dek şiddet kullanmaktır. Dini terörizm, terörizm türlerinin en tehlikelilerinden biridir, çünkü kaynağını dinden alır ve dini inançlar insan duyguları üzerinde mutlak bir yaptırım gücüne sahiptir (Onay, 2009: 85) . Din temelli terör örgütlerinin üyeleri inandıkları amaç uğruna masum birinin ya da birilerinin hayatlarını sona erdirmek ya da insanlara işkence etmek konusunda bir an bile tereddüt etmeyecek kadar amaca inanmış, hedefe kilitlenmiş durumdadırlar. Bu uğurda ölmenin şehitlik mertebesine erişmek olduğunu düşündüklerinden kendi hayatlarını da seve seve feda etmeye hazırdırlar. Günümüzde hemen hemen her dini anlayışın kin ve şiddeti körüklemek için dini sömüren radikal grupları mevcuttur.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla kaynağını ideolojilerin zıtlığından alan ideolojik terörizm, yerini dinsel kaynaklı terörizme bırakmıştır. Son yıllarda El-Kaide ve özellikle de IŞİD Terör Örgütü’nün eylemleri, dünya kamuoyunun dini terörizm ile İslamiyeti bir bütün olarak algılamaya başlamasına sebebiyet vermiştir. Oysaki bu algı doğru bir algı olmayıp, diğer dinleri de referans alan terör gruplarının varlığının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

2.1.5.2.4. Ulusal Terörizm

Bir devletin milli sınırları içinde gerçekleşen ve dış kaynaklı hiçbir terörist örgütle işbirliği yapmadan, bir devletin ya da şahsın menfaatini veya zararını amaçlayan terör hareketleri ulusal terörizm olarak nitelenmektedir. Ulusal terörizmden bahsedebilmek için, hiçbir yabancı ve dış unsurun oluşmamış olması gerekir. Teröristin

milliyeti bile önem arz eder. Ortaya konan eylemin, o ülke toplumunu, fertlerini ya da o ülkenin siyasi otoritesini hedef alması esastır (Caşın, 2008: 593). Günümüz şartlarında ulusal terörizmden bahsetmek neredeyse imkansızdır. Çünkü dış bağlantısı olmayan, başka bir ülke ya da terör örgütüyle işbirliği içinde bulunmayan bir terörizm hareketi yok denecek kadar azdır. Nitekim bu tür bir terör örgütünün varlığını sürdürebilmesi de oldukça zordur.

2.1.5.2.5. Uluslararası Terörizm

Uluslararası terörizm, uluslararası hukukun ilgi alanına giren, uluslararası hukukun temsil ettiği değerlere yönelik eylemleri kapsayan bir uluslararası hukuk meselesidir. Uluslararası terörist eylemler ise, uluslararası diplomasi ya da kabul edilmiş savaş kurallarının dışında kalan şiddet faaliyetleridir. Uluslararası terörizm, yabancılara ve yabancılara ait hedeflere yöneltilen, hükümetler veya birden fazla devlet tarafından beslenen unsurlarla gerçekleştirilen ve bir başka devletin veya uluslararası örgütlerin siyasi yapılarına zarar vermek amacıyla gerçekleştirilen terör eylemleri olarak tanımlanmaktadır (Altuğ, 1995: 23).

Her devlet uluslararası terörizmin tanımını kendi siyasi duruşuna göre ele almaktadır. Yani her devlet kendine yönelik tehdit ve eylemleri içine alacak şekilde yapılan bir tanıma sıcak bakmakta, herhangi bir şekilde egemenliklerini olumsuz olarak etkileyebilecek tanımları kabul etmemektedirler.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda terörizmin en belirgin özelliği yerellikten sıyrılıp, uluslararası bir nitelik kazanmasıdır. Yaşanan sosyal, siyasi, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme sürecinin etkisiyle terör örgütleri, diğer ülkelerdeki terör örgütleri ve hatta diğer devletlerle ilişkilerini geliştirmiş ve uluslararası bağlantılarını ve teknolojiyi kullanarak global ölçekte etki ve sonuç doğuran eylemler gerçekleştirmeye başlamışlardır. Terörist eylemlerin sınır tanımayışı, birey seviyesinden başlayarak uluslararası düzeye çıkması, nitelik ve nicelik olarak büyümesi devletlerarasında terörizme karşı birlikte hareket etmenin gerekli olduğu düşüncesini doğurmuştur. Terörizmin Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi gibi örgütlerin gündemine girmesinin başlıca sebebi bu düşüncedir (Onay, 2009: 160). Günümüzde insanlık için en önemli sorunlardan biri haline gelen uluslararası terörizme karşı devletler arasında işbirliği yapılması elbette ki zorunlu ve gereklidir, ancak terörizme

karşı yapılan bu işbirliklerinin terörle mücadele adı altında ayrı bir uluslararası terör kaynağı oluşturmaması da gerekmektedir.

2.2. Terörle Mücadele Kavramı ve Modelleri

Terör ve terörizm kavramları gibi terörle mücadele kavramı da, tüm dünya genelinde tartışılan ve her ülkeye ya da her kesime göre farklılık arz eden bir konudur. Terörle mücadelenin tartışılan bir diğer yönü ise, terörün önlenmesine ne derece katkısı bulunduğu ile ilgilidir. Dünyanın farklı bölgelerinde yıllardır teröre karşı verilen mücadeleye karşın, terörün bir tehdit olmaktan çıktığına ilişkin herhangi bir gösterge olmadığı gibi, bunun tam aksine teröre giderek daha çok başvurulduğu görülmektedir. Gerçekten de terörle mücadele, oldukça zorlu ve sıkıntılı bir süreç olarak, büyük sorumluluklar ve fedakârlıklar gerektirmesi dışında, terörü tamamen yok edebilme kudretine henüz sahip olamamıştır. Bunun en önemli nedeni ise, her zaman politik ve ekonomik yapıdan veya sistemden memnun olmayan grupların var olacağı gerçeğidir. Ancak sonlandırılmıyor olsa bile, terörle mücadelenin en önemli işlevi, terörün etkilerini mümkün olduğunca azaltmaya çalışmaktır. Terörü sonlandıramayan bir terörle mücadele kavramının varlığı, terörün ve terörle mücadelenin ne denli karmaşık ve hassas konular olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Konunun daha açık ve anlaşılabilir bir hale gelmesi için ise, tıpkı terör ve terörizm konusunda olduğu gibi, tanımı, kapsamı, modelleri gibi parçalara ayırarak, ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulması gerekmektedir.

2.2.1. Terörle Mücadelenin Tanımı ve Kapsamı

En basit haliyle terörle mücadele, terörizm tehdidini ve sonuçlarını iyileştirmeye yönelik eylemlere karşılık gelen bir kavramdır. Bir başka tanıma göre ise, “terörle mücadele devletin, teröristlerin taleplerine, terörün yayılma riskine ve teröristler tarafından geliştirilen veya geliştirilmeye çalışılan şiddet yöntemlerine karşı, kendini savunma çabasıdır” (Zafer, 1999: 49). Bu eylemler hükümetler, askeri ittifaklar, uluslararası kuruluşlar, özel şirketler veya vatandaşlar tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Terörle mücadelenin savunma (pasif) önlemleri ve proaktif önlemleri olmak üzere temel olarak iki çeşidi vardır. Savunma önlemlerinin amacı terör saldırıları gerçekleşse bile zararı en aza indirmek ve terör örgütünün amacına ulaşmasını

engellemek iken, proaktif önlemler ise güvenlik güçlerinin terör örgütleri ile direkt mücadelelerini kapsamaktadır (Sandler, 2015: 12-13). Terörle mücadeleyi, devletin, terörden kaynaklanan saldırılara karşı kendini, değerlerini ve bireyleri koruma hakkı olarak tanımlamak mümkündür ki, devletin vatandaşının can, mal güvenliğini ve kendisinin hukuksal varlığını savunma hak ve yetkisine sahip olduğunu da yadsınamaz bir gerçektir. ABD Ordusu Saha El Kitabı'nda ise terörle mücadele terörizmi önlemek, caydırmak, engellemek ve teröre karşılık vermek için alınan önlemler olarak tanımlanmaktadır (Rineheart, 2010: 32).

Çok boyutlu ve çok çeşitli bir kavram olan terörle mücadelede dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri, karşı karşıya kalınan terör hareketinin kaynağını yani türünü çok iyi kavramaktır. Terörün, bölücü, ideolojik ya da dini kaynaklı olması, mücadele sürecini oluşturacak faaliyetleri de farklı kılmaktadır. Örneğin bölücü bir terör örgütüyle mücadele ederken, din kaynaklı bir terör örgütüne karşı uygulanmış birçok uygulamayı kullanmaya çalışmak boşa ya da geriye kürek çekmek olacaktır.

Terörle mücadele her alanda tam bir birlik ve beraberliğe gereksinim duyan çok boyutlu, uzun süren, ciddiyet ve titizlik isteyen bir süreçtir. Tek bir amaca ulaşmak için, binlerce ayrıntıdan oluşacak önlemler alınmalı ve kararlılıkla uygulanmalıdır. Terörle mücadele, terörizm ideolojisinin içini dolduran savların ortadan kaldırılmasıyla sonuca ulaştırılabilecek bir süreçtir. Bu nedenle güvenlik ve hukuk tedbirlerine ek olarak, ekonomik eşitsizliklerin ve işsizliğin azaltılması, her türden düşüncenin özgürce ifade ve temsil edilmesi, kişilerin doğuştan gelen herhangi bir özelliği sebebiyle ayrımcılığa uğramadan sahip olduğu tüm değerleri yaşayabileceği ortamların var olması için yapılan yasal ve idari düzenlemeler ile yürütülen bir süreç olmalı ve bu amaçlara ulaşmak için sürdürülen idari ve yargısal faaliyetler hem terörün nedenlerini ortadan kaldıracak, hem de var olan terör örgütlerinin tasfiyesini ve örgüt üyelerinin de topluma entegrasyonunu sağlayacak araçlar olarak kullanılmalıdır (Baharçipek ve Tuncel, 2011: 6).

Terörle mücadelede kazanılabilecek en büyük başarı, bir teröristin savaştan vazgeçmesini, örgütün faaliyetlerini bitirmesini sağlayacak yöntemleri uygulayabilmektir. Bunu başarabilecek terörle mücadele süreci ise iki temel alan üzerinden gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi; teröristle mücadele, diğeri ise terörizmle mücadeledir (Bal, 2006a: 3). Terörle mücadele alanlarından biri olan teröristle mücadele, işin askeri boyut ve stratejilerini, gücün sert tarafını işaret ederken,

terörizm ideolojisi ve fikriyle mücadele ise daha çok hukuki ve demokratik önlemleri, ikna ve iletişimi temel almaktadır.

Bugün terörle mücadeledeki en önemli sıkıntılardan biri, hangi alana ağırlık vererek, nasıl bir yöntem kullanılması gerektiği konusudur. Terörle mücadelede gereğinden fazla tepki veren politikalar, tepkisizlik kadar tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle doğru bir mücadele modelinde, teröre karşı tepkinin dengesini sağlamak oldukça önemlidir. Bu denge sağlanmadan terörle mücadele edilmeye çalışıldığında, bu mücadele yöntemi toplumda hoşnutsuzluk ve sıkıntılar yaratır, toplumda devlete karşı tepkiler oluşabilir. Bunun tersine, terör örgütü gereği kadar ciddiye alınmadığında ise, örgüt hem mühimmat, hem de destek açısından güçlenir ve bu durum da devleti zor duruma sokabilir. Terörle mücadele sürecinde atılacak her yanlış adım, teröristlerin yeni eylemlerinin mazereti ve yeni propagandalarının ana kaynağı olma riski taşımaktadır (Bal, 2006a: 21). Bu nedenle terörle mücadele yöntemlerinin çok iyi tartışılıp uygulanması, güç dengesinin çok iyi ayarlanması ve güvenlik tedbirleri kadar, hukuksal, siyasal, sosyo-ekonomik, kültürel tedbirlere de gerekli önemin verilmesi gerekmektedir. Nitekim bir propaganda savaşı olarak da adlandırabileceğimiz terörle mücadele sürecinde alınabilecek en kayda değer önlemlerden biri, tedbirleri sadece güvenlik odaklı olmaktan çıkararak ve uygulanan gücü dengede tutarak, terör örgütünün propaganda argümanlarını, propaganda kanallarını elinden almak ve kamuoyu desteğini mümkün olduğunca azaltarak en önemli gücünden mahrum bırakmaktır.

Günümüzde teknolojiye, ulaşımda ve telekomünikasyonda yaşanan gelişmeler, milli sınırların önemini azaltmıştır. Bir devlet, terörle mücadele için hukuki sürecini güçlendirip, istihbaratını geliştirip, aktif ve koruyucu savunma sağlasa da, bu önlemlerin etkisi, özellikle düşman bir çevrede ulusal sınırlarla sınırlı kalmaktadır. İşbirliği içinde hareket edildiğinde, devletler birbirlerine daha iyi koruma sağlayabilir, istihbaratını paylaşabilir, kanunlarını uyumlu hale getirebilir, ortak diplomatik yaklaşım ve anlayış geliştirebilirler (Bal, 2009: 30). Bu nedenle günümüzde terörle mücadelede en temel unsurlardan biri de uluslararası işbirliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çok boyutlu ve uzun soluklu bir uğraşı gerektiren terörle mücadele, hükümet politikası değil, bir devlet politikası olmalı, bunun için gerekli tedbirler alınmalıdır. Aksi halde her hükümetle birlikte değişen bir politikayla teröre karşı koymak mümkün

değildir. Bu süreçte uygulanacak model ne olursa olsun, siyasal iradenin tereddüt ve kararsızlık içinde olması süreci baştan başarısız kılacak en önemli etkidir. Bu nedenle belirlenen politikanın gerektirdiği faaliyetler geri adım atılmadan, kararlılıkla uygulanmalıdır. Ayrıca siyasal iradenin, belirlediği terörle mücadele stratejilerini destekleyici bazı önlemler alması da gerekmektedir. Alınacak önlemler ana hatlarıyla şöyle sıralanabilir: her türlü güvenlik önlemi, eğitim önlemleri, finansal kaynakları kesecek önlemler, ekonomik önlemler, hukuki önlemler nüfus hareketleri ile alınacak önlemler, siyasal önlemler, kitle iletişim organları ile alınacak önlemler, din istismarını önleyici önlemler, uluslararası alanda alınacak önlemler (Yavuz ve Şahin, 2011: 51-52).

2.2.2. Terörle Mücadele Modelleri

Terör, farklı nedenlere bağlı olarak, farklı çeşitlerde ortaya çıkmasının yanı sıra, ortaya çıktığı her bölgede de bir diğerine göre farklı bir görüntü çizmektedir. Örneğin etnik sebepleri istismar ederek ortaya çıkan her etnik terör örgütü aynı yapıda olmamakta, var olduğu toplumda aynı etkileri yaratmamaktadır. Bu nedenle, her terör örgütüne karşı sürdürülen ayrı bir terörle mücadele modeli vardır, demek yanlış bir ifade olmayacaktır. Konu bu bağlamda ele alındığında ise yüzlerce mücadele modeli ortaya çıkacağından, her ne kadar çeşitli akademisyenler ve otoriteler tarafından benimsenen farklı seçenekler ve yaklaşımlar söz konusu olsa da, çalışmamız kapsamında terörle mücadele modelleri bastırıcı, uzlaşmacı ve demokratik mücadele modelleri olmak üzere üç başlıkta ele alınmıştır.

2.2.2.1. Bastırıcı Mücadele Modeli

Terörle mücadele modelleri arasında en eski ve en çok kullanılan yöntem olan bastırıcı mücadele modeli, terör örgütlerinin faaliyetlerini sonlandırmak, teröriste silah bıraktırmak üzere, örgütle uzlaşma yoluna gitmeden, sürekli bir mücadeleyi barındıran bir modeldir. Terörizmle mücadele etmek zorunda olan ülkeler ilk olarak bastırıcı modeli benimser, birinci aşamada güvenlik birimlerini devreye sokup, ikinci aşamada ise hukuksal alanda yeni düzenlemeler yaparlar. Kendi içinde askeri bastırma modeli ve ceza adaleti modeli olarak ikiye ayrılmaktadır.

2.2.2.1.1. Askeri Bastırma (Savaş) Modeli

Savaş modeli, terörizmi bir tür savaş hareketi, ayaklanma veya isyan olarak gören bir mücadele modelidir. Savaş modeli, bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin düşman merkezli bir savaşla askeri açıdan terörle mücadelesidir ve terörle mücadele stratejisinin geliştirilmesinden öncelikli olarak devlet sorumludur (Rineheart, 2010: 37). Terör örgütü bir devletin eş değeri olarak kabul görmekte ve terör örgütleri, itibar ve yasallık kazanmak için, eylemlerinde “savaş” tabirini ve isimlerinde “ordu” ifadesini kullanmayı tercih etmektedirler. Bu; İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA), Alman Kızıl Ordu Fraksiyonu ve Ermenistan Özgürlüğü için Ermeni Gizli Ordusu (ASALA) gibi dünyadaki pek çok terörist grubun isimlerinde neden “ordu” kelimesini kullandıklarını da açıklamaktadır.

Savaş modelinde ordu yetki ve sorumluluğun büyük kısmını üstlenmiştir ve terörle mücadele, savaş kuralları çerçevesinde sürdürülürken, terörizm düşük yoğunluklu çatışma olarak görülmektedir (Taşdemir, 2006: 60). Fakat savaş modelinin benimsenmesi, özellikle uluslararası kamuoyunda, teröristlerin siyasi amaçlarının ve bununla bağlantılı olarak eylemlerinin meşrulaşması ihtimalini ortaya çıkardığı için riskli bir durumdur. Bunun yanı sıra modern toplumlarda ordunun terörle mücadeledeki rolüne ilişkin gelişecek yanlış tanımlamalar temel hak ve özgürlükler üzerinde önemli olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Bu sebeplerle günümüzde özellikle demokratik devletler terörle mücadelelerinde bu modelden uzaklaşmışlardır (Beşe, 2002: 120). Ayrıca normalde düşmana karşı savaşmak üzere motive edilen ordunun, devletin suça karışmış kendi vatandaşlarına karşı kullanılması, demokratik sistemler için kesinlikle uygunsuz bir durumdur.

Askeri yaklaşım uluslararası alanda itibarı ve görünürlüğü artırırken, askeri bilim ve teknolojinin kullanılmasına da imkân sağlamaktadır. Fakat terörle mücadelede savaş modelinin üstünde durduğu temel unsurlar olan ‘misilleme’ ve ‘cezalandırma’, savaş modelinin sunduğu fırsatlar gibi görülse de (Crelinsten, 2009: 76-77) bu durum, intikam hırsının artmasına sebep olmakta ve terör örgütlerinin bazı halk kesimlerinden sempati görmesine yol açabilmektedir.

Terörün uzun dönemde önlenmesi isteniyorsa, mutlaka mücadelenin çok boyutlu olarak sürdürülmesi gerekmektedir. Sadece şiddete ve çatışmaya dayalı bir yaklaşım,

terörle mücadele sürecinin çeşitli dönemlerinde sonuç vermiş gibi görünse de uzun vadede bir çözüm sunmamaktadır.

2.2.2.1.2. Yasal Bastırma (Ceza Adaleti) Modeli

Yasal bastırma modeli, batı dünyasında hakim olan hukukun üstünlüğünü ve demokratik değerleri savunan, hükümete kısıtlamalar getiren ve böylelikle terörle mücadele tedbirlerinin etkinliğini artırmaya çalışan bir modeldir (Rineheart, 2010: 37). Bu modelde terörizmle mücadele hukukun üstünlüğü esasında suçlama, yargılama ve cezalandırma süreçleriyle yapılır. Terörizmle mücadelede askeri kaynakların kullanılabilme imkânı olmasına rağmen, ağırlıklı yük ve sorumluluk, koruyucu ve soruşturmacı hizmetleri ile polise verilir (Beşe, 2002: 120). Birincil sorumluluk taşıyan polisin yanı sıra, ceza adaleti sisteminin birer unsuru olarak, mahkemeler ve hapishaneler de birincil konumdadır. Savaş modelinde ise ordu birincil sorumluluk taşıyandır (Crelinsten, 2009: 48). Ceza adaleti modelinde cezalandırılan bir terörist rehabilite edilerek, topluma tekrar kazandırılması mümkündür ki bu modelin, kişiyi terör eylemlerinden uzak tutmaktan, onların topluma kazandırılmasına kadar pek çok faydaları olduğu söylenebilir.

Demokratik ilkelerin benimsendiği ülkelerde terörle mücadele ceza adalet modeli üzerine kurulmuştur. Bu modelin işleyebilmesi için ülkenin adalet mekanizmasının hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü anlayışı ile işliyor olması gerekmektedir. Adalet mekanizmasının temel amacı ise suça karışmış olan insanın, yani teröristin, yargı süreçleri ile cezalandırılması ve sonrasında da ıslah edilmesidir. Terörizme verilecek karşılık hukuk kuralları ile sınırlanmış ve doğru bir şekilde tanımlanmış olmalıdır. Terörle mücadele faaliyetlerinin zorunlu kıldığı mecburiyetler aşılmamalı ve sadece suça bulaşmış kişilere yönelik olmalıdır. Teröristlerin aileleri, yakınları, fikir ve ideolojinin teröre bulaşmamış sempatizanlarını suçlamak ya da cezalandırmak şeklinde yorumlanmamalıdır (Beşe, 2002: 122). Bu tür bir yorumlama otoriter toplumlarda görülebilir ve bu şekilde hareket etmek demokrasinin temel değerleri ile tamamen zıttır. Ancak bu, teröre karşı verilmesi gereken cevabın pasif bir tutumla her türlü şiddetten kaçınmak değil, terör eylemlerine karşı gösterilecek şiddetin hukuk kuralları içerisinde kullanılması gerektiği anlamına gelmektedir (Öktem, 2007: 252).

Bu sistemde terörizme verilen karşılığın hukuk sınırları içerisinde kalması gerekliliği kadar, inanılır ve güvenilir olması, toplumun genelinin devletin terörle mücadele politikalarının hem gerekli hem de etkili olduğu yönünde ikna olması gerekmektedir (Beşe, 2002: 124). Bu modelde adalet mekanizmasının etkinliği, terör suçlarına karşı, ağır ve olağanüstü düzenlemeler getirmesi ile ölçülmemektedir. Önemli olan hızlı ve etkin bir kovuşturma sistemi, şeffaf bir yargılama süreci ve insan temel hak ve özgürlüklerini öncelikleyerek, verilen kararlara toplumun her kesiminin saygı göstermesi ve kabul etmesidir (Yılmaz, 2006: 126).

2.2.2.2. Uzlaşmacı Mücadele Modeli

Uzlaşmacı model genel olarak teröristle mücadele etmek yerine, müzakere yoluyla belli taleplerine karşı bir takım ödünler vermek ve ileri sürülen sorunlara karşı bazı düzeltici ve iyileştirici düzenlemeler yapmak şeklinde gelişen bir modeldir (Beşe, 2002: 118). Bu modelde, devletlerle teröristler arasında uzlaşma türünde bir yöntemin kullanılmasının, örnek teşkil ederek terörizme yönelecek grupların çoğalmasına neden olacağı ve bu sebeple iyi bir yöntem olmadığı şeklinde birçok görüş bulunmaktadır.

Çoğu devlet bu gruplarla irtibata geçmeyi kendi açısından güçsüzlük göstergesi ve teröristler açısından da yasal olarak tanınmanın göstergesi olarak görse de, uzlaşmacı modelin önemli faydaları da bulunmaktadır. İlk olarak bu model gruplar arasında iletişim kanalları oluşturur, terör örgütünün bu süreçte şiddetten kaçınmasını sağlar, politik amaçlarının bir kısmına ulaşacağını uman örgüt kendini dizginleyebilir ve karşıt taraflar uzlaşmacı tutumlarını göstererek uluslararası toplumda güvenilirliklerini artırabilirler (Caşın, 2008: 867).

Uzlaşmacı model sorunun çözümünde önemli faydalar sağlasa da, her terör hareketinin bu yolla çözülmesi elbette ki beklenmemelidir. Her terörist yapının farklı dinamikler barındırmasının yanı sıra, uzlaşmacı modelde devletin örgüt karşısında vereceği tavizlerin niteliği ve boyutu da oldukça önem taşımaktadır. Uzlaşma sürecinin anlık bir zaman dilimi olmadığı, üçüncü kişilerin arabuluculuğunun da gerekebileceği diyalog, mütabakat, müzakere yoluyla şiddete ve şiddete sebep gösterilen önceki duruma son verecek antlaşmalar yapmak üzere tüm aktörlerin dahil edilmesi gereken, bir evre ve aşamalar dizisi olduğunun bilinmesi gerekmektedir (Fisas, 2011: 3-4). Devlet uzlaşma yoluyla terörü bitirmeye çalışırken, terör örgütü karşısında aciz ve

çaresiz duruma düşmemeye dikkat etmelidir, aksi halde bu model bir çözüm modelinden ziyade yeni terör hareketlerinin önünü açan bir örnek model haline gelme riski taşımaktadır.

2.2.2.3. Demokratik Mücadele Modeli

Terörle mücadele konusunda çok uzunca bir süre hâkim olan, terörü salt bir güvenlik meselesine indirgeme yaklaşımı başarısız olunca, dünya genelinde hakim olan küreselleşme, liberalleşme, özgürleşme, temel hak ve hürriyetlerin vazgeçilmezliği, hukukun üstünlüğü gibi kavramların da etkisiyle her alanda olduğu gibi terörle mücadele alanında da demokratik eğilimlerin, özellikle de gelişmiş demokratik ülkelerde, arttığı görülmektedir. 1990'larda uluslararası sistemde meydana gelen dönüşümler devletlerin güvenlik konseptlerinde güvenlik tanımının yeniden yapılmasına, güvenliğin dar ve militarist çerçevesinden uzaklaşılmasına neden olurken (Torun, 2020: 648) demokratikleşme ve sivilleşme kavramları ağırlık kazanmaya başlamıştır. Dünyada terör deneyimi yaşayan tüm ülkeler ilk olarak konuya bir güvenlik meselesi olarak baksalar da, zamanla güvenlik konusunun terörü besleyen sosyal, ekonomik, siyasal, psikolojik ve kültürel kaynakların bir ürünü olduğu gerçeği ile karşı karşıya kalmışlardır (Özeren, 2011: 23). Bu gerçeğin fark edilmesinin ve geçmişte başvurulan yöntemlerin yetersizliğinin de etkisiyle, yukarıda bahsettiğimiz bastırmacı ve uzlaşmacı modelleri oluşturan mücadele araçlarından bazılarını da içine alan çok boyutlu bir model olarak karşımıza çıkan demokratik mücadele modeli, şiddeti merkez alan mücadeleden, terörün nedenlerini ortadan kaldırmayı önceleyen, insan haklarına ve hukuk devleti ilkelerine dayalı mücadeleye doğru bir paradigma değişimini ifade etmektedir. Ancak demokratik ilkelerin savunulması, bir terörle mücadele stratejisi anlamına gelmemekte; bunlar terörle mücadeleye rehberlik etmeyi amaçlayan çok değerli ilkeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Rineheart, 2010: 32). Demokrasi bir mücadele modeli değil, mücadele modelinin çerçevesini ve kapsamını ifade etmektedir.

Demokratik modelin işlevsel ve uzun soluklu olarak terörle mücadelede kullanılabilmesi için çözüm odaklı, seçilmişliğin getirdiği sorumluluğu taşıyan, yasama organı ile sorumluluk üstlenebilecek güçlü bir siyasal iktidarın olması gereklidir. Demokratik mücadele modelinde siyasi irade, terörle mücadelenin temelini şiddet veya güç olarak gören klasik mücadele yöntemleri yerine gerektiğinde bu araçları kullanan

asıl belirleyici unsur olmalı ve sorunu güvenlik üstü bir bakış açısıyla ele almalıdır. Teröre neden olan tüm unsurları dikkate alarak, uluslararası sistemden uzaklaşmadan, insan merkezli bir yaklaşımla, terör sorununu çok boyutlu olarak ele almalıdır. Siyasal iktidarın, güvenlik güçleri de dahil, ülkedeki tüm değer ve kaynakların sevk ve idaresinden sorumlu olması, siyasal iktidarın bu süreçteki önemini artırmaktadır (Baharçipek ve Tuncel, 2011: 13). Bu modelde birincil rol siyasal iktidarlara verilmiş bulunmaktadır.

Güvenlik ve şiddet odaklı klasik mücadele modellerinden demokratik mücadele modellerine geçiş her ülkede farklı şekillerde ve farklı hızlarda yaşansa da genel olarak; düşünce boyutu, yasal boyut, yönetim boyutu ve işlevsel boyut olmak üzere dört farklı alanda yapılacak değişimlerle gerçekleşmektedir. Düşünce boyutu demokratik mücadele modeline geçiş sürecinin ilk ve en önemli aşamasını oluşturmakta ve süreçte gerçekleşecek her türlü değişimin temeli görevini görmektedir. Bu süreçte devlet zihniyetinde bir değişim olmadığı takdirde yapılacak her türlü düzenleme havada kalacağı gibi, zihniyet değişiminin etkisiyle yapılacak değişim ve düzenlemeler daha özgür, daha demokratik ve daha ileri görüşlü politikalarla yaşama geçirilecektir (Özeren, 2011: 27). Yasal boyut, yaşanan paradigma değişimi sürecinde demokratikleşmenin derinleştirilmesine yönelik yasal değişikliklerin yapılması ya da yeni yasal düzenlemeler yapılmasıyla ilgilidir. Yönetim boyutu ise daha çok siyasal iktidarın yetki ve sorumluluğunda olan, düşünce ve yasal boyutta yapılan değişimlerin kurum ve kuruluşlar ile buralarda çalışan kamu görevlileri tarafından icraata geçirilmesi ile alakalı bir alandır. İşlevsel boyut ise, öngörülen değişimin hayat bulması, işlevini yerine getirmesiyle ortaya çıkmaktadır (Baharçipek ve Tuncel, 2011: 10-12).

2.3. Kamu Politikası ve Kamu Politikası Analizi

Gelişmiş ülkelerde son 40-50 yılda önemli mesafe kaydeden kamu politikası çalışmaları, ülkemiz için yeni sayılabilecek ve henüz yeterli düzeye erişmemiş bir bilim disiplini. En genel anlamıyla, kamu yönetiminin yapmayı ya da yapmamayı tercih ettiği her şey olarak tanımlanabilen kamu politikası, alanı oldukça geniş, önemi de oldukça büyük bir çalışma konusudur. Bir ülkenin devlet ve hükümetinin planladığı ve uyguladığı her türlü faaliyet kamu politikası alanına girdiği için, birçok disiplin ile yakından ilişkili ve oldukça karmaşık ilişkiler ve süreçler bütünü olan bu konunun

çalışılma amaçları da çeşitlidir. Bir hükümetin ya da siyasi partinin yaptıkları hizmetlerin başarısını ortaya koymak için yapılabilecek kamu politikası çalışmaları (siyasi amaçlı) yanında, eğitim ya da sağlık kurumu gibi belli bir kamu kuruluşunun görev alanı içine giren hizmetlerdeki başarılarını ortaya koymak için yapılan çalışmalar da (mesleki amaçlı) mevcuttur. Bu iki amaç için yapılan politika çalışmaları sıklıkla gerçekçi ve tarafsız olmama riski taşımaktadır. Kamu politikasının bir diğer çalışılma amacı ise, bilimseldir ve diğer iki amaçtan daha önemlidir (Çevik ve Demirci, 2012: 15-16). Akademik açıdan yapılan kamu politikası çalışmaları her türlü kişi, kurum ve değer yargısından bağımsız yapıldığı ölçüde alana en büyük faydayı sağlayacaktır.

Modern devletin, bir kısmını doğrudan sunduğu, bir kısmını ise düzenlediği oldukça geniş bir hizmet alanı mevcuttur ve bunlarla ilgili her türlü faaliyet kamu politikası alanına girmektedir. Savunma politikaları, iç güvenlik politikaları, eğitim politikaları, sosyal hizmet politikaları, ekonomi-sanayi politikaları, ulaşım-iletişim politikaları, dış politikalar, kültür-turizm politikaları, enerji politikaları, tarım-gıda politikaları, imar-konut politikaları vs. bunlardan bazılarıdır ve bunlar da kendi içlerinde ayrı ayrı politikalara ayrılmaktadır (Çevik ve Demirci, 2012: 24). Oysa terörle mücadele politikası ise iç güvenlik, savunma, ekonomi-sanayi, eğitim, dış politika vs. birçok alanı ilgilendiren çok boyutlu ve hassas bir politika sürecini ifade etmektedir. Bir ülkenin terörle mücadele politikasının, bir kamu politikası olarak ele alınıp, analiz edilmesi içinse konunun terörle ilgili kısmına hâkim olunması kadar, politika kısmına da hâkim olmak oldukça önemlidir. Bu nedenle bu başlık altında kamu politikası ve analizi konuları hakkında gerekli bilgi verilmeye çalışılmıştır.

2.3.1. Kamu Politikası Tanım ve Özellikleri

Politika kavramı Türkçede iki farklı anlamda kullanılan bir sözcüktür. Tek başına kullanıldığında İngilizcede “politics”, Türkçede “siyaset” anlamına gelen bu kavram, başına kamu, sağlık, eğitim, güvenlik gibi sözcükler geldiğinde İngilizcede “policy”, Türkçede ise “yol”, “yöntem”, “program” anlamına gelmektedir. Policy, hükümetin ve emrindeki idarenin bir kamu politikası veya eylem programı iken; politics, güç elde etmek amacı ile yürütülen genel bir aktivite veya politik bir rekabet niteliğindedir (Usta, 2013: 81).

Tıpkı terör ve terörizm kavramları gibi, kamu politikası kavramının da farklı akademisyen ve uzmanlar tarafından yapılmış birçok tanımı mevcuttur. En kabul görmüş ve en genel olarak Thomas Dye tarafından “kamu yönetiminin yapmayı seçtiği ya da seçmediği her şey” şeklinde yapılan kamu politikası tanımlamasında, hükümetin faaliyetleri ve niyetleri dışında, hareketsizliğine de vurgu yapılmaktadır (Akdoğan, 2011: 75). Kamu politikası; devletin yasalardan gelen otoritesinin var olduğu herhangi bir konuda yetki sahibi olan kamu kurumu ya da kamu görevlisinin yaptığı iş ve eylem olarak da açıklanmıştır. Yıldız ve Sobacı’nın aktardığı yabancı uzmanlar tarafından yapılmış bazı tanımlar ise şu şekildedir: Richard Wilson kamu politikasını, “hükümetlerin belirli meselelere ilişkin eylemleri, hedefleri ve beyanları, bunları uygulamak için attığı ya da atmakta başarısız olduğu adımları ve söz konusu meseleye ilişkin yaptığı açıklamalarıdır.” şeklinde ifade etmiştir. Harold Lasswell, “amaçların, değerlerin ve uygulamaların projelendirilmiş programı” olarak tanımlarken, James Anderson ise, “belirli bir soruna ilişkin bir aktörün veya aktörler topluluğunun yürüttüğü faaliyetler bütünü ya da hareketsizliği” olarak ifade etmiştir (Yıldız ve Sobacı, 2013: 18). Tüm bu tanımlardan hareketle, kamu politikası için, “alınan kararlar ve bu kararların hayata geçirilmesinde izlenen süreç ile sürece etki eden aktörlerden oluşan bir döngüdür.” tanımı da yapılmıştır (Göçoğlu ve Aydın, 2015: 886).

Kamu politikası bir süreç olarak da tanımlanabilmektedir. Karar alma gücünü elinde bulunduran devlet otoritesinin bir süreç içerisinde sorunlar, ihtiyaçlar ve imkanlar karşısında tutundukları tavır ya da hareket tarzı olarak da açıklanabilmektedir (Hill ve Hupe, 2002: 5-6). Kamu politikası, ilk bakışta hükümetin uygulamaya koymayı planladığı hedefler veya icraatlar olarak algılansa da aslında hükümetlerin de ötesinde tüm kamu kurumlarıyla devletin hedeflediği ve uygulamaya koyduğu plan, program ve strateji olarak düşünülmelidir (Çalı, 2012: 4). Kamu politikasının en büyük özelliklerinden biri, politika bağlamında yapılan en küçük idari işlemin bile devletin bağlı olduğu hukuku kaynak alması ve böyle olduğu sürece vatandaşlar tarafından meşru kabul edilmesidir (Akdoğan, 2011: 77). Ana amacı toplumsal sorunları çözebilmek ve halkın isteklerine cevap verebilmek olan kamu politikaları, toplumsal ihtiyaçların farklı politika alanlarıyla ilgili olmalarından dolayı, çok fazla çeşitlidirler. Hükümetler kamu yararı ve ulusal çıkarları göz önüne alarak, eğitimden sağlığa, savunmadan adalet, ulaşımdan imara, sosyal güvenlikle ekonomiye daha birçok

alandaki kamu politikası oluşturup, ihtiyaçları karşılama yoluna gitmektedirler. Bu çerçevede kamu politikaları düzenleyici, dağıtıcı, yeniden dağıtıcı, etik meseleleri şekillendirici ve üretimi teşvik edici nitelikler arz edebilmektedirler (Yıldız ve Sobacı, 2013: 17). Tüm bunların yanı sıra kamu politikaları sistemi, aktörler, tasvirler, kurumlar, süreçler ve sonuçlar olmak üzere beş unsuru içermektedirler.

Her ne kadar kamu politikası tanımı konusunda farklı ifadeler kullanılmış olsa da, tüm bu ifadelerin ortak noktalarından yola çıkarak belirlenen özellikler incelenince bu kavramı anlamak ve yorumlamak daha kolay bir hale gelmektedir. Kamu politikasının tespit edilen genel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Hogwood ve Gunn, 1985: 19-24):

- ✓ Politika, karardan daha geniş ve onu da içine alan bir süreçtir.
- ✓ Politika amaçlar kadar, davranışları da kapsamaktadır.
- ✓ Politika olumlu bir hareketi içerdiği gibi hareketsiz kalmayı ya da sessiz durmayı da içerir.
- ✓ Kamu politikaları her ne kadar amaçlı hareketler bütünü olarak tanımlansa da, bazen amaçlar önceden açıklanmayıp, sonraya bırakılabilir.
- ✓ Politika bir süreç içinde gelişir ve uygulanır.
- ✓ Kamu politikasında kamu kuruluşlarının önemli rolleri olsa da, bu süreçte sadece kamu kuruluşları rol oynamaz.

Sonuç olarak kamu politikaları aniden ya da kısa sürede oluşmayan, hükümetler ve kamu kurumları tarafından geliştirilen ve uygulanan hareketler serisinden oluşan faaliyetlerdir. Kararların verilmesi, bu kararlara ilişkin kanunların meclisten geçirilmesi, bunların uygulanması gibi işlemleri içeren ve bu işlemlerin de kendiliğinden bir sıra içinde ortaya çıkmadığı bir süreçtir. Kamu politikaları ülkelerin siyasi sistemlerine, gelişmişlik düzeylerine, ekonomik sistemlerine, demokratik düzeylerine göre değişik şekilde oluşturulup, uygulanabilirler (Çevik ve Demirci, 2012:113-14).

2.3.2. Kamu Politikası Aktörleri

Toplumsal sorunların çözümü ve ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla çok farklı alanlarda tercihte bulunmak durumunda kalan hükümetler, geliştirdikleri kamu politikaları aracılığıyla devletin kısıtlı kaynaklarının dağıtımını da gerçekleştirmektedirler (Sobacı, 2013: 131). İhtiyaçların karşılanmasının yanı sıra işin

içine kaynakların dağıtımının da dahil olmasının etkisiyle, modern toplumlarda kamu politikalarının oluşturulması, uygulanması, değerlendirilmesi sürecine çok geniş bir çerçevede birçok aktör dahil olmakta, bunların bir kısmı doğrudan politikaya dair tercihte bulunma yetkisine sahip olurken, diğer kısmı ise sadece tercihleri etkileyebilmektedirler.

Kamu politikası sürecinde rol oynayan politika aktörleri ele alınırken bu aktörlerin içinde tarihsel ve çevresel koşulların da analize dahil edilmesi önem taşımaktadır. Çünkü bu tarihsel ve çevresel faktörler göz ardı edildiğinde kamu politikası incelemesi eksik ve yetersiz kalmaktadır. Çevresel faktörler denince siyasal kültür ve sosyo-ekonomik koşullar öne çıkmaktadır. Her toplumun, üyelerinin değerlerini belirleyen ve onları diğer toplumlardan ayrı kılan bir kültürü vardır. Ekonomik ve toplumsal koşullar da siyasal faaliyetleri büyük ölçüde etkilemektedir.

Bu süreç içine dâhil olan, karşılıklı olarak birbirlerini ve tercihleri etkileyen aktörler her ne kadar çok çeşitli olsa da, bunları demokratik toplumlarda genel olarak resmi, gayri resmi ve uluslararası aktörler olarak üç grupta toplamak mümkündür (Yıldız ve Sobacı, 2013: 19-24; Çevik ve Demirci, 2012: 35-51):

Resmi Aktörler: Kamu politikası sürecinde meşru yetkiyi kullanan, kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkisi olan yöneticiler, milletvekilleri, idareciler ve yargı mensuplarıdır (Akman, 2019: 49). Kamu politikası resmi aktörlerini genel olarak devletin içinde, devlete bağlı olarak görev yapan kurumlar olarak tanımlamak mümkündür ve bu aktörler devletin üç temel erki olan yasama, yürütme ve yargı erklerinin temsilcilerinden oluşmaktadır.

Resmi aktörlerin en önemlisi ve kamu politikası oluşturma sürecinde en etkili kurumlardan biri seçilmiş temsilcilerden oluşan parlamentodur. Demokratik sistemlerin olmazsa olmazı olan bu kurumlar, kanunların kabulü, değiştirilmesi ve yürürlükten kaldırılması görevini üstlenmek yanında, toplumun farklı kesimlerinin talep, fikir ve düşüncelerinin temsiline imkan tanımaktadır. Ayrıca toplumun ihtiyaç ve önceliklerini tartışarak, mevcut kaynakları bu ihtiyaçlara göre dağıtmakta ve yürütmeyi denetlemektedirler. Parlamentonun kamu politikası sürecinde oynadığı rol, kanun yapıcı olarak politika, program ve projelerin yasal çerçevesinin ortaya konması ve meşruiyet zemininin tesis edilmesiyle alakalıdır. Ülkemizde de Türkiye Büyük Millet Meclisi

(TBMM) kamu politikalarının yazılı programları sayılan kanunların çıkarılmasındaki yetkili organ olarak en önemli aktördür.

Parlamentar ve yarı başkanlık sistemlerinde yürütme organı kamu politikası sürecinin temel aktörlerindendir. Kamu yönetimi, kamu bürokrasisi ya da hükümet yürütme erkinin temsilcileri olarak kamu politikası süreci içinde, politikanın oluşturulması sırasında ihtiyaç duyulan teknik bilgi ve uzmanlığa sahip olması ve politikanın uygulanma aşamasının temel aktörü olması açısından oldukça önemlidir. Kamu politikası sürecinin oluşumu ve uygulanmasında birçok aktör rol alsa da en önemli konumdaki aktör yürütme organıdır. Yürütme, ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de hükümet başkanı ve bakanlardan oluşmaktadır. Türkiye Temmuz 2018 tarihinde yapmış olduğu değişiklik ile beraber Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmiştir. Başbakanlık ve bakanlar kurulu yerine yalnızca Cumhurbaşkanının olduğu tekli bir sisteme geçilmiştir. Yeni sistemde Cumhurbaşkanı sahip olduğu yetki ve sorumlulukları Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile hayata geçirmektedir. Kamu politikalarının belirlenmesinde kararnameler önemli bir yer tutmaktadır. Kararnamelerin hazırlanma aşamasında yeni aktörlerden politika kurullarının da katkıları bulunmaktadır (Akman, 2019: 51).

Yargı kurumları ise politika sürecinin hukuk kurallarına uyumlu bir şekilde yürütülmesinin garanti altına alınabilmesi için süreçte önemli görev üstlenmişlerdir. Politikanın dayanaklarından olan yasaların çıkarılmasından, politikanın uygulanması aşamasında gerçekleşen her türlü idari işlemin yargı denetimine tabi olması hukuk devleti ilkesinin bir güvencesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Bölge İdare ve İdare Mahkemeleri kamu politikası sürecinde rolü olan yargısal aktörlerdir.

Gayri Resmi (Sivil) Aktörler: Devletle herhangi bir bağı olmayan kişi ve kurumlar da politika oluşturma sürecinde önemli görevler üstlenmektedirler. Özellikle modern toplumlarda bireyler belirli amaçlar için bir araya gelerek hem birey olarak, hem de amaç birliği oluşturmuş gruplar olarak kendilerini ilgilendiren konularda oluşturulan ya da oluşturulabilecek politikalarla ilgili resmi aktörlerle temas kurar ve süreci etkilemeye çalışırlar. Kamu politikası oluşturma sürecinde rol alan sivil aktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Siyasi partiler, bireyler, baskı grupları, sivil toplum örgütleri, medya vb.

Uluslararası Aktörler: Özellikle küreselleşmenin son hızla devam ettiği günümüzde kamu politikası oluşturma ve uygulama sürecinde ulusal aktörler kadar uluslararası aktörler de oldukça etkili bir konuma gelmişlerdir. Bu aktörlerin başında ulus devletlerin bir araya gelerek oluşturdukları uluslararası örgütler gelmektedir. Örneğin Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, NATO, IMF, Dünya Bankası vs. birçok uluslararası örgüt aldıkları kararlar ve uyguladıkları politikalarla özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin politikaları üzerinde söz sahibi olmakta, oluşum ve uygulama aşamalarına müdahil olmaktadır. Örneğin, yakın geçmişte IMF sağladığı kredilerle Türkiye ekonomisini etkilemiş ve yönlendirmiştir (Akman, 2019: 72). Kamu politikası sürecini etkileyen uluslararası aktörlerden biri de çok uluslu şirketlerdir. Karlarını artırmak, maliyetlerini azaltmak önceliği taşıyan bu şirketler, yatırımlarını o ülkeden çekme kozunu kullanarak, ülkenin vergi politikalarından çevre politikalarına kadar birçok alanda değişim ve yönlendirme yapmaya çalışmaktadırlar.

2.3.3. Kamu Politikası Süreci

Kamu politikası süreci, resmi ve sivil birçok aktörün etkin rol oynadığı, genellikle karmaşık ve düzensiz bir süreçtir. Kamu politikası döngüsel bir sürece sahiptir ve her kamu politikası bir problemle başlamaktadır (Akdoğan, 2011: 78). Sürecin daha sonraki aşamaları farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde isimlendirilmiş olsa da, genel olarak bakıldığında problemin ortaya çıkışı ve gündem oluşturma, politikanın oluşturulması (şekillendirilmesi), politikanın uygulanması, politikanın değerlendirilmesi olmak üzere dört temel aşamada ele alınan bir süreç olduğu görülmektedir.

Sorunun Ortaya Çıkışı ve Gündem Oluşturma: Kamu politikası sürecinin bu ilk aşaması toplumsal sorunların, taleplerin ortaya çıkışı ve ardından seçilmesiyle başlamaktadır. Bu sorun ve taleplerin politika aktörleri nezdinde önem kazanması ile gündem oluşturma gerçekleşmektedir. Gündem oluşturma aşamasını; tanımlama, ses getirme ve baskı oluşturma olmak üzere üç safhaya ayırmak mümkündür. İlk olarak konu ilgili kişiler ya da gruplar tarafından tanımlanır, daha sonra konunun daha fazla ses getirmesi için farklı iletişim araçlarının gücünden yararlanılır ve bu çabalarla yükseltelen bu ses, resmi aktörler üzerinde baskı oluşturmak için kullanılır (Çalı, 2012: 17). Kamu politikası sürecinin gündem oluşturma aşamasında medya oldukça önemli

bir rol üstlenmekte, özellikle günümüz siyaset gündeminin belirlenmesinde gitgide etkisini artırmaktadır. Ancak bu etki her zaman toplum için önem arz eden konuları gündeme taşıma şeklinde olumlu yönde bir etki olmayıp, kendine yakın grupların çıkarları doğrultusunda gündem oluşturmaya çalışmak şeklinde de olabilmektedir.

Her ülkede hükümetler ve politika belirleyici kamu kurumları genel olarak kendi ilgi alanlarına giren konuları öncelikli olarak gündeme taşıma eğilimindedirler. Seçmenler de, seçimler öncesinde partilerin seçim kampanyalarından, partilerin iktidara geldiklerinde hangi sorunlara öncelik tanıyacaklarını anlayabilmektedirler. Bu nedenle seçmenlerin tercihlerinde partilerin iktidara gelmeleri durumunda gündeme getirecekleri temel meseleler etkili olmaktadır. Türkiye’de iktidar olan partilerin ilk olarak gündeme aldıkları meselelerin kendi siyasi çizgileri ile alakalı olan ve partilerini destekleyen seçmen kitlesini yakından ilgilendiren konular olduğu görülmektedir (Kulaç ve Çalhan, 2013: 211).

Politikanın Oluşturulması (Şekillendirilmesi): Politika sürecinin bu aşaması önemli bir aşama olup, hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflere ulaşmayı sağlayacak alternatifler arasında seçim yapılması, alternatiflerin formüle edilmesi ve çeşitli yaklaşımların tespit edilmesi adımlarını kapsamaktadır. Kamu politikasının başarılı şekilde şekillendirilmesi, sorunlu alanla ilgili gereken verilerin detaylıca toplanmasına, ihtiyaçların net olarak belirlenmesine, farklı alternatif ve fırsatların da göz önünde bulundurulması ve bunlarla ilişkili bir strateji oluşturulmasına bağlıdır. Politika oluşturulma çabaları, bazen yasa tasarısı şeklinde olabileceği gibi, bazen de yeni bir oluşum ya da yapılanma şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Hükümetler, bazı durumlarda sessiz kalarak da aslında bir kamu politikası izlemiş olurlar. Politikaların gündeme geliş safhasında etkin rol oynayan aktörler, şekillendirme aşamasında da benzer etkiyi göstermektedirler (Kulaç ve Çalhan, 2013: 211).

Politikanın şekillendirilmesi aşamasında her ne kadar çok çeşitli aktörler rol oynasa da, bu aşamadaki en etkili aktörlerden biri, yine bu aşamanın en önemli adımlarından biri olan ve politikanın yazılı programı olarak kabul edilen yasaları çıkarma yetkisine sahip olan parlamentolardır. Ülkemizde bu görevi yerine getiren TBMM’de kabul edilen kanun tasarısı ve teklifleri Cumhurbaşkanı onayı ile kanunlaşarak yürürlüğe girmektedir. Kanunlaştırma sürecinde en etkili aktör iktidar partisi olsa da, muhalefet partileri, medya ve sivil toplum örgütleri de etkili rollere sahiptirler.

Politikanın Uygulanması: Kamu politikası sürecinde, politikanın formüle edilmesi ve kanunlaştırılması aşamasından sonra politika uygulayıcıları politika hedeflerini eyleme dönüştürmek için gerekli düzenlemeleri gerçekleştirip politikayı uygulamaya koymaktadırlar. Uygulama aşaması, program detaylarının belirlenmesi, kaynakların tahsisi ve kararlar gibi unsurları içermekte ve politika hedeflerinin gerçekleşmesinde oldukça önem arz etmektedir. Uygulama aşaması ne derece başarılı olursa politika hedefleri ile uygulama sonrası oluşacak çıktılar o derece uyumlu olmaktadır (Kaptı ve Alaç, 2013: 229). Ancak bu uyumu yakalamak ve belirlenen hedeflere ulaşmak her zaman mümkün olamamaktadır.

Politika uygulama aşaması karmaşık, zorlu yapısı ve bu süreçte önemli rol oynayan bürokrasinin etkileri nedeniyle, her zaman tasarlandığı şekliyle gerçekleşmemekte, süreçte sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu durum da kamu politikaları çalışma alanında uygulama aşaması için farklı teorilerin geliştirilmesine neden olmuştur. Bunların en önemlileri “Yukarıdan Aşağıya Uygulama Modeli”, “Aşağıdan Yukarıya Uygulama Modeli” ve “Sentez Uygulama Modeli” dir.

Yukarıdan aşağıya uygulama modeli, politikaların hiyerarşik olarak yukarıdan aşağıya bir etkileşimle uygulandığını ve asıl etkinin üst yönetimden geldiğini ve aşağıya doğru inildikçe etki oranının azaldığını savunan bir modeldir. Bu modele göre bir politikanın uygulaması en tepede bulunan yönetici ile başlamakta ve bu yöneticinin karar ve davranışlarına göre şekillenmektedir. Eğer verilen kararlar politika hedefleri ve sonuçları arasında uyumu sağlayacak şekilde başarılı olursa uygulama aşamasının başarılı olacağı, üst yönetimin başarısızlığı ile de uygulamanın başarısız olacağı düşünülmektedir (Kaptı ve Alaç, 2013: 230). Bu model bazı zayıf yönleri de içinde barındırmaktadır: ilki tepe yöneticiler tarafından belirlenen amaç ve hedefleri uygulayıcıların ne derece benimseyeceğinin muğlak oluşudur. İkinci sıkıntı ise, bu modelde politikanın ana hatlarının belirlenmesi için yeterli bulunan bir yasa ya da yasal düzenlemenin, aslında bir politika alanı için yeterli olamayabileceğidir. Bu modelin bir diğer zayıf yönü ise merkezi yönetimlerde bile yöneticiler ve uygulayıcılar arasında ciddi amaç ve hedef farklılıkları yaşanabilirken, bu modelin federal yönetimlerde yaratacağı sorunlardır (Çevik ve Demirci, 2012: 60).

Aşağıdan yukarıya uygulama modeli genel olarak yukarıdan aşağıya uygulama modeline tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu model, politika uygulama aşamasını

açıklamak için alt kesimde rol alan aktörlerin amaç ve hedefleri ile ilgilenmektedir, çünkü tepe yönetim tarafından belirlenen amaç ve hedefler muğlaktır ve hem aynı politika alanındaki diğer amaçlarla, hem de hizmet sunan alt uygulayıcıların değer ve amaçları ile çatışır. Bu modelin yaratıcılarından olan Elmore modelin, üst kesim uygulayıcılar yerine en alt ve uç noktalara odaklandığını belirtmiş ve politika yapıcılardansa, hizmet götürülen kitlelerin yakınındaki kişilerin (öğretmen, polis, doktor, sosyal hizmet uzmanı vb.) problem çözücü olduklarını ileri sürmüştür. Bu model merkezi yapıda bulunan politika yapıcılarının etkisini tamamen ortadan kaldırmakta, üstelik politika yapıcılar ile alt kademedeki, halka yakın uygulayıcılar arasındaki sorumluluk paylaşımını göz ardı etmektedir (Kaptı ve Alaç, 2013: 233). Oysa politika uygulama aşamasında her aktör sorumluluk sahibi ve problem çözücüdür.

Yukarıdan aşağıya uygulama modeli ve aşağıdan yukarıya uygulama modelinin olumlu yönlerinden faydalanabilmek, olumsuz taraflarından korunabilmek için alan araştırmacıları, bazı durumlarda bir modelin, bazı durumlarda ise her iki modelin birden uygulanabildiği üçüncü bir model önermiş ve bu şekilde başarılı bir kamu politikası uygulamasının mümkün olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Buna göre yasalar ya da diğer düzenlemeler ile her adımı açıkça belirlenmiş bir politikada yukarıdan aşağıya uygulama modeli kullanılabilecekken, takdir yetkisine dayalı, ayrıntıların yer almadığı durumlarda yerel uygulayıcıların rolü artacağından aşağıdan yukarıya uygulama modeli daha uygun olacaktır (Çevik ve Demirci, 2012: 62). Farklı yönetim ve taşra yapılarına sahip ülkelerde bu üçüncü modeli kullanmak politikaların başarı şansını artıracaktır.

Politikanın Değerlendirilmesi: Politika sürecinin oldukça önemli ve son aşaması olan politikaların değerlendirilme aşaması, politikanın etkisini ölçmek ve sonuçları hakkında bilgi edinmek olarak ifade edilebilir. Bu aşamada, konulan amaç ve hedeflere ne kadar ulaşıp ulaşamadığı belirlenmekte, eksik ya da istenilen düzeyde olmayan yönlerin de tamamlanması ve düzeltilmesi sağlanmaktadır. Bunun yapılabilmesi için de politika hedeflerinin net şekilde ortaya konulmuş olması ve üzerinden belirli bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Bazı politikaların değerlendirilmesi ve sonuçlarının elde edilmesi uzun yıllar gerektirirken, bazıları için ise kısa bir zaman yeterli olabilmektedir. Örneğin, eğitim politikalarının sonuçlarını detaylı şekilde inceleyebilmek için 10-15 yıl gerekirken, kapalı alanlarda sigara kullanımını yasaklayan kamu politikasının başarısını görmek için 1-2 yıl yeterli olacaktır (Kulaç ve Çalhan, 2013: 213). Değerlendirme

aşaması, başarılı bulunan bir politikanın sürdürülmesi, kısmen ya da tamamen başarısız bulunan bir politikanın sonlandırılması, değiştirilmesi veya yeniden oluşturulması kararlarından biri ile neticeye ulaştırılabilir.

2.3.4. Kamu Politikası Analizi

En kısa ve genel anlamıyla “kamu yönetiminin yapmayı seçtiği ya da seçmediği her şey” olarak tanımlanabilen kamu politikasının neyini, niçinini ve nasılını anlamaya yönelik çalışmaları da kamu politikası analizi olarak açıklamak mümkünse de, tıpkı kamu politikası kavramında olduğu gibi, kamu politikası analizinin de ortak kabul görmüş tek bir tanımı yoktur. Öyle ki “Kamu Politikası Kuramı El Kitabı” (The Public Policy Theory Primer) adlı kitabın yazarları olan Smith ve Larimer bile, kamu politikası analizi diye bir alanın varlığını tam olarak tespit edemediklerini ve içeriğini tam olarak tarif edemediklerini belirtmişlerdir. Yazarlara göre, bu alanın dağınıklığı ve genişliği kapsayıcı bir tarifin yapılmasını ve diğer disiplinler ile arasında uzlaşmış sınırlar çizilmesini zorlaştırmaktadır. Alanın tanımlanması sorununa vurgu yapan bir diğer akademisyen olan Wildavsky ise öğrencilerinin “kamu politikası analizi ne demektir?” sorusunu sormalarına izin vermediğini, bunu ancak analiz yaptıktan sonra anlayabileceklerini belirtmiş, yine de genel olarak kamu politikası analizi için “iktidarda olana doğruyu söylemektir” ifadesini kullanmıştır (Yıldız ve Sobacı, 2013: 27).

En kısa haliyle, kamusal eylemleri anlamak ve incelemeye yönelik bir yöntem olarak tanımlayabileceğimiz kamu politikası analizi (Usta, 2013: 85), her ne kadar karmaşık ve geniş bir alan olsa da, genel çerçevesinin oluşturulması amacıyla, konu hakkında sıklıkla kullanılan bazı tanımlamalara çalışmamızda yer verilmiştir. Konunun uzmanlarından Thomas Dye’e göre en genel ifadeyle politika analizi; “yönetimlerin neyi, niçin yaptıklarını ve yapılan politika sonucunda ortaya çıkan farkların neler olduğunu anlamaktır” (Babaoğlu ve Akman, 2018: 2). Dye ayrıca, politika analizinin, politika yapım sürecini daha iyi anlamak ve politika yapıcılar üzerinde etkili ekonomik ve sosyal koşullar hakkında, güvenilir bilgi vermek amacıyla gerçekleştirildiğini ve politikada kimin ne aldığıyla daha da önemlisi, aldığı şeyi neden aldığı ve bunun nasıl bir fark yarattığı ile ilgilendiğini belirtmiştir. Bu sadece hükümetlerin hangi politikaları izlediği ile değil, neden bu politikaları izledikleri ve bu politikaların sonuçlarının ne olduğu ile ilgili bir çalışmadır (Demir, 2011:108). Politika analizi, politikayı oluşturan

unsurları parçalara ayırarak, detaylı bir incelemeyi, unsurlar arasındaki ilişkileri saptamayı ve de yapılması gerekenler hakkında öneriler geliştirmeyi içeren bir süreçtir.

Kamu politikası analizinin kamu politikasından farkı, politikaya konu olan ihtiyaçların, sorunların sebeplerini ve etkilerini bulmak, bunların çözümü için seçenekler oluşturmak, bu seçenekler içinden uygun bulunup yürütülen politikaları ve yarattığı etkileri belirlemek için gerekli veriyi elde edip, değerlendirme ve yorumlama aşamalarından oluşmasıdır (Kraft ve Furlong, 2013: 95). Kamu politikası kavramına göre, daha teorik bir kavram olarak niteleyebileceğimiz kamu politikası analizi kavramı için kullanılabilir, sayısal bilimlerdeki gibi ortak yaklaşımlar, genel geçer yol ve metotlar yoktur. Bunun yerine hukuk, ekonomi, bütçeleme gibi politika analiz araçlarından faydalanılmaktadır. Bu araçların hangisinin ağırlıklı kullanılacağı, analizi yapan kişinin hangi disiplinden olduğuna göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, bir ekonomistin yapacağı analizde kar ve zarar hesapları ön planda olurken, bir hukukçu tarafından yapılan analiz, politikanın yasal boyutu üzerinden ilerleyecektir (Göçoğlu ve Aydın, 2015: 884). Analiz süreci aktör analizleri, fayda-maliyet analizleri, etki analizleri gibi tekniklerle yapılabileceği gibi, süreç modeli, grup modeli, sistem modeli gibi kamu politikası analiz modelleri kullanılarak da yapılabilir (Babaoğlu ve Akman, 2018: 3).

Kamu politikası analizi genel olarak iki amaç için yapılmaktadır. Gerçek anlamda politika analizi özgün ve başarılı bir politika arayışı için yapılmakta ve kamu politikalarının sonuçları ve nedenlerinin tanımlanması ve araştırılmasıyla ilgilenmektedir. Bir politikayı desteklemek için yapılan analiz ise, daha çok hükümetin ne yapması gerektiği ile ilgilenmekte, ikna, güzel anlatım, örgüt ve eylem gerektirmektedir. Kamu politikası analizini kamu politikası desteklenmesi ve taraftarlığından ayıran bazı özellikler mevcuttur. Bu konuda Dye üç önemli hususun altını çizmiştir: tavsiyeler vermekten çok açıklamalar yapmaya çalışmak, bilimsel metotlarla kamu politikalarının nedenleri ve sonuçlarını ortaya çıkarmak için özenli bir araştırma yapmak, kamu politikalarının neden ve sonuçları hakkında genel önermeler geliştirmek ve bunları test etmek için güvenilir bulgular toplamak (Çevik, 1998: 105-106). İşte tüm bu özellikleri nedeniyle kamu politikası analistinin değer ve inançlarından uzaklaşarak, mümkün olduğunca objektif bir tutum içinde bulunması gerekmektedir.

Toplumsal sorun ve ihtiyaçların çokluğu ve mevcut kaynakların sınırlılığı düşünüldüğünde önemi daha da iyi anlaşılabilecek olan kamu politikası ve bu politikaları incelemeyi ve anlamayı amaçlayan kamu politikası analizi ile ilgili çalışmalar gelişmiş ülkelerde siyaset biliminin çalıştığı başlıca alanlardan biri iken, Türkiye gibi ülkeler için çok eski bir geçmişe sahip olmayıp, literatürde önemi kadar da yer bulamamıştır. Bu eksikliğin tamamlanma süreci Türk bürokrasisi içinde görev yapacak kişilerin çoğunu yetiştiren Siyaset Bilimi Fakülteleri ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinin ders müfredatlarında kamu politikaları lehine yapılacak değişikliklerle başlayacaktır.

2.3.5. Kamu Politikası Analiz Modelleri

Kamu politikası ve kamu politikası analizinin tanımlanma aşamasında ortaya çıkan tartışmalar bile konunun ne derece karmaşık ve hassas bir alan olduğunu göstermektedir. Sürecin çok yönlülüğü, aktörlerinin çokluğu ve dinamikliği, süreci oluşturan aşamaların farklılıkları bu durumu yaratan en önemli unsurlar olmuştur. Esas itibari ile kamu politikalarını anlamayı ve açıklamayı amaçlayan politika analizi çalışmaları da, bu karmaşık sürecin en iyi şekilde anlaşılabilmesi için konuya farklı perspektiflerden bakan farklı analiz modelleri gelişmesini sağlamıştır. Her ne kadar kamu politikası analiz modelleri ayrı başlıklar altında ele alınsa da bunlar, birbirleri ile çelişen değil, birbirlerini destekleyen modeller olarak ele alınmalıdır. Bu modellerden kimi süreci oluşturan aşamalara, kimi aktörlere, kimi ise fikir ve ideolojilere odaklanarak politikayı analiz etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle sadece bir modele bağlı kalarak politika analizi yapmak gibi bir sınırlılık yoktur. Analizi yapan kişinin alanı ve becerilerine göre, ayrıca politikanın yapısal ve fonksiyonel özelliklerine göre birden fazla model aynı analiz sürecinde kullanılabilir ve bu şekilde özgün analiz modelleri de ortaya çıkarılabilir. Bu nedenle kamu politikası analizinde kullanılan ya da kullanılabilecek çok fazla analiz modelinin varlığından söz etmek mümkün hale gelmektedir.

Tüm bu çeşitliliğe rağmen, çalışmamızın bu bölümünde genel olarak kabul görmüş ve kullanılan belli başlı beş analiz modeli hakkında bilgi verilmiştir.

2.3.5.1. Süreç (İşlevsel) Modeli

Kamu politikasının bir süreç olmasından hareketle, süreçteki bu aşamalara odaklanan ve bu şekilde hem politikanın kolay anlaşılmasını hem de aşamaların tanımlanmasını sağlayan bir modeldir. Politika süreci analizi, politikanın gündeme gelmesinden değerlendirilmesine kadar her aşamayı incelemek üzere geliştirilmiş bir modeldir. Gündeme alınan politikanın çözmeyi hedeflediği sorunun, sorunu çözebilecek politika seçeneklerinin incelenmesine, bu seçeneklerin fayda-maliyet analizlerine, politikanın belirlenip uygulanmasına ve bu uygulama sonuçlarının neler olduğuna, ne şekilde etkiler yarattığına kadar geniş alanda inceleme yapılmasına olanak sağlayan bir modeldir. Politika sürecinin bu temel aşamaları analiz edilirken faaliyetler, aktörler, sonuçlar, uygulama kalıpları incelenir ve değerlendirilir (Gül, 2015: 24). Süreç modelinde, seçmenlerin, çıkar gruplarının, yasamanın, bürokratların ve diğer siyasal aktörlerin rolleri ve faaliyet alanları önem kazanmaktadır. Bu modelle, politika sürecinde atılan her adımın anlaşılması için aşamalar sınıflandırılmış ve analiz bu sınıflandırma çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Çalı, 2012: 17). Bu aşamalar değişik kaynaklarda farklı sayı ve şekilde ele alınsa da, uygulamada en çok kullanılan şekli aşağıdaki gibidir (Çevik, 1998: 111 ve Usta, 2013: 86-87). Bu aşama sayıları artırmak ya da birleştirip azaltmak araştırmacıya bağlı olabilmektedir. Bu modeli kullanıp farklı aşama adımları ile politikaları inceleyen çeşitli akademik çalışmalara rastlamak mümkündür.

Sorunların Tespiti (Gündem Belirleme): Sorunların ya da ihtiyaçların toplumun ve hükümetlerin gündemine geldiği, tespit edilip, kabullenilip, tanımlandığı aşamadır. Mevcut problemin toplumda kimleri ilgilendirdiği, ilgili birey ve grupların organizasyonunun nasıl yapılacağı, bunların ilgililere ve karar vericilere nasıl iletileceği (sunum), problemin politik gündeme nasıl gireceği gibi konular bu aşamanın kapsamında olan konulardır.

Kamu politikası analizinin zor ve karmaşık aşaması sorun belirleme aşamasıdır. Kamusal problemi tanımlamak, çözüm için kullanılacak seçenekleri belirleyeceği için oldukça önemlidir. Ancak problemi yani gündemi belirleyecek grup ya da bireylerin değer yargıları, ideolojileri, bakış açılarındaki farklılıklar probleme farklı yaklaşımlarına sebebiyet verebilir. Bu nedenle “sorunun tanımlanması” yerine “sorunun çerçevesinin belirlenmesi” kavramını kullanan çalışmalar da vardır. Bu kavramın tercih

edilmesinin altında, politika belirleyen gruplar arasında sorunun gündeme alınması konusunda uzlaşa sağlanabileceği ancak sorunun tanımlanması konusunda tartışmaların sürebileceği düşüncesi yatmaktadır (Akdoğan, 2013: 213). Bu aşamanın tamamlanmasıyla birlikte politika için harekete geçilmiş olunur.

Kamu Politikasının Formüle Edilmesi: Politika için gündem oluşturulup, program amaçlarının geliştirildiği, kamusal eylem önerilerinin formüle edildiği aşamadır. Çözüm önerilerinin neler olduğunun belirlendiği, açıklandığı, kimlerin ne ile görevlendirildiği analiz aşamasıdır. Bu aşamada politika aktörlerinin rolü oldukça önemlidir.

Kamu Politikasının Meşruiyetinin Gerçekleştirilmesi: Bir amacın seçilmesi, bunun için siyasal desteğin kurulması ve bunun yasa olarak kabul edilmesi aşamasıdır. Politika önerisini kimlerin desteklemesi gerektiği, bu desteğin nasıl sağlanacağı önemli konulardır. Genel olarak politikaların meşruiyetleri için mevzuatta yer almaları gerekmektedir. Bu mevzuatın nasıl ve nelerden oluşacağı (yasa, tüzük, yönetmelik vs.) bu aşamada gerçekleşen konulardır. Kamu politikasının formüle edilmesi ve meşruiyetinin gerçekleşmesi aşamaları bir kamu politikasının hazırlanma sürecini oluşturmaktadır.

Kamu Politikasının Uygulanması: Bürokrasinin örgütlenmesi, hizmetler ve ödemelerin üretilmesi, sunulması yani kamu gücünün uygulamaya konması aşamasıdır.

Formülasyon ve meşruiyet (kanunlaştırma) aşamalarının tamamlanmasının ardından politika aktörleri hedefleri eyleme dönüştürmek amacıyla gerekli çalışmaları yapıp politikayı uygulamaya koymaktadırlar. Uygulama süreci, hedefler ve bu doğrultuda beklenen sonuçları tümüyle etkileyecek ve şekillendirecek faaliyetler toplamından oluşmaktadır. Politikaların hedeflerine ulaşması uygulama aşamasının başarısına bağlıdır. Uygulama sürecinde meydana gelebilecek herhangi bir sıkıntı ya da problem politika sonuçlarını tamamen değiştirebilir (Kaptı ve Alaç, 2013: 229). Bu nedenle literatürde uygulama sürecinin önemine ve sonuçlara olan etkisine dikkat çekilmiştir.

Politika uygulama aşamasının önemi, zorluğu ve karmaşık yapısı sebebiyle bu aşama için farklı uygulama modelleri ortaya çıkarılmış Bunların en sık kullanılanları genel olarak; “Yukarıdan Aşağıya Uygulama Modeli”, “Aşağıdan Yukarıya Uygulama Modeli” ve “Sentez Uygulama Modeli” dir.

Kamu Politikasının Değerlendirilmesi: Programların çalışılması, çıktılarının rapor edilmesi, hedef gruplar üzerindeki beklenen ve beklenmedik etkilerinin izlenerek, verilere dayalı olarak değerlendirilmesi, gerekliyse politikada değişiklik ve düzenlemelerin önerilmesi aşamasıdır. Politika sürecinin içinde gerçekleşenlerin yanı sıra olumlu ve olumsuz dışsallıklar da incelenir.

Süreç analizi modeli tüm bu aşamalara ilişkin veri elde ederek bir program ya da politikanın nasıl geliştirildiğine, kararların nasıl alındığı ve uygulandığına, kimlerin bu süreçlerde nasıl rol aldığına ve ne ölçüde etkili olduğuna, uygulama sonuçlarının ne olduğuna yanıt aramaya çalışan önemli bir modeldir. Bu bağlamda diğer analiz modellerine göre bazı üstünlüklere sahiptir. Kamu politikası analizine sade bir çerçeve sunan ve tüm alanlardaki politikalara uygulanabilen genel bir model olan süreç modeli, diğer modeller gibi, tek başına kamu politikalarını tam anlamıyla açıklamaya yetersiz kalabilse de, teorik bir model olmaktan ziyade pratiğe dönük bir model olması ve kamu politikalarını oluşturan karar ve eylem karmaşasında daha az işlem gerektirerek basit ve mantıklı bir biçim ortaya koyması nedeniyle kolaylıklar sağlamaktadır. Ayrıca kamusal eylemlerin betimlenmesini sağlamakta ve hukuki düzenlemelerin alt yapısını oluşturmaktadır. Her aşamada farklı aktörlerin rol oynadığı politika sürecinde aktörlerin her aşamadaki müdahalesini gösterebilmektedir (Usta, 2013: 87-88). Süreç modeli, Türkiye'deki kamu politika süreçlerinin anlaşılabilmesi için de etkili modellerden biridir. Ancak süreç analizinde yukarıda belirtilen aşamalar dahilindeki konulara ilişkin yanıtlar aranırken tüm aşamalara ilişkin nesnel, geçerli, karşılaştırılabilir veri elde etme güçlüğü önemli bir zorluk olarak ortaya çıkabilmektedir. Analizlerin amaçlarına ulaşabilmesi için nesnel olarak yapılması, özellikle de bilimsel araştırma ve analiz yöntemlerinin kullanılması önemlidir. Ancak kamu politikası gibi karmaşık bir süreçte bilimsel yöneme tamamen bağlı kalınsa bile sıkıntılar yaşanması muhtemeldir. Bu nedenle süreç analizi modelinde politika sürecinin bir ya da iki aşamasını ele alarak araştırmanın sınırlarını daraltmak zorlukları azaltmak için bir yöntem olarak kullanılabilir (Gül, 2015: 24).

2.3.5.2.Kurumsal Model

Genel olarak idari kurumların ve onlar arasındaki ilişkilerin biçimsel ve yasal yönlerini tanımlamaya çalışan kurumsal model, yönetim biliminin ortaya çıkmaya

başladığı 20. yuzyılın başlarından beri kullanılmakta olan en klasik modeldir. Parlamento, huku0met, bakanlıklar, mahkemeler, belediyeler vs. gibi politika su0recine etki eden kurumlara odaklanarak, yapısal olarak nasıl o0rgu0tlendiklerini, yasal gu0cu0lerini ve karar verme su0re0lerini inceleyen model, bunların su0re0 i0indeki onemine vurgu yapmaktadır. Model, bu kurumlar i0inde ozellikle de huku0metlere kamu politikaları u0zerindeki yu0nlendirici gu0cu0leri nedeniyle ayrı bir onem atfetmektedir. Huku0metler dışında kurumsal modelin ilgilendiği farklı kurumlar da vardır. Piyasalar, firmalar, şirketler, siyasi partiler, yerel yu0netimler ve baskı grupları da modelin inceleme alanına girmektedirler (0evik ve Demirci, 2012: 78).

Bu model, politika sonu0clarının kurumsal tercih ve kurallarla bağlantılı olduğu, farklı kurumların farklı ozelliklerinin kamu politikasını farklı şekillerde etkileyebildiği duşunceleri u0zerine şekillenmiş bir analizdir. Modele gure, belirli uzmanlık bilgisine ve 0eşitli uzmanlara sahip olan kurumların sorunlara yu0nelik bir bilgi deposu oluşmuştur. Sorunlar ortaya 0ıkınca da yu0neticiler bu depodan 0ekilen bilgiler işığında politika oluşturmaktadırlar. Bu modelde yukarıdan aşağıya doğru şekillenen bir uygulama yaklaşımı vardır ve bu sebeple politikanın analizinde u0ncelikle u0st yu0neticilerin ve kurumsal ilişkilerin analizi yapılmalıdır. Bu aktu0rler ve aktu0r ilişkileri analizi vasıtasıyla politikayı analiz etmek mu0mku0n olacaktır (Babaoğlu, 2017: 524-525). O zaman da alt duzey bu0rokratlar, dış paydaşlar gibi aktu0rler politika su0recinin dışında bırakılmakta, bu durumun katılım mekanizmalarının gzu0z ardı edilmesi sebebiyle demokrasinin gereklerine uygun duşmediği ifade edilmektedir.

Ger0ekten de gu0nu0mu0z modern devlet ve bu0rokrasisinde buyu0muş ve karmaşıklaşmış kamu yu0netimi ve i0indeki kuruluşların tek tek ele alınıp incelenmesi ayrı bir onem kazanmaktadır. Kurumsal ozellikler politikaların hem başında, hem uygulanmasında, hem de sonunda u0nemli rol oynarlar (0evik ve Demirci, 2012: 77). Bu u0nemli role rağmen, kurumlar u0zerine odaklanan bu model tek başına kamu politikalarının incelenmesinde eksik kalabilmektedir.

2.3.5.3. Grup Modeli

Kurumsal model gibi aktu0rleri merkeze alan bir diğer model ise grup modelidir. Ancak burada u0ne 0ıkan aktu0r, kamu politikası su0recinde politikalara etkide bulunmak i0in oluşturulan o0rgu0tlu gruplardır. Bu grupların ilişkileri, mu0cadeleleri ve

faaliyetlerinin politika belirleme gücüne sahip olduğu düşüncesi temelinde grupların rolleri çözümlenerek politikanın analiz edilebileceği belirtilmektedir. Denge yaklaşımı olarak da adlandırılabilen bu modelde grubun üye sayısı, mali gücü, idareciler üzerindeki belirleyicilikleri gibi faktörlerden oluşan etki düzeyleri ve karşılıklı dengeleri kamu politikalarını etkilemektedir (Babaoğlu, 2017: 523). Grupların varlığı ve etkili olmalarından dolayı demokratik bir yaklaşımdan söz etmek mümkün görünse de sistem içindeki güç dengelerinin ve dağılımının değişkenliği nedeniyle analizin her zaman geçerli olması beklenmemelidir.

Kamu politikasını, grup mücadelesinin bir sonucu olarak gören bu modele göre, siyasal sistem içinde yer alan grupların ve grubun bir parçası olarak grup çıkarları için hareket eden bireylerin rolü oldukça önemlidir. Kamu politikası belli bir alanda grup mücadelesinde ulaşılan denge olarak kabul edilirse bu, mücadele eden grupların amaçlarını gerçekleştirme çabalarının dengesini temsil etmektedir. Dolayısıyla kamu politikası analizi bu grupların amaçlarının açık bir şekilde incelenmesi ile yapılabilir.

Bu yaklaşımın en önemli eksiği ise, sistemi ve politikaları, kurumlar ve ideolojiler gibi diğer faktörleri dikkate almadan, yalnızca grup mücadelesiyle açıklamaya çalışmasıdır (Çevik, 1998: 108). Her ne kadar sivil toplum örgütlerinin ve baskı gruplarının siyasal sistemi ve kamu politikalarını etkileme özelliklerinin varlığı tartışılmaz olsa da, grup özellikleri dışındaki faktörleri göz ardı eden bir model ile yapılmaya çalışılan analizin sonuçlarının eksik ve yanlış olacağı düşünülmektedir.

2.3.5.4. Elit (Seçkinler) Modeli

Kararların her zaman demokratik yöntemlerle oluşmadığı gerçeği ve kamu politikalarının uygulanmasında hakimiyeti olan etkili bir seçkin sınıfın varlığı, elitist model yaklaşımını doğurmuştur. Elitler sınıfı, büyük ve çoğulcu bir oluşum değil aksine belirli bir kesimi kapsayan azınlık grubudur. Bu azınlık toplumun geri kalanının sahip olamadığı gücü ellerinde bulundurarak, önemli ekonomik, siyasi ve sosyal kararlarda etki sahibidirler. Küçük bir kesimi oluşturan yöneticiler, daha küçük bir grup olan elitlerin belirlediği politikaları uygulayarak kitleleri yönetmektedirler (Çelik, 2022: 1499). Dolayısıyla elitlerin değerlerinin incelenmesi ile kamu politikaları çözümlenmiş olacaktır görüşü gelişmiştir. Ancak kimi baskı gruplarının, özel sektör temsilcilerinin ve

hatta idari sistem içindeki farklı güç dengelerinin varlığı, kişi ya da grupları merkeze alarak yapılan bir analizin geçerliliğini etkileyecektir (Babaoğlu, 2017: 524).

Bu model yönetici elit grubun kamu politikalarını nasıl etkilediği ve yönlendirdiği konusuna odaklanmaktadır. Bu grubun değer, tercih ve düşüncelerinin kamu politikalarının biçimlenmesinde önemli rolleri olduğunu kabul etmektedir. Halkın gereksinimleri yerine bu egemen seçkin kitlenin istek ve menfaatlerinin ön plana çıktığı, bu istek ve amaçlar belirlenerek kamu politikasının analiz edilebileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte bu, halkın çıkarları ile elit kişilerin menfaatlerinin çakıştığı şeklinde anlaşılmamalıdır. Elit grup da halkın refahı için gayret göstermektedir.

Demokratik rejimlerde de siyasi parti veya sivil toplum örgütlerinin üst yöneticilerinin, seçim yolu ile belirlenseler bile, zaman içinde aynı kişilerden oluşmasıyla demokratik bir seçkin grup oluşabilmektedir (Çevik ve Demirci, 2012: 78-79). Bu nedenle elit model, daha çok totaliter ve komünist rejimlerde etkin bir şekilde kullanılabilmeye uygun bir model olsa da, demokratik sistemlerde bile oluşan kamu politikalarında seçkin yönetici grubunun analizi için de uygun bir model haline gelmektedir.

2.3.5.5. Sistem (Siyasal) Modeli

Bu modele göre siyasal sistem çevresiyle birlikte bir bütün olarak düşünülmekte ve bu bağlamda kamu politikası, siyasal sistemin çevresinden yükselen beklenti ve taleplere verdiği karşılık olarak görülmektedir. Sistem modeli kamu politikasını siyasal sistemin bir çıktısı olarak, siyasal sistemi ise bir toplumu birbirine bağlayan, idari kararları alan ve toplumsal değerleri koruyan, karşılıklı ilişkide olan kurum ve çalışmaların uzlaşması olarak tanımlamaktadır. Bu modele göre, politika konusunu oluşturacak girdiler, halkın beklenti ve istekleri, dünyada gerçekleşen değişiklikler, uluslararası aktörlerin tavsiyeleri ve de toplumsal sorunlar doğrultusunda oluşacak, gündeme alınacak ve politika yürütücüleri tarafından uygulamaya konacaktır. Yani kamu politikalarının içinde yaşanan çevre ve dünyadaki gelişmelerden bağımsız olması beklenemez (Dilaveroğlu, 2017: 47). Bu model kapsamında siyasal sistemde, girdiler (istemler ve destekler), çıktılar (kararlar ve çalışmalar), ve de çevre (toplum) öne çıkan kavramlardır. Girdiler siyasal sistem içine alınır ve çıktılar üretilerek dışarı

verilirler. Siyasal sistemin bu çıktıları kamu politikalarını oluşturur ve bu çıktılar çevreyi ve istemleri değiştirebilirler (Çevik, 1998: 110). Bu da sistemi yeni politika çıktıları üretmeye iter ve bu bir döngü olarak devam eder.

Sistem modelinde, analiz edilecek kamu politikası alanı işleyen bir sistem olarak kabul edilmeli ve analist bu doğrultuda hem sistemin kendisini, hem de girdi, çıktı ve çevreyi birbirinden ayırıp, bunlar arasındaki bağlantıları kurarak analizi gerçekleştirmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE TERÖRİZM VE TARİHSEL SEYRİ

3.1. Dünyada Terörizm ve Tarihsel Durumu

Türkiye’de terör ve terörle mücadele konularını incelemeyden önce dünyada terörizmin durumuna bakmak, faydalı olacaktır. Bu nedenle bu başlık altında terörizmin tarihsel seyri ve dünyadaki belli başlı terör örgütleri hakkında genel bir bilgilendirme yapılmıştır.

3.1.1. Terörizmin Tarihsel Seyri

Terör konusunda fikir birliği sağlanamamış bir diğer konu ise, terörün hangi olayla, ne zaman ve nerede başladığıdır. Bunun nedeni de yine terörizmin tanımı konusunda yaşanan sıkıntıdır, yani ülkelerin ve yönetim kadrolarının hangi olayın terör olduğu konusunda farklı görüşlere sahip olmalarıdır. Genel olarak fikir birliği sağlanmış, bilinen ilk terör olayı Zealots adlı örgütün M.S. 6-135 yılları arasında Roma kurallarını savunan Romalılara, Yunanlılara ve Yahudilere karşı gerçekleştirdikleri eylemlerdir (Shughart, 2006: 13). Mensuplarını genel olarak halkın yoksul kesiminin oluşturduğu ve din adamları tarafından yönlendirilen Zealost Örgütü, Romalılara karşı başarılı olamamış ve bu eylemler sonucu iki bin örgüt taraftarı çarmıha gerilmiştir. Zealost Örgütünden sonra, ona bağlı olarak Sicariler grubu ortaya çıkmış, Filistin topraklarında terör eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Sicariler tarihte intihar saldırılarını düzenleyen ilk örgüt olarak bilinmektedir (Çakmak, 2008: 17).

Tarihte bilinen ikinci önemli terör hareketi ise Hindistan’da 7-17. yüzyıllar arasında yaşamış Thug adlı gruptur. Bir mezhep adı da olan Thug üyeleri kurbanlarını ipek bir bağla boğarak, Hint Tanrıçası Kali’ye kurban ederek eylemlerini gerçekleştirmişlerdir (Çakmak, 2008: 18). Örgüt, Hindistan’ın İngiliz sömürgesi olmasıyla ortadan kaldırılmıştır.

Geçmişin en çok bilinen terör örgütü 11. yüzyılda Hasan Sabbah tarafından kurulan Haşhaşiler’dir. Haşhaşiler eylemlerinde kullanacakları örgüt üyelerini cesaretlendirmek için haşhaş kullandıkları için bu adı almışlardır. Mensubu oldukları Şii mezhebini yaymak, haçlı ordularına ve mezheplerine yönelik saldırılara karşı koymak

için kurulmuş olan örgüt, İslamı bozmakla suçladıkları Müslüman liderlere ve devlet adamlarına yönelik suikastlar düzenleyerek ve o dönemin tüm istihbarat tekniklerini kullanarak dini terörizmin ilk temsilcileri olmuşlardır (Demirel, 2007: 22). Örgütün en bilinen suikastları Selahaddin Eyyubi, Selçuklu Veziri Nizamül Mülk ve Kudüs'ün Haçlı Kralı Conrad'a karşı gerçekleştirilenlerdir. Haşhaşiler kurucuları Hasan Sabbah'ın 1124'de ölümünden sonra aynı başarıyı gösterememiş ve 1256'da Moğol Hükümdarı Hülagu Han tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Bugünkü manada terörizm ise, 18. yüzyıldaki Fransız İhtilali, sanayileşme ve buna bağlı olarak kentleşmesini devam ettiren batı ülkelerindeki işçi kitlelerinin düzene karşı olan tepkileriyle ortaya çıkmıştır. Özgürlük, eşitlik, kardeşlik sloganlarıyla Fransız burjuvazisi önderliğinde krallığa karşı gerçekleştirilen Fransız İhtilali, halkta beklenen memnuniyeti yaratmamış, yoksulluk ve baskılara tepkiler yükselmeye başlamıştır. İhtilalcilerin kurduğu siyasi örgüt olan Jakobenler ve onların oluşturduğu Konvansiyon Meclisi bu tepkiler karşısında halka karşı terörü gerekli görmüş ve böylece halkın değil, ama devletin halka şiddet kullanması şeklinde hareket etmiştir. “Devrim Mahkemeleri” kurulmuş, devrim sonrasında binlerce muhalifin öldürülmesi ise terör yüzyılının başlangıcını temsil etmiştir (Tilly, 1995: 241). Bu dönem boyunca yaşananlar terörizmin literatüre “terror” şekliyle girmesini sağlamıştır. Fransız İhtilali öncesindeki terör hareketleri, genel olarak tarikat-mezhep yapılanmaları şeklinde örgütlenip, çoğunlukla devlet adamlarına yönelik saldırılar şeklinde gerçekleşirken, İhtilal sonrası dönemde yaşananlar “yukardan terör” ya da “devlet terörü” olarak tanımlanabilecek bir terör çeşidi ortaya çıkarmıştır (İşeri, 2008: 31).

Günümüzdeki şekliyle terörün gelişimini dört dalga üzerinden ele almak mümkündür (Rapport, 2001: 419-423). Bu dalgaların ilkinin, 1880'li yıllarla Çarlık Rusya'sında Çar II. Alexander'ın ölmesi sonucu ortaya çıkan ve Çarlık karşıtı faaliyetlerde bulunup önemli kişilere saldırılar düzenleyen “Narodnaya Volya” (Halkın İradesi) eylemleri oluşturur ve I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde yaşananlar anarşizm ve modern bireysel terörün başlangıcı olarak çağdaş terörizme esin kaynağı olmuş, birçok terör örgütü bu yolu takip ederek devam etmiştir. İkinci dalga ise I. Dünya Savaşı'nın sonlanması ile başlayan daha çok milliyetçi ve etnik içerikli terörün ön plana çıktığı bir dönemi temsil etmektedir. Yirminci yüzyıldaki bu terör hareketinin kökenleri savaş sonrası “kendi kaderini tayin etme” ilkesinin ulus

inşası için altın bir fırsat olarak sunulmasıyla atılmıştır (Shughart, 2006: 15). Bunun sonrasında daha çok devlet terörü olarak tanımlanabilecek olaylar yaşanmıştır. Rusya’da Stalin, İtalya’da Mussolini ve Almanya’da Hitler döneminde binlerce insan düzen karşıtı ya da Yahudi oldukları için öldürülmüştür. II. Dünya Savaşı sonrasında ise iki büyük savaşın yaralarını sarmaya çalışan, iki kutuplu dünyada terörizm savaş yerine kullanılmaya başlayan bir araç olmuştur. Sovyetler Birliği, kapitalist ülkelere karşı Marksist-Leninist ve sol örgütleri destekleyip, kışkırtırken, kapitalist batı ülkeleri de Sovyet dostu ülkelerde terör hareketlerini desteklemiştir (Çakmak, 2008: 20).

1960’lı yıllar ise terörizm tarihinde önemli bir noktadır. Devrimci terör ve gerilla savaşlarını kapsayan üçüncü dalga döneminin (1960-1980), en önemli hareketleri Vietnam Savaşı ve Filistin Meselesidir. Hem uçak kaçırma, kritik noktaları kuşatma, rehin alma gibi modern terör olayları bu yıllarda başlamış, hem de batı dünyası terörü yoğun olarak bu tarihlerden sonra duymaya ve hissetmeye başlamışlardır. Terörün tarihsel gelişimindeki son dalga ise özellikle 11 Eylül Saldırıları’nın sonrasında da sıklıkla ifade edilen radikal, etnik ve dini terörizm olarak dönemselleştirilmiştir. Bu dönemde İran Devrimi, Sovyetler Birliği’nin Afganistan işgali, Afganistan’ın direnişi ve İsrail-Filistin Savaşları etkili olmuştur (Rapport, 2001: 419-424). 1980’li yılların sonlarına kadar dünya bu iki kutuplu düzen içinde ideolojik temelli terör örgütlerinin eylemleriyle karşı karşıya kalırken, 1990’lı yıllarla birlikte Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve dünyada var olan düzenin yıkılmasıyla ideolojik terörizm yerini din ve etnik temelli terörizme bırakmıştır. Teknolojik olanakların gelişmesi, küreselleşme sürecinin etkisiyle silahlara ve savaş teknolojilerine daha kolay erişebilme imkânı bu yeni terörizm hareketine küresel bir boyut kazandırmıştır.

Terörizm dünyada 1960’lı yıllardan beri artarak devam etmiş, 2000’li yıllarla birlikte ise zirve yapmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde El-Kaide Örgütü’nün Amerika’da düzenlediği ve binlerce kişinin ölümüne neden olan saldırılardan sonra da farklı bir boyut kazanmıştır. 11 Eylül’den bu yana bu yeni terörizm şekli, önemli ölçüde ön plana çıkmış ve tüm dünyada merkezi bir mesele haline gelmiştir. Neredeyse tüm hükümetler bu saldırılardan sonra terörle mücadele politikalarına ağırlık vermiş ve birçoğu küresel mücadele için uluslararası işbirliği yapmıştır (Spencer, 2006: 181). Önceleri El-Kaide’nin içinde varlık gösteren daha sonra Suriye İç Savaşı’nın yarattığı kaos ortamından da faydalanarak gücünü artıran ve 2014 yılında bağımsızlığını ilan

eden IŞİD (İslam Devleti) Terör Örgütü son yıllarda dünyanın çok farklı bölgelerinde gerçekleştirdiği büyük çaplı ve yıkıcı eylemleriyle çok önemli bir tehdit olarak varlığını ve eylemlerini sürdürmektedir. Bu saldırılar, geçmişte savaş olarak tanımlanabilen saldırıları terörle mücadele olarak tanımlayan bir dünya algısı oluşturmuş, hem de ne yazık ki din olarak İslamın, ırk olarak ise Arapların terörizmin aktörleri olduğu görüşünün dünyaya yayılmasına neden olmuştur (Çitlioğlu, 2008: 33).

3.1.2. Dünyadaki Terör Örgütleri

Bilinen ilk terör örgütleri olan Zealot ve Sicariler'den bu yana dünya üzerinde farklı coğrafyalarda farklı din, ırk ve ideolojileri kullanarak şiddet eylemleri gerçekleştiren yüzlerce terör örgütü var olmuştur. İdeolojileri ve söylemleri farklı da olsa bu örgütler özünde şiddet, kan ve propaganda ile beslenmiş buna karşılık hoşgörü ve barış ortamından mümkün olduğunca uzak durmuşlardır.

Bugün dünyada faaliyetlerini sürdüren terör örgütleri listesini derlemek oldukça zordur. Her ülkenin terör örgütü listesinin farklı oluşu, terör konusunun oldukça dinamik bir konu olması ve dünyanın her yerinde irili ufaklı örgütlerin varlığı nedeniyle mutlak bir listeden bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle bu çalışmada, ülkelerin çoğunluğu tarafından terör örgütü olarak kabul edilmiş ve gerçekleştirdikleri eylemlerle gündem oluşturmuş bazı örgütler ele alınmıştır.

ETA (Bask Yurdu ve Özgürlük Grubu-Euskadi Ta Askatasuna):

İspanya'da ortaya çıkan etnik ayrılıkçı bir terör örgütüdür. Temel amacı Fransa'nın güneyi ve İspanya'nın kuzeyinde bulunan Bask bölgesinin bağımsızlığını kazanmasını sağlamaktır. 1959 yılında kurulan örgütün ideolojisini sol temeller üzerinde ayrılıkçı Bask milliyetçiliği şeklinde özetlemek mümkündür. 1959 yılında kurulsa da tarihsel kökleri daha geçmişe dayanmaktadır. Örgütün kurucuları, ülkede var olan diktatör Francisco Franco yönetimine ve bu yönetimin İspanyol milliyetçisi, muhafazakâr ve merkezîyetçi politikalarına karşı bir tutum benimsemişler, meselenin özerk statüyle değil bağımsız bir Bask devletinin kurulmasıyla çözüme kavuşacağını savunmuşlardır (Lecours, 2007: 75). İlk yıllarında şiddetten uzak bir duruş sergileyen ETA, kendini yeniden tanımlaması ile 1964 yılında silahlı mücadelesini başlattığını duyurmuş, 1968 yılında ise ilk kanlı eylemini gerçekleştirmiş, 2011 yılına kadar

800'den fazla kişinin ölümüne neden olan terörü başlatmıştır. İlk yıllarda Franco rejiminin hataları nedeniyle örgüt toplumdan tepki almamış, aksine toplumsal zulme başkaldıran bir özgürlük savaşçısı olarak görülmüş (UTSAM, 2010: 55).

50 yılı aşkın süre devam eden bombalı ve silahlı eylemleri ile bir terör örgütü olduğu gerçeğiyle ETA, 1998 ve 2006 yıllarında ateşkes ilan edip, tekrar bozarak eylemlerine devam etmiş, 2010 yılında kalıcı ateşkes ilan edip, 2011 yılında silah bırakma kararını ilan etmiştir. Son olarak 2014 yılında ise silahlarından bazılarını uluslararası gözlemcilerin kontrolüne sunarak, silahların kullanılamaz durumda olduklarını teyit ettirdikleri görüntülerin yayımlanmasını sağlamıştır. Hükümetlerin barış sürecinde önemli rol oynadığı Kuzey İrlanda ve Kolombiya'dan farklı olarak ETA'nın silahsızlanması uluslararası örgütler ile bir dizi sivil toplum örgütlenmesi ve bireylerin kendine özgü işbirliğiyle sağlanmıştır (Doucet, 2017). 2017 baharında ise silahlarının tamamını resmen teslim etmiştir.

IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu-Irish Republican Army):

IRA, İngiliz askerlerinin Kuzey İrlanda'dan tamamen çekilmesi, önce Kuzey İrlanda'nın bağımsızlığını, sonrasında ise güney ve kuzey İrlanda'nın birleşerek, İrlanda Adası üzerinde, İngiltere'den ayrı ve tam bağımsız bir İrlanda Devleti kurulmasını amaçlayan bir örgüttür (Çora, 2008: 95). 1919-1921 yılları arasında İngilizlere karşı bağımsızlık mücadelesi veren İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nun devamı olarak kabul edilen örgüt, 1969 yılında tekrar faaliyete geçmiştir. 1960'lı yıllarda İngiltere'nin halkın sivil hak ve bireysel özgürlük taleplerine şiddetle karşılık vermesi ve kraliyet askerlerini devreye sokmasıyla sorun yeniden alevlenmiş, 1969 yılında ise IRA, güvenlik güçlerine, sanayi komplekslerine ve Protestan milislere karşı yeniden savaşımaya başlamıştır (Şenocak, 2006: 80). 1980'lerde şiddet eylemleri devam ederken 1990'ların başında hükümet, örgüt ile müzakerelere başlamış, bu müzakere süreci birçok kez bozulmuş olsa da 1994'te ateşkesi, 1998'de de barış anlaşmasını getirmiştir (Simpson, 2005). Süreç sonunda 1998 yılında "Hayırlı Cuma Antlaşması" olarak bilinen "Belfast Antlaşması" imzalanmış, anlaşmaya göre IRA silah bırakmaya razı olurken, İngiltere de, IRA mahkumlarını serbest bırakmayı, Kuzey İrlanda'dan askerlerini çekmeyi, Kuzey İrlanda'ya yerinden yönetim hakkı vermeyi kabul etmiştir. Antlaşma her iki tarafta da referanduma sunulmuş ve her iki taraf halkı da antlaşmaya destek vermiştir

(DPI, 2013: 34). 2005 yılında mücadelelerini sadece politik alanda sürdüreceklerini açıklayarak şiddet eylemlerine son verdiğini açıklasa da kendisinden ayrılan bazı örgütler mücadeleye devam edeceklerini bildirerek çeşitli saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Mart 2009 tarihinde, iki İngiliz askerinin vurulması olayı bunlardan biridir. Örgüt, 1969-2011 yılları arasında gerçekleştirdiği eylemlerle yaklaşık 2000 kişinin ölümünden sorumlu tutulmaktadır (Demir, 2017: 163). Her ne kadar İngiltere IRA sorununu çözmüş gibi görünse de, IRA'dan ayrılan bazı grupların eylemleri geçmişe göre oldukça azalsa da devam etmektedir. Sorun tam anlamıyla çözülmemiş, insanlar arasındaki mezhepsel ayrıışmışlık devam ediyor olsa da, silahlar uzun zamandır susmuş, birçok alanda problemler ortadan kalkmıştır.

EL-KAİDE:

Temelleri 1978 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesine dayanan örgüt, hem Afganlar hem de farklı ülkelerden gelen Müslümanların katılımıyla 1988 yılında El-Kaide adını almıştır. SSCB'nin Afganistan'ı işgali sırasında Afganistan topraklarını korumuş, fakat Soğuk Savaş sonrasında, İsrail'le birlikte Ortadoğu'yu kendi istekleri doğrultusunda şekillendirdiğini iddia ettiği başta ABD olmak üzere batılı güçleri Müslüman topraklarından çıkarmayı ve bu ülkelerle işbirliği içinde olan ve İslami olmadıklarına inandıkları rejimleri ortadan kaldırmayı hedeflemiştir (UTSAM, 2013: 12). Dünya üzerinde birçok eylemden dolayı veya direkt sorumlu tutulan örgütün liderliğini Usame Bin Ladin yürütmüş ve örgüt dünyanın birçok ülkesine yayılarak gelişimini sürdürmüştür. İdeolojik gelişimi, finans yapısı, örgütlenme şekli ve eylemleri aracılığı ile dini terör örgütlerinin terörizmi küresel bir mesele ve tehdit haline getirmesi açısından önemli bir yapılanmadır (Güneş, 2021: 377). Bu örgütün sorumluluğunu üstlendiği 11 Eylül 2001 saldırıları dünyanın en büyük terör eylemi olarak tarihe geçmiştir. 2 Mayıs 2011'de ABD tarafından düzenlenen bir kara operasyonu, El-Kaide lideri Usame Bin Ladin'in öldürüldüğü açıklansa da, örgüt faaliyetlerini sürdürmektedir.

İŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti):

İslam Devleti, eski ve bilinen adıyla Irak-Şam İslam Devleti (kısaca İŞİD-Arapça okunuşuyla DAESH ya da DEASH), Irak ve Suriye'de etkinlik gösteren radikal İslamcı

silahlı bir terör örgütüdür. Amacı, Irak, Suriye, Filistin ve Ürdün topraklarını içine alan Sünnî nüfusun yoğun olduğu bölgelerde şeriata dayalı bir devlet ve halifeliği kurmaktır. İlk olarak 1999 yılında Afganistan'da, Tevhid ve Cihad Örgütü olarak kurulmuş, 2001 yılında Irak'ın kuzeyine gelmiş ve ABD güçlerine karşı savaşmıştır. Irak Savaşı'nın ilk yıllarında kurularak, 2004 yılında El-Kaide'ye bağlılığını ilan edip Irak El-Kaidesi ismini almıştır. El Kaide'nin müttefiki veya kısmen iştiraki olarak girdiği Irak'ta bir yıl süren savaşın ardından El-Kaide'nin saha komutanlığına dönüşmüştür (Weiss ve Hassan, 2016: 37). Irak Savaşı'nın son evrelerine doğru grup gerilemeye başladıysa da, ABD'nin Irak'tan çekilmesiyle 2012'de gücünü tekrar yenilemiş, Suriye'deki iç savaşın da etkisiyle Nisan 2013 ile birlikte varlığını ilan eden IŞİD, Suriye'nin kuzeyindeki en güçlü gruplardan biri olmuştur. 2014'te El Kaide, IŞİD ile olan birlikteliğine son vermiş ve hiçbir örgütsel bağlarının bulunmadığını ve onların hiçbir eyleminden sorumlu olmadıklarını açıklamıştır (Weiss ve Hassan, 2016: 187).

IŞİD lideri Ebubekir El Bağdadi 2014 yılında İslam Devleti'nin kurulduğunu tüm dünyaya duyurarak kendi halifeliğini de ilan etmiştir. 2017 yılından itibaren güç kaybetmeye başlamış, Irak ve Suriye'deki silahlı gruplarla girdiği mücadelelerde ele geçirdiği toprakları kaybetmiştir. 2019 yılında ise elindeki son toprak parçasını da kaybetmiş ve sözde Halifeliğin fiziksel sınırları yok edilmiştir. Aynı yıl ABD, IŞİD lideri Bağdadi'nin öldüğünü duyurmuştur (Ersöz, vd., 2019). Bu gelişmelere rağmen binlerce sivil insanı vahşice öldürmekten çekinmeyen örgüt, günümüz dünyasının en kanlı ve en acımasız örgütlerinden biri olarak, ülkemizin hemen yanında, ülkemizi ve dünyanın çeşitli bölgelerini hedef alarak faaliyetlerine devam etmektedir.

HİZBULLAH (Allah'ın Partisi):

1982 yılında İsrail'i, Güney Lübnan'dan çıkartmak amacıyla kurulan Hizbullah, Lübnan'da bulunan, hem sivil hem de askeri kanadı olan Şii inançlı siyasi bir örgüttür. İdeolojik olarak 1979'daki İran Devrimi'nden ve Ayetullah Humeyni'nin öğretilerinden esinlenmiştir. Batı emperyalizmini yıkmak, Lübnan'da bir ülke kurmak ve İsrail Devleti'ni ortadan kaldırmak en önemli amaçlarıdır. Genelde Arap ve İslam dünyasında yasal bir direniş örgütü olarak kabul edilen Hizbullah birçok ülke ve uluslararası kuruluş tarafından terörist olarak kabul edilmiştir (Barnaby, 2007: 99). Hizbullah siyasi

ve silahlı mücadele kanatlarının yanı sıra hastane, okul gibi yardım amaçlı birçok kurum da işletmektedir. Örgütün farklı ülkelerde faaliyet gösteren, farklı kolları bulunmaktadır.

JAPON KIZIL ORDUSU (JKO):

Japon Komünist Birliği ve Kızıl Ordu Fraksiyonundan ayrılan kişiler tarafından 1971 tarihinde kurulan silahlı bir örgüttür. Japonya'nın tek uluslararası örgütü olup, ölçek olarak küçüktür, üye sayısı düzinelerle ifade edilebilmektedir (Davies, 2006: 89). Marksist-Leninist bir ideolojiye sahip olan örgüt, Amerikan emperyalizmini ve Japon monarşisini ortadan kaldırıp Marksizmin öngördüğü bir devlet düzenini yaratmayı hedeflemiştir. 1970'li yıllarda örgüt uluslararası alanda aktif olan ve bir kadın tarafından yönetilen nadir terör örgütlerinden biri olmuştur (Sözer ve Elmas, 2010: 132). Son eylemini 1988 yılında gerçekleştiren örgüt, soğuk savaşın sona ermesi ve komünizmin başarısızlığa uğraması ve de örgüt üyelerinin yakalanmasıyla dağılma sürecine girmiştir.

Yukarıda kısaca bahsedilen örgütler dışında dünyada varlık göstermiş ya da gösteren bazı önemli terör örgütlerinin isimleri şunlardır:

- ✓ 17 Kasım Terör Örgütü (Yunanistan)
- ✓ Abu Nidal (Filistin)
- ✓ Doğrudan Eylem- AD (Fransa)
- ✓ İslami Yöneliş Hareketi- EN NAHDA (Tunus)
- ✓ Kızıl Ordu Fraksiyonu (Almanya)
- ✓ Kızıl Tugaylar (İtalya)
- ✓ İslami Selamet Cephesi (Cezayir)
- ✓ Müslüman Kardeşler (Mısır)
- ✓ Boko Haram (Nijerya)
- ✓ Tamil Elam Özgürlük Kaplanları-LTTE (Sri Lanka)
- ✓ Hamas (Filistin)

3.2. Türkiye'de Terörizm, Tarihsel Seyri ve Terör Örgütleri

Türkiye, üç kıtanın birleştiği noktada bir köprü durumunda olması, Ortadoğu'daki petrol kaynaklarına yakınlığı ve Akdeniz'in egemenlik kapılarından biri olan Marmara Denizi ve Boğazlar Bölgesini elinde bulundurması, Ortadoğu, Basra Körfezi'nden Ege'ye kadar Doğu Akdeniz'i kontrol edebilecek coğrafi konumu ile

birçok ülkenin üzerinde hesaplar yaptığı, ele geçirmek ya da söz sahibi olmak istediği bir ülkedir. Bu ülkeler önceleri savaş, özellikle de II. Dünya Savaşı sonrasında ise terörü araç olarak kullanarak bu amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır. Ülkenin bünyesinde barındırdığı çok dinli, çok kültürlü, çok ırklı toplumsal yapı da terör hareketlerinin yaratılmasını kolaylaştıracak bir zemin oluşturmuştur. Bu sebeplerle Türkiye kuruluşundan bu yana terörün değişik şekilleriyle mücadele içinde olan bir ülkedir. Araştırmanın bu kısmında Türkiye’de terör hareketleri tarihsel olarak incelenmiş, ardından Türkiye’de faaliyet gösteren terör örgütleri ele alınmıştır.

3.2.1. Türkiye’de Terörün Tarihsel Seyri

Türkiye’nin yaşadığı terör deneyimi 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir.

3.2.1.1. 1980 Öncesi Terör

Günümüz toplumunda kullanılan manasıyla terör, Türkiye gündemini her ne kadar 1960’lı yıllarda meşgul etmeye başlasa da, bölücülük faaliyetleri ya da radikal örgütlenmelerin tarihini 1800’lü yıllara dayandırmak mümkündür. O dönemde Osmanlı’yı bölmeye yönelik birçok girişim ve faaliyet var olmuş olsa da, Kürt ve Ermeni faaliyetleri günümüzü ve yakın geçmişimizi ilgilendiren terör konuları olmaları sebebiyle bu konuda önemli bir yere sahiptirler.

Kimi araştırmacılar tarafından Kürt meselesinin ortaya çıkışı olarak görülen Osmanlı dönemi Kürt isyanları, 1806-1808 yılları arasında yaşanan ve bu bağlamda ele alınabilecek büyük çaptaki ilk isyan olan Babanzade Abdurrahman Paşa Ayaklanması ile başlamıştır. İsyanın ana sebebi Süleymaniye Valisi Babanzade İbrahim Paşa’nın ölümü üzerine aynı aileden Babanzade Halit Paşa’nın atanması ve bu atamayı Abdurrahman Paşa’nın kabul etmeyerek ayaklanması olsa da; bu isyan ve sonrasında Cumhuriyetin ilanına kadar yaşanan farkı bölge ve nitelikleri olan diğer irili ufaklı Kürt ayaklanma ve isyanlarının genelinde belli ölçüde Kürt kimliğinin de etkisi olmuştur. Her ne kadar belli ölçüde etnik özellikler taşısalar da, Cumhuriyet öncesi dönemde yaşanan bu isyanların günümüz Kürt meselesi üzerindeki etkisi sanıldığı kadar büyük olmamıştır. Zira o dönemde meydana gelen isyanların genelinde milliyetçi unsurlardan ziyade, yerel ve şahsi unsurların etkili olduğu ve o dönemde İmparatorlukta etnik

unsurlardan ziyade, dini unsurların etkili olduğu birçok araştırmacı tarafından kabul edilmiştir (Yayman, 2011: 32). Cumhuriyetin kuruluşuna kadar, Osmanlı’da yaşanan Kürt isyanlarından bazıları ise şunlardır (Birand, 2008): Babanzade Ahmet Paşa İsyanı (1812 – Musul), Bedirhan İsyanı (1835- Botan), Garzan İsyanı (1839- Diyarbakır), Ubeydullah İsyanı (1881- Hakkari), Bedirhan Osman Paşa ve kardeşi Hüseyin Paşa İsyanı (1872-Mardin-Cizre), Bedirhan Emin Ali İsyanı (1889- Erzincan), Bedirhaniler ve Halil Rema İsyanı (1912-Mardin), Koşgari İsyanı (1920- Koşgiri).

Osmanlı Devleti’nin isyanlarla mücadele etmeye çalıştığı 19. yüzyılın sonu, devletin siyasi ve fiziki olarak dağıldığı bir dönem olmuş, bu dönemde Türk aydınları arasında gelişen mevcut yönetime karşı olma, zamanla çeşitli yasa dışı örgütlenmelerin kurulmasına sebep olmuştur. Mevcut rejimi değiştirme düşüncesinde olan Türk asıllı aydınlar kadar, batılı devletlerin kışkırttıkları Hınçak-Taşnak gibi Ermeni kuruluşları, Pontus gibi Rum kuruluşları, Arap milliyetçi kuruluşları da faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Kürtçülük hareketi bu ortamda gelişmeye başlamış, Kürtçülük ideolojisinin bir ürünü olarak 1898 tarihinde ilk Kürtçe gazete olarak kabul edilen “Kürdistan” Kahire’de yayınlanmaya başlamıştır. Kürtçülük konusundaki ilk siyasi kuruluş ise 1900 tarihinde kurulan Kürdistan Azm-i Kavi Cemiyeti olmuş, ardından Cumhuriyet’in kuruluşuna kadar yaklaşık on tane Kürtçü dernek kurulmuştur (Kuzu, 2009: 30-31). Sayıları ve etkileri belli sınırları geçmeyen bu örgütler ve faaliyetleri I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla büyük oranda kesintiye uğramıştır.

İstiklal Savaşı’nın sonuçlanması sonrası Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise, İstanbul merkezli Kürt örgütleri faaliyetlerine son vermişler, bu yeni ortamda milliyetçi yapılanmalar, faaliyetlerini gizlilikle yürütmeye koyulmuşlardır. 1923 yılında Kürt Özgürlük Cemiyeti (Ciwata Azadi Kurd) adlı gizli bir örgüt kurulmuştur. Daha sonra ismi Kürt İstiklâl Cemiyeti (Ciwata Xweseriya Kurd) olarak değiştirilen örgüt kısaca Azadi olarak anılmıştır (Bruinessen, 2010: 411). Azadi Teşkilatı’nın kuruluşu ve onun faaliyetlerinin etkisiyle gelişen şeyh Sait İsyanı, Kürtçülük faaliyetlerinin en önemlileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Azadi Teşkilatı mensupları Cumhuriyet öncesi Kürtçü teşkilatları ile karşılaştırıldığında halk kesiminin temsilcileri konumunda olmuşlar, aşiret reisleri ve etkili şeyhlerle temas kurarak isyan çıkartmaya çalışmışlardır (Kuzu, 2009: 31). şeyh Sait İsyanı 13 şubat 1925’te başlamış ve iki ay sürmüştür. şeyh Sait İsyanı’nın ardından, 1937 yılındaki Dersim İsyanı’na kadar bölgede Güyan İsyanı, Ağrı

İsyanları, Zilan İsyanı, Sason İsyanı gibi yirmiye yakın Kürt isyanı yaşanmış (Birand, 2008), Dersim İsyanı'ndan sonra ise PKK'nın kuruluşuna kadar kitlesel Kürt isyan hareketleri sona ermiştir. Bu tarihten, 1960'lı yıllara kadar hızı ve etkinliği azalan Kürtçü hareket, 1961 Anayasası sonrası tekrar hız kazanmaya başlamış, sol görüş çizgisinde faaliyetlerini artırmıştır.

Türkiye gündemine modern anlamda terör kavramının yerleşmesine neden olan radikal sol hareketlerin başlangıç tarihi ise 1820'li yıllara dayanmaktadır. O dönemden yirminci yüzyılın başlarına kadar küçük ölçekli işçi hareketleri olarak gelişen sol hareket 1910 yılında kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Doktor Şefik Hüsnü'nün kurduğu Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası 1900'lerin başlarında Türkiye'de sol örgütlenmenin ilk örnekleri olmuşlardır. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası tarafından 1919 tarihinde Berlin'de yayınlanan, daha sonradan İstanbul'da çıkarılmaya başlanan Kurtuluş Dergisi Türkiye'de sosyalist ve komünist hareketler tarihinde ilk propaganda organı olmuştur (Demirci, 2011: 202). Türkiye'de aşırı sol olarak adlandırabileceğimiz, ilk önemli örgüt ise 10 Eylül 1920 tarihinde Mustafa Suphi tarafından Bakü'de kurulan Türkiye Komünist Partisi (TKP) olmuş, TKP ülkemizde daha sonraki yıllarda ortaya çıkan terör örgütlerinin fikir bazında temelini teşkil etmiştir. 1925 yılından itibaren Takrir-i Sükun Kanunu ile illegal bir duruma gelen parti, 1960'lı yıllara gelene kadar tek örgütlü güç olsa da fazla gelişme alanı bulamamış, terör hareketlerinden ziyade dernekler ve yan örgütler kurarak, sanat ve fikir hareketi görünümü çizerek çalışmalarına devam etmiştir (Akkurt, 2010: 17).

Çok partili döneme kadar durgun bir görünüm çizen sol hareket, 1940 ve 1950'li yıllarda Mihri Belli öncülüğünde "Milli Demokratik Devrim", Behice Boran ve M. Ali Aybar öncülüğünde ise "Sosyalist Devrim" yaklaşımları etrafında gelişimini sürdürmüştür. Bu bağlamda 1940'larda İleri Gençler Birliği adında bir grup üniversite öğrencisi Türkiye'nin ilk radikal sol gençlik teşkilatı olarak ortaya çıkmıştır (Demirci, 2011: 203). Sonrasında ise 1950'li yılların sonlarına doğru üniversitelerde fikir kulüpleri kurulmaya başlamış, yine bu dönemde sosyalist ve komünist ideolojiler ile Marsist-Leninist temelli çeviri eserlerin artışı ve 61 Anayasası'nın sağladığı ortam ile sol hareket tabanını genişletmiş ve yasal alanda ciddi bir örgütlenme sürecine girmiştir. 1961'de kurulan Türkiye İşçi Partisi, 1965 seçimlerinde meclise 15 milletvekili sokmuştur. Aynı yıl, üniversite öğrencileri tarafından kurulan fikir kulüpleri birleşerek,

Fikir Kulüpleri Federasyonu'na, bu Federasyon ise 1969'da yapılan kurultay ile Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu'na (Dev-Genç) dönüşmüştür. Türkiye Komünist Partisi'nden yıllar sonra oluşan bu kadro, Fikir Kulüpleri Federasyonu, Dev-Genç ve sonrasında da bunlardan doğan Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C), Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist (TKP/ML), Türkiye Komünist Partisi (TKP), Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi gibi örgütlere dönüşüp terör faaliyetlerine başvuran yapılar haline gelmişlerdir (Demirel, 2007: 41). Bu dönemde olabildiğince hız kazanan bu faaliyetler sonucunda ülkede büyük çaplı bir anarşi ortamı yaşanmış ve birçok genç hayatını kaybetmiştir. Özellikle 1970 ve 71 yıllarında eylemler mahiyet değiştirerek, daha etkili silahlı ve bombalı saldırılara, adam kaçırma ve banka soygunu gibi eylemlere dönüşmüştür (Ceylan, 2012: 277).

12 Mart 1971 Muhtırası ile devlet bu sol örgütlerin devrim amacıyla giriştiği silahlı mücadeleye sert bir şekilde cevap vermiş, bu örgütlere mensup birçok kişi tutuklanmıştır. 1972 yılında THKP-C'nin kurucusu Mahir Çayan ve bazı arkadaşları güvenlik güçleri ile girdiği çatışmada öldürülmüş, THKO'yu kuran Deniz Gezmiş ve arkadaşları ise idam edilmişlerdir (Alkan, 2014: 83-84). Bu müdahaleler ve yapılan bazı anayasal değişiklikler ile terör belli bir süre için durdurulmuştur. Böylece, ülkede geçici bir istikrar ortamı sağlanmış, ancak, daha sonra gelişen olaylar ve özellikle de oluşan siyasi yapıların neden olduğu istikrarsız ortam olayların tırmanmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan, 1974 yılında çıkarılan af sonucu hapisanelerdeki THKO, THKP-C üyeleri daha iyi yetişmiş, daha fazla militanlaşmış olarak toplum içine geri dönmüş, bu eski kuruluşlara ek olarak, Dev-Yol, Marksist-Leninist Silahlı Propaganda Birliği gibi gruplar teşkilatlı olarak silahlı mücadeleye başlamışlardır (İlhan, 2008: 146). Bütün bu gelişmelerin yanı sıra Türkiye'de özellikle 70'li yıllarda sol örgütlerin faaliyetleri karşısında, sağ gruplar da hızla legal ve illegal alanda örgütlenerek, sol örgütlere karşı bir mücadele içine girmişler, özellikle üniversitelerde sağ-sol çatışmaları başlamış, daha sonra çatışmalar mahallelere taşınmış ve anarşi ve terör giderek artmıştır.

1978'den itibaren ise gruplar kamuoyunca tanınan politikacı ve yazarları hedef almaya başlamış, birçok isim bu sebeple öldürülmüştür. Tüm bu gelişmeler üzerine birçok ilde sıkıyönetim ilan edilmiş, fakat yine de terör olayları engellenememiştir (Alkan, 2014: 86). Bu süreç 12 Eylül 1980 askeri darbesini beraberinde getirmiş, darbe

sonrası sol hareket yaygın bir şekilde cezaevlerine konulmuş, ya da yurtdışına kaçmıştır. 1990'lı yıllara kadar kendilerini uzunca bir süre toparlayamayan sol örgütler, çok ciddi bir eylemsellik durumunda olmamakla birlikte, 90'lı yıllarda faaliyetlerine belirli bir alanda devam etme çabasında olmuşlardır. Günümüzde çok fazla etkin olmamakla birlikte Devrimci Halk Kurtuluş Partisi (DHKP-C), Türkiye Komünist Partisi- Marksist Leninist Hareket (TKPML), Marksist Leninist Komünist Parti (MLKP) gibi örgütler zaman zaman çeşitli eylemler gerçekleştirebilmektedirler (Demirci, 2011: 206).

Türkiye'de 1970'lere ve 1980'lerin ilk yıllarına damgasını vuran bir diğer terör dalgası ise Ermeni terörü olmuştur. Kökleri, 1774 Kaynarca Antlaşması'nda, Rus Çarı'nın, Osmanlı topraklarındaki "Ermenilerin Koruyucusu" olarak kabul edilmesine kadar uzanan, esas olarak ise, eski gücünü kaybeden Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya, İngiltere, Almanya ve Fransa arasında bölünmesi planlarının bir ürünü olan doğu sorununun yarattığı bu terör hareketi, etkinliğini kaybetmiş olsa da Türklerin, Ermenilere soykırım uyguladığı iddiasına dayalı olarak günümüzün siyasal gündemini hala önemli ölçüde meşgul etmektedir (Kongar, 2011: 86).

Türk diplomatları ile yurtdışındaki diğer önemli noktaları hedef alan Ermeni teröristlerin faaliyetleri 1975-1985 yılları arasında on yıl kadar sürmüştür. Bu terör odakları bazen birlikte çalışmışlar bazen de birbirlerine rakip olmuşlardır. Bu gruplardan en önemlileri 1975 yılında kurulan Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu (ASALA) ile Ermeni Soykırımı İntikam Komandolarıdır. Ermeni militanlar başka terörist örgütlerle de ilişki kurmuş, örneğin 1980 yılında Güney Lübnan'ın Sayda şehrinde yaptıkları basın toplantısında ASALA, o tarihten itibaren ayrılıkçı Kürt örgütü PKK ile işbirliği yapacağını ilan etmiştir (Mango, 2005: 23-24). Ermenilerin yurtdışındaki terörist örgütü olan ASALA Terör Örgütü 1975 yılında Beyrut'da kurulmuştur. 1915'de yaşanan Ermeni olaylarıyla ilgili Türkiye'yi soykırım itirafına zorlamak ve bunun neticesinde Türkiye'ye tazminat ödetmek, Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundaki toprakları da içine alan bir Ermeni devleti kurmak amaçlarıyla Türkiye dahil birçok farklı ülkede Türk ve diğer mülki ve diplomatik hedeflere karşı terör eylemlerinde bulunmuştur (Çora, 2008: 277).

Türk diplomatlarına yönelik olarak düzenlenen saldırıların ilki, 1973 yılında Mıdırgıç Yanıkyan adındaki bir Ermeni'nin, Amerika'nın Los Angeles Türk Başkonsolosu ve yardımcısını, bir davette öldürmesiyle gerçekleşmiştir. Bu eylem

ASALA ve diğer terörist örgütlere örnek teşkil etmiştir. Bunu takip eden yıllarda çeşitli ülkelerde Türk diplomatları çeşitli suikastlara kurban gitmiştir. Bu saldırılardan diplomatların aileleri ve yakınları da zarar görmüş, ölenler olmuştur. Ermeni terörünün saldırıları, uluslararası kamuoyunun sessiz kalmasının da etkisiyle on yıl kadar sürmüş ve tam 21 ülkedeki 110 terör olayında 42 Türk diplomatı şehit edilmiştir (Mango, 2005: 25).

3.2.1.2. 1980 Sonrası Terör

12 Eylül 1980 sonrasının dönemsel şartları, sol terör örgütlerinde çeşitli değişikliklere yol açmıştır. 12 Eylül Darbesiyle birlikte militanlarının büyük bölümü yakalanarak, çokertilen terör örgütleri daha çok ülke dışında örgütlenme ve yeniden teşkilatlanma çabasına girişmişlerdir. 1980-1983 yılları arasında üyelerinin birçoğu cezaevlerinde olan örgütler bir suskunluk dönemi yaşamışlar, 1983 yılından sonra yurtdışında eğittikleri taraftarlarını ülkeye sokarak yeniden örgütlenmeye çalışsalar da 1990'lı yıllara kadar önemli bir etkinliğe ulaşamamışlardır. Son zamanlarda finansal ve beşeri kaynak sıkıntısı yaşayan sol örgütler, zaman zaman güvenlik güçlerine yönelik gerçekleştirdikleri eylemlerle sempatizanlarının gözündeki hala var oldukları imajını korumaya çalışmaktadırlar.

Sol terör örgütlerinin geçmişi ve günümüz itibarı ile genel görünümü bu şekilde olurken, Türkiye 1980'li yılların ilk yarısında tarihinin en etkili ve en uzun süreli terör dalgasıyla tanışmıştır. Ülkemizin kırk yıllık bir süredir en önemli gündem konusu olan Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ise, Suriye, İran, Irak topraklarının bir kısmını ve Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini de içine alacak bir alanda Marsist-Leninist ilkeler çerçevesinde bağımsız, birleşik bir Kürt devleti kurmak amacıyla, 1978'de kurulmuş, 15 Ağustos 1984'te gerçekleştirdiği Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla adını tüm ülkeye duyurarak, silahlı eylemlerine başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir.

PKK terörü, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun bünyesinde kurulan "Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerinin İncelenmesine Yönelik Alt Komisyon" un hazırladığı rapora göre 2012 yılı sonu itibarıyla, kamu görevlileri, sivil halk ve örgüt mensupları olmak üzere toplam 35.576 kişinin ölümüne sebep olmuştur (TBMM, 2013). Bu sayıya kayda geçirilemeyen ölümlerin dahil

olmadığı da düşünülürse kayıplarımız boyutunun ne kadar büyük olduğu anlaşılabacaktır. Yine gazeteci Nedim Şener'in Genelkurmay Başkanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü kayıtlarını derleyerek yayımladığı 1984-2020 verilerine göre ise örgüt mensupları ile birlikte toplam kayıp sayısı 56.847'ye ulaşmıştır (Şener, 2020). Kırk yıllık bir zaman dilimini kapsayan bu süreçte terörle mücadeleye ayrılan bütçenin büyüklüğü de oldukça dikkat çekicidir. Dönemin İçişleri Bakanı Süleyman Soylu 1984-2019 yılları arasında PKK'dan kaynaklı hesaplanabilir yaklaşık maliyetin 3 trilyon 423 milyar Türk Lirası olduğunu açıklamıştır (Cnntürk, 2023). Yıllardır maddi, fiziksel ve zihinsel olmak üzere ülke kaynaklarının büyük bir kısmı PKK terörü ile mücadeleye ayrılrsa da, görüldüğü gibi ülkemize verdiği zarar her anlamda oldukça fazladır ve ne yazık ki, son yıllarda önemli gelişmeler yaşansa da örgüt etkisiz hale getirilememiştir.

1980 sonrası Türkiye'yi etkileyen bir diğer terör dalgası dinci terör olmuştur. Özellikle 1979'da İran'da gerçekleşen İslami Devrimin radikal dini oluşumların gelişmesinde etkisi ve desteği büyük olmuştur. Bu bağlamda 1980'lerin başında Güneydoğu'da oluşan Hizbullah grupları geniş bir tabana yayılma imkânı bulmuş, 1981 yılında Diyarbakır'da Fidan Güngör tarafından kurulan Menzil Kitabevi bu grupların odağı haline gelmiştir. Daha sonra Menzil grubunda baş gösteren fikir ayrılıkları sonucu Hüseyin Velioğlu önderliğinde İlim Kitabevi açılmış ve İlim grubunun etkinliği artmıştır (Manaz, 2006: 39-40). "Allah'ın Partisi" anlamına gelen Hizbullah, Türkiye'de ilk defa polisin, İstanbul'da Kasımpaşa semtinde bir terörist grubu ortaya çıkardığı zaman, 1983- 1984 yıllarında duyulmuştur.

Türkiye'de ilk ortaya çıkışından beri Hizbullah deyimi, eylemlerine dini bahaneler bulan terörist gruplara atfen kullanılmıştır. Bu gruplar kendi aralarındaki hesaplaşmalar, PKK ile çatışmalar, özellikle medya ve üniversitelerdeki tanınmış seküler görüşlü kişilere karşı yapılan saldırılarla ve bu saldırılarda kullandıkları akılalmaz vahşilik ve işkence yöntemleri ile adını duyurmuş ve özellikle 90'lı yıllarda PKK ile birlikte Türkiye'nin adeta kabusu olmuştur.

Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde rakipsiz güç olmak isteyen Hizbullah, amacına ulaşmak için önce PKK'yı yok etmeye çalışmış, PKK'yı din ve İslam düşmanı ilan ederek Ermenilerle işbirliği yaptığını ve onlardan yardım gördüğünü açıklamış ve ona "Kürdistan Kafirler Partisi" adını takmıştır. Hizbullah ile PKK arasındaki çatışma,

zaman zaman, adeta bir iç savaş halini almış ve İslamcı ve PKK'lı teröristler arasındaki bu çatışma, 700'den fazla örgüt üyesinin canına mal olmuştur (Manaz, 2006: 41).

2000'li yıllarla birlikte düzenlenen operasyonlar ve bu dini grupların liderlerinin ele geçirilmesiyle ülkemizde dini terör kontrol altına alınmış görünse de, Irak, İran, Suriye gibi ülkelerde oldukça aktif bir şekilde varlıklarını sürdürmüştür. Özellikle 2014 yılına kadar Irak El-Kaidesi olarak bilinen, 2014 yılında ise Irak-Şam İslam Devleti (kısaca IŞİD) adı ile bağımsız bir yapı olarak ortaya çıkan örgüt, günümüzde dünyanın en tehlikeli ve en aktif terör örgütü haline gelmiştir.

Her ne kadar son zamanlarda ele geçirdiği toprakları ve sahip olduğu militan ve mühimmat gücünü kaybetme sürecinde olsa da IŞİD, dünya için, Ortadoğu için ve Türkiye için en önemli tehditlerden biri olmaya devam etmektedir. Örgütün Türkiye'de sahip olduğu güç ise henüz tam olarak çökertilmiş değildir.

Ülkemizde dini istismar ederek İslam diniyle alakası olmayan yeni bir siyasi, ekonomik ve toplumsal düzen kurmayı amaçlayan bir diğer terör örgütü ise Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) olmuştur. Diğer terör örgütleri gibi eylemlerini duyurma çabası içinde olmadan, aksine gizlilik içerisinde hareket etmeyi sürdürmüş olan örgüt, yapılanmaya başladığı 1960'lı yıllardan itibaren yakın döneme kadar gerçek amacını gizleyerek faaliyetlerini yasal bir görünüm altında ama aslında yasa dışı bir yapı olarak sürdürmüştür (İçişleri Bakanlığı, 2019: 6). Suç teşkil eden birçok faaliyet yürüttüğü sonradan daha da net anlaşılan FETÖ, 15 Temmuz 2016 tarihinde askeri darbe girişiminde bulunmuş, 251 vatandaşımız şehit olmuştur (Çavuşoğlu, 2022). O tarihten günümüze örgüte yönelik mücadele devam etmektedir.

3.2.2. Türkiye'de Terör Örgütleri ve Amaçları

Kurulduğu günden bu yana farklı terör odakları ile mücadele halinde olan Türkiye Cumhuriyeti'nde var olmuş ya da olan onlarca terör örgütünden bahsetmek mümkündür. Bu örgütler belirli dönemlerde, belirli ölçülerde ülke gündemini meşgul etmiş, bir kısmı tamamen lağvedilmiş, bir kısmı faaliyetlerini durdurmuş, bir kısmı da hali hazırda faaliyetlerine devam etmektedir. Sayıları fazla olsa da çalışmamızın bu bölümünde bu örgütlerin belli başlıları; 1970'li yıllarla birlikte artış gösteren sol terör örgütleri, 70'lerin sonu ve 1980'li yıllarda ülke gündemine giren bölücü terör örgütleri

ve 1990'lı yıllarda oldukça etkin olan dini terör örgütleri şeklinde sınıflandırılarak ele alınmıştır.

3.2.2.1. Sol Terör Örgütleri

Aşırı sol örgütlenmeler bazı düşünce akımlarını referans alarak var olur ve bu akımların öngördüğü devlet sistemini hayata geçirmek için faaliyette bulunurlar. Genel olarak Türkiye'de ve dünyada sol örgütlerin dayanağını oluşturan en güçlü akım, Marksist-Leninist ideolojidir. 1840'larda Marx ve Engels'in felsefi, ekonomik ve sosyo-politik görüşlerini kapsayan ve sınıfsız bir toplum yaratmak için özel mülkiyetin ve özel mülkiyete dayalı üretim biçimlerinin tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini savunan bir akım olan Marksist-Leninist düşünce, kapitalizme, faşizme ve emperyalizme sonuna kadar karşı çıkmaktadır. Bu düşünceyi kaynak alan örgütler ideoloji olarak Marks'ı, uygulama olarak da, bu ideolojiyi Rusya koşullarına göre ilk defa uygulayan Lenin'i örnek aldıklarını vurgulamak için Marksist-Leninist adını kullanmaktadırlar (Acar, 2012: 121). Türkiye'deki anayasal düzeni yıkmayı ve yerine Marksist-Leninist ideolojilere dayanan bir rejim kurmayı amaçlayan bu yapılar, demokratik yollarla bu amaca ulaşmanın mümkün olmadığına inanan aşırı sol görüşlü bireyler tarafından sistem dışı kurulan örgütlenmelerdir (Tuncel ve Acar, 2021: 164).

Türkiye'de terörün gelişimi aşırı sol örgütlenmelerin içinden çıkarak faaliyet gösteren sol terör örgütleri ile başlamıştır. Türkiye'de aşırı sol anlayışla kurulan ilk örgüt 1920'de Mustafa Suphi ve arkadaşları tarafından Bakü'de kurulan Türkiye Komünist Partisi (TKP) olmuş, Parti 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu ile kapatılarak yasadışı bir örgüt haline gelmiştir (Alkan, 2014: 81). Uzun bir süre faaliyet gösterememiş olsa da Türkiye'deki ilk sosyalist hareket olması, sosyalist düşüncenin kitlelere ulaşmasını sağlaması ve daha sonraki terör örgütlerinin ideolojik kaynağını oluşturması bakımından TKP sol hareket tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur (Çiftçi ve Sevinç, 2017: 136). 1960'lı yıllara kadar sanatsal ve fikirsel hareketler olarak faaliyet gösteren ve pek fazla bir etkinlik alanı olmayan sol hareket, Soğuk Savaş yıllarında yükselişe geçen sosyalist ve komünist ideolojiler ile Marksist-Leninist temelli çeviri eserlerin artışı ve 1961 Anayasasının sağladığı nispeten özgürlükçü ortamında etkisiyle ciddi bir örgütlenme sürecine girmiştir. 1961 yılında Türkiye İşçi Partisi'nin kurulmasıyla başlayan bu süreç hızlanarak devam etmiş,

üniversite öğrencileri tarafından kurulan fikir kulüpleri 1965’de birleşerek, Fikir Kulüpleri Federasyonu’na, bu federasyon ise 1969’da yapılan kurultay ile Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu’na (Dev-Genç) dönüşmüştür. Bu Dev-Genç kadrosu Türkiye’de faaliyet gösteren sol terör örgütlerinin ana yapısını oluşturmuştur (Demirci, 2011: 204-205).

12 Mart muhtırası ile sol örgütlere mensup birçok kişi tutuklanıp, liderlerinin çoğu öldürülünce, ülkede geçici bir istikrar ortamı sağlanmış olsa da, 70’li yıllarda sol örgütlerin faaliyetleri karşısında, sağ gruplar da hızla legal ve illegal alanda örgütlenerek, sol örgütlere karşı bir mücadele içine girmişler, özellikle üniversitelerde sağ-sol çatışmaları başlamış, daha sonra çatışmalar sokaklara taşınmış ve anarşi ve terör giderek artmıştır. Bu önlenemeyen terör ve anarşi ortamı 12 Eylül 1980 Darbesini beraberinde getirmiş, bundan sonra ise sol terör örgütleri 1990’lara kadar kendilerini toparlayamamışlardır. Kendi içlerinde sürekli bölünmeleri, Türkiye toplumsal yapısına aykırı biçimde dine mesafeleri, komünist rejimlerin çökmesi ve güvenlik güçlerinin bu örgütler konusunda kazandıkları tecrübeler sayesinde elde ettiği başarılar sebebiyle eski güçlerini kazanamamışlardır. Türkiye’de bugüne kadar onlarca sol kökenli terör örgütü kurulmuş olsa da (Ceylan, 2012: 278-285), çalışmamızın sınırlılığı açısından bunların bazıları hakkında açıklama yapılmıştır.

Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (DHKP-C):

Kökeni Mahir Çayan ve arkadaşları tarafından kurulan Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) adlı örgüte dayanan bu yapı 1994 yılında partileşme sürecini tamamlayarak DHKP-C adı ile faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Amaç olarak mevcut anayasal düzeni uzun süreli bir halk savaşı ile yıkarak Marksist-Leninist ilkelere dayalı devrimci halk iktidarını kurmak olarak belirleyen ve yürütülecek şehir gerillası mücadelesi ve silahlı propaganda eylemlerinin gerekliliğini savunan THKP-C, 1972’de Mahir Çayan ve arkadaşlarının öldürülmesinin ardından, içerde başlayan ayrışmalar sonucunda 1978’de Dursun Karataş liderliğinde Devrimci-Sol, 1994 yılında ise DHKP-C adını almıştır (Tuncel ve Acar, 2021: 170-171).

1994’ten bugüne kadar kamuoyunda ses getiren birçok eylemi üstlenen örgüt, ismini özellikle Özdemir Sabancı Suikastı, Gazi Mahallesi Olayları, F Tipi cezaevlerine karşı gerçekleştirdikleri ölüm oruçları ile duyurmuş, 2015 yılında ise ABD’nin İstanbul

Başkonsolosluğuna saldırı eylemi ve yine aynı yıl Savcı Mehmet Selim Kiraz'ın şehit edilmesi eylemi ile adını duyurmuştur. DHKP-C hala dikkate alınması gereken bir örgüt konumundadır. Bu durum, 2000'li yıllar ile birlikte ciddi darbe alsa da varlığını sürdürmeye devam etmiş olmasından değil, aynı zamanda Marksist radikalleşmenin en önemli temsilcilerinden biri olmasından da kaynaklanmaktadır. Türkiye yakın tarihinde komünizm temelli yapıların sayısı fazla olsa da bunların önemli kısmı şiddetten uzak kalabilmiştir. DHKP-C, Marksist Leninist Komünist Parti (MLKP) gibi örgütler ise yasadışı ve şiddet temelli faaliyetlere yönelmişlerdir. DHKP-C bu yapılar arasında yıkıcı faaliyetleri açısından en etkili olanıdır (Şahin, 2021: 217). Bu nedenlerle de örgütle mücadele kapsamında operasyonlar sürmektedir.

Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO):

1960'ların ikinci yarısında gelişen sosyalist gençliğin önemli ve tanınmış önderlerinden Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan ve arkadaşları tarafından kurulan örgüt kuruluşunu, gerçekleştirdiği bir dizi eylemden sonra 4 Mart 1971 tarihinde yayınladığı "Dünya ve Türkiye Halklarına" isimli bir bildiri ile kamuoyuna duyurmuştur. "Türkiye Devriminin Yolu" adlı amaç ve stratejilerini açıklayan ilk broşürlerinde, temel mücadele alanlarının kırsal alan, temel gücün köylü ve işçiler olduğunu, Türkiye'de yarı feodal üretim ilişkilerinin işçi ve köylüyü sömürdüğünü, silahlı mücadelenin şart olduğunu açıklamışlardır (Acar, 2012: 253).

İlk silahlı eylemini 29 Aralık 1970 tarihinde gerçekleştiren Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu, bütün bir 12 Mart yarı-askeri dönemi boyunca varlığını sürdürmüş ve THKP-C ile birlikte o döneme damgasını vurmuştur. Örgüt, kurucu kadronun önemli bir kısmının öldürülmesi, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idam edilmelerinden sonra dağılma sürecine girmiştir.

Türkiye Komünist Partisi / Marksist Leninist Hareketi (TKP/ML):

Kökeni Doğu Perinçek tarafından kurulan Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi'ne dayanan örgüt, 1972 yılında İbrahim Kaypakkaya liderliğinde TKP/ML adını almış, silahlı mücadele için de, askeri kanat olan Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu (TİKKO) oluşturulmuştur (Demirel, 2007: 221). 1973 yılında örgütün lideri Kaypakkaya'nın Diyarbakır Cezaevi'nde ölmesinin ardından çeşitli ayrılık dönemleri

yaşayan örgüt, 1994’de Konferans ve Doğu Anadolu Bölge Komitesi olmak üzere önce ikiye ayrılmış, daha sonra da birçok yeni yapıya bölünmüş ve böylece TKP/ML Hareketi’nin örgütsel varlığı sona ermiştir.

Marksist Leninist Komünist Partisi (MLKP):

1994 yılında Marksist-Leninist iki örgütten ayrılan iki grubun Garbis Altınöğlü liderliğinde bir araya gelmesiyle kurulan örgütün amacı; halk ayaklanması yoluyla anayasal düzeni yıkararak yerine Marksist-Leninist ideolojiye bağlı komünist bir düzen kurmaktır (Akkurt, 2010: 23-24). Silahlı eylemleri benimseyen örgüt son zamanlarda daha etkin faaliyet yürütebilmek amacıyla değişik isimler altında yasal platformlar oluşturmuştur.

2006 yılına kadar faaliyetlerini artırarak devam ettiren MLKP Terör Örgütü hücre evlerine yönelik baskınlar neticesinde büyük darbe almış, birçok üyesi tutuklanmıştır. Örgüt toparlanmak adına PKK ile işbirliği yapmış, 2011 yılında Irak’ın kuzeyinde bulunan PKK’ya ait kamplarda MLKP militanları silahlı eğitim almış, bu kişiler aracılığı ile örgüt özellikle de bombalı saldırılarına tekrar başlamıştır (Çiftçi ve Sevinç, 2017: 145).

Türkiye Devrimci Komünist Partisi (TDKP):

Deniz Gezmiş ve arkadaşları tarafından kurulan THKO’nun devamı niteliğinde 1978’de TDKP İnşa Örgütü, 1980’de ise TDKP isimleriyle yeniden kurulan örgüt, çeşitli yayınları vasıtasıyla halkı bilinçlendirip, milli demokratik halk devrimini gerçekleştirdikten sonra, silahlı halk hareketi yoluyla ülkedeki mevcut düzeni değiştirip, Marksist-Leninist ilkelere uygun bir düzen kurmayı amaçlamıştır (Demirel, 2007: 187). 1990 öncesi propaganda faaliyetlerine ağırlık veren örgüt, 90’lı yıllarda silahlı eylemlere yönelmeye başlamıştır.

Türkiye’de özellikle 70’li yıllardaki sol örgütlerin faaliyetleri karşısında, sağ gruplarda hızla legal ve illegal alanda örgütlenmiş, sol terör örgütlerine karşı bir mücadele içine girmişlerdir. Bu mücadele siyasi olduğu kadar, illegal alanda da sürdürülmüş, 1980 Darbesine kadar ülke bu iki karşıt görüşe mensup örgütlerin çatışma alanına dönmüştür. O dönemde illegal olarak faaliyet gösteren sağ örgütler sol terör örgütleri kadar çok ve örgütlü olmasalar da, bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür

(Alkan, 2014: 84-85): Türk İntikam Tugayı (TİT), Esir Türkleri Kurtarma Ordusu (ETKO), Türkiye İntikamcı Bozkurtlar Ordusu (TİBO), Türkiye Yıldırım Komandoları (TYK). Bu örgütler dışında sağ gruplar içinde yer alan ve dini istismar ederek legal ve illegal alanlarda örgütlenen Akıncılar Derneği bünyesinde 1977'de kurulan Akıncı Liseliler adındaki örgüt de sağ çizgide yasadışı faaliyetler yürütmüştür.

12 Eylül sonrası sol örgütlenmelere karşı doğmuş bu sağ örgütlenmelerin etkinliği de oldukça azalmış, sonraki yıllarda bu örgütler sistem içine entegre olmak için mücadele etmişlerdir (Ceylan, 2012: 287).

3.2.2.2. Dini Terör Örgütleri

1970'li yıllarda Türkiye'de güçlenmeye başlayan sol terör örgütleri yanında Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Sovyet Rusya ile mücadelede desteklediği din kaynaklı radikal hareketler de güçlenmeye başlamıştır. Konjonktürün bu dönemde din kaynaklı aşırı hareketlerin gelişmesine uygun olması, ayrıca 1979 yılında İran'da Şahlık rejimi yerine dini esaslı bir rejimin kurulması Türkiye'de de etkisini çabuk göstermiş ve radikal dini hareketler gelişmiştir.

Din konusu oldukça hassas bir konu olması, din için verilen mücadelenin sevap ve bu uğurda ölmenin şehitlik mertebesine erişmek olduğu yönündeki inanç, bu tür örgütlerin eleman kazanmasını oldukça kolaylaştırmış ve bu örgütlerin gerçekleştirdikleri eylemlerin şiddet dozunun artmasına neden olmuştur. Ülkemizde ya da dünyada dini kullanarak faaliyet yürüten birçok örgüt olmasına rağmen, bunların hepsini terör örgütü olarak tanımlamak doğru değildir. Bunların bir kısmı radikal olmakla beraber silahlı eylemlerde bulunmayan gruplar, bir kısmı tarikat ve cemaatler, bir kısmı siyasi parti ya da dernekler gibi dini istismar ederek fayda sağlamaya çalışan örgütlerdir (Kuyaksil, 2004: 1016). Bir kısmı ise, Muammer Aksoy, Bahriye Üçok, Çetin Emeç, Uğur Mumcu ve Ahmet Taner Kışlalı başta olmak üzere birçok aydını ve binlerce vatandaşımızı katleden terör örgütleridir (Kongar, 2011: 92).

İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi: (İBDA-C):

1985 yılında, bütün Anadolu'yu ve Ortadoğu'yu kapsayacak şekilde federatif teokratik bir devlet kurmak amacıyla kurulmuştur. Örgütün 1989 yılından sonra, çoğu alkollü mekanlara yönelik, gerçekleştirdiği bombalama eylemleriyle Türkiye'de din

kaynaklı şiddet eylemlerinden söz edilmeye başlanmıştır. İslami devlet özlemine son vermek amacını gerçekleştirebileceğini öngörmüş, parti-cephe modelini esas alarak örgütlenmiştir. Her Müslüman kendince belirlediği hedef için ayrı ayrı gruplaşabilir, faaliyet gösterebilir stratejisiyle hareket etmiştir. Yayımladıkları dergi ve kitaplarda sert bir tutum benimseyen örgüt Türkiye'deki geleneksel dini gruplara ve liderlerine yönelik de sert bir duruş içinde olmuştur (Kırdök, 2020: 1123).

Örgütün lideri Salih Mirzabeyoğlu ve birçok üyesi yakalanıp yıllarca cezaevinde kalınca etkinliği azalmıştır. Yargılanıp cezaevinden çıkan üyelerinin de aralarında olduğu kişiler tarafından “Büyük Doğu Akıncıları Fikir, Sanat ve Dayanışma Derneği” derneği kurulmuştur. Yıllarca yasadışı örgüt olarak kabul edilen bu yapı şimdilerde bir dernek olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (Arpacık, 2023).

Hizbullah Terör Örgütü:

1980 yılında Hüseyin Velioğlu, Fidan Güngör ve arkadaşları tarafından Diyarbakır'da kurulan ve yaklaşık olarak ilk on yılını kadrolaşma faaliyetleriyle geçiren örgüt, bu arada da Menzil ve İlim olarak iki ayrı gruba bölünmüştür (Sözer ve Eski, 2011: 162). Şiddet taraftarı olmayan ve mezhep farklarına önem vermeyen Güngör liderliğindeki Menzil Grubu stratejisi örgüt içinde pek benimsenmemiş ve çoğunluğun oluşturduğu ve Velioğlu önderliğindeki İlim Grubu tarafından gerçekleştirilen saldırılara maruz kalmıştır. 90'lı yıllarda bölgede PKK militanları, Menzil Grubu üyeleri, işadamları, etkili tarikat ve cemaat önderlerine yönelik saldırılarla binin üzerinde insanın dehşet verici yöntemlerle ölümüne neden olmuştur.

Terörün korku ve panik yaratmak yoluyla propaganda yapma stratejisi, Hizbullah Terör Örgütü'nde değişime uğramış, örgüt gerçekleştirdiği eylemleri açıktan üstlenmemiş, ancak hedef kitlesinin eylemi yapanları bilmesini sağlayarak, hem terörün baskı ve sindirme etkisinden yararlanmış, hem de devlet güçlerini ve geniş halk kitlelerini karşısına almaktan kurtulmuştur. Ayrıca örgütün gerçekleştirdiği eylemleri üstlenmemesi, ülkede faili meçhul cinayetler tartışmasını artırmış ve bu cinayetlerin devlet tarafından işlendiği algısı yaratılmaya çalışılmıştır (Bal, 2006b: 25-26). 2000 yılında örgüt lideri Hüseyin Velioğlu düzenlenen operasyonla ölü olarak ele geçirilmiştir. 2001 yılında Diyarbakır Emniyet Müdürü Gaffar Okkan ve arkadaşlarının şehit olmasına sebep olan saldırıyı da üstlenen örgüt 2003'ten sonra etkinliğini önemli

ölçüde kaybetmiş ve yıllar içinde yapılan operasyonların ardından bulunan mezar evlerde Hizbullah tarafından öldürülmüş birçok kişinin cenazesine ulaşılmıştır.

El-Kaide:

1978 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sırasında Afganistan'ın korunması amacına dayanan örgüt, hem Afganlar hem de farklı ülkelerden gelen Müslümanların katılımıyla 1988 yılında El-Kaide adını almıştır. Kurulduğu bölgenin birçok açıdan çatışma ve şiddete uygun bir ortam olması ve bu tarz insanları barındırması ortaya çıkış sürecinde etkili olmuştur. Müslüman dünyasının batının yozlaştırıcı etkisi altında kimliğini kaybettiğine ve bu sürecin durdurulup tersine çevrilmesi gerektiğine inanan örgüt, bunun için İslam ülkelerindeki hükümetleri devirip, yerine İslami bir rejim tesis etmeyi amaçlamaktadır (Tamer, 2007: 223). Dünya üzerinde 11 Eylül saldırıları da dahil birçok kanlı eylemden dolayı veya direkt sorumlu tutulan örgütün lideri Usame Bin Ladin 2011 yılında öldürülse de örgüt faaliyetlerine devam etmektedir.

Örgütün Türkiye yapılanmasının amacı, çürümüş ve batının güdümünde hareket ettiği ifade edilen Müslüman devletlerdeki iktidarları devirip, aradaki sınırları da kaldırarak bir İslam devleti kurmak şeklindeki hedef doğrultusunda, ABD ve müttefiklerine yönelik eylemler düzenleyerek, kurulması amaçlanan devletin Türkiye'deki oluşumuna katkı sağlamaktır (Demirel, 2007: 387). Türkiye'de özellikle de 2003 yılında gayrimüslimlere ait çeşitli noktalara (ibadethane, banka, konsolosluk vs.) düzenledikleri bombalı saldırılar ile gündem oluşturmışlardır.

İslam Devleti (İŞİD):

İslam Devleti, eski ve bilinen adıyla Irak-Şam İslam Devleti, Irak ve Suriye'de etkinlik gösteren radikal İslamcı silahlı bir terör örgütüdür ve Türkiye'de genel olarak İŞİD adı ile anılmaktadır. Amacı, Irak, Suriye, Filistin ve Ürdün topraklarını içine alan Sünni nüfusun yoğun olduğu bölgelerde şeriata dayalı bir devlet ve halifeliği kurmaktır.

Türkiye'de ki ilk terör eylemi 2013 yılında Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde iki bomba yüklü araç ile gerçekleştiren örgüt, 2015, 2016 ve 2017 yıllarında Türkiye'yi defalarca doğrudan hedef olarak almıştır. İŞİD intihar saldırıları, silahlı saldırı ve adam kaçırmayı içeren farklı tipte terör faaliyetleriyle çok sayıda kişinin hayatını kaybedip,

yaralanmasına sebep olmuştur. Saldırıların yoğunlaştığı bu süreçte de Türkiye'nin örgüt ile mücadelesi genişlemiştir (Çapar ve Koca, 2021: 20-21). Türkiye içinde ve dünya genelinde önemli bir yapısal güce sahip olduğu düşünülen örgüt, önceki durumuna kıyasla zayıflatılmış olsa da, hala ciddi bir güç ve tehlike olarak varlığını sürdürmektedir.

Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ):

Toplumun dini duygularını istismar ederek “himmet” adı altında topladığı gelirle ülke içi ve dışında kurduğu başta eğitim birimlerinde oluşturduğu sistemle şekillendirdiği bireyler aracılığıyla, örgüt ideolojisi çerçevesinde devlet kurumları içerisinde kadrolaşmayı ve bu kapsamda uluslararası alanda da etkili bir güç olmayı hedeflemiş bir örgüttür. İdeolojik ve fikri temelleri 1960'lı yılların ikinci yarısından sonra atılmakla birlikte 1970'li yıllarda ilk kadrolarını oluşturmuş ve öncelikle öğrenciler ve gençler üzerinde yoğunlaşmıştır. Görüntüde dini fikir ve değerleri topluma yayma amacıyla hareket eden, değişen şart ve koşullara göre kendini ayarlamayı başarabilen örgüt politika, finans ve din eksenlerinde faaliyetlerini genişleterek sürdürmüş ve farklı dini kesimlere ulaşabilmiştir. Diğer terör örgütleri gibi eylemlerini duyurma çabası içinde olmadan, aksine gizlilik içerisinde hareket etmeyi sürdürmüş olan örgüt, yapılanmaya başladığı 1960'lı yıllardan itibaren yakın döneme kadar gerçek amacını gizleyerek faaliyetlerini sürdürmüştür (İçişleri Bakanlığı, 2019: 6). 1990'lı yıllardan başlamak üzere Türkiye dışına da açılmaya başlayarak birçok ülkede faaliyetlerine devam etmiştir. 2010'lı yılların başına kadar siyasi gündemden uzak durmuş, bu alandaki ilişkilerini belirli bir seviyede tutmuştur. 2010 yılından sonraki dönemde ise ülke yönetimini sekteye uğratma amaçlı birçok önemli olayda (MİT müsteşarının ifadeye çağırılması, Gezi Parkı eylemleri, 17-25 Aralık girişimleri vs.) adı geçmeye başlamıştır (Çapar ve Koca, 2021: 1-2). Son olarak 15 Temmuz 2016 tarihinde ülke yönetimini ele geçirmek üzere TSK içerisinde kadrolaştırmayı başardığı üyeleri vasıtasıyla askeri darbe girişiminde bulunmuş, bu olayda 251 vatandaşımız şehit olmuştur (Çavuşoğlu, 2022). Başarısızlık ile sonuçlanan bu girişim sonrasında devletin örgüte yönelik sürdürdüğü mücadele devam etmektedir.

3.2.2.3. Bölücü Terör Örgütleri

Toplumların nüfus yapısındaki çeşitlilikler bazı sorunların oluşması için kolaylaştırıcı bir ortam hazırlarlar. Özellikle de toplumdaki etnik, dil, din, ırk farklılıklarının kesin bölünmelere sebep olabileceği durumlarda şiddet olasılığı yükselir (Caşın, 2008: 591). Bu olasılık, en çok etnik kaynaklı olarak hayat bulur ve etnik terör olarak adlandırdığımız şiddet hareketleriyle kendini gösterir. Bir toplumda yaşayan alt etnik grubun davasını yücelterek, bağımsız bir devlet kurmak ya da ülke içindeki belli bir etnik azınlığın diğerlerinden ayrı bir statüye kavuşturulması amacıyla gerçekleştirilen bilinçli şiddet hareketi olarak tanımlayabileceğimiz etnik terör (Baharçiçek, 2000: 15), Türkiye'nin mücadelede en fazla maddi ve manevi kayıp verdiği terör çeşididir. Bazı kaynaklarda etnik terör ve bölücü terör olarak ayrı başlıklar altında ele alınsalar da, bazı özel ayrılık hareketleri dışında, bu tür terör örgütlerinin çoğunun kaynağı etnik, amaçları bölücü olduğundan her iki kavram birbirini yerine kullanılabilmektedir.

Farklı din ve etnik kökene mensup toplumları yüzyıllar boyu bünyesinde beraberce yaşatmayı başarabilmiş Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü kaybetmesi, 19. yüzyılda hızla ilerleyen milliyetçilik akımı ve Osmanlı üzerinde planlar yapan dış güçlerin etkisiyle baş gösteren etnik kökenli hareketler, İmparatorluğun son zamanlarında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında çeşitli isyan ve ayaklanmalar ya da çeşitli yasadışı hareketler şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de etnik kökenli terör hareketleri incelendiğinde ise 1970'li yıllar öne çıkmaktadır. Türkiye'ye yönelik etnik temelli terör örgütleri genel olarak Ermeni ve Kürt kaynaklı örgütler olmuştur. Bu örgütler arasında Türkiye'ye en fazla zararı verenler ise ASALA ve PKK'dır.

Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu (ASALA-EKİEGO):

1975 yılında Beyrut'ta kurulan ve burada Dünya Kiliseler Birliği Bürosu'na yaptığı bombalı saldırı ile adını duyuran örgüt, 1915'de yaşanan Ermeni olaylarıyla ilgili Türkiye'yi soykırım itirafına zorlamak ve bunun neticesinde Türkiye'ye tazminat ödetmek, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu'sundaki toprakları da içine alan bir Ermeni devleti kurmak amaçlarıyla Türkiye dahil birçok farklı ülkede Türk ve diğer mülki ve diplomatik hedeflere karşı terör eylemlerinde bulunmuştur (Çora, 2008: 277). 1983 yılından sonra birçok ufak gruba bölünen ve zamanla örgüt içi anlaşmazlıklar yaşayan

örgüt, kurucularından Agop Agopyan'ın öldürülmesi ve Ermeni halkından da yeterli destek görememesiyle 1985 yılından sonra etkisini yitirmiş ve 1990'lı yıllarda dağılmıştır.

Her örgüt gibi ASALA da faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için finansal kaynağa ihtiyaç duymuş ve kaynağı Avrupa, Amerika, Asya kıtalarındaki ülkelerle ilişkiler kurarak oluşturmuştur. Marksist-Leninist ideolojiyi benimseyen ASALA, Türkiye Cumhuriyeti Devletini ve onun temsilcilerini birçok farklı ülkede hedef alıp saldırılar düzenlese de bu ülkeler örgüte gereken müdahalede bulunmamıştır. 1983 yılında Fransa'da bulunan Orly Havaalanı'na düzenlediği saldırı sonucunda Avrupa'dan aldığı desteği kaybetmeye başlamıştır (Çelikağı ve Günay, 2022: 78). Yukarıda sayılan diğer sebeplerin de etkisiyle örgütün dağılma süreci hızlanmıştır.

Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkeren Kürdistane-PKK):

Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini de içine alacak Suriye, İran ve Irak toprakları üzerinde Marksist-Leninist ilkeler doğrultusunda bağımsız bir Kürt devleti kurma genel ve ana amacıyla, 1978 yılında kurulan örgüt, Abdullah Öcalan'ın yakalanışı sonrası 2000 yılında gerçekleştirdiği 7. Kongresinde "Bağımsız Kürdistan" amacından vazgeçmiş görünerek, "Demokratik Cumhuriyet" hedefine yönelmiş, temel mücadele modelini de "demokratik siyasal mücadele" olarak değiştirmiş ve böylece terör örgütü suçlamasından kurtulmaya çalışmıştır (Temizöz, 2012: 424). Ancak, özellikle 2000'li yıllardan sonra hız kazanan tüm siyasallaşma çabaları, kuruluşundan günümüze kadar geçen onlarca yıl içinde on binlerce kişinin ölümüne, yüz binlerce kişinin yaralanmasına ve göçüne neden olan PKK'nın bir terör örgütü olduğu gerçeğini değiştirmeye yetmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi boyunca yaşadığı en uzun süreli ve en yıkıcı terör hareketi olan PKK Terör Örgütü, hem bu nitelikleri nedeniyle, hem de çalışmamızın ana konusu olması itibarıyla ileriki bölümlerde daha ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmuştur.

1978 yılında Diyarbakır Lice İlçesi Fis Köyü'nde yapılan bir toplantıda kuruluşu ilan edilen örgüt, adını duyuran büyük çaptaki ilk eylemini 15 Ağustos 1984'de, Siirt'in Eruh ve Hakkari'nin Şemdinli ilçelerinde karakollara ve askeri lojmanlara bombalı ve silahlı saldırı düzenleyerek gerçekleştirmiş ve günümüze kadar yüzlerce terör eyleminin faili olarak Türkiye'nin mücadele ettiği en yıkıcı terör örgütü olmuştur.

Kurulduğu günden bu yana düzenlediği kongrelerle, örgüt yapısında, stratejisinde ve hedeflerinde kimi zaman kendi inisiyatifiyle, kimi zaman mecburi olarak değişikliklere gitmek zorunda kalan örgüt, 2002 yılında Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (Kongreya Azadiya Demokratika Kürdistan-KADEK), 2003 yılında Kürdistan Halk Kongresi (Kongreya Gele Kürdistan-KONGRA-GEL), 2005 yılında Kürdistan Demokratik Konfederalizmi (Koma Komalen Kürdistan) ve 2007 yılında ise Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civaken Kürdistan-KCK) şeklinde isim değişiklikleri de yapmıştır. Yapılan tüm bu değişiklikler ve son yıllarda gerçekleşen algı yönetimi çalışmaları örgütün, Türkiye'yi bölmek suretiyle bağımsız bir Kürt devleti kurma amacı taşıyan, yıkıcı ve bölücü bir terör örgütü olduğu şeklindeki kamuoyu algısını değiştirmemiştir. Örgütün yıllar içinde geçirdiği bu değişimler ve siyasallaşma çalışmaları, araştırmamızın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN TERÖRLE MÜCADELESİNE İLİŞKİN BİR KAMU POLİTİKASI ANALİZİ

4.1. Sorunun Gündeme Gelişi ve Tanımlanması

Kamu politikalarında gündeme geliş aşaması toplumsal sorunların tanımlanmasıyla başlamaktadır. Türkiye’nin PKK terörü ile mücadele politikası, diğer birçok politika alanından farklı olarak, bir toplumsal talep ya da bir hükümet tercihi ile oluşmuş bir politika değil, PKK Terör Örgütünün kuruluşu ve eylemlerinin başlamasının ardından şekillenmeye başlayan bir politikadır. Bu politikanın bir diğer önemli özelliği, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşundan bu yana sürdürülen politikalar ile bağları olan, ayrı tutulmaması gereken bir politika olmasıdır. Bu nedenle bu politika sürecinin ilk aşaması olan gündeme geliş ve tanımlama aşamasının irdelenebilmesi için, sorunun tarihsel arka planına genel olarak da olsa bakılmalıdır. Daha sonra örgütün ve eylemlerinin ortaya çıkışı, yani sorunun var oluş süreci bilinmelidir. Tüm bunların ardından devletin meseleyi nasıl tanımladığı ve yorumladığı incelenmelidir. Bu bağlamda çalışmanın bu başlığı altında öncelikle meselenin tarihsel arka planına kısaca yer verilmiş, daha sonra PKK Terör Örgütünün kuruluş süreci ve eylemlerinin başlaması ve ardından sorunun tanımlanması konuları ele alınmıştır.

4.1.1. Sorunun Tarihsel Gelişimi

Türkiye’nin en önemli sorunları arasında ilk sıralarda yer alan PKK terörü ile bu sorunu besleyen Kürt meselesinin tarihsel arka planları ayrı dönemlere dayanmaktadır. Günümüz Kürt meselesinin tarihsel dayanağı ile ilgili farklı görüşler olsa da, yaygın olan kanı; Yavuz Sultan Selim zamanında, Osmanlı’ya tam anlamıyla dahil olan Kürtlerle, o dönemde Osmanlı idari yapısına ne şekilde dahil olunacağı konusunda yaşanan sorunlar dışında önemli bir mesele yaşanmadığı, günümüz Kürt meselesi ile ilişkilendirilebilecek sürecin ise, son dönem Osmanlı modernleşme dönemiyle

başladığıdır. PKK ise bilindiği üzere 1970’li yıllarda oluşum süreci başlamış bir örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her ne kadar Kürt meselesinin gündeme gelişi 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Kürt isyanları dönemine dayandırılrsa da, bu direniş hareketlerinin ulusal yanının zayıf olduğu veya kimi isyanların ulusal yönünün ise hiç olmadığı görüşü de bir başka yaygın görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. 1806-1808 Babanzade Abdurrahman Paşa İsyanıyla başlayan ve 19. yüzyılın sonuna kadar değişik tarihlerde ortaya çıkmış ondan fazla Kürt hareketi olsa da, bunlar Kürt kimliğine dayalı, etnik bilince bağlı isyanlardan ziyade, daha çok devletin merkezileşme çabalarına karşı Kürt aşiret reislerinin tepkisi niteliğinde hareketlerdir ki, o dönemde İmparatorluğun diğer bölgelerinde ve tüm dünyada bu tarz feodal reflekslere rastlamak mümkündür (Tan, 2009: 97). Bu nedenledir ki, bu isyan ve huzursuzlukların, Türkiye’nin Kürt meselesine etkisi sanıldığı kadar büyük olmamıştır. Nitekim o yıllarda Osmanlı’daki tanımlama din üzerinden yapılmaktadır ve İmparatorluğu oluşturan neredeyse hiçbir toplumda etnik bilinç tam anlamıyla oluşmamıştır.

Osmanlının son döneminde büyüyen ve bir türlü çözölemeyen sorunlar ve bu sorunların çözümü için ortaya çıkarılan Osmanlıcılık, İslamcılık, Ulusalcılık gibi akımlar Kürtleri de etkilemiş, sayıları çok fazla olmasa da bir Kürt milliyetçisi topluluğu var olmuştur. Bu kişiler tarafından bazı Kürt kuruluşları ve Kürt yayınları oluşturulmuş, çeşitli propaganda ve faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Sayıları ve etkileri belli sınırları geçemeyen bu faaliyetler, I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla kesintiye uğramış ve çok geniş bir Kürt kitlesi Osmanlı’ya sadakatlerini devam ettirerek, savaş boyunca Osmanlı ile beraber çarpışmıştır (Tan, 2009: 153). I. Dünya Savaşı sonrası, ülkenin işgalci güçlerden kurtarılması amacıyla başlatılan Kurtuluş Savaşı’nda da küçük bir azınlık dışında Kürtlerin büyük çoğunluğu Türklerle beraber bu mücadeleyi verme yönünde karar almış ve nitekim beraberce savaşarak Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasını sağlamışlardır. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte ise yeni bir sürece evrilen Kürt meselesi, kimi zaman sıkıyönetim, kimi zaman da olağanüstü hal kanunları ile ele alınmıştır. Böylece Kürt meselesi, bir daha çıkmamak üzere ülke gündemindeki yerini almıştır (Yayman, 2011: 33).

I. Dünya Savaşı ve milli mücadele yıllarında düşmana karşı bir bütün olarak savaşan bu iki millet için durum zamanla değişmeye başlamış, Kurtuluş Savaşı

süresince Türk-Kürt kardeşliğine, Türkiye halklarına, İslam kardeşliği ve birliğine sıklıkla vurgu yapan kurucu kadro bu söylemlerinden uzaklaşmıştır. Yaklaşık olarak 1925'e kadar olan süreçte Kürt varlığı kabul edilmiş, Türk ve Kürt kardeşliği iki taraf için de ezici bir çoğunluğun benimsediği bir düşünce olmuştur. Yaklaşık yetmiş kadar Kürt vekilin bulunduğu ilk mecliste Atatürk'ün de, bu Kürt vekillerin de beyanatları hep bu yönde olmuştur. Ancak ilk meclisteki "kurucu ve birleştirici" ruhun kaybolmaya başlamasıyla, ülkenin genel siyaseti de, Kürt meselesine bakışı da değişmiştir (Yayman, 2011: 37).

Lozan Barış Antlaşması'nda Kürtlerin azınlık değil de, devletin asli unsuru olarak kabul edilmesi, ancak azınlık olarak kabul edilen Rum, Ermeni ve Yahudilerin sahip oldukları kimlik haklarına sahip olamamaları günümüzde yaşanan sıkıntıların temeli olarak Cumhuriyet döneminin temel kırılma noktalarından biri olmuştur. Daha sonra ise, İslami hassasiyetleri yüksek olan ve Cumhuriyeti hilafetin, İslami yönetim şeklinin koruyucusu olarak gören ve bu sebeplerle destekleyen Kürtler, hilafetin kaldırılmasıyla bir kırılma daha yaşamışlardır. Devletin Kürt siyasetinin değişmekte olduğunun en önemli işaretlerinden biri ise 1924 Anayasası'nın kabulü olmuştur. Bir "Türkiye Devleti"nden bahseden 1921 Anayasası yerine 1924 Anayasası "Türk Devleti"nden bahsetmektedir. Kürt meselesi açısından iki anayasa arasındaki en önemli farklardan biri ise ülkenin idari yapısıyla ilgili düzenlemelerdir. 1921 Anayasasına göre "il idareleri, manevi kişilik sahibi, özerk yapılar" olarak düzenlenerek güçlü yerel yönetimler ve yerinden yönetim anlayışı benimsenmiştir. Ancak 1924 Anayasası ile bu düzenleme kaldırılmış ve sıkı bir merkezi yönetim anlayışı benimsenmiştir. Oysa Ocak 1923'deki İzmir Basın Toplantısı'nda Atatürk, Kürt meselesinin 1921 Anayasası'nın yerel özerklik düzenlemesiyle çözüleceğini belirtmiş, tüm menfaatleri ve kaderlerini birleştirmiş bu iki halk için ayrı bir sınır çizmenin düşünülmemeyeceğini, sorunun yerel özerklikle hallolacağını anlatmıştır (Perinçek, 1999: 357-359).

Kürt meselesi ile ilgili bir diğer önemli olay ise Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki en büyük başkaldırı hareketi olan ve devletin Kürt siyasetinde önemli bir yeri olan Şeyh Said İsyanı'dır. Devletin Kürt meselesiyle ilgili değişen tavrı ve özellikle hilafetin kaldırılmasından sonra, ülkenin güneydoğusunda oluşan Kürt muhalefet odaklarının da etkisiyle önceleri din odaklı başlayıp, sonrasında bir Kürt mücadelesine dönen Şeyh Said İsyanı iki ayda bastırılmış, Şeyh Said ve beraberindeki liderler idam edilmişlerdir.

İsyanı sonlandırmak için Anadolu'da sıkıyönetim ilan edilmiş, hükümete olağanüstü yetkiler veren Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarılmış ve İstiklal Mahkemeleri kurularak hükümet tarafından suçlu oldukları gerekçesiyle birçok kişi bu mahkemelerde yargılanmış Şeyh Said ile beraber 47 kişi Eylül 1925'te idam edilmiştir (Jwaideh, 2012, 429). Öte yandan isyanla ortaya çıkan gelişmeler, bir süre önce çok partili yaşama geçiş yönünde atılan adımların kesintiye uğramasına yol açmış, isyana karıştığı gerekçesiyle hakkında soruşturma açılan Türkiye'nin ilk muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, çok geçmeden hükümet kararnamesiyle kapatılmıştır.

Şeyh Said İsyanı'nın bastırılması Cumhuriyet yönetiminin Güneydoğu Anadolu'da denetimi sağlamasında önemli bir dönüm noktası olsa da, alınan sert tedbirler bölgedeki tepkilerin artmasına ve yeni isyanların çıkmasına etki etmiştir. Şeyh Said İsyanı'ndan 1937 Dersim İsyanı'na kadar bölgede yirmiye yakın Kürt isyanı vuku bulmuş (Demirel, 2007: 456), hepsi de askeri tedbirlerle bastırılmaya çalışılmıştır.

İsyandan sonra 24 Eylül 1925'de bakanlar kurulunda kabul edilen bir diğer metin olan Şark Islahat Planı da en az 1924 Anayasası kadar devletin Kürt siyasetinin gidişatı hakkında bilgi veren çok önemli bir gelişme olmuştur. Plan; bölgenin demografik yapısının değiştirilmesini, Kürt nüfusunun batıya kaydırılmasını, askeri karakolların çoğaltılmasını, bölgede Türklük propagandasına ağırlık verilmesini, Türkçe dışındaki tüm dillerin yasaklanmasını ön görmüş ve kendisinden sonra hazırlanan birçok rapor ve plana esin kaynağı olmuştur (İlyas, 2014: 338). İsyandan sonra getirilen bir diğer uygulama ise 1927 yılında ilki isyan bölgesini kapsayan Umum Müfettişlikleri uygulamasıdır. Yirmi beş yıl içinde sayıları birden beşe çıkartılan ve üçü Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kurulan bu müfettişlikler bölgedeki olağanüstü yönetim sisteminin önemli bir parçası olmuşlar ve 1952'de Demokrat Parti tarafından resmen yürürlükten kaldırılmışlardır (İlyas, 2014: 338).

Kürt meselesindeki gidişat çok partili yaşama geçildiği dönemden 1960'lı yıllara kadar bir normalleşme süreci yaşamıştır. Demokrat Parti ile beraber meseleye bakış açısı değişmeye başlamış, Umum Müfettişlikleri kaldırılmış, Doğuda parti teşkilatları açılmıştır. Ayrıca bu dönemde Kürt muhalif ailelerin çocukları Meclise girebilmiş, ancak Kürt meselesiyle ilgili kalıcı çözüm konusunda bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. 1960 Darbesiyle birlikte yönetime gelen Milli Birlik Komitesi, darbe sonrası kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'na bir Doğu Raporu hazırlama görevi vermiş, hazırlanan bu

rapor 18 Nisan 1961’de bakanlar kurulu tarafından kabul edilmiştir. Siviller tarafından hazırlansa da, tek parti döneminin fikirsel izlerini taşıyan bu rapor kamuoyuna açıklanmamış ve yıllar sonra Can Dündar ve Rıdvan Akar tarafından Bülent Ecevit’in arşivinde yapılan çalışmayla açığa çıkarılmıştır (Dündar ve Akar, 2010: 90). Raporda “Kürtler” yerine “kendini Kürt sananlar” tabirinin kullanılması tercih edilmiş ve Türkler ile kendini Kürt sananların yer değiştirmeleri, bölgeye kendini Kürt sanan vali, kaymakam ve idareci gönderilmesi, tüm dünyaya ülkede Kürt sorununun olmadığı anlatılması, bir üniversiteye bağlı Türkoloji Enstitüsü kurularak kendini Kürt sananların menşelerinin Türk olduğunun ispatlanması ve yayımlanması gibi çarpıcı öneriler sunulmuştur.

27 Mayıs 1960 Darbesi ve darbe sonrası kabul edilen 61 Anayasası ile oluşan siyasi ortam sol örgütlerin ülkedeki etkisinin artmasına olanak sağlamıştır (Tuncel ve Acar, 2021: 166). Darbe ile Kürt siyasi hareketi içindeki sağ-sol ayrımı sol-sosyalist anlayış lehine daha da büyümüş, bu dönemde sadece Kürt siyaseti için değil, Türkiye siyaseti için de en önemli gelişme Türkiye İşçi Partisi’nin kurulması ve meclise girebilmesi olmuştur (Tan, 2009: 347). Şubat 1961’de ağırlıklı olarak sosyalist görüşlü Kürtler tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP), 1965 seçimlerinde 15 milletvekili ile meclise girmeyi başarmıştır. 1965 yılında ise milliyetçi ve sağ görüşteki Kürtler tarafından ise Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) kurulmuş, her iki partinin kendi arasında yaşadığı rekabet ve fikir ayrılıkları Kürt siyasetinin ana karakterini oluşturmuştur.

İki parti arasındaki bu fikir ayrılıklarına rağmen 1967 yılında TİP’in öncülüğünde TKDP’nin de katılımıyla doğunun geri kalmışlık sorunu ve Kürtlerin dil ve kültürleri üzerindeki baskıların sona erdirilmesi talepleriyle Doğu ve Güneydoğu’da Doğu Mitingleri düzenlenmiştir. Bu mitingler, Kürtlerin Cumhuriyet sonrası kitlesel olarak gerçekleştirdikleri ilk kültürel ve demokratik hak arama eylemleri olması ve sonrasında kurulacak Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) ve bunun gibi solcu Kürt örgütlenmelerin temelini atılması, Kürt meselesinin adının konması ve bu meseleyi dile getirecek kişilerin ortaya çıkması açısından oldukça önemli eylemler olmuştur (Temizöz, 2012: 61). Bu mitingler halktan beklenenin üzerinde ilgi görmüş ve bu mitingler sonucu meydana gelen kamuoyunu örgütleme fikrinden hareketle 1969’da Ankara’da ilk DDKO kurulmuş ve Kürt solunun dernek çatısı altında örgütsel temelleri

atılmıştır. Ankara'nın hemen ardından İstanbul ve sonrasında da Doğu ve Güneydoğu'nun belli yerleşim bölgelerinde kurulan bu ocaklar özellikle üniversite öğrencileri ve esnaflar, sonrasında ise köylüler üzerinde oldukça etkili olmuş (Semiz, 2011: 57), halktan aldığı destek de gitgide artmıştır. Ocakların halk üzerindeki etkisi ve düzenledikleri faaliyetler artınca, baskınlar ve tutuklamalar başlamış ve nihayet bu ocaklar 1971 Muhtırası'ndan sonra kapatılmıştır. 12 Mart 1971 Muhtırası ile devlet bu sol örgütlerin giriştiği silahlı mücadeleye sert bir şekilde cevap vermiş, bu örgütlere mensup birçok kişi tutuklanmıştır. Muhtıra ile sol hareketler içinde gelişmeye başlayan Kürt solu, büyük bir darbe yemiştir, DDKO davası çerçevesinde yaşanan tutuklamalar ile sol eksenli Kürtçü hareketler 1970'li yılların başında fikri temeli filizlenen ancak pratikleşme sürecine girmede sorunlar yaşayan bir dernek hareketi olarak kalmıştır (Öcalan, 2004).

Türkiye'nin Kürt meselesi tarihinin incelendiği bu bölüm için yapılan araştırmalarda görülmüştür ki 1924 yılına kadar milli mücadelenin de etkisiyle Kürt varlığı resmi ağızlarca da kabul edilmiş, kardeşlik ve birlik sık sık vurgulanmıştır. Sonrasında ise devletin Kürt siyaseti Kürtler aleyhine değişmiş, bir güvenlik problemi olarak algılama şeklinde seyretmiştir. Meselenin bir güvenlik meselesi olarak algılanmasında, Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan Kürt isyanlarının payı büyüktür. Bu yıllarda, isyanların da etkisiyle, devlet Kürt meselesi için mesai harcamış ve 1925'den 1950'li yıllara kadar konuyla ya da bölgeyle ilgili yaklaşık on beş rapor hazırlanmıştır. Bu raporlarda sunulan önerilerin ortak özellikleri ise Kürt ve Türk nüfusunun yer değiştirilmesi, Türkleştirme odaklı öneriler, askeri çözümler, bölgenin geri kalmışlık sorunu ve bölge şartlarının iyileştirilmesi olmuştur. 1970'li yıllarla birlikte, mesele tekrar gündeme gelmeye başlasa da, daha çok sağ-sol çatışması gölgesinde kalmıştır. 80'li yıllara gelindiğinde ise Kürt hareketi farklı bir sürece girmiş, Türkiye'nin neoliberal küreselleşme geçiş dönemi, Kürt kimliğinin de siyasi, askeri ve kültürel olarak yeniden harekete geçmesini ve görünür hale gelmesini sağlamıştır (Torun, 2020: 627). Araştırmamızın ana konusu olan PKK'nın kuruluş sürecini tamamlayıp gelişmesi de bu dönemde olmuştur.

4.1.2. PKK'nın Kuruluş Süreci ve Eylemselliğin Başlaması

1960'lı yıllarda aralarında fikirsel ayrılıklar olsa da, sol hareket içinde genel olarak birlikte hareket eden Türkler ve Kürtler, 1970'li yıllara gelindiğinde DDKO içerisinde faaliyet gösteren Kürt kökenli kesim arasında Kürt milliyetçi akımın ağırlık kazanmasıyla ayrılmaya başlamıştır (Temizöz, 2012: 61). Bu ayrışma yaşanırken, 71 Muhtırası ve sonrasında yaşanan gelişmelerin de etkisinin devam ettiği bu yıllarda, bir dönem DDKO bünyesinde bulunan Abdullah Öcalan ve bir grup Kürt öğrenci tarafından PKK'nın temelleri atılmaya başlanmıştır. Toplantı ve görüşmelerle başlayan bu süreç 1973, 1974, 1976 ve 1977 yıllarında Ankara'nın çeşitli noktalarında gerçekleştirilen toplantılarla şekillenmiştir. 1978 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı Fis Köyü'nde, aynı zamanda birinci kongre olarak bilinen toplantıda, Kürdistan İşçi Partisi'nin (Partiya Karkerên Kurdistanê) kurulmasıyla örgütsel bir boyut kazanmıştır. O dönemde ülkede yaşanan anarşik ortamın temelinde yer alan Marksist-Leninist ideoloji, bu yeni örgütün temel ideolojisi olarak kabul edilmiş, ayrıca Türkiye, Suriye, İran ve Irak dört ülkenin sınırları içinde yer alan Kürdistan topraklarında Marksist-Leninist ilkeler ışığında bağımsız, birleşik, demokratik bir Kürdistan devleti kurmak amacı deklare edilmiştir. (Özer, 2012: 184). Abdullah Öcalan, Cemil Bayık ve Şahin Dönmez ise örgütün merkez komitesini oluşturmuşlardır. Her ne kadar bazı kesimler PKK'nın 12 Eylül döneminde Diyarbakır Cezaevleri'nde kötü muamele gören Kürt gençleri tarafından kurulduğunu iddia etse de, Cemil Bayık'ın 26. kuruluş yıldönümünde örgütün kuruluş süreciyle ilgili söyledikleri de, örgütün kuruluş sürecinin 1970'li yılların başlarına dayandığını desteklemektedir: "PKK iki kelime ile sıfırdan başlayarak, 1970'lerin başında oluşan koşullarda Kürdistan'ın kuzey parçasında doğup gelişen bir önderlikse doğuş ve gelişme sürecidir. Hem ideolojik teorik ve hem de örgütsel eylemsel bakımdan giderek gelişen bir parti hareketi haline gelen oluşumdur." (Berkkan ve Eğilmezbilek, 2013: 35). Ancak, her ne kadar örgütün kuruluşu 12 Eylül'ün çok öncesine rastlasa da, darbe dönemi uygulamaları ve özellikle de Diyarbakır Cezaevi'nde yaşanan insan hakkı ihlalleri örgütün büyümesinde ve güçlenmesinde etkili bir faktör olmuştur. Öcalan'ın "Diyarbakır zindan direnişçiliği 20 yıl sonra bile canlı bir gelenek olarak sürerek, zindan politikasının dönüşümünde tarihi rolünü oynamıştır. PKK'nın halk özgürlük çizgisinde sağlam duruşunun sembol ifadesi

olarak tarihi bir yer tutmuştur.” (Öcalan, 2001: 226-227) şeklindeki değerlendirmeleri de bu etkiyi anlatmaktadır.

Dar görüşlü Kürt milliyetçiliği nedeniyle diğer örgütler tarafından fazla ciddiye alınmayan ve “Apocular” olarak bilinen örgüt, 1970’lerin sonuna doğru şiddet içeren eylemleri ile tanınmaya başlamıştır. 1980 Darbesi’ne kadar çeşitli cinayet ve yaralama olayından sorumlu tutulmuştur (Özcan, 2000: 300). Bu dönemde gerçekleştirilen eylemlerde mümkün olduğunca devletle karşı karşıya gelmemeye özen gösterilmiş, bölgede bulunan diğer örgütlenmeler ve bölgede hakim olan aşiretler ve nüfuslu kişiler hedef alınmıştır. PKK’nın bu dönemdeki en önemli saldırısı Güneydoğu’nun en köklü ve büyük aşiretlerinden biri olan Bucak aşiretinin lideri ve aynı zamanda Şanlıurfa milletvekili Celal Bucak’a 1979 yılında düzenlediği saldırı olmuş Bucak, saldırıdan yaralı olarak kurtulsa da, örgüt o güne kadarki en medyatik eylemini gerçekleştirmiş ve Türkiye kamuoyunda adını duyurmuştur.

1979 yılında örgüt, aşiretlerin ve güvenlik güçlerinin baskıları karşısında zor durumda kalmış, bazı üyeleri yakalanmış, Öcalan ise Diyarbakır’da saklandığı evde yakalanmaktan son anda kurtulmuştur. Bu gelişmeler üzerine Suriye’ye ardından da Lübnan’a geçen Abdullah Öcalan’ın, örgüt mensuplarının Filistin Kurtuluş Örgütü’ne ait kamplarda eğitilmeleri konusunda Suriyeli ve Filistinli yetkililerle antlaşmalar yapmasıyla PKK için yeni bir dönem başlamış, askeri birlikler oluşturmada çok önemli bir kazanım elde edilmiştir. Bu dönemde Ortadoğu’da yaşanan gelişmeler de bu kazanımı elde etmelerine olanak sağlamıştır. 1980 Darbesi öncesi örgütün üst düzey mensuplarının ve 150 kadar militanın yurt dışına, bu eğitim kamplarına, çıkarılabildiği olması, 12 Eylül Darbesi’nin soruşturma ve takiplerinden korunmalarını sağlamıştır (Çapar, 2013: 191). Bu durum, darbe sürecinde örgütün gücünün kırılmasını önlemiştir.

1981 yılında I. ulusal konferansını, 1982 yılında ikinci kongresini gerçekleştiren örgüt, 1983’de ise silahlı propagandayı başlatmak için küçük gruplar halinde Türkiye’ye giriş yapmaya başlamıştır. Gerekli altyapı oluşturulduktan sonra 15 Ağustos 1984’de Siirt’in Eruh ve Hakkari’nin Şemdinli ilçelerinde karakollara ve askeri lojmanlara bombalı ve silahlı saldırı düzenlemiş, 1 askerimiz şehit olmuş, ayrıca 3 sivil ve 9 askerimiz yaralanmıştır. Jandarmaya ait çok sayıda silah, mühimmat, malzeme gasp edilmiş, PKK mensupları her iki ilçeyi de bir süre ellerinde tutarak ilçe meydanında ve cami minarelerinden propaganda yapmışlardır. Devletin ve güvenlik güçlerinin bu

saldırlara hazırlıksız olması nedeniyle eylemi gerçekleştiren teröristler, önceden belirledikleri dağlık bölgelere geri çekilmişlerdir (Başbuğ, 2011: 15). Örgüt tarafından yapılan ilk büyük saldırı olarak kabul edilen ve “ilk kurşun günü” ve “diriliş bayramı” olarak yeni eylemler yapılarak kutlanan bu baskınlar ile örgütün silahlı mücadelesi başlamış ve PKK gerçeği Türkiye gündemine bir daha çıkmamak üzere girmiştir.

Bu dönemde Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ni kendisine yer edinen örgüt, ihtiyaçlarını karşılamak için bu bölgenin ve Kuzey Irak’ın Türkiye sınırındaki dağlık bölgelerinde sığınaklar, kamplar, tüneller ve hatta hastaneler inşa etmeye başlamıştır. 1984 yılında Kürdistan Kurtuluş Birliği (HRK-Hêzên Rizgariya Kurdistanê) adındaki silahlı gücünü, 1985 yılında ise Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi (ERNK- Eniya Rîzgariya Netewayî) adındaki cephe teşkilatını oluşturmuş ve eylemlerine köy baskınları ve toplu katliamlarla devam etmiştir (Parmaksız, 2009: 24). Bu eylemler genel olarak Kürt kökenli vatandaşlara yönelik olarak gerçekleştirilmiş, yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmadan birçok sivil katledilmiştir. Örgüt bu eylemlerle Doğu ve Güneydoğu’da korku, endişe ve güce karşı sadakat eğilimini artırarak kendi varlığını topluma kabul ettirmeye çalışmış ve kendilerine destek olmayanların, devlet tarafında yer aldığı gerekçesiyle ayırım yapılmadan cezalandırılacağı düşüncesini hâkim kılarak, toplumsal bir kırılma yaratmaya çalışmış ve bunda başarılı olarak bölge halkının belli bir kesimini yanına çekmeyi başarmıştır (Semiz, 2011: 62). Uygulanan bu strateji ve şiddet karşısında devlet ile örgüt arasında kalan bölge insanının durumu PKK’ya önemli bir avantaj sağlamıştır.

4.1.3. Sorunun Tanımlanması Sorunu

1984 Eruh-Şemdinli baskınları PKK’nın adının duyulmasında çok önemli rol oynasa da, örgütün düzenlediği ilk eylemler değildir, ayrıca 1982-83 yıllarından itibaren yurtdışı kamplarında siyasi ve askeri eğitim almış gruplar Türkiye’ye giriş yapmaya başlamışlardır. Tüm bunlara rağmen istihbarat ve güvenlik güçleri PKK saldırılarına hazırlıksız yakalanmıştır. Bu olayların öngörülememesinde, şehirlerde faaliyet gösteren sol eksenli terör gruplarıyla mücadeleye alışkın olan güvenlik güçleri için, kırsal alandan gelen bu terör dalgasının oldukça yeni olması ve 80 Darbesi sonrası alınan sert güvenlik tedbirleri nedeniyle uzun bir zaman terör örgütlerinin toparlanamayacağı düşüncesinin hakim oluşu oldukça önemli rol oynamıştır (Çapar, 2013: 193). Oysaki 12

Eylül dönemi, PKK'nın gücünü kıracağına, güçlenmesine etki etmiştir demek yanlış bir ifade olmayacaktır. Bu etki iki şekilde gerçekleşmiştir. Bunlardan biri, darbe öncesi örgütün üst düzey mensuplarının ve militanlarının bir kısmının yurtdışına çıkarılmış olmasıyla, 12 Eylül Darbesi'nin soruşturma ve takiplerinden kurtulmaları ve bunun yanı sıra Türkiye'de sıkı güvenlik uygulamaları sürerken, örgüt üyelerinin bu uygulamalardan uzak, yurtdışı eğitim kamplarında askeri ve siyasi olarak eğitilmeleridir. Bir diğeri ise, darbe döneminde yaşanan hak ihlalleri ve kötü muamelelerin örgüte katılan eleman sayısını artırması olmuştur.

Örgütlenme süreci bu şekilde devam ederken, halkı hazırlamak için beş yılı aşkın bir süre illegal çalışmalar yapılmış, aynı zamanda da bölgedeki diğer güç odakları ve aşiretler başta olmak üzere çeşitli hedeflere saldırılar düzenlenmeye başlanmıştır. Nihayet, o tarihe kadar ki en ses getiren eylemleri olan 1984 baskınları ile örgüt, kamuoyunun gündemine bir daha çıkmamak üzere girse de, devlet yöneticileri sorunu önce küçümsemiş, daha sonra da alışlagelmiş asayiş yöntemleri ile çözmeye çalışmıştır. Dönemin Başbakanı Turgut Özal, Eruh-Şemdinli baskınları için “Olaylarla ilgili olarak herhalde büyütülecek bir durum yok, bir basit eşkıyalık, terör olayıdır, bastırılmıştır.” şeklinde bir açıklama yapmış, olayların basında ve TRT’de küçültülerek verilmesi için basın uyarılmıştır. Özal bu baskınlar sonrası tatile gidişi için ise daha sonra şöyle bir açıklama yapmıştır: “1984 Eruh-Şemdinli baskınlarını bile bile Bodrum’a gittim. Bakanlar Kurulu’nu toptasaydım terör örgütüne önem vermiş olurum.” (Bölügiray, 1993: 49).

Olayların abartılmaması ve PKK propagandası haline getirilmemesi doğru bir hareket olsa da, sonrasında yaşananlar göstermiştir ki, örgüt hafife alınmış ve bu saldırıların mahiyeti tam olarak anlaşılamamıştır. Örgütün, Cumhuriyet dönemi boyunca ortaya çıkan yerel nitelikli ve dağınık Kürt isyanlarından farklı, iyi organize olmuş, hareket kabiliyeti yüksek ve dış desteğe sahip olduğu gerçeği algılanamamış, eski isyanlara benzer bir ayaklanma olarak değerlendirilmiştir (Çapar, 2013: 193).

Her ne kadar karşı karşıya kalınan tehdide doğru teşhis konulamamış, örgüt ve eylemleri ilk dönemlerde sıradan bir iç güvenlik meselesi olarak kabul edilmiş olsa da, Cumhuriyetin ilk yıllarından beri karşılaşılan isyanlar ve son yıllarda yaşanan terör deneyimlerinden hareketle hemen önlemler alınmış, mücadele yine uygulanan güvenlik odaklı tedbirlerle sürdürülmeye çalışılmıştır. Ancak bu tedbirler de o güne kadar kent

kaynaklı ideolojik terör gruplarıyla mücadele konusunda deneyimli olan güvenlik güçlerinin, kırsal kaynaklı bu yeni ve farklı terör örgütü karşısındaki deneyimsizliği ve donanımsızlığı nedeniyle istenilen sonuçları yaratmamış, nitekim meselenin tam ve doğru olarak tanımlanamaması da alınan tedbirleri yetersiz bırakmıştır.

Örgüt ile girişilen mücadelede, her ne kadar mesele eksik analiz edilmiş olsa da, alınan tedbirler boşa gitmemiş, dönem itibarıyla kendinden beklenen sonuçları vermiştir. Alınan bu tedbirler, tepkisel güvenlik önlemleri şeklinde olmuş, bu tedbirler ile örgütün askeri gücü kırılmaya başlanmıştır (Özdağ, 2007: 51). 1986 yılına kadar süren bu kırılma, örgütün o yıl gerçekleştirdiği 3. Kongresinde alınan kararlar çerçevesinde 1987 yılında gücünü ve düzenlediği terör eylemlerini artırmasıyla son bulmuştur.

Aradan geçen kırk yıllık süreye rağmen, PKK terörünün günümüzde bile Türkiye'nin en önemli gündem maddelerinden biri olması göstermektedir ki; 1980'li yıllarda ilk olarak sorunun güvenlik hadisesi olarak görülüp mahiyetinin algılanamaması ve alt yapısının göz ardı edilerek, mücadelenin teröristle mücadele şeklinde gerçekleştirilmesi, sorunun büyümesindeki etkenlerden biri olmuştur. Teröristle mücadele bile o dönemlerde PKK tarzı bir örgütün çatışma konsepti karşısında, güvenlik güçlerinin eğitim, personel, deneyim ve donanım eksiklikleri karşısında istenilen düzeyde gerçekleşememiş, terör örgütü kısa sürede kendisinden beklenmeyen bir etkinliğe ulaşmıştır (Özdağ, 2007: 19). 1990'larla birlikte teröristle mücadelede var olan eksikler tamamlanmaya başlanıp, güvenlik güçleri örgüt karşısında çok önemli başarılar kazanmaya başlasa da, sorunun çok boyutlu bir bakış açısıyla tanımlanması için 90'lı yılların sonlarının beklenmesi gerekmiştir. Tüm bu gecikmeler de, yolun başında olan terör örgütüyle mücadelede başarı yakalanabilecek 80'li yıllardaki fırsatın kaçırılmasına neden olmuştur.

4.2. Terörle Mücadele Politikasının Formüle Edilmesi

Politikanın formüle edilmesi aşaması herhangi bir konunun veya sorunun gündeme gelmesi ve gereken önemi kazanmasından sonra başlamaktadır. Formülasyon sürecinde tanımlanmış sorunlara yönelik politika önerileri ortaya konulur ve en uygun görüleni uygulanmak üzere seçilir. Kamu politikasının başarılı bir şekilde şekillendirilmesi, sorunlu alanla ilgili gerekli tüm bilgilerin detaylı bir şekilde

toplanması, ihtiyaçların net olarak belirlenmesi, farklı alternatif ve fırsatların göz önünde bulundurulması ve bunlarla ilgili bir strateji oluşturulmasına bağlıdır. Politikanın formülasyon sürecinde ayrıca tüm bu eylemleri gerçekleştirecek olan aktörler de önemli rol oynar (Kulaç ve Çalhan, 2013: 211). Bu bağlamda bu başlık altında politika aktörleri ele alınmıştır.

4.2.1. Terörle Mücadele Politikasının Aktörleri

Türkiye’de “güvenlik bürokrasisi” olarak da adlandırılan yapı, iç güvenlik, dış güvenlik ve milli (ulusal) güvenlik olarak üç ana gruptan oluşmakta, iç güvenlik polis ve jandarma teşkilatları aracılığıyla ülke içinde gelişen tehlikelere, dış güvenlik ise Türk Silahlı Kuvvetleri aracılığıyla ülke dışından gelen tehlikelere karşı mücadeleyi ifade etmektedir. Milli (ulusal) güvenlik ise, iç ve dış güvenlik kavramlarını kapsayan ve onların da ötesinde birçok farklı alanı da içine alan bir kavramdır. Bir devletin varlığı ve güvenliğini sağlamak için aldığı tüm tedbirleri içerse de, daha çok uluslararası alana yöneliktir (Yılmaz, 2012: 12). Sık sık birbirleri yerine kullanılan bu güvenlik kavramları arasındaki fark en genel haliyle bu şekilde özetlenebilir;

Güvenlik bürokrasisi, Türk kamu yönetiminin en güçlü, en önemli ve müdahaleye en kapalı parçalarından biridir. Bu durum Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan günümüze kadar bu şekilde gelişmiştir. Osmanlı’dan devraldığı birçok sorunla beraber, olağanüstü şartlarda, militarist yöntemlerle kurulmuş, birçok ülkenin üzerinde pay sahibi olmak için hesaplar yaptığı, çok farklı, dil, din ve etnik grubu bünyesinde barındıran bu yeni devlette doğal olarak birçok problem, isyan, toplumsal olay ortaya çıkmış ve bu olaylar Cumhuriyetin ilk zamanlarından, son yıllara kadar genel olarak güvenlik esaslı olarak ele alınmış ve bu yönde politikalarla çözülmeye çalışılmıştır. Politik sorunların genelinin asayiş ve güvenlik sorunu olarak ele alınması ve bu gerekçelerle çıkarılan “Takrir-i Sükun Kanunu”, “Sıkıyönetim Kanunu”, “Olağanüstü Hal Kanunu” gibi kanunlarla kırk yıldan fazla bir dönemin olağanüstü yönetim usulleri ile yaşanması Türkiye’de güvenlik bürokrasisinin öneminin artmasına ve güçlenmesine neden olmuş, olağanüstü yönetim dönemlerini, olağan olarak yaşamaya alışan halk ise güvenliğinin yegane bekçisi olan bu kurumların yetki ve güçlerinin bu denli artmasını da olağan karşılamıştır (Balzacq ve Ensaroğlu, 2008: 11). AB süreci ile yapılan bazı kanuni değişiklikler ile bu güç ve yetki azalsa da,

demokratikleşme süreçlerini tamamlamış, çağdaş olarak tabir edilen ülkelerle kıyaslandığında yine de fazla görünmektedir.

Önceleri bir iç güvenlik meselesi olarak ele alınan ve özellikle 1990'ların başından itibaren ciddi bir milli güvenlik meselesi haline dönüşen PKK terörü ile mücadele de uzun yıllar işte bu güvenlik bürokrasisi tarafından yönetilmiş ve sürdürülmüştür. Güvenlik bürokrasisi terörle mücadele açısından incelendiğinde yukarıda bahsedilen özellikleri dışında göze çarpan ilk özellik dağınık ve karmaşık bir yapıya sahip olmasıdır. Terörle mücadele bir iç güvenlik sorunu olarak değerlendirildiğinde İçişleri Bakanlığı ve bağlı kuruluşları olan Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı yetkisinde bir konu iken, bu kuruluşların kapasitesinin de üstünde bir çaba gerektiren milli güvenlik meselesi halini alınca Türk Silahlı Kuvvetleri de sistem içine dahil olmuştur. İç güvenlik teşkilatına tabi kurumlar arasında bile koordinasyon konusunda sıkıntılar yaşandığı göz önünde tutulduğunda, farklı kurumsal kültürü ve emir-komuta ilişkisine sahip Türk Silahlı Kuvvetlerinin de sisteme dahil olması örgütsel karmaşaya zemin hazırlamakta, bu örgütsel karmaşa ise yetki, sorumluluk ve denetim konusunda sıkıntılar yaratmaktadır (Çapar, 2013: 144). Bu kurumlar dışında terörle mücadele yönetim sistemi içinde Başbakanlığa bağlı Milli Güvenlik Kurulu (MGK), Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), Terörle Mücadele Yüksek Kurulu gibi kendine özgü görev ve teşkilat yapısı olan kurum ve yapıların da varlığı düşünüldüğünde sistem biraz daha karmaşık görünmektedir.

Yukarıda bahsedilen kurumlar, Türkiye'nin terörle mücadele sürecinde resmi aktörleridir. Bu kurumlar dışında süreçte önemli görevleri olan farklı yapılar da mevcuttur. PKK terörüne karşı sürdürülen mücadele uzun yıllar ağırlıklı olarak resmi aktörler tarafından yürütülmeye çalışılmış, sonradan sonraya gayri resmi aktörlerin de etkileri önemslenmeye başlanarak, süreç üzerindeki rolleri dikkate alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin terörle mücadele politikası aktörlerini resmi ve gayri resmi aktörler şeklinde ele almak gerekmektedir.

4.2.1.1. Resmi Aktörler

Araştırmanın zaman sınırı 1984-2015 yılları arasındaki dönemi kapsadığı için bu bölümde resmi politika aktörleri Türkiye'nin 2018 yılında geçiş yaptığı Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminden önceki yapılanmasıyla incelenmiştir.

Türkiye’de terörle mücadelenin resmi aktörlerinin yer aldığı örgütsel yapı, dağınık bir görünüm arz etmektedir. Sistemin çatısını Hükümet ve Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı oluştursa da, bu kurumlara bağlı ve her biri kendine özgün teşkilat yapısı ve kurumsal kültüre sahip kurumlar ve yapılar ise bu çatı altında terörle mücadele konusunda görev yapmaktadırlar. Terörle doğrudan mücadele eden bu kurumlar dışında, Dışişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı gibi farklı kurumların da terörle mücadele sürecinde aktif rolleri vardır.

4.2.1.1.1. Başbakanlık ve Hükümet

Ülkenin milli güvenlik siyasetin belirlenmesi, tespiti ve uygulanmasından TBMM’ye karşı doğrudan doğruya hükümet sorumludur. Nitekim Anayasamızın “Milli Savunma” başlığı altında yer alan 117. maddesinde de bu durum “Milli güvenliğin sağlanmasından ve silahlı kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından, Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı, Bakanlar Kurulu sorumludur.” şeklinde belirtilmiştir.

Ülkenin iç ve dış siyasetiyle ilgili yürütülecek faaliyetlerin, izlenecek politikaların genel çerçevesini çizen ve bu konuda hükümetin tasarrufta bulunacağı tüm faaliyet alanlarını kapsayan “hükümetin genel siyaseti” ve milli güvenliğin sağlanması ve milli hedeflere ulaşılması amacı ile Milli Güvenlik Kurulunun belirlediği görüşler dâhilinde, iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasları kapsayan “Devletin milli güvenlik siyaseti”ni belirleme yetkisi de Bakanlar Kuruluna yani hükümete aittir. Ne var ki anayasa ve bakanlıkların teşkilat kanunları, milli güvenlik konusunu oldukça geniş, özerk ve istisnai bir alan olarak düzenlemiştir. Anayasa ve teşkilat kanunları milli güvenlik siyasetini, hükümetin genel siyasetinin içinde ayrı ve bağımsız bir politika olarak ele almış, onun dışında ve üstünde bir rol yüklemiştir (Erdal, 2009: 24). Bu sebeple de oluşturulmak istenen her politika ya da düzenleme milli güvenlik bağlamında ele alınmak zorunda bırakılmıştır.

Hükümetin en önemli milli güvenlik meselesi olan terörle mücadele konusundaki genel durumu güvenlik politikalarını oluşturmak, uygulanmasını sağlamak ve izlemekten sorumlu en üst merci olmasıdır. Başbakan açısından bakıldığında ise Anayasa 112. maddede Başbakanın görevini “bakanlıklar arasında işbirliğini sağlamak ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetlemek” olarak belirtmiş, milli güvenlik ile ilgili bir vurgu yapmamıştır. “3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında

Kanun Hükümünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun”a göre Başbakanlık teşkilatının görevleri arasında ise “iç güvenlik, dış güvenlik ve terörle mücadele konusunda görevli kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak” bulunur.

Başbakanlığın milli güvenlik konusundaki genel konumu ve görevi dışında Başbakanlığa bağlı olarak kurulan ve terörle mücadele açısından önemli görevleri olan bazı yapılanmalar da mevcuttur. Bunlar; Milli Güvenlik Kurulu, Milli İstihbarat Teşkilatı ve Terörle Mücadele Yüksek Kurulu’dur.

4.2.1.1.1.1. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği

Türkiye’nin ulusal güvenlik sisteminin en önemli aktörlerinden biri olan MGK’nın yasal durumu ve kurumsal yapısı, Türkiye’nin iç ve dış politikadaki amaçları, sorunları ve tehdit algılamasına göre değişiklikler gösterse de kurumsal bir aktör olarak etkinliğini sürdürmüştür (Torun, 2017: 42).

Geçmiş 1933 yılına kadar dayanan Milli Güvenlik Kurulu Anayasanın 118. maddesinde “Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonunun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurulun, devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca değerlendirilir.” şeklinde düzenlenmiştir (www.mgk.gov.tr).

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği de, Başbakana bağlı olarak Milli Güvenlik Kurulu’nun sekretarya hizmetlerini yürütmekle görevli, 2003 yılında yapılan kanun değişikliğine kadar oldukça fazla görev ve yetkisi olan bir örgütsel yapıdır ve 2945 sayılı “Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu” ile düzenlenmiştir. Kanunun 15. maddesine göre “Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Başbakanın teklifi ve Cumhurbaşkanının onayı ile atanır. Söz konusu atamanın, Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları arasından yapılmasının öngörülmesi halinde Genelkurmay Başkanının olumlu görüşü alınır.” (www.mgk.gov.tr).

II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş’ın başlamasıyla birlikte savunma sorularını çözmek amacıyla sivil ve askeri yetkililerin devlet yönetiminde bir araya getirilmesi fikri Türkiye’ye de yansımış, hükümetle ordu arasında bir aracı kurum oluşturulması amacıyla 1949’da Askeri Şura tarafından hazırlanan 5399 sayılı yasa ile

“Milli Savunma Yüksek Kurulu” adıyla bir organ kurulmuştur. Amacı sadece ülke savunmasına yönelik konuları değerlendirmek olan bu kurum, istişari bir yapı olarak tasarlanmıştır. 1960 Darbesi ve ardından hazırlanan 61 Anayasası ile Milli Güvenlik Kurulu (MGK) kurulmuştur. Bu tarihten itibaren 1971-1982 anayasal gelişim sürecinde Kurul’un kararlarının etkisi git gide kuvvetlenmiş, üyelerinin askeri ağırlığı artmış ve yürütme üzerindeki etkisi fazlalaşmıştır (Hakyemez, 2003: 308). Özellikle 82 Anayasası Kurulun etki ve yetkisini artırmıştır. Başbakana bağlı bir sivil kurum niteliği taşıyan, fakat 2003 yılında yapılan değişikliğe kadar genel sekreterlik görevi oldukça geniş yetkilerle donatılmış orgeneral/oramiral rütbesindeki silahlı kuvvetler mensupları tarafından yürütülen, üye çoğunluğu askerlerden oluşan, aldığı kararların bakanlar kurulu tarafından “öncelikle dikkate alınması” gerektiği Anayasa tarafından öngörülen ve iç çalışma düzeni ile bakanlık, kurum ve kuruluşlarla ilişkilerinin ve bünyesinde yer alacak birimlerin kuruluş, görev ve yetkilerinin “gizli” dereceli bir yönetmelikle düzenlendiği MGK, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kilit aktörlerinden biri haline gelmiştir (Hakyemez, 2003: 308).

2000’li yıllara gelindiğinde ise Türkiye’nin AB serüvenin önemli noktalarından biri olan 1999 Helsinki Zirvesi’ni takip eden süreçte “Devlet organlarının sivil siyasi otoritenin kontrolü altında olmasına” ilişkin AB kriterlerine çerçevesinde Türkiye kamuoyunda ve AB nezdinde ordunun siyasal sistem içindeki konumuna yönelik eleştiriler artmaya başlamış ve ulusal güvenlikteki tek belirleyici olma konumunun zayıflayacağı yeni bir sürece girilmiştir (Torun, 2017: 55). 3 Ekim 2001’deki anayasa değişikliğiyle MGK’daki sivil üye sayısı artırılmış, MGK’da alınacak kararların ‘Bakanlar Kurulu’nca öncelikle dikkate alınacağı’ şeklindeki ifade ‘Bakanlar Kurulu’nca değerlendirilir’ şeklinde değiştirilmiş ve MGK kararlarının tavsiye niteliği taşıdığı vurgulanmıştır. 2003 yılında ise, Genel Sekreterliğin “koordinasyon ve izlenme” yetkisi Başbakan Yardımcısına aktarılmış, Kurul toplantılarının her ay değil, iki ayda bir yapılması kararlaştırılmış, Genel Sekreterliğe sivil yöneticilerin atanabilmesi sağlanmış, Genel Sekreteri atama yetkisi Başbakana aktarılmıştır. Aralık 2003’de yayımlanan yeni yönetmelik ile de Genel Sekreterliğin görev ve yetkileri önemli ölçüde azaltılmıştır (Şarlak, 2009: 103). Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi ile birlikte, mevcut hali ile parlamenter hükümet sistemi çerçevesinde faaliyetlerini yürüten Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel

Sekreterliği, Temmuz 2018 tarihli ve 6 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden teşkilatlandırılmıştır.

Askeri yöntemlerle, askerler tarafından kurulmuş ve defalarca askeri müdahalelerle, sivil yönetimi sekteye uğratılmış bir devlet olan Türkiye’de yine asker tarafından hazırlanan bir anayasa ile MGK’ya en güçlü halinin verilmesinin hemen ardından başlayan ve günümüzde bile hala çözümlenmemiş PKK terörü ve bununla mücadele süreci de bu gücün sorgulanmasını geciktirmiştir. Milli güvenliğin baş aktörü haline gelen MGK, en önemli milli güvenlik meselemiz olan terörle mücadele konusunda da belirleyici bir rol almış, bu nedenle uzun yıllar terörle mücadele yönetimi TSK’nın inisiyatifinde ilerleyen bir süreç görünümü çizmiştir.

4.2.1.1.1.2. Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı

Milli güvenliğin tesisi hususunda şüphesiz ki en gerekli çalışmalardan biri istihbarat çalışmasıdır. İstihbarat, Türk Dil Kurumu sözlüğünde; bilgi toplama, haber alma şeklinde açıklanmıştır. Asıl konumuz olan milli istihbarat ise; “devletin, ülkenin ve milletin güvenliğinin sağlanması amacıyla belirlenen hedefler doğrultusunda yürütülen istihbari ve operasyonel çalışmaların bütünü” anlamında kullanılmaktadır (Canikoğlu, 2014). Ülkemizde bu çalışmaları yürütmekle görevli en üst kuruluş olan Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), güvenlik bürokrasisinin ve tabi ki terörle mücadele yönetiminin önemli bir diğer kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel olarak bakıldığında; istihbarat faaliyetlerinin sistemli olarak organize edilmesi II. Abdulhamid döneminde kurulan “Yıldız İstihbarat Teşkilatı” ile olmuş, daha sonra 1913 yılında ilk modern Türk İstihbarat Teşkilatı diyebileceğimiz “Teşkilat-ı Mahsusa” Enver Paşa tarafından kurulmuştur (www.mit.gov.tr). 1965 yılında çıkarılan kanunla bugünkü adını alan kurum, 1983 yılında çıkarılan kanuna (birçok değişiklikler yapılsa da) bağlı olarak görevlerini sürdürmeye devam etmiştir.

Başbakanlığa bağlı, bir kuruluş olan MİT’in, terörle mücadeledeki görevleri, yetkileri ve sorumlulukları açık bir şekilde belirtilmemiş, görevleri genel olarak sayılmıştır. Kanuna göre; Türkiye Cumhuriyetine karşı yöneltilen faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını devlet çapında oluşturmak ve bu istihbaratı Cumhurbaşkanı ve gerekli kuruluşlara ulaştırmak, milli güvenlik ile ilgili planların hazırlanması ve

yürütülmesinde; ilgili birimlerin istihbarat istek ve ihtiyaçlarını karşılamak, gibi görevleri mevcuttur (2937 sayılı Kanun, Madde 4).

MİT; görevlerini üç ana faaliyet alanı üzerinden yürütmektedir. Bunlar, güvenlik istihbaratı, stratejik istihbarat ve istihbarata karşı koymadır. Güvenlik istihbaratı, ülkeye yönelen her türlü yıkıcı, bölücü, gerici kişi, faaliyet ya da örgütü tespit edip bunlara yönelik her türlü bilgiyi toplama çalışmalarını içerir. Stratejik istihbarat ise yurtdışına yönelik olan bir tür espionaj faaliyetidir. İstihbarata karşı koyma ise, ülkeye yönelik gizli faaliyet yürüten kişi ve örgütlerin tespiti ve açığa çıkarılması odaklı faaliyetlerdir (Canikoğlu, 2014).

2000’li yıllarla beraber terör sorununda açık bir şekilde aktif rol almaya başlaması, konunun paydaşlarıyla önemli görüşmelerde bulunması, terör sorununun çözümünde atılacak ciddi adımlara öncülük etmesi MİT’in terörle mücadele yönetimindeki ağırlığını artırmıştır. Kurum ayrıca devletin terörle mücadele konusunda milli güvenlik planlarının hazırlanmasına ve yürütülmesine temel teşkil edecek raporlar sunmakta, uluslararası koordinasyonu ve işbirliğini tesis etmekte, hedefler doğrultusunda operasyonel çalışmalar icra etmektedir (www.mit.gov.tr). 2018 yılından itibaren Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesi ile birlikte Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığına dönüştürülmüştür.

4.2.1.1.1.3. Terörle Mücadele Yüksek Kurulu (TMYK)

İcra yetkisi olmayan danışma amaçlı kurulan ve bakanlar kuruluna önerilerde bulunan Terörle Mücadele Yüksek Kurulu (TMYK), Tansu Çiller’in başbakanlığı döneminde ilk olarak İçişleri Bakanlığı’na bağlı “Takip ve Yönlendirme Kurulu” olarak kurulmuş, ilk toplantısı REFAHYOL iktidarının başbakanı Erbakan başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Erbakan’ın ilk kez 12 Kasım 1996’da topladığı TMYK’ya Başbakan Yardımcısı Çiller, İçişleri, Adalet, Milli Savunma ve Bayındırlık bakanlarının yanı sıra, iki devlet bakanı, Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir, MGK Genel Sekreteri İlhan Kılıç ile dört general katılmış, Kurul bir kez de bu isim altında 24 Mart 1997’de toplanıldıktan sonra REFAHYOL hükümeti son bulmuştur. Kurulun 90’lardaki son toplantısı ise yine TMYK adı altında 12 Ağustos 1997’de Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit başkanlığında gerçekleşikten sonra, 2005 yılına kadar toplanmamıştır (Gürgen, 2005). O dönemde Kurul o kadar işlevsiz kalmıştır ki, 1998 ve 1999’da PKK lideri

Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması, Rusya ve Avrupa'da takibi ve nihayet Kenya'da yakalanması sürecinde dahi toplanmamıştır.

Sekiz yıl aradan sonra 27 Eylül 2005 tarihinde, AKP iktidarının 3. yılında, dönemin başbakan yardımcısı ve dışişleri bakanı Abdullah Gül başkanlığında tekrar toplanabilen TMYK'nın, bürokratik bir işleve kavuşturulması çalışmaları da yine o dönemde başlamıştır (Gürgen, 2005). Ocak 2006'da gerçekleştirilen Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında da görüşülen 120 maddelik "Terörle Mücadele Eylem Planı" kapsamında TSK, devletin tüm kurumlarıyla yapacağı terörle mücadelenin Başbakanlık koordinasyonunda gerçekleştirilmesini istemiştir. Bunun için de devlet kurumları arasındaki koordinasyonu sağlaması, düzenli olarak yapılacak toplantılarda kurumların yapacakları çalışmaların TMYK'da ele alınması, öngörülmüştür.

AK Parti iktidar döneminde sıklıkla toplanan ve başbakan yardımcısına bağlanan Kurul, terörle mücadelede etkin kurumların sivil yapılar lehine değişmesi yönünde önemli bir adım olmuştur. Dışişleri Bakanı, İçişleri Bakanı, Adalet Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Maliye Bakanı, MGK Genel Sekreteri, Genelkurmay İkinci Başkanı, Başbakanlık Müsteşarı, MİT Müsteşarı, Jandarma Genel Komutanı, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşar Yardımcısı ve Başbakanlık Güvenlik İşleri Genel Müdürü katılımı ile oluşan Terörle Mücadele Yüksek Kurulu'na gerekli durumlarda diğer bakanlar ya da ilgili bürokratlar da katılması öngörülmüştür.

1996 yılında oluşturulmasına rağmen, 2005 sonlarına kadar birkaç kez toplanabilmiş TMYK'nın işlevselliği ve etkinliği tam olarak belirginleşmeden, 2010 yılında Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nın teşkilat kanunuyla beraber, "Güvenlik kuruluşları ve ilgili kurumlar arasında terörle mücadele alanında gerekli koordinasyonu sağlamak, bu alandaki politika ve uygulamaları değerlendirmek amacıyla" Terörle Mücadele Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. TMYK ile benzer üyelerden oluşan ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapan bu kurul, MGK ve TMYK ile birlikte terörle mücadelede politika ve strateji belirleme ve koordinasyon sağlama konusunda temel işlevleri benzer olan üçüncü kurul olarak faaliyet göstermeye başlamıştır (m.4). Benzer faaliyet alanlarındaki bu otoritelerin sayısı artıkça, koordinasyon görevi gittikçe zorlaşacak ve bu kurulların kararlarının birbirleri ile uyumsuz olma ihtimali doğacaktır. Nitekim Türkiye'de terörle mücadelenin yapısal

durumu incelendiğinde en önemli sorunlardan birinin koordinasyonda yaşanan sıkıntılar olduğu açıkça görülmektedir.

4.2.1.1.2. İçişleri Bakanlığı

Yurdun iç güvenliğini ve asayişini sağlamak, kamu düzenini korumak, illerin genel idaresini düzenlemek, mahalli idareler üzerinde merkezi idare adına vesayet makamı olarak nezarete bulunmak ve bu idarelerin gelişmelerine yardımcı olmak, halkın nüfus ve vatandaşlık işlemlerini yerine getirmek, muhtemel savaş ve tabii afetler konularında sivil savunma hizmetlerini yürütmekle görevli İçişleri Bakanlığı üstlenmiş olduğu bu çok önemli görevleri merkez ve taşra teşkilatları marifetiyle yerine getirmektedir (www.icisleri.gov.tr).Yerine getirmekle yükümlü olduğu bu güvenlik ve kamu düzeni ile ilgili hizmetleri bağlamında ülkenin en önemli terörle mücadele aktörü konumunda olan Bakanlığın direkt olarak terörle mücadele ile ilgili birimleri ise: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Geçici Köy Koruyucularıdır.

4.2.1.1.2.1. Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı (KDGM)

5952 sayılı “Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile 2010 yılında İçişleri Bakanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2011 yılında yapılan değişiklikle Başbakanlığa 2014 yılında ise tekrar İçişleri Bakanlığı’na bağlanmıştır. Terörle mücadeleye ilişkin politika ve stratejileri geliştirmek ve bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak ve Kanun tarafından verilen görevleri yerine getirmekle yükümlü olan kuruluşun operasyonel bir görevi bulunmamaktadır. Ayrıca güvenlik kuruluşları ve ilgili kurumlar arasında terörle mücadele alanında gerekli koordinasyonu sağlamak, bu alandaki politika ve uygulamaları değerlendirmek amacıyla toplanması öngörülen Terörle Mücadele Koordinasyon Kurulu’nun sekretarya hizmetlerini yürütmekle de görevlendirilmiştir (KDGM, 2014: 11).

Türkiye’nin en önemli meselelerinden biri olan terörle mücadele konusunda strateji, politika, koordinasyon, istihbarat alanlarında yaşanan sıkıntılara çözüm olacağı umuduyla kurulan ve ilgili alanda stratejinin belirlendiği, ilgili kurumlar arasında koordinasyonun sağlandığı, bu mücadelede rol alan değişik kurumlardan ve farklı

disiplinlerden gelen personeli ile ulusal ve uluslararası deneyimlerden ve bilimsel çalışmalardan yararlanarak görevini ifa etmeyi amaçlayan KDGM'nin, beklentileri ne ölçüde karşılayabildiği tartışmalı bir konudur. Terörle mücadele alanında mevcut bir çok başlılık söz konusuyken, bu çok başlılığı yeni bir kuruluş yaratarak değil, mevcut kurumlardan birine yeni görevler vererek ortadan kaldırmaya çalışmak da bir yöntem olarak denenebilmelidir. Nitekim bu yeni kuruma rağmen terörle mücadelede strateji ve politika üretme konusunda o yıllarda da MGK'nın etkinliği devam ettiği görülmektedir.

Müsteşarlık, 9 Temmuz 2018 tarihli 703 sayılı KHK ile kapatılarak, hak ve yükümlülükleri İçişleri Bakanlığı'na devredilmiştir (Anadolu Ajansı, 2018). Tarihsel varlığı sekiz yıl ile sınırlı olan ve yüksek beklentilerle kurulan Müsteşarlığın, kendinden beklenenleri tam olarak karşıladığı ve terörle mücadele konusundaki karmaşık yapıyı toparlayıp, bir koordinasyon kurumu haline geldiğini söylemek pek mümkün olmamıştır.

4.2.1.1.2.2. Emniyet Genel Müdürlüğü

Emniyet Teşkilatı Kanunu ve diğer ilgili mevzuat gereğince sorumluluk alanında emniyet ve asayişin temini ile görevli Emniyet Genel Müdürlüğü, aynı zamanda emniyeti ilgilendiren konuların soruşturulmasında da sorumluluk sahibidir ki, bu yasal sorumluluk çerçevesinde polisin terörle mücadelesi açıkça tanımlanmıştır. Genel olarak şehirlerdeki terör yapılanmalarına karşı mücadele eden Emniyet Teşkilatının önlemlerinin temeli; terör örgütlerinin para kaynaklarını yok etmek, insani istihbaratın doğruluğunu artırmak, kent merkezlerindeki toplumsal olaylar ve terör eylemlerini durdurmak, örgütlere katılımı önlemek, terör örgütlerinin yönlendirdiği kaçakçılık, uyuşturucu ticareti vb. kanunsuz işleri durdurmak ve kırsal alanda jandarma ile birlikte operasyonlar düzenlemek üzerine kurulmuştur (Ceylan, 2012: 318-319).

Ülkede yaşanan tüm terör faaliyetleri gibi PKK ile de başından beri mücadele içinde olan teşkilat, birçok başarıya imza atmıştır. Örgütün özellikle büyük şehirlerdeki yapılanma çalışmalarının, eylemlerinin önü polisin yoğun çabalarıyla birçok defa kesilmiştir. Farklı birimden oluşan ve farklı alanlarda güvenlik ve asayişi sağlama çabasında olan Emniyet Genel Müdürlüğü'nün doğrudan terörle mücadele ile ilgili üç birimi vardır. Bunlar: Terörle Mücadele Dairesi Başkanlığı, Özel Harekât Dairesi Başkanlığı ve İstihbarat Dairesi Başkanlığı'dır.

Terörle Mücadele Dairesi Başkanlığı, ülke genelinde terör suçlarının işlenmesine engel olmak, bu suçları işleyen terör örgütleri ve mensuplarıyla, bunlara yardım ve destek sağlayan, ilişki içinde bulunan veya terör suçu niteliğindeki suçlara karışan kişi ya da grupları yetkili yargı makamları önüne çıkarmakla görevlidir. Ayrıca, terör örgütlerini her açıdan takip etmek, değerlendirmek ve mücadele prensipleri geliştirmek ve tüm bunları yaparken de bütün kurumlarla işbirliği ve koordineyi sağlamak, uluslararası terörle mücadele çalışmalarına katılmak da başkanlığın diğer görevleridir (www.egm.gov.tr).

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün terörle mücadeleyle doğrudan ilgili bir diğer birimi olan Özel Harekat Dairesi Başkanlığı, terör örgütlerinin silahlı eylemlerini engellemek, failleri yakalamak, rehin alınan kişileri kurtarmak, tehdit altında olan devlet adamlarının güvenliğini sağlamak gibi görevleri yerine getirmek üzere 1983 yılında Asayiş Dairesi Başkanlığı bünyesinde kurulmuştur. 1993 yılında Özel Harekât Dairesi Başkanlığı'na dönüştürülmüştür (www.egm.gov.tr). Özel harekât personeli, gayri nizami harp konusunda deneyim kazanmış eğitimciler tarafından yetiştirilmiş, her türlü hava, arazi şartlarında görev yapabilecek, her türlü silahı çok iyi şekilde kullanabilecek kişilerden oluşmakta ve bu kişiler uzun süreli eğitimler sonrasında bu birime alınmaktadırlar (Beşe, 2005: 115).

Kamuoyunda “özel tim” ya da “özel harekat timi” olarak bilinen bu ekipler Türkiye’de PKK terörizminin etkisini en fazla hissettirdiği 1980’li yılların ikinci ve 1990’lı yılların ilk yarısında, başta PKK olmak üzere, terör örgütlerine yönelik başarılı operasyonlarıyla dikkatleri üzerlerine çektikleri kadar, yapılanmaları, bazı tim mensuplarının kılık kıyafetleri, tutum ve davranışlarının eleştirilmesi nedeniyle de sık sık ilgi odağı haline gelmişlerdir (Beşe, 2005: 116).

Terörle mücadele konusunda ciddi eğitimlerden geçen özel harekat timlerinin gerilla taktikleriyle hareket eden örgüte karşı, bu konuda o zamana kadar çok da deneyimli ve hazırlıklı olmayan askeri birliklerin yanında kullanılmaya başlanması, bölgede askeri üstünlüğün devlete geçmesi sürecinde adeta bir dönüm noktası olmuştur. Aynı zamanda bu gelişme, bölgede cereyan etmekte olan düşük yoğunluklu çatışma ortamında “tehdidin niteliğine uygun araçların devreye sokulması” anlayışını geliştirmiş, terör örgütünün kullandığı gerilla yöntemlerine karşı özel olarak eğitilmiş ve

donatılmış bir “özel kuvvet uygulama” anlayışı, polis dışında Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), içinde de gelişmiştir.

1937 yılında temelleri atılan İstihbarat Daire Başkanlığı, 1983 yılında bugünkü adını almıştır. Terör eylemlerinin gerçekleşmeden önlenmesi açısından oldukça önemli işlevi olan İstihbarat Daire Başkanlığı, son yıllarda hem terörle mücadelede hem de iç güvenlik istihbaratı alanında önemli atılımlar içine girmiş, teknoloji, personel ve fiziki alt yapı konusunda oldukça güçlenmiştir. PKK’nın özellikle 1990’ların ikinci yarısında başlayan şehir merkezlerine doğru yönelip, siyasal faaliyetlerini buralarda yoğunlaştırma eğilimi, İstihbarat Daire Başkanlığı’nın çalışmaları sayesinde hedefine ulaşamamıştır.

Terörle mücadele konusuyla direkt olarak alakalı bu üç birim olsa da, ülkenin terörle mücadele aktörlerinin en önemlilerinden olan Emniyet Genel Müdürlüğü’nün, tüm birimleri ve çalışanları, bu süreçte yıllardır hayati risk altında, en zorlu görevleri yerine getirerek bugüne kadar büyük başarılarla imza atmış, örgüt karşısında ülkenin en önemli savunucuları olmuşlardır.

4.2.1.1.2.3. Jandarma Genel Komutanlığı

Emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin korunmasını sağlayan, diğer kanun ve nizamların verdiği görevleri yerine getiren silahlı, askeri bir güvenlik ve kolluk kuvveti olan jandarma, askeri görevleri bakımından ve savaş zamanında Türk Silahlı Kuvvetleri’ne, emniyet ve asayiş işleriyle diğer görev ve hizmetlerini yerine getirme yönünden ise İçişleri Bakanlığı’na bağlıdır. Jandarma Genel Komutanlığı, bu kapsamdaki görevleri bakımından İçişleri Bakanlığı’na, örgütlenme biçimi, terfi ve sicil sistemi, personelin eğitim ve öğretimi açısından da Genelkurmay Başkanlığı’na bağlıdır. Jandarmanın görev ve sorumluluk alanı, il ve ilçe belediye sınırları dışında kalan alanlar ile polis teşkilatları bulunmayan yerleri kapsamaktadır (Akay, 2009: 18). 2016 yılında 668 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu 4’üncü maddesinde yapılan değişiklik ile Jandarma Genel Komutanlığı tamamen İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır.

Jandarma Genel Komutanlığı terörle mücadele sürecinde en büyük mücadeleyi ortaya koyan, kırsal kaynaklı PKK terörüne en fazla şehidi veren ve bu alanda oldukça tecrübe edinmiş bir kurumdur (Akay, 2009: 18). Terörle mücadelede tüm jandarma

birimleri sorumluluk almış olsa da, doğrudan doğruya bu mücadelenin içinde yer alan birimler; İstihbarat Başkanlığı, Harekât Başkanlığı, Jandarma Özel Harekât Birlikleri ve Jandarma Özel Asayiş Komutanlığıdır. Jandarma Asayiş Kolordu Komutanlığı ve İl Jandarma Komutanlıkları da bu süreçte aktif rol alan diğer birimlerdir (Çapar, 2013: 147).

İstihbarat Başkanlığı, PKK terörünün tırmanışa geçtiği yıllarda, proaktif istihbaratın da önem kazanmasıyla birlikte altyapısı güçlendirilmeye başlayan bir birimdir. Terörle mücadelenin olmazsa olmazı olan istihbarat verilerinin sağlanması amacıyla Başkanlık altında “istihbarat grup komutanlıkları” ve bunlara bağlı görev yapan “istihbarat timleri” şeklinde çalışmaktadırlar (Çapar, 2013: 149). Terörle mücadele sürecinde en etkili Jandarma biriminden biri de, Jandarma Özel Harekat timleridir. Bu timler güvenlik güçlerinin 1990’ların ilk yıllarında PKK’ya karşı geliştirdikleri strateji değişimi çerçevesinde iyi bir eğitimden geçirilen ve gerekli şekilde silahlandırılan, gönüllülük esasına göre oluşturulan ekipler olup, örgüt karşısında oldukça önemli pozisyonadılar.

4.2.1.1.2.4. Geçici Köy Korucuları

Terörle mücadelenin resmi aktörleri içinde belki de en tartışmalı olanı devletin kurumsal yapısına uymayan bir güvenlik gücü olarak ortaya çıkarılmış ve güçlendirilmiş geçici köy korucularıdır (Fuller ve Barkey, 2013: 213). Sürece faydaları olduğu kadar, önemli zararları da olan köy koruculuğu sistemi 1924 tarihli 442 sayılı Köy Kanunu’nda başından beri olmasına rağmen, 1985 yılında yasanın ilgili 74. maddesinde yapılan değişiklikle geçici köy koruculuğunun kabul edilmesi ve giderek terör sorununa ilişkin askeri politikanın önemli bir parçası haline gelmesiyle gündeme gelmiştir. Bu maddede ayrıca 1990, 2005 ve 2007’de de önemli değişiklikler yapılmıştır. 26 Mart 1985 tarihli yasal değişiklikle, köyler ve çevrelerinde yaşanan şiddet olaylarına karşı, hükümete valinin teklifi ve İçişleri Bakanlığı’nın onayı halinde yeteri kadar geçici köy korucusu görevlendirme yetkisi tanınmış ve böylece iç güvenlik alanında sınırları muğlak yeni bir yetki alanı yaratılmıştır. Geçici köy korucularına ek olarak bölgede ayrıca gönüllü korucular da görev yapmakta, bunlar da devlet tarafından silahlandırılırsalar da, devletten düzenli maaş almamaktadırlar (Akay, 2009: 20). Geçici köy korucularının göreve başlamaları ise şu şekilde olmaktadır: Mülki idare amirinin,

yapılan araştırma sonucunda köylerde görevlendirilecek korucu sayısını ve gereken şartları, muhtar aracılığı ile köyde ilan etmesi üzerine, bir dilekçe ile bağlı bulundukları mülki idare amirliğine başvuru yapmaları gereken korucu adaylarının başvuruları incelenerek mülki idare amirliğine sunulur. Gerekli sayısı dikkate alınarak valinin onayı ile görevlendirilirler (Erat, 2013: 179).

PKK saldırılarının iyiden iyiye artmaya başladığı 1985 yılında, devlet, kırsaldan saldıran terör örgütünün saldırılarını ve örgüte katılımı önleyebilmek için ve de o dönemlerde bölgeyi iyi tanımayan güvenlik güçlerine rehberlik edilmesi için bir yapılanma amaçlayarak geçici köy koruculuğu sistemini oluşturmuştur. Bu sistemden beklenen ayrıca, örgüte karşı alan hakimiyeti kazanmak ve de kırsaldaki istihbarat akışını hızlandırmak olmuştur. Tüm bu beklentilerin yanı sıra, korucuların uygun ve yeterli bir eğitimden geçirilmemesi, doğru bir şekilde silahlandırılmaması ve sisteme katılımın bireysel bazda yapılması gibi nedenlerle sistem, beklenen faydaları sağlayamamıştır (Özdağ, 2007: 59).

Geçici köy koruculuğu sistemi, beklentileri istenilen düzeyde karşılayamaması dışında birçok konuda da eleştirilerin hedefi olmuştur. Sisteme yöneltlen en önemli eleştirilerden bir tanesi, herhangi bir temel eğitimden geçmemiş kişilerin silahlandırılması, yeni asayiş sorunları üreten bir yapı haline gelmiş olmaları, bazılarının koruculuk zırhını kullanarak silah ve uyuşturucu kaçakçılığı yapmış olması, bazılarının ise silah ve yetkilerini şahsi meseleleri için kullanmış olmalarıdır (Akay, 2009: 21). Bir diğer önemli eleştiri konusu ise, koruculuk sisteminin bölgenin en önemli sorunlarından biri olan feodal düzene fayda sağladığı iddiasıdır ki, zaten geleneksel olarak ekonomik ve silahlı güce sahip ağalar, devlet gücünü de arkalarına alınca halk üzerinde kontrol edilmesi zor gayri resmi bir otorite haline gelmektedirler.

Tüm bu eleştirilere rağmen, 1985 yılında 22 ilde başlatılan geçici köy koruculuğu sistemi, 1988 yılında 14 bin olan korucu barındırırken, 1993 yılında 13 ilde daha koruculuk uygulaması başlatılmış ve böylece korucuların bulunduğu il sayısı 35 olmuştur. Korucu sayısı ise 1995’lerde 62 bine, 2000 yılına doğru 90 bine yükselmiş, 2000 yılında korucu alımı durdurulmuştur. Daha sonra yaşanan ateşkes dönemlerinin de etkisiyle sayı 57 bine inmiştir. 2005 yılında koruculara ve ailelerine yeşil kart verilmesi kararlaştırılmış, 2008 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla 10 bin korucu daha hizmete

alınmıştır (Uras, 2009). 2013 yılı ilk çeyreği itibarıyla ise dönemin İçişleri Bakanı Muammer Güler korucu sayısı 46.113 olarak açıklamıştır (Milliyet, 2013).

4.2.1.1.3. Türk Silahlı Kuvvetleri (Genel Kurmay Başkanlığı)

Genel Kurmay Başkanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni yöneten ve yönlendiren Türkiye'deki en üst düzey askeri birim olmanın yanı sıra, savaş zamanı başkomutanlık görevini Cumhurbaşkanı adına yerine getirmekle yetkilidir. Genel Kurmay Başkanlığı yönetimindeki Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), Anayasa ve yasalarla belirlenmiş olan çerçevede, yeni güvenlik sorunlarına ve krizlere uygun biçimde karşılık vermek, belirsizliklere karşı hazırlıklı olmak, dış tehdit ve risklere karşı ülkenin güvenliğini sağlayabilmek savaş dışı hareket (talep edildiğinde terörle mücadele alanında kolluk kuvvetlerine destek vermeye devam etmek ve doğal afet yardım hareketlerine, barışı destekleme harekâtlarına destek sağlamak), konvansiyonel harp gibi faaliyetleri icra etmekle görevlidir (www.tsk.tr). Türk Silahlı Kuvvetleri, Genelkurmay Başkanlığına bağlı Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Hava Kuvvetleri Komutanlığından meydana gelmektedir.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin resmi internet sayfasına dayanarak yukarıda yer verilen görev tanımından da anlaşılacağı üzere terörle mücadele TSK'nın ana görev alanlarından biri değil, asıl olarak bir iç güvenlik meselesidir. Bu nedenle de PKK terörünün ilk dönemine rastlayan yıllarda terörle mücadele görevi büyük ölçüde, kırsal bölgelerde kanununun ve düzenin sağlanmasından sorumlu olan jandarma birliklerine, kent merkezlerinde ise emniyet mensuplarına yüklenmiş, TSK ise onları takviye etmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak o yıllarda ne jandarmanın, ne de emniyet güçlerinin PKK ile yürütülen düşük yoğunluklu çatışmaya yönelik tecrübe, donanım ve eğitiminin olmaması, örgüt için geniş bir hareket alanı oluşmasına ve mücadele süreci içinde zaman kaybedilmesine neden olmuştur.

1990'lı yılların başlarına gelindiğinde ise PKK terörünün ülkemizde ulaştığı boyutlar ve verdiği hasarlar öyle noktalara varmıştır ki, silahlı kuvvetlerin terörle mücadeledeki rolü sürekli ve öncelikli hale gelmeye başlamıştır. Terör örgütünün sahip olduğu, silah ve teçhizat donanımı, strateji ve teknikleri, konumlandıkları coğrafya, kolluk kuvvetlerinin yetersiz kalmasına ve TSK'nın etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Yine bu dönemde konvansiyonel savaş koşullarına yönelik eğitilen TSK

bünyesinde büyük çaplı bir strateji değişimi yaşanmaya başlamış, örgüt ile sürdürülen düşük yoğunluklu çatışma şartlarına uygun önemli değişimler başlatılmıştır. Sivil otorite ise terörle mücadelede esas sorumlu olmasına rağmen, uzun süre güvenlik güçlerinin ihtiyaç duyduğu teçhizatı temin etmek ve ilave kaynak oluşturmak olarak yapmaya çalışmıştır (Bilgiç, 2009: 34). Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte terörle mücadelede birincil rol sahibi olmaya başlayan silahlı kuvvetler, bu konumunu dönemin koşulları dışında, sivil otoritenin bu yöndeki eğilimi ile de elde etmiştir.

TSK'nın terörle mücadelede oynadığı bu birincil rol, daha çok güç kullanımına dayanan askeri stratejilerin ön plana çıkmasına neden olmuş, çok boyutlu olarak sürdürülmesi gereken terörle mücadeleyi, genel olarak teröristle mücadele sınırlarına hapsedmiştir. Bu nedenle güvenlik boyutu dışındaki diğer alanlarında yeterli ilerleme ve gelişme sağlanamayınca örgüte katılımlar önlenememiş, askeri açıdan kazanılan başarılarla rağmen örgütün sahip olduğu güç ve destek tam olarak bitirilememiştir (Bilgiç, 2009: 35-36).

TSK'da 1986 yılında uzman erbaşlık uygulamasıyla başlayan profesyonelleşme çalışmaları, önemli düzeylere gelmiştir. Özel Kuvvetler Komutanlığı ya da halk arasındaki adıyla Bordo Bereliler, bu profesyonel birliklerin en önemlileridir. 1992 yılında Özel Harp Dairesi'nin lağvedilmesi sonrasında kurulan ve doğrudan Genelkurmay Başkanına bağlı olarak görev yapan bu birlikler farklı sınıf ve rütbelerdeki subay, astsubay ve uzman erbaşlardan oluşan, her türlü koşulda görev yapabilecek nitelikte üst düzey eğitime tabi tutularak yetiştirilmişlerdir (Sabah, 2011). Türkiye'de hakkında en az şey bilinen terörle mücadele birimi olan Özel Kuvvetler Komutanlığı 1990'lı yılların başında, TSK'nın önlenemeyen terör hareketine karşı yeni strateji arayışlarına girdiği dönemde, oluşturulmuş, sadece dış operasyonlarda değil, iç operasyonlarda da görev alan bir birimdir. Yakın koruma görevini de üstlenebilen bu askerler, Abdullah Öcalan'ın yakalanma ve Türkiye'ye getirilmesi görevinde de bulunmuşlardır.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin en büyük birimi olan Kara Kuvvetleri Komutanlığı (KKK), Anayasa ile belirlenmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin korunması ve kollanması ile ilgili kendisine verilen görevleri yerine getirir. İç güvenlik konusunda doğrudan sorumlu olmamasına rağmen, kolluk kuvvetlerinin yetersiz kaldığı terörle mücadele, toplumsal olay ve doğal afet gibi durumlarda çok önemli görevler üstlenmektedir

(www.tsk.tr). KKK, TSK'ya doğrudan bağlı komutanlıklar içinde terörle mücadele konusunda en etkin komutanlıktır.

Vatana ve millete havadan gelebilecek tehdit ve tehlikelerin önlenmesi ve muhtemel bir savaşta Kara ve Deniz Kuvvetleri'nin görevlerini daha kolay başarabilmesi amacıyla kurulan Hava Kuvvetleri Komutanlığı (HKK), 1990'lı yıllarla beraber terörle mücadele sürecinde etkinliği artan bir kuvvet olarak, terör örgütünün özellikle sınır dışındaki faaliyetleri ve kamplarına yönelik ağır kayıplar verilmesini sağlamıştır. Hava Kuvvetleri'nin terörle mücadeledeki rolü de oldukça büyüktür. 1983-2010 yılları arasında sıcak takip ya da sınır ötesi operasyon kapsamında PKK'ya yönelik düzenlenen kara operasyonu sayısı 16 iken, kara-hava operasyonu sayısı 25, hava operasyonu sayısı ise 47 olarak gerçekleşmiştir (Şener, 2013). Bu rakamlar da göstermektedir ki, TSK'nın PKK'ya yönelik olarak sürdürdüğü mücadelenin özellikle sınır ötesi boyutunda HKK oldukça yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

TSK'ya doğrudan bağlı olan bir diğer kuvvet komutanlık ise, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'dır (DKK). Ülkenin denizden gelecek tehditlere karşı savunulması ile deniz alaka ve menfaatlerinin korunması ve gözetilmesi görevlerini üstlenen DKK, ülkemizin doğu ve güneydoğu bölgelerinde ve bu bölgelere yakın Irak, Suriye gibi ülkelerde konuşlanan ve etkinlik gösteren PKK Terör Örgütüne karşı mücadelede en az görev üstlenen kuvvet komutanlığıdır.

4.2.1.2. Gayri Resmi Aktörler

Siyasi, askeri, sosyal, kültürel, ekonomik alanları da içine alan çok boyutlu bir stratejiye ihtiyaç duyan terörle mücadele süreci, sahip olduğu bu çok boyutlu yapı ve etki alanının genişliği nedeniyle toplumun en küçük biriminden, en büyüğüne kadar herkesi, her kurumu ilgilendiren ve herkese sorumluluk yükleyen bir süreçtir. Bu nedenle önceki başlıkta ele alınan resmi kurumlar başta olmak üzere devletin tüm kurum ve kuruluşlarının az ya da çok terörle mücadelede üstlendikleri görevler olmaktadır.

Her ne kadar terörle mücadele etmek öncelikli ve esas olarak devletin ve onun temsilcisi olan sivil idarenin görevi olsa da, son zamanlarda değişen terörle mücadele anlayışına paralel olarak bu konuda devlet dışı birimlerin de sorumluluk alması, bir şekilde bu konuyla ilgili faaliyetlerde bulunmaları gerekmekte ve beklenmektedir. Bu

bağlamda bir devleti meydana getiren tüm kişi ve kurumların bu sürece katkı sağlayabileceği yadsınamaz bir gerçeklik ise de, resmi nitelik taşımayan yapılar içinde bu sürece en fazla etki edebilecek olanların siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ve medya olduğunu söylemek mümkündür.

Halkın desteğini kazanmak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklar” (Özbudun, 1979: 4) olarak tanımlanan siyasi partiler, belirli prensipler üzerinde anlaşılan bir topluluğun örgütlenmiş gücünü ve çoğulcu rejimin en önemli unsurunu meydana getirmektedirler.

Halk desteğini kazanma, iktidar olma, toplumun ihtiyaç ve problemlerini iktidara iletme ve bu şekilde iktidarı etkileme gibi amaçları, devlet ile toplum arasında köprü olma, çeşitli menfaat gruplarını birleştirme ve halkın siyasete katılımını sağlama gibi fonksiyonları olan siyasi partilerin bu özellikleri ile terörle mücadele sürecinde çok önemli rol üstlenebilecekleri de açıktır. Nitekim güvenlik güçleri ve adalet mekanizması tarafından verilen mücadelenin tek başına yeterli olamadığı bu süreçte, toplumun teröristlerin saldırısına ve propagandasına karşı demokratik yöntemlerle ve fikri bir mücadeleyle de karşı durması gerektiği artık genel olarak kabul görmüş bir gerçekliktir. Tüm bu faaliyetlerin bir araya geleceği, örgütleneceği ve vatandaşların bir strateji etrafında toplanacağı kurumlar ise siyasi partilerdir.

Siyasi partilerin terörle mücadeledeki rolü kadar terörün doğuşunun önlenmesinde de önemli rolleri vardır. Demokratik bir düzenin olmazsa olmazı olan siyasi partiler, tabanlarını oluşturan geniş kitlelere şiddete başvurmamak, şiddetin övgüsünü yapmamak koşuluyla her türlü düşüncenin ifade edilebileceği bir ortam sunarak, görüş ve inanç farklılıklarını bir kutuplaşma, ayrışma nedeni olmaktan çıkarıp, hepsi için ifade ve temsil şansı yaratan kurumlardır. Bu özellikleri sebebiyle, talep edilen hak ya da özgürlükler için şiddetin bir alternatif olma durumundan çıkmasına, vatandaşların ihtiyaç ve istekleri için demokratik yöntemleri kullanmalarına aracılık etmektedirler.

Türkiye’de, siyasi partiler alanında da var olan eksikler ve siyasi partilerin yapısal durumları, terörün önlenmesi ve terörle mücadele konusunda siyasi partileri yetersiz bırakmaktadır. Ülkemizde siyasal partilerin, demokrasi ve gerekleri konusunda temel bir anlayış birliğine varamadıkları için tabanlarını oluşturan geniş kitleleri, böyle

bir ortak demokrasi zemini üzerinde buluşturamamaktadırlar. Siyasi partilerin salt olarak siyasi parti olmaları yeterli bir kriter değildir. Bunların ve yan kuruluşlarının bağımsız çalışabilmeleri ve fikir üretmeleri gerekmektedir. Ancak Türk siyasi partileri görüş ve düşüncelerin serbestçe ifade edilebileceği, bağımsız ve yeni fikirler üretilebilecek ortamlar yaratılması ve de farklılıklar, karşıtlıklar için ortak ve uzlaştırıcı zeminler yaratılması konusunda da zayıf kalmaktadırlar. Toplum içindeki ayrışmayı azaltmak bir yana kendi aralarındaki kutuplaşmayı bir türlü azaltamamakta ve bu nedenle en hayati konularda bile birlik sağlamakta zorluk yaşamaktadırlar.

Yıllar boyunca terörün farklı türleriyle iç içe yaşamak durumunda kalan ülkemizde kimi siyasal partilerin terörden yarar umdukları, terör eylemlerini örgütledikleri, terör lehine konuşmalar yaptıkları kamuoyunda sıkça tartışılırken, diğer yandan da demokratik düşünce ve eleştiri haklarını kullanan, temsil ettiği kitlenin sorun ve taleplerini dile getiren parti ve temsilcilerinin de anarşist ya da terörist ilan edilmesi durumu da Türkiye gündeminde zaman zaman yer almaktadır.

Siyasi partilerimiz, içinde bulundukları sistem ve mevcut yapılarından dolayı terörle mücadeleye yeterli ve etkin bir katkı sağlayamamaları da bu, terörle mücadele konusunda hiçbir faaliyette bulunmadıkları ya da herhangi bir katkıları olmadığı anlamına gelmemektedir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde belirginleşmeye başlayan ve PKK Terör Örgütünün varoluş kaynağını oluşturan Kürt meselesi o yıllardan itibaren bir devlet meselesi olarak görülmüş ve uzun yıllar devlet kurumları tarafından ağırlıklı olarak Doğu meselesi olarak ele alınmıştır. 1980 sonrasında dünyada ve Türkiye’de yaşanan değişimlerin etkisi ve yükselen PKK terörünün de önlenemeyişine paralel olarak siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri konu üzerine yoğunlaşmaya başlamış, özellikle 1990’lı yıllarla beraber siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşları konuya ve bölgeye ilgisi artmış, bölgeye birçok heyet gönderilmiş, konu ile ilgili birçok rapor hazırlanmıştır. Bu raporlar devlet kurumları tarafından hazırlanan ve konuya daha çok güvenlik ve geri kalmışlık odaklı yaklaşan önceki raporlara nazaran daha kapsamlı ve yenilikçi raporlar olmuştur (Yayman, 2011: 195-196). Ayrıca siyasi partiler PKK terörünün yükselişiyle konuyu programlarında ve seçim çalışmalarında daha fazla ele almaya başlamışlardır.

Ülkemizdeki siyasi partilerin bir kamu politikası aktörü olarak terörle mücadele politikası sürecinde üstlenmiş oldukları role araştırmanın içerisinde ayrıntılı olarak yer

verilmiş olsa da, genel olarak bu rolün 1980'ler boyunca Anavatan Partisi'nin sorumluluk alanı gibi algılanıp ele alındığı, 1990'lı yıllarla birlikte ise partilerin gündemlerinde ağırlık kazanmaya başladığı, partilerin konuya bakış açılarını ve söylemlerini değiştirmeye başladıklarını söylemek mümkündür. Bu durumda hem terörün tırmanışının hem de Soğuk Savaş sonrası kimlik ve demokrasi kavramlarının yükselişinin etkisi olmuştur (Yayman, 2011: 196). Adalet ve Kalkınma Partisi iktidar yıllarına kadar geçen zamanda partilerin bu bakış açısı ve söylem değişikliklerini uygulamaya geçirmedikleri ya da kısa ömürlü koalisyonlar sebebiyle geçiremedikleri görülmektedir. Politikanın en kapsamlı değişimi ise AK Parti iktidarı yıllarında gerçekleşmiş olsa da, bu değişim süreci sonuca evrilememiştir. Siyasi partilerimizin bu alandaki en önemli eksiklerinden biri ise iktidarda olmadıkları sürece bu politikayı ciddi anlamda etkileyebilecek bir rol üstlenememiş olmalarıdır.

Bir diğer kamu politikası aktörü olan sivil toplum kuruluşların rolü açısından ise süreç biraz daha yavaş ilerlemiştir. Batı toplumları ile kıyaslandığında farklı özelliklere sahip olan Türk sivil toplumunun oluşmasında ve gelişmesinde devlet belirleyici bir unsur olmuştur. Bunun etkisiyle de kendi dinamiklerinden beslenen bir sivil toplum yerine ülkede devletin müsaadesine ve kaynaklarına bağımlı bir sivil yapılanma ortaya çıkmış, böylelikle de sivil toplum kendi özerk alanını gerektiği gibi oluşturamamıştır (Tuncel, 2019: 33). Bu konumdaki bir sivil toplum yapısının terör gibi tartışmalı ve hassas bir konuda eleştirel ve özerk bir tutum geliştirmesi de zorlaşmıştır. Sivil toplumun bu konudaki çalışmaları 1990'lı yıllarda başlamış ancak 2000'li yıllarda demokratikleşme yönündeki olumlu adımlarla beraber daha etkin ve hızlı bir hal almıştır. Daha ziyade özel sektör, meslek ve işçi örgütlerinin yaptığı çalışmalarla başlayan süreç daha sonra düşünce kuruluşları, barolar, insan hakları örgütlerini de kapsayan bir şekilde genişlemiş özellikle demokratik açılım süreciyle sivil toplum ön plana çıkmaya başlasa da, Türkiye'nin terörle mücadele politikasındaki rolleri daha çok rapor hazırlama ve küçük çapta girişimler düzeyinde kalmıştır. Tüm bu rapor ve girişimler devlet politikasında bir değişiklik oluşturacak düzeye ulaşamamış olsa da, meselenin daha rahat bir şekilde tartışılmasına olanak veren daha geniş siyasi alanlar açmıştır (Fuller ve Barkey, 2013: 179).

Sivil toplum kuruluşlarının çözüm ve barış süreçlerinde merkezi olmasa da destekleyici ve tamamlayıcı işlevleri ve etkinliklerinin her geçen gün daha da arttığı

günümüz dünyasında Türk sivil toplumunun henüz bu düzeye geldiğini söylemek mümkün değildir (İşbilir, 2021: 120). Ancak çözüme ulaşabilecek etkili bir terörle mücadele politikanın sürdürülebilmesi için sivil toplum örgütlerinin inceleme yapmak ve rapor hazırlamak dışında etkilerinin de olması gerekmektedir. Sivil toplum örgütlerinin işlevlerinden biri de iktidarı etkilemek ve de yönlendirmektir. Bu yapıların bu işlevlerini belki de en çok terörle mücadele konusunda yerine getirmeleri, kalıcı çözüm için iktidarı zorlamaları, iktidar tarafından sürece mutlaka dahil edilmeleri gerekmektedir. Gayri resmi aktörlerin dahil olmadığı bir terörle mücadele politikasının sahiplenilmesi ve sürdürülebilir olması çok zordur.

4.3. Terörle Mücadele Politikasının Yasal Dayanakları

Terör ve terörizm dünya tarihi açısından her ne kadar yeni kavramlar olmasa da, yarattığı etkiler devlet sınırlarını aşarak küresel ölçülere ulaşmaya başlayınca yeni yasal düzenlemelerin konusu haline gelmeleri nispeten daha yakın zamana ait uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önceleri çoğunlukla ceza hukuku kapsamında değerlendirilen ve nihayetinde bir suç teşkil eden terör eylemleri, belirli amaçlar sonucu ve belirli bir örgüt tarafından sistematik olarak gerçekleştirilen eylemler oldukları için, bu eylemlerin sonuçları herhangi bir suça kıyasla daha yıkıcı ve daha ağır olmakta ve böylelikle de bireylerden ziyade toplumları etkilemektedir (Ulutaş ve Atabey, 2012: 16). Bu sebeple her geçen gün alanını genişleten terör eylemleri karşısında mevcut yasal düzenlemelerin yetersiz kaldığı fikri kabul görmeye başlamış ve kanun koyucular, bu konuda daha spesifik ve kapsamlı düzenlemeler gerçekleştirme ya da müstakil terör kanunları çıkarma yoluna başvurmuşlardır.

Bu düzenlemeler sadece ülkelerin iç hukuklarında gerçekleşmekle kalmayıp, paralel olarak Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşların kararlarında ve sözleşmelerinde de yerlerini almıştır. Terör ve terörizmle mücadele, terör eylemlerinin önlenmesi, teröristlerin cezalandırılması ve mağdurların zararlarının tanzimi her geçen gün önemini artıran konular olarak mevzuat alanında dünya genelinde birçok yeni düzenlemenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aslında terörizme karşı uluslararası tanımlama ve işbirliği çabaları II. Dünya Savaşı öncesinde başlamış, Milletler Cemiyeti döneminde 1930 yılında Brüksel Konferansı'nda terörizm kavramı tanımlanmaya çalışılmış, 1937 tarihinde ise

“Terörizmin Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Anlaşma” hazırlanmış, ancak bir ülkenin onayladığı bu anlaşma yürürlüğe girememiştir (Kışla, 2022: 590). Daha sonra uluslararası düzeyde gerçekleşen ilk ciddi girişim ise 14 Eylül 1963 tarihinde imzalanan “Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemler” hakkındaki Tokyo Sözleşmesi olmuştur. Özellikle Filistin meselesine paralel olarak büyüyen terörizm stratejisine karşı, terörist olan herkese karşı ortak bir mücadele gerçekleştirebilmenin mümkün kılınamaması sebebiyle Birleşmiş Milletler (BM) terörizmle sektörel açıdan mücadele etme yoluna gitmiştir. Terörizme dair genel tanımlama çabasından vazgeçilmiş uçak kaçırma, rehin alma gibi devletleri en çok etkileyen belirli eylemler engellenmeye çalışılmıştır. BM bünyesinde bu doğrultuda 1969-2002 arasında terörizmle mücadele amaçlı 13 sözleşme oluşturulmuştur. Bu sözleşmeler genel olarak, devletlere belirli suç alanlarında mücadele imkanı veren, failerin siyasal suçlu sayılmaması, ilgili devlet tarafından yargılanmaları ya da isteyen ilgili devlete iade edilmeleri ve de bu kişilere siyasal sığınma hakkı verilmemesi konularını içeren sözleşmelerdir (Taşdemir, 2018: 721). Uluslararası alanda bağlayıcılığa sahip olan bu sözleşmelerin yanı sıra, terörizmle mücadele kapsamında Avrupa Konseyi, Afrika Birliği, İslam Birliği Teşkilatı gibi bölgesel örgütlerce kabul edilmiş çeşitli sözleşmeler ve anlaşmalar da bulunmaktadır.

Terörizm ile ilgili uluslararası hukuk alanında yaşanan gelişmelere rağmen bu konuda tüm devletler için bağlayıcı ya da tüm devletler tarafından kabul görebilecek bir düzenlemeden bahsetmek zordur. Bunun en önemli sebebi uluslararası hukukta ve onun en önemli öznesi olan devletler arasında genel kabul görmüş bir tanımlamanın bulunmaması olsa da, tanım sorunu dışında güç kullanma, meşru müdafaa, insan hakları gibi hususlardaki muğlaklıklar da ortak iradenin oluşmasındaki önemli engellerdir.

Terörün tanımı ile ilgili en önemli meselelerden biri self determinasyon (ulusların kendi kaderlerini tayin etme) hakkını kullandığını iddia eden ulusal kurtuluş hareketlerinin konumunun belirlenmesidir. BM Şartı’nın self determinasyon hakkı ile ilgili 1/2., 51., 55. ve 103. maddeleri ve bu maddelere dayanan BM Genel Kurul kararlarının bu haktan kaynaklanan hareketleri, terörist yöntemlere başvurmama şartı ile, terörden farklı tutma amacı içinde olduğu görülmektedir. Burada her ne kadar terörist yöntemlere başvurmama şartına vurgu yapılsa da, uluslararası alanda hangi eylemin ya da örgütün ulusal kurtuluş hareketi kapsamında değerlendirilebileceği ya da siyasi suçlu ve terörist ayrımının yapılması gibi hususlar sübjektif bir özellik arz etmeye

devam etmektedir. Terörizmin tanımıyla ilgili bir diğer sıkıntılı husus ise terörizmin yalnızca devlet dışı aktörlerin fiilleri sonucunda meydana gelmemesi, yani devletlerin terörizm ile olan ilişkileridir. Devletlerin zaman zaman rekabet ya da sorun yaşadıkları diğer devletleri zayıflatmak için teröre destek olabilmeleri de, ortak bir terörizm tanımı etrafında birleşmelerini zorlaştırmaktadır (Saraçlı, 2007: 1065-1066).

Uluslararası hukuk tarafından düzenlenmiş olan güç kullanımı konusu ile terörizm arasındaki ilişki de bir diğer tartışmalı alandır. Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını açıkça yasaklayan temel norm BM Şartı'nın 2/4. maddesidir. Buna göre "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, Birleşmiş Milletler'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar." Ancak günümüzde BM nezdinde bu madde ile ilgili iki önemli istisnadan bahsetmek mümkündür. Bunlardan biri 51. madde ile düzenlenen meşru müdafaa halinde kuvvet kullanımı, diğeri ise Güvenlik Konseyi kararıyla kuvvet kullanımıdır. Üye devletlere silahlı bir saldırıya hedef olmaları halinde Güvenlik Konseyi gerekli tedbirleri alıncaya kadar meşru müdafaa hakkı tanıyan 51. madde özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra bu hakkın terörizme karşı herhangi bir coğrafi sınırlama olmadan kullanılabileceğinin hukuki dayanağı olmaya başlamıştır. Öyle ki terör eylemlerinden zarar görmüş bir devletin diğerine teröre destek olması sebebiyle silahlı kuvvet kullanması meşru müdafaa hakkı kapsamında uluslararası hukuk alanında genel kabul gören (Saraçlı, 2007: 1075) ancak uygulama açısından da bir o kadar tartışmalı bir olgu haline gelmiştir.

Terörizmin hukuksal boyutu ile ilgili uluslararası alanda en genel haliyle mevcut durum yukarıda özetlenmeye çalışılmıştır. Ülkemizde ise terör ve terörle mücadele alanında müstakil kanun usulü tercih edilmiş ve 1991 yılında 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu çıkarılmıştır. Bu bölümde bu kanun ve ayrıca konu ile ilgili ülkemizdeki yasal mevzuat genel hatları ile ele alınmıştır.

4.3.1. Türkiye'de Terörle Mücadeleye İlişkin Yasal Düzenlemeler

Terör örgütleri ve teröristlerin hiçbir kural, kanun, sınır tanımama durumlarına karşılık olarak, devletler terörle mücadele ederken hukuk sınırları içinde kalmak

zorundadırlar. Hukuk sınırları içinde kalması gereken bu mücadelenin etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için de yıllar içinde devletler, hukuk sistemlerinde çeşitli düzenlemeler yapmak durumunda kalmışlardır. Diğer suçlarla mücadeleye nazaran devlete daha geniş yetkiler tanıyan, cezaları ağırlaştıran, yargılama sistemlerini dahi farklılaştıran düzenlemeler eliyle mücadeleye hukuksal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ülkemizde terörle mücadele konusundaki ilk bariz düzenleme Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulması olmuştur. 1961 Anayasası'nın 136. maddesinde ve 1982 Anayasası'nın 143. maddesinde DGM'lerin kurulmasına yönelik düzenleme yer almış, 16 Haziran 1983 tarih ve 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. 1982 Anayasası'nın 143. maddesi ve 2845 sayılı DGM Kanunu'nun 1. maddesinde, 1961 Anayasası'na benzer bir şekilde, ülkenin bölünmez bütünlüğü, demokratik düzen ve Anayasa'da belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren suçları yargılamak amacıyla DGM'lerin kurulduğu belirtilmiştir (Turhan, vd., 2012: 5). DGM'lere ek olarak ülkemizde terörle mücadele 1980'li yılların başına kadar sıkıyönetim kanunları ile 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası sivil yönetime geçilmesinin ardındaki yıllar da ise uzunca bir süre Olağanüstü Hal mevzuatı ile sürdürülmüştür (Hakeri, 2013: 62). 1991 yılına gelindiğinde darbe sonrası bir yandan ülkemizin demokratikleşme süreci devam ederken, diğer yandan terör olayların artması sebebiyle 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu bu alanda çıkarılan ilk yasa olarak yürürlüğe girmiş ve o günden günümüze mücadelenin yasal dayanağını oluşturmuştur.

Sonraki yıllarda çıkarılan “Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun”, “Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun”, “Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun” gibi ana fikri terör ve terörle mücadele olan mevzuat düzenlemelerinin yanı sıra “Türk Ceza Kanunu”, “Ceza Muhakemesi Kanunu” başta olmak üzere birçok farklı yasal düzenleme de terörle mücadelenin şekil ve sınırlarının çizilmesinde dayanak teşkil etmektedir.

4.3.1.1. Anayasa

Türkiye’de 1960’lı yıllarla birlikte farklı ideolojilerden kaynaklanan ve anayasal düzeni yıkmayı amaçlayan ayrılıkçı şiddet ve terör eylemlerinin etkisiyle Türkiye

Devleti'nin "ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" ilkesi anayasal düzenlemelerde ana ilkelerden biri olarak yerini almıştır. Ayrıca bu bütünlüğü bölmeye, yıkmaya yönelik oluşum ve eylemleri önleme amacıyla olağanüstü yönetim usulleri de anayasal olarak düzenlenerek devletin terörle mücadelesine dayanak olacak ana hükümler oluşturulmuştur.

"Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür." hükmü, 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen askeri darbe sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası'nın 3. maddesinde yer almış ve 1971 Askeri Muhtırası sonrasında yapılan anayasa değişikliği ile bu ilke temel hak ve özgürlükleri sınırlama sebebi olarak kabul edilmiştir.

12 Eylül 1980 Darbesinden sonra yürürlüğe giren 1982 Anayasası'nın 3. maddesinde de yine 1961 Anayasası'nın 3. maddesinde yer alan bölünmez bütünlük hükmü yer almış ve bu hükmün yer aldığı 3. madde, sonrasında gelen 4. madde ile "değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez." hükümler arasında sayılmıştır. Bunun yanı sıra 1982 Anayasası'nın, devletin temel amaç ve görevlerini sıraladığı 5. maddesinde yer alan, "Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak..." ifadeleri, devletin terörle mücadele politikalarının en başat yasal dayanağını oluşturmuştur.

Anayasanın 14. maddesi "Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz." hükmü ile temel hak ve hürriyetlerin bu amaçlarla kötüye kullanılmasını yasaklamıştır. Yine devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, milli güvenliği gibi hususlar "düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti" (m. 26), "basın hürriyeti" (m. 28) gibi hürriyetlerin sınırlandırılma nedenleri arasında yer almaktadır.

1982 Anayasası bu kısıtlamalar dışında "şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması" ve sayılan diğer farklı nedenlerle "Olağanüstü Yönetim Usulleri" başlığı altında "Olağanüstü Hal" ve "Sıkıyönetim" şeklinde iki yönetim şekli öngörmüştür. 2017 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği öncesi 120. maddede olağanüstü hal ilanının sebepleri, ilan şekli ve süresini tanımlanmışken, 122. maddesinde ise sıkıyönetim şartlarını ve ilan şeklini tanımlamıştır.

Anayasanın bazı maddelerinin değiştirildiği 2017 yılındaki düzenleme ile sıkıyönetim ibaresi Anayasamızdan çıkartılmıştır. 119. madde ise "Cumhurbaşkanı;

savaş, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, tabi afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.” şeklinde değiştirilmiş, olağanüstü hal ilan etme yetkisi Cumhurbaşkanına verilmiştir. Çalışmamızın inceleme konusunu kapsayan dönem 2017 yılı öncesi olduğu için, hükümler değişiklik öncesi haliyle de ele alınmıştır.

Anayasada sayılan olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilanı gerektiren sebepler incelendiğinde birçoğunun terör eylemleri ve terör olaylarını da içine alan şiddet, ayaklanma, kalkışma gibi kavramlardan oluştuğu görülmektedir. Bu bağlamda olağan yönetim şekilleri ile kıyaslandığında idareye geniş yetkiler veren ve istisnai özellikler barındıran bu yönetim şekilleri ise Türkiye’nin terörle mücadele politikaları bağlamında uzun yıllar uygulanmıştır.

Görüldüğü üzere Anayasa maddelerinde sıklıkla yer alan “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü” ilkesi ve bu ilkeye karşı düzenlenen yasaklar ve yapılabilecek sınırlamalar ile Anayasada sayılan olağanüstü yönetim ilanı sebepleri ve bu yönetim şekillerinin idareye sağladığı geniş yetki ve istisnalar Türkiye’nin terörle mücadele politikasının en üst yasal dayanağını oluşturmaktadır.

4.3.1.2. Terörle Mücadele Kanunu

Türk hukuk sisteminde terörle mücadelenin hukuk kuralları içinde yapılması ana fikriyle, kanunlaşma uygulamalarında müstakil kanun yöntemi tercih edilmiş ve 12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (TMK) yürürlüğe sokulmuştur. Bu kanun Türkiye’nin bu konuda çıkardığı ilk yasa olmakla beraber günümüzde hala yürürlükte bulunmaktadır (Türk, 2012: 239). Bu kanun ile “terör” ve “terör suçlusu” kavramları tanımlanmış, “terör suçları” ve “terör amacıyla işlenen suçlar”, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) ve diğer bazı kanunların maddelerine atıf

yapılarak, sıralanmıştır. Bu suçlara verilecek cezalar ise diğer suçlara nazaran daha ağır yaptırımlara bağlanmıştır.

Kanunun sistematliğini genel olarak şu şekilde özetlemek mümkündür: TMK'nın 1. maddesinde terör tanımı, 2. maddesinde terör suçlusu, 3. ve 4. maddesinde terör suçları, 5. maddesinde terör suçlarındaki ceza artırımı, 6. maddesinde terörizm lehine açıklama ve yayma suçları, 7. maddesinde propaganda suçu ve terör örgütü bağlantılı diğer suçlar, 19. maddesinde terörle mücadelede ödüllendirme, 21. ve 22. maddelerinde ise terör eylemlerinden zarar görenlere yapılacak yardımlar düzenlenmiştir (Yıldız, 2023: 578).

Terörle Mücadele Kanunu'nun 1. maddesi göre; “ *Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.*”

Kanunun 2. maddesi ise, 1. maddede belirlenen amaçlara ulaşmak için meydana getirilmiş örgütlerin mensubu olup da, bu amaçlar doğrultusunda diğerleri ile beraber veya tek başına suç işleyen veya amaçlanan suçu işlemese dahi örgütlerin mensubu olan kişileri ve ayrıca terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenleri de terör suçlusu olarak saymıştır. Böylelikle Kanun, suç işlememiş olsa da örgüt mensubu olmayı ya da örgüt mensubu olmasa da örgüt adına bir suça karışmış olmayı tek başına “terör suçlusu” sayılmak için yeterli kabul etmiştir.

Terörle Mücadele Kanunu'nda, terör suçları iki ayrı maddede ele alınırken, bu suçları oluşturan eylemler ile ilgili bir tanımlama yapılmamış, Kanunun 3. maddesinde “Terör suçları” başlığı ile TCK'da yer alan ve madde numaraları listelenen suçlar terör suçu olarak sayılmıştır. Bu suçların terör suçu olarak sayılması için ayrı bir kıstas belirtilmemiştir. Buna karşılık, Kanun'un 4. maddesi “Terör amacı ile işlenen suçlar” başlığı ile yine TCK'da ve sıralanan bazı kanunlarda yer alan belli bir takım suçlara yer vermekle birlikte, bu suçların terör suçu sayılmasını Kanun'un 1. maddesinde belirtilen amaçlar doğrultusunda suç işlemek üzere kurulmuş bir terör örgütünün faaliyeti

çerçevesinde işlenmesi koşuluna bağlamıştır. Bu bağlamda Kanunun 3. maddesinde sayılan suçları; terör amacı, terör yöntemi ve terör örgütü faaliyeti kapsamında gerçekleştirmelerine bakılmadan mahiyeti gereği terör suçu olarak sayılması gerektiğinden mutlak terör suçu olarak nitelendirmek mümkünken, 4. maddede sayılan suçların, suçun ve kanuni tanımlarının esasına göre terör suçu değil, adi suçlar arasında yer almalarına rağmen, terör örgütü faaliyeti kapsamında gerçekleştirmeleri halinde terör suçu niteliği aldıkları için nispi terör suçu olarak nitelendirildikleri görülmektedir. Ancak mutlak terör suçu-nispi terör suçu kavramları Terörle Mücadele Kanunu’nda yer alan kavramlar değil, hukuk uygulamalarında, Yargıtay kararlarında yer alan kavramlardır (Turinay, 2019: 339). Mutlak terör suçlarının kapsamı sınırlı iken, çok sayıda suçun terör amacı ve terör örgütü kriterlerini sağlamaya elverişli olmasından dolayı nispi terör suçlarının kapsamı geniştir.

Terör ve terör amaçlı suçlardan dolayı cezalarının artırılmasına ilişkin düzenlemeler içeren 5. maddeden sonra, 6. maddede terörizm lehine açıklama, yayma suçları ve bunlar için öngörülen cezalar açıklanmıştır. 7. maddesinin 1. fıkrasında terör örgütü kuran, yöneten, bu örgüte üye olanların tabi olacağı ilgili ceza maddesi ile örgütün faaliyetini düzenleyenlerin de örgüt yöneticisi olarak cezalandırılacağı hükme bağlanmış, 2. fıkrasında ise terör örgütünün propagandasını yapmanın bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı, bu suçun basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, verilecek cezanın yarı oranında artırılacağı hükmedilmiştir. Her ne kadar 2013 yılında yapılan değişiklik ile terör örgütü propagandası yapma suçunun unsurları zorlaştırılmış olsa da, bu madde Terörle Mücadele Kanunu’nun ifade özgürlüğü ve terör propagandası ayırımında tartışmalı maddelerinden biri olmaya devam etmektedir. Değişiklikten önce maddede, “terör örgütünün propagandasını yapan kişi” ifadesi yer alırken, değişiklik ile bu suçun çerçevesi daraltılmış, “Terör örgütünün; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan kişi” düzenlemesi yapılmıştır. Buna rağmen uygulamada bu maddeye dayanılarak suçlanan kişilerin suç işlemedikleri, ifade özgürlüklerini kullandıkları tartışmaları ortaya çıkmaktadır.

Terör suçlarının finansmanını düzenleyen ve bu amaçla kullanılacağını bilerek fon sağlayan ve fon toplayan kişilerin örgüt üyesi olarak yargılanmasını öngören 8. madde, 2013 yılında çıkarılan 6415 sayılı “Terörizmin Finansmanının Önlenmesi

Hakkında Kanun” ile yürürlükten kaldırılmış ve bu suç bu yeni Kanun çerçevesine alınmıştır. “Yargılama Usulleri” başlığı altında yer alan 9. madde 2012 yılında, 10. madde ise 2014 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Terörle Mücadele Kanunu’nun ilk halinde kanun kapsamındaki davalara Devlet Güvenlik Mahkemeleri tarafından bakılacağı hükmolunurken, 2004 yılında Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kaldırılmasıyla, yine aynı yıl 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’na eklenen 394. madde ile DGM’lerin yerine, yargı çevresi birden çok ili kapsayacak şekilde, ağır ceza mahkemelerinin kurulması düzenlenmiştir. Genel olarak, Terörle Mücadele Kanunu ve Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu kapsamındaki suçların yargılanmasında görevlendirilen bu mahkemelerin görev alanına giren suçlarda uygulanacak soruşturma ve kovuşturma usulleri de yine CMUK’a eklenen maddeler ile belirlenmiştir. Söz konusu bu yeni düzenlemenin DGM’ler ile ilgili düzenlemeler ile paralellik taşıdığı ve bu mahkemelerin de özel yetkilere sahip olduğu görülmektedir.

2005 yılında 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun ile CMUK’nın, yürürlükten kaldırılması üzerine 394. maddesindeki hükümler (ağır ceza mahkemelerinin kuruluşu, görev ve yargı çevresinin belirlenmesi, bu mahkemelerin görev alanına giren suçların soruşturulması ve kovuşturma usulleri) önemli bir değişiklik yapmadan 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) 250., 251., 252. maddeleri ile yeniden düzenlemiştir (Turhan, vd., 2012:7). Genel olarak mevzuatta, CMUK ve sonrasında CMK ile düzenlenen bu mahkemelerin “özel yetkili” olarak tanımlandığına dair bir ifade bulunmasa da, Adli Teşkilat Kanunu’nda bu mahkemelerin “özel kanunlarla belirlenen dava ve işleri görür” şeklinde belirtilen ceza mahkemeleri türüne girmeleri ve bu yönüyle genel yetkili ceza mahkemelerinden ayrılımları sebebiyle doktrin ve uygulamada “Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemesi” olarak yer aldığı görülmektedir (Turhan, vd., 2012: 8).

2012 yılına gelindiğinde 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun ile CMK’ nın 250-252. maddeleri ile TMK’nın 9. maddesi yürürlükten kaldırılmış, TMK 10. maddesi ise başlığı ile birlikte değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir (Ulutaş ve Atabey, 2012: 22). Yeniden düzenlenen 10. maddede; TMK kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davaların, Adalet Bakanlığı’nın teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

tarafından, yargı çevresi birden çok ili kapsayabilecek şekilde belirlenecek illerde görevlendirilecek ağır ceza mahkemelerinde görüleceği hükmolunurken, daha önce görevde olan özel yetkili ağır ceza mahkemelerinin yerine yeni ağır ceza mahkemeleri kurulmuştur. Böylece Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile başlayan istisnai mahkeme süreci, özel yetkili ağır ceza mahkemelerinden sonra terörle mücadele ağır ceza mahkemelerine evrilmiştir (Türk, 2012: 241). Bu mahkemeler de kanunda özel olarak sayılmış bazı suçlar bakımından yetkili olmaları, ayrıca bölge bazında kurulmuş olmaları nedeniyle doktrinde “özel yetkili” olarak kabul edilmiş; “Terör Mahkemeleri”, “Bölge Ağır Ceza Mahkemeleri” ya da “Özel Yetkili Bölge Ağır Ceza Mahkemeleri” şeklinde isimlendirilmiştir (Turhan, vd, 2012:10).

6352 sayılı Kanundan önce görev yapan özel yetkili ağır ceza mahkemelerinde var olan ve genel yetkili mahkemelerde uygulanmayan bazı özel soruşturma ve kovuşturma kuralları, 6352 sayılı Kanun ile kurulan bu yeni mahkemelerin görev alanına giren soruşturma ve kovuşturma süreçlerinde sınırlandırılmış olsa da, bu Kanun ile yapılan düzenlemeler de, terör suçlarını özel görevli ve yetkili yargı yerlerinde yargılama uygulamasını değiştirmemiştir.

Terör suçları ile diğer suçlar arasındaki soruşturma ve kovuşturma farklılıklarının kaldırılması, bu alandaki özel mahkemelerin lağvedilmesi ise 2014 yılında gerçekleştirilmiştir. TMK’nın “Görev ve yargı çevresinin belirlenmesi, soruşturma ve kovuşturma usulü” başlıklı 10. maddesi yürürlükten kaldırılmış, TMK kapsamına giren suçlara ilişkin davalarda, ağır ceza mahkemelerinin görevli ve yetkili olduğu belirtilmiştir. Böylece TMK’nın yürürlüğe girdiği 1991 yılından 2014 yılına kadar süren istisnai yargılama usullerine son verilmiştir.

Ana hatları ile yukarıda özetlenen Terörle Mücadele Kanunu ile her ne kadar Türk Hukukunda tekdüze ve müstakil bir düzenleme amaçlanmış ise de Kanun çıkarıldığı zamandan günümüze kadar onlarca kez değişikliğe uğramış, ceza adalet sistemi içinde en çok tartışılan kanunlardan biri olmuştur. Her terör eylemi sonrası, demokratikleşme ile ilgili her tartışmada ya da AB uyum sürecinde hep gündemde kalmıştır. Kanun ilk çıkarıldığı yıllarda hak ve hürriyetler, insan hakları konularında sert hükümler içerirken yapılan değişikliklerin çok büyük bir kısmı Kanunun liberalleşmesi yönünde olmuş, görev kuralları ile soruşturma ve kovuşturma açısından getirdiği istisnalar da 2014 itibarıyla kaldırılınca bir başka tartışma da müstakil bir kanuna gerek

olup olmadığı konusunda yaşanmaya başlamıştır. Kanunda yer alan tanım, suç ve hükümlerin Türk Ceza Kanunu ve ilgili kanunlara eklenebileceği ve böylece Kanunun yürürlükten kaldırılması önerileri ortaya çıkmıştır (Hakeri, 2013: 76).

Müstakil bir kanunun var olması ya da olmamasından ziyade ülkemizin terörle mücadele sürecindeki meşru hak ve sorumluluklara hanel getirmeden, insan haklarına dayalı hukuk devleti ilke ve gerekleri çerçevesinde bir mücadeleye çerçeve sunan bir mevzuatın tesisinin daha önemli olduğu açıktır. En az böyle bir mevzuatın tesisi kadar önemli bir husus ise mücadele aktörlerinin bu mevzuata mutlak uyumudur.

4.3.1.3. Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanun

Türkiye’de 1980 ve 1990’lı yıllar boyunca terör eylemleri ve terörle mücadele yoğun bir şekilde devam ederken bu süreçte oluşan zararların tazmini konusunda da toplumda yoğun bir talep ve baskı oluşmuştur. Önceleri yargı organları tarafından içtihadî yöntemler ile çözülmeye çalışılan bu konudaki taleplerin önemli bir bölümü başvuru açısından tatminkar çözümler oluşturmadığı için, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi aracılığı ile uluslararası hukuk alanına taşınmış ve Türkiye’yi uluslararası arenada da zora sokan bir duruma gelmiştir.

Bu konuda açılan davalar hakkında Türkiye aleyhine verilen kararların azaltılabilmesi, terör eylemlerinden ve terörle mücadeleden dolayı zarar görenlerin zararının giderilebilmesi amaçlarının yanı sıra Türkiye’nin içinde bulunduğu Avrupa Birliği’ne giriş sürecinin de etkisiyle bu konu da bir iç hukuk mevzuatı hazırlanması çalışmaları başlatılmıştır.

Bu çalışmalar neticesinde 17.07.2004 tarih ve 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanun yürürlüğe sokulmuştur. Adından da anlaşılacağı üzere; terör eylemleri veya terörle mücadele faaliyetleri kapsamında maddi zarara uğrayan kişilerin zararlarının giderilmesine ilişkin esas ve usulleri belirlemek amacıyla (m. 1) çıkarılan kanun, Terörle Mücadele Kanunu’nun 1., 3. ve 4. maddeleri kapsamına giren eylemler veya terörle mücadele faaliyetleri nedeniyle zarar gören gerçek kişiler ile özel hukuk tüzel kişilerinin maddi zararlarının sulh yoluyla karşılanmasına dair hükümleri kapsamaktadır (m. 2/1).

Kanun, zarar gören kişilerin, mirasçılarının ya da yasal temsilcilerinin zarara neden olan olayın öğrenilmesinden itibaren altmış gün içinde, ya da her şartta olayın gerçekleşmesinden itibaren bir yıl içinde zararın gerçekleştiği veya olayın meydana geldiği ilin valiliğine başvurmaları durumunda gerekli işlemlere başlanacağını hükmetmiştir. Yapılacak başvurular üzerine illerde on gün içinde kurulacak zarar tespit komisyonlarının ise, başvuruları altı ay, zorunlu hallerde ise vali onayı ile dokuz ay, içinde sonuçlandırması öngörülmüştür (m. 6). 5233 sayılı bu kanuna göre sulh yoluyla karşılanabilecek zararlar ise bu şekilde sıralanmıştır: Hayvanlara, ağaçlara, ürünlere ve diğer taşınır ve taşınmazlara verilen her türlü zararlar, yaralanma, engelli hâle gelme ve ölüm hâllerinde uğranılan zararlar ile tedavi ve cenaze giderleri, terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle kişilerin mal varlıklarına ulaşamamalarından kaynaklanan maddi zararlar (m. 7).

İçişleri Bakanlığı verilerine göre Kanunun yürürlüğe girdiği 2004 yılından 2015 yılı sonuna kadar, zarar tespit komisyonlarına toplam 369.255 adet başvuru yapılmış, bunlardan 345.260'ı sonuçlandırılmıştır. 184.327'si hakkında tazminat ödenmesine hükmedilmiş, 160.933 başvuru ise reddedilmiştir. Olumlu sonuçlandırılan dosyalara 3.438.785.486 TL ödenmiştir (İçişleri, 2015: 26).

5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun çıkarılması terör eylemleri ve terörle mücadele faaliyetleri sebebiyle ortaya çıkan zararlar ile ilgili meselelere önemli ölçüde çözüm getirmiş bir düzenleme olmuştur. Kanunun kapsama alanına giren zararlarla ilgili yargı yollarına yapılan başvurular azalmış, yargı mercilerinin iş yükü hafıflemiş, zarar görenlerin ise başvuru süreçleri kolaylaşmıştır. Ayrıca Türkiye'nin uluslararası hukuk sistemi tarafından mahkum edildiği tazminat yükü de hafifletilmiştir. Kanunun sadece maddi zararları içermesi, manevi tazminat hususunu düzenlenmemiş olması, bunun yanı sıra maddi zararların ise tümünü kapsamaması eleştirilen taraflardır.

4.3.1.4. Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun

Dünya çapında terör eylemlerinin yarattığı maddi ve manevi tahribatın ulaştığı boyut, uluslararası işbirlikleri vasıtasıyla bazı düzenlemelerin ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Bu düzenlemelerden biri de mücadelenin önemli unsurlarından birisi olan terörizmin mali kaynaklarının kesilmesi ile ilgilidir. Hukuki olarak terörizmin finansmanının bir suç olarak tanımlanması amacıyla 2000 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde imzaya açılan “Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme” taraf devletlerce kabul edilmiş ve sonrasında terörizmin finansmanı suçu bağımsız bir suç olarak ülkelerin mevzuatlarında yer bulmaya başlamıştır. Bu sürecin hızlanmasında Amerika Birleşik Devletleri’nde birkaç farklı merkeze 11 Eylül 2001’de yapılan uçak saldırıları ve sonrasında alınan kararlar da etkili olmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 11 Eylül saldırılarının hemen sonrasında konu ile ilgili olarak yeni kararlar ve tedbirler çıkarılmıştır. Uluslararası alanda ülkelerin hukuk sistemlerinde terörizmin finansmanı ile mücadele amacıyla terörizmin finansmanının suç olarak tanımlanması, yaptırımının olması ve ülkelerin bu konuda sıkı bir iş birliği içinde olmaları yönünde uluslararası belge ve sözleşmeler oluşturulmuştur (Baykalı, 2023: 211). Bu belgelerde genel olarak iki hususla ilgili düzenlemeler yapılması öngörülmektedir. Birincisi konunun bir suç olarak düzenlenmesi, bir de bu suça dair soruşturma ve kovuşturma mekanizmalarının oluşturulması ve etkinliğinin sağlanmasıdır.

“Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme” 2002 yılında 4738 sayılı kanun ile Türkiye tarafından uygun bulunsa da, daha öncesinde TCK 220/7 maddesine göre terör örgütüne yardım olarak ele alınan terörizmin finansmanının, mevzuatımızda ayrı bir suç olarak düzenlenmesi 2006 yılını bulmuştur (Baykalı, 2023: 213). Bu tarihten önce terörizmin finansmanı suçu TCK 220/7 maddesine göre terör örgütüne yardım olarak değerlendirilmiştir. İlk olarak 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda 2006 yılında yapılan değişiklik ile Kanunun 8. maddesinde “terörün finansmanı” olarak düzenlenmiş, 2013 yılında çıkarılan 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun ile TMK’ dan çıkarılarak, Birleşmiş Milletler Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme’nin gerekleri doğrultusunda “terörizmin finansmanı suçu” olarak yeniden düzenlenmiştir.

Kanunun “Amaç ve Kapsam” başlıklı 1. maddesinde; *“Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmenin ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin bu Kanun kapsamındaki terör ve terörizmin finansmanı ile mücadeleye ilişkin kararlarının uygulanması ile terörizmin finansmanı suçunun*

düzenlenmesi ve terörizmin finansmanının önlenmesi amacıyla malvarlığının dondurulmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır.” hükmü yer almaktadır (m.1).

TMK’nın mülga 8. maddesinde *“Her kim tümüyle veya kısmen terör suçlarının işlenmesinde kullanılacağını bilerek ve isteyerek fon sağlar veya toplarsa, örgüt üyesi olarak cezalandırılır. Fon, kullanılmamış olsa dahi, fail aynı şekilde cezalandırılır”* şeklinde düzenlenen suç, 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanunu’nun 4. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir: *“6415 sayılı Kanunun 3. maddesinde suç olarak düzenlenen fiillerin gerçekleştirilmesinde tümüyle veya kısmen kullanılması amacıyla veya kullanılacağını bilerek ve isteyerek belli bir fiille ilişkilendirilmeden dahi bir teröriste veya terör örgütlerine fon sağlayan veya toplayan kişi, fiili daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* Fon ise; *“para veya değeri para ile temsil edilebilen taşınır veya taşınmaz, maddi veya gayri maddi her türlü mal, hak, alacak ile bunları temsil eden her türlü belgeyi”* kapsamaktadır (m.2).

Fon sağlama ya da toplama eyleminin, örgütü kuran, yöneten ya da örgüt üyesi olan kişiler tarafından gerçekleştirilmesi durumunda bu kişiler ilgili cezanın örgüt kurmak, yönetmek ya da üye olmak suçları sebebiyle de üçte birine kadar artırılacağı, fonun bir suçun işlenmesinde kullanılmış olmasının ceza verilmesi için koşul olmayacağı, bu suçların kamu görevinin sağladığı yetkinin kötüye kullanılması sonucu işlenmesi durumunda cezanın yarı oranında artırılacağı 4. madde ile düzenlenen hususlardır. Yine bu madde ile suçun, yabancı bir devlet veya uluslararası bir kuruluş aleyhine işlenmesi durumunda, soruşturma ve kovuşturma yapılması Adalet Bakanının talebine bağlanmıştır.

Bu kanun ile finansman suçu yeniden tanımlanmakla kalmamış, çerçevesi de genişletilmiştir. TMK’da terör suçu olarak kabul edilen fiillere ek olarak, Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme ve Türkiye’nin taraf olduğu ve Kanun’da da sayılan sözleşmeler tarafından yasaklanan ve suç olarak düzenlenen fiillerin finansmanı da suç olarak düzenlenmiştir (m.3).

Kanunun önemli bir özelliği ise *“malvarlığının dondurulması tedbiri”*ni düzenlemiş olması ve bu amaçla idari bir süreç oluşturmuş olmasıdır. Malvarlığının dondurulması kararları hakkında Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı’na mali

araştırma yetkisi verilmesi, Değerlendirme Komisyonunca yapılan değerlendirme neticesinde oluşan dondurma talebinin Cumhurbaşkanı'nın kararı üzerine uygulanması işlem adımlarını kapsayan bu süreç yürütmenin yargıya müdahalesi olarak ve de yargı kararı olmaksızın mülkiyet hakkına müdahale olarak eleştirilmektedir (Yılmaz, 2020: 197).

6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun ve bu Kanuna bağlı ya da bu Kanun ile ilişkili diğer yasal düzenlemelere bakıldığında düzenlemelerin genel olarak uluslararası yükümlülüklerle ve gereksinimlere paralel olarak ihdas edildiğini söylemek mümkündür. Bir diğer husus ise yargı kararlarında terörizmin finansmanı suçunun, örgüte yardım etme suçunun düzenlendiği TCK'nın 220/7 ile karıştırılıp ele alındığıdır. Burada esas olan yardımın finansal özelliğinin olup olmaması, fon teşkil etmeyen yardımların terörizmin finansmanı suçu kapsamında değerlendirilmemesidir (Yılmaz, 2020: 259). En önemli husus ise, birçok suç gibi terörizmin finansmanı ile mücadelede de suçun işlenmeden önlenmesini sağlayabilmek, finansal kaynakların yok edilmesi amacıyla önleyici tedbirlerin alınmasıdır.

4.3.1.5. Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun

Türkiye'nin PKK Terör Örgütü ile mücadele tarihinde “Çözüm Süreci” olarak adlandırılan 2013-2015 yılları arasında atılan adımlardan biri de yürütülen çözüm sürecine ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla (m.1), 16 Temmuz 2014'te Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 6551 sayılı Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun olmuştur. Toplamda altı maddeden oluşan bu kanun, meclisin süreci yönetme hususunda bakanlar kurulunu yetkili kıldığını hükmetmektedir (m.3). Hükümet, gerekli görülmesi halinde, yurt içi ve dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlarla temas, görüşme ve benzeri çalışmalar yapılmasına ve bu çalışmalarda görev alacak kişi, kurum veya kuruluşlara karar verebilecektir (m.2). Yine aynı madde uyarınca hükümet, silah bırakan örgüt mensuplarının eve dönüşleri ile sosyal yaşama uyumları temini için gerekli tedbirlerin alınması, Kanun kapsamında yapılan çalışmalar ile alınan tedbirlere ilişkin kamuoyunun bilgilendirilmesinin sağlanması, bu çalışma ve tedbirlerin sonuçlarının izlenmesi, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanması ve de gerekli diğer mevzuat çalışmalarının yapılması

hususlarında da yetkilendirilmiştir (m.2). Kanunun en önemli özelliklerinden biri ise, kanun kapsamında görevleri yerine getiren kişilerin bu görevleri nedeniyle hukuki, idari veya cezai sorumluluklarının olmadığına hükmetmiş olmasıdır (m.4).

Kanun, Çözüm Sürecinin başından beri süregelen yürütmeye ait siyasi beyanlar dışına çıkılıp, yasama organı tarafından yapılmış farklı bir düzenleme olması açısından önemli bir gelişme olmuştur. Ayrıca sürece yöneltilen yasal zemin eksikliği eleştirilerini bertaraf etmek ve sürece yasal bir zemin oluşturmak adına da atılmış önemli bir adımdır. Bunun yanı sıra içerdiği hükümlerin kapsamı ve de çeşitliliği bakımından eksiklikler barındırmaktadır. Örneğin; kanun kapsamında görevleri yerine getiren kişilerin bu görevleri nedeniyle hukuki, idari veya cezai sorumluluklarının olmadığını hükmetmiş olması tek başına bu kişileri sorumluluktan kurtarmak için yeterli olmayacaktır. Zira Anayasanın “Kanunsuz Emir” başlıklı 137. maddesi dikkate alındığında mevzuatta suç olarak tanımlanıp karşılığında ceza belirlenmiş eylemlerin hukuka uygun hale dönüştürülmesi mümkün olmamaktadır (Şen, 2015). Kanunun 2. maddesi hükümeti kamuoyunu doğru ve zamanında bilgilendirmek üzere görevlendirmiş olsa da, bu hüküm de işlevsellik yönünden eksik kalmış, sürecin en eleştirilen taraflarından biri şeffaf yürütülmemesi olmuştur. Sürecin devamlılığı ile ilgili ve süreç kapsamında gündemde olan birçok konu ile ilgili Kanunda herhangi bir hüküm bulunmaması hususları da özellikle Kürt hareketinin temsilcileri tarafından sıklıkla dile getirilmiştir.

Bu eleştiriler bir tarafa bırakıldığında, Kanunun yayımlanmasını izleyen aylarda yaşanan ve süreci zora sokan gelişmelerin yanı sıra bir yılın sonunda da Çözüm Sürecinin nihayete ermesiyle Kanunun yapılış amacı ortadan kalkmış ve böylece uygulama alanı kalmamıştır.

4.4. Terörle Mücadele Politikasının Uygulanması

1978 yılında kurulan ve 1984 yılında bir daha çıkmamak üzere Türkiye gündemine oturan PKK terörüne karşı Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin mücadele politikasının uygulama sürecinin ele alındığı bu bölümde süreç, mutlak sınırları olmasa da bazı farklılıklar ve öne çıkan bazı özellikler nedeniyle belli dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Kırk yıla ulaşmış bir terörle mücadele deneyimini kronolojik olarak ele alıp dönemlere ayırmak, mücadele stratejilerini keskin bir şekilde sınırları tam çizilmiş

olarak ortaya koymak anlamına gelmese de, araştırma sürecinde elde edilen veriler ve mücadele politikasının belirli dönemlerine hakim olan siyasi irade ve stratejilere bağlı olarak dönem ayrımı yapılmıştır.

4.4.1.Türkiye'nin Sorunu Algılama ve Kabullenmesi: 1984-1993

70'li yılları kana bulayan ideolojik terörün bitirilmesi, ülkenin neredeyse her yanını saran kaos ortamının yerini güvenli bir ortama bırakması amacıyla gerçekleştirilen 12 Eylül Darbesi ve uygulamaları kısa bir dönem için baskıladığı terörü bitirmek bir yana, yeni ve çok daha büyük bir terör hareketinin doğuşuna olmasa da, gelişimine çok önemli bir etken olmuştur. 1978 yılında ilan edilen ve darbeye birlikte devam eden sıkıyönetim şartlarında doğup gelişen PKK terörü, özellikle darbe sonrası oluşan süreçte, herhangi bir terör hareketinin varlık gösteremeyeceği yaygın kanaatinin, aksine, bu dönemi adeta bir kuluçka dönemi olarak değerlendirip, nihayet 1984 yılında Türkiye gündemine adını yazdırmış, güvenlik bürokrasisi ise bu yeni terör oluşumuna hazırlıksız yakalanmıştır.

Her ne kadar çok öncesinde kanlı saldırılarına başlamış olsa da, terör örgütünün eylemselliğinin başladığı tarih olarak kabul edilen 15 Ağustos 1984 tarihinde tek başına iktidarda olan ve 1991 yılı sonlarına kadar tek başına iktidar olmayı sürdüren Anavatan Partisi (ANAP) ve kurucu-genel başkanı Turgut Özal, Türkiye'nin PKK ile mücadele sürecinin ilk dönemine etki eden siyasi unsurlar olmuşlardır.

4.4.1.1. ANAP İktidarı ve Meseleye Bakışı

12 Eylül döneminde bir süre ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı olarak görev yapmış Turgut Özal tarafından 20 Mayıs 1983'de kurulan ve büyük ölçüde Özal'ın çevresinde örgütlenmiş ve kişiselleşmiş bir parti olarak tanımlanabilecek Anavatan Partisi'nin siyasi kadrosu önemli ölçüde, devlet ve özel sektör deneyimi sırasında Özal ile birlikte çalışmış kişilerden oluşmuştur. 1980 öncesi dönemin dört siyasi eğilimi olan Milli Selamet Partisi (MSP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Adalet Partisi (AP) ve Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) bir çatı altında birleştirme iddiasıyla yola çıkmış, işçi, memur, çiftçi, esnaf gibi toplumsal sınıflara yönelik olarak bir orta sınıf partisi görünümü çizmiş, buna rağmen bazı büyük sermaye çevrelerinden

de destek görmüştür. Genç ve dinamik kadrosu, yenilikçi ve değişimci söylemleri, etkili destekleri sayesinde kısa zamanda güçlü ve yaygın bir parti örgütü olmayı başarmış, “devlet millet için vardır” temasını ön planda tutmuş, ekonomik olarak ise liberal bir duruş sergilemiştir Tüm bu özellikleri nedeniyle Kürtlerin de önemli bir kısmından oy toplamıştır (Tan, 2009: 399). Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Halkçı Parti (HP) ile birlikte Milli Güvenlik Konseyi’nin veto barajını aşarak 1983 Genel Seçimleri’ne katılan üç partiden biri olarak, 6 Kasım 1983 seçimlerinde %45,1 oranında oy alarak tek başına iktidar olmuş (www.ysk.gov.tr) ve 1980’li yıllara damgasını vurmuştur.

ANAP’ın ilk iktidar döneminin bir yılı bile dolmadan gerçekleştirilen Eruh-Şemdinli baskınları her ne kadar PKK’nın devlete yönelik ilk büyük eylemi olsa da, dönemin başbakanı olan Özal olayları “bir grup eşkıyanın gerçekleştirdiği adi bir vaka” olarak tanımlamış ve saldırılardan sonra da tatile çıkmıştır. Basının ise olayların küçültmek verilmesi için uyarılmasını sağlamıştır (Bölügiray, 1993: 49). Özal başlangıçta her ne kadar olayları doğru yorumlayamayıp, kamuoyu nezdinde önemsizleştirmeye çalışsa da, bu eylemlere ve sonrasında gelişen saldırılara karşı, Cumhuriyet dönemi Kürt isyanlarında olduğu gibi, ilk zamanlar salt güvenlik tedbirleri ile çözüm bulmaya çalışmıştır. 1984’de Bakanlar Kurulunu toplamayıp, tatile çıkmış olsa da, 80’li yılların sonlarına doğru PKK şiddeti artıkça ve olaylar bölge şehirlerine hakim oldukça meselenin ciddiyetine vakıf olmuş, öyle ki 1992 yılında yaşanan Şırnak baskını sonrasında yalnız Bakanlar Kurulunu değil, Milli Güvenlik Kurulunu da, inisiyatifi ele alarak, Diyarbakır’da toplamak durumunda kalmıştır (Bölügiray, 1993: 49-50).

Özal devlet yönetiminde bulunduğu 10 yıllık süreçte PKK terörüne karşı farklı yaklaşımlar içinde bulunmuş, özellikle başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemlerde bu yaklaşım farklılıkları daha da belirginleşmiştir. Özal’ın başbakan ve yönetimindeki ANAP’ın tek başına iktidar olduğu dönem, aynı zamanda PKK terörünün tam anlamıyla başladığı ilk yıllara denk gelmiş, bu dönemde sorunu önce hafife alan, olaylar arttıkça da sorunu güvenlik güçlerine havale ederek geleneksel güvenlik yöntemleri ile çözüm bulmaya çalışan Özal, PKK ve Kürt sorununu bir bütün olarak ele almış, birbirinden pek ayırt etmemiş, bu tutum da ciddi bir zaman kaybına neden olmuştur (Uçar ve Akandere, 2017: 388). Sorunun güvenlik tedbirleri ve basit bir nüfus mübadelesi ile çözülebileceği yönünde açıklamalarda bulunmuş, mesaisinin büyük

bölümünü kalkınma politikaları ile doldurmuştur. Bu bağlamda tüm köylerin suya ve elektriğe kavuşturulmasıyla, Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) tamamlanmasıyla, meselenin büyük oranda çözüleceği kanaatine inanmıştır. Özel Harekât Dairesi Başkanlığı bünyesinde oluşturulan özel timler, koruculuk sisteminin hayata geçirilmesi, sıkıyönetim düzeninden olağanüstü hal (OHAL) düzenine geçilmesi gibi tartışmalı uygulamalar da bu dönemde vuku bulmuştur. 1987 seçimlerinde ANAP'ın oy oranının %36'lara kadar düşmesi ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yaklaşması ile Özal'ın bu konuya yoğunlaşması, Cumhurbaşkanı oluşunun ardından da partide yaşanan ayrışmalar nedeniyle ANAP iktidarı yaklaşık 3-4 yıl meseleyle gerektiği kadar ilgilenememiş, bölgedeki sorunları genel olarak güvenlik güçlerine ve OHAL Valiliği'ne havale etmiştir (Bölügiray, 1993: 54).

Özal'ın ikinci iktidar dönemi olan 1987'den sonra değişmeye başlayan tutumu, 1989 yılında Cumhurbaşkanı olduktan sonra ise yenilikçi ve kararlı bir hal almış, 14 Ekim 1991 tarihinde Güneydoğu'ya yaptığı bir gezi sonrası "Kürt meselesini mutlaka çözeceğim. Bu benim milletime yaptığım son hizmet olacaktır." şeklindeki beyanatta Özal, konuya verdiği önemi ortaya koymuştur (Akçura, 2009: 249). Meseleye karşı bakış açısında yaşanan bu değişimde dünyada ve Türkiye'de yaşanan gelişme ve değişimler kadar PKK şiddetinin yükseldiği nokta ve bu şiddetin bir türlü sonlandırılmaması da etkili olmuştur. Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte zaten bir bocalama süreci yaşayan Anavatan Partisi, Ali Bozer yönetimindeki dokuz günlük geçici hükümet dışında, toplam süreleri birer yılı bile bulamayan Yıldırım Akbulut ve Mesut Yılmaz başbakanlığındaki iki hükümetle 1991 seçimlerine kadar iktidar olmayı başarsa da, terörle mücadeleye dair uzun soluklu bir politika üretmekten uzak olmuş, meseleye Özal'ın ölümüne kadar, Cumhurbaşkanı hakim olmuştur.

Kürt meselesinde bir çözüm elde edilemeyen, üstelik terörün gitgide büyüdüğü Anavatan Partisi'nin 8 yıllık iktidar döneminden sonra 1991 seçimleri ile kurulan ilk hükümet olan ve Süleyman Demirel'in başbakan, Erdal İnönü'nün başbakan yardımcısı olarak görev yaptığı DYP-SHP Koalisyonu birçok alanda özellikle de demokratikleşme konusunda umut vaad eden bir hükümet olarak toplumun birçok kesimi tarafından destek alarak göreve başlamış ve hazırladıkları hükümet protokolü, vermiş oldukları beyanattar ile de bu beklentinin artmasına neden olmuştur.

Bu koalisyonu Kürt meselesi çözümü için bir umut kaynağı yapan en önemli sebeplerden biri ise SHP'nin varlığı olmuştur. Dönemin partileri arasında konuya en fazla mesai harcayan, en tartışılan tespitleri ve önerileri yapan SHP'de, bu konu ile alakalı yaşananlar ise birbiri ile tutarsız gelişmeler olmuş ve parti içindeki görüş ayrılıkları konu üzerinde sürekli olarak etkili olmuştur. 1989 yerel seçimleri sırasında SHP adayları bölgede kimlik vurgusu yapıp, özgürlük ve demokrasi söylemleri ile öne çıkarak, %33 oy oranı ile Türkiye genelinde birinci parti olup, bölgedeki oy oranlarını da artırırken, seçimlerden dokuz ay sonra ise Paris'teki Kürt Konferansına katılan milletvekilleri partiden ihraç edilmiştir (Bayer, 2021). Partinin Temmuz 1990'da yayımladığı “Kürt Raporu” olarak bilinen “Güneydoğu Sorunlarına Bakış ve Çözüm Önerileri Raporu” isimli raporu ise döneminin en radikal çalışması olarak yerini almış, 1987'de DSP tarafından hazırlanan “Güneydoğu Raporu” ndan sonra 1960'lardan beri konuyla ilgili hazırlanan ikinci rapor olmuştur. Kürtçe radyo televizyon yayınına izin verilmesi, dil yasağının kaldırılması, Kürtçe eğitimin önünün açılması, Kürt Enstitüsü kurulması, genel af ilanı, koruculuk sisteminin tasfiye edilmesi, OHAL'in kaldırılması gibi tartışma yaratacak öneriler içeren rapor (Yayman, 2011: 228-229), Erdal İnönü tarafından basına “Bu rapor iktidara geldiğimizde uygulayacağımız programın bir bölümüdür.” ifadeleriyle sunulmuş ve birçok kesim tarafından hedef haline gelmiş, bölücülük ile suçlanmış ve nihayetinde rapor hakkında Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde soruşturma başlatılmıştır. Rapora gelen eleştiriler arasında en dikkat çeken ise, çok kısa zaman içinde konuyla ilgili en radikal söylemlere imza atacak olan Özal'ın eleştirileri olmuş, Özal raporu yanlı ve subjektif olarak değerlendirerek karşı çıkmıştır (Çandar, 2010).

1990'da bu tartışmalı raporu yayımlayan SHP'nin iktidar ortağı olduğu hükümet, 1991'de hazırladığı koalisyon protokolünde, konuya “EK-3 Güneydoğu” şeklinde ayrı bir başlık açarak önemli bir yer vermiştir. Yaşanan terör olaylarının öncelikli olarak ele alınması gereken partiler üstü çok önemli bir sorun olduğu, OHAL'in kaldırılacağı, koruculuk sisteminin ıslah edileceği, meselenin çözümü için demokrasinin, hukuk devleti ilkesinin esas alınacağı, ülkedeki kültür, dil, köken farklarının bir zaaf değil, avantaj olduğu, herkesin kendi anadilini, kültürünü, dini inançlarını koruması ve geliştirmesinin temel insan hakları kapsamında olduğu ve bu hakların yasalar ile sağlanacağı gibi önemli hususlar bu başlık altında ele alınmıştır

(VII. Demirel Hükümeti Koalisyon Protokolü). Hükümet meseleye verdiği önceliği göstermek için ilk ayında Süleyman Demirel ve ortağı Erdal İnönü liderliğinde kalabalık bir heyetle Güneydoğu Anadolu gezisine çıkmış, bu gezi sırasında bölgedeki on binlere seslenen koalisyonun iki ortağı kardeşlik, barış ve umut dolu mesajlar vermiştir. Süleyman Demirel'in Diyarbakır'daki konuşmasında kullandığı "Türkiye Kürt realitesini tanımıştır." ifadesi ise gezinin en önemli ayrıntısı olarak yerini almıştır ki bu ifade devlet düzeyinde ilk kez bu kadar açık ve net bir kabul anlamına gelmektedir (Akçura, 2009: 223).

SHP'nin bu konuda dikkat çeken bir diğer hamlesi ise partiden ihraç ettiği milletvekilleri tarafından 1990 yılında kurulan Halkın Emek Partisi (HEP) ile 1991 seçimleri için bir seçim ittifakı yapması, bu partiden 21 milletvekilinin Meclise girmiş ve böylece HEP'in koalisyon hükümetinin bir bakıma üçüncü ortağı durumuna gelmiş olmasıdır. Kürt siyasetçilerin bu başarısı, silahlar yerine siyasetin konuşacağı, umudunu yeşertse de, durumun böyle gelişmeyeceği ilk olarak Kasım 1991'de milletvekillerinin yemin töreni sırasında kendini göstermiş, HEP milletvekili Leyla Zana milletvekili yeminini ederken, Kürtçe konuşma yapmak isteyince tören krize dönüşmüştür (Ntv, 2015). Bu krizden çok kısa bir süre sonra HEP'in 15 Aralık 1991'de yaptığı ilk olağan kongresinde PKK lideri Abdullah Öcalan'ın annesinin kongrenin onur konuğu olması, Kürt bayrakları açılması, PKK sloganları atılması ve İstiklal Marşı'nın okunmaması Türkiye kamuoyunda büyük tepkilere yol açmış, ardından "Kanlı Nevroz" olarak bilinen ve 100'e yakın insanın hayatını kaybettiği 1992 Nevroz'u ile birlikte 18 HEP milletvekili SHP'den istifa etmiş ve Temmuz 1992'de Anayasa Mahkemesi'nde HEP'in kapatılmasına ilişkin dava başlamış, 14 Temmuz 1993 tarihinde mahkeme üyelerinin oybirliği ile parti kapatılmıştır (Çiçek, 2018: 150).

Kürt meselesi konusunda büyük hedefleri olan ve umut vadeden DYP-SHP Koalisyonu daha ilk aylarında krizlerle karşı karşıya kalmış, yaşanan bu krizler, HEP milletvekillerinin SHP'den ayrılmaları ve PKK'nın 1992 ve 1993 yıllarında eylemlerinin sayısını ve şiddetini artırarak bu dönemi tam anlamıyla kana bulaması meselenin çözümü için önemli adımlar atma niyetinde olan hükümete böyle bir fırsat vermemiştir. Hükümet kendisinden beklenen adımları atamaması bir yana, Türkiye'nin en karanlık dönemi olan 90'ların ilk yıllarında faili meçhullerin ve şiddetin artışına da engel olamamıştır.

1990'ların başında hükümet kanadında bu gelişmeler olurken Kürt meselesini çözmeyi kendine misyon edinen Cumhurbaşkanı Özal ise, Amerika'da hızlanmaya başlayan Kürt trafiği ile eş zamanlı olarak, hiç konuşulmayanları konuşmaya, Türkiye'de tabu haline gelmiş konuları masaya yatırmaya başlamış, o dönem için radikal sayılacak girişimlerde bulunmuş, araçlar vasıtasıyla PKK ile temasa geçmiş, Iraklı Kürt liderlerle görüşmeler yapmıştır (Uçar ve Akandere, 2017: 377). Sorunu Kürt halkı ve terör örgütü olarak iki ayrı açıdan ele almaya başlamış, Kürt halkının sorunları için ezber bozan çözümler önerirken, terör örgütü için sert güvenlik önlemlerinin gerekliliğini de her fırsatta dile getirmiştir. Ancak bu tedbirleri uygularken masum vatandaşların karşılaşacağı haksızların da olağan kabul edilmesi gerektiğini Mağden'e verdiği röportajda şu şekilde dile getirmiştir. "Bir tanesi halkın meselesi, bir tanesi de terör örgütü hikayesidir. Sert tedbirle üzerine gideceğimiz, dişe diş göze göz mücadele edeceğimiz ve güvenlik güçlerine yeterince inisiyatif vereceğimiz esas terör örgütüdür. O arada tabii affedersiniz biraz kurunun yanında yaş da yanar." (Mağden, 1992).

Terör örgütü tarafı için sert tedbirler öngören Özal, bu bağlamda Türkiye önemli düzenlemelerin hayata geçirilmesine olanak vermiştir. Köylerin boşaltılması bu dönemde başlatılmış, kamuoyunda Sansür ve Sürgün (SS) Kararnamesi olarak bilinen ve OHAL Bölgesi'nde uzun süreli göz altıların, sürgünlerin ve sansürlerin önünü açan 430 sayılı KHK de, 1990 yılında, yine bu dönemde yürürlüğe girmiştir. 1989 yılında çıkarılan "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Ruhsatı Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik" ise dönemin bir başka tartışmalı uygulaması olarak karşımıza çıkmıştır. 21 yaşını doldurmuş ve belli genel koşulları uygun olmak şartıyla "güvenlik güçlerine yardımcı olduğu tespit edilenler ile terörist saldırılar nedeniyle hayatları harici ve ciddi bir tehlikeye maruz kalması muhtemel olan kişilere" biri uzun biri kısa namlulu olmak üzere iki silah edinebilme imkanı sağlayan bu düzenleme ile bölgede binlerce kişi silahlanmış, hatta bu silahların bir kısmı da PKK'nın eline geçmiştir (Bölügiray, 1993: 63). Devletin örgüt karşısında zor duruma düştüğü ve kırsalda yaşayan vatandaşının güvenliğini sağlama sıkıntısı çektiği için bu görevi yine vatandaşın kendisine verdiği şeklinde de okunabilen bu yönetmelik bölgede yaşanan şiddetin ve bu şiddete karışan kişi sayısının artmasında etkili olmuştur.

I.Körfez Savaşı sonrası Kürt liderler ve PKK ile aracıları vasıtasıyla gerçekleştirdiği görüşmeleri hızlandırmış, bu gelişmeler neticesinde örgütün 1993 yılında ilan ettiği ateşkes, süreç için çok önemli bir gelişme olsa da, bu ateşkes karşısında, Özal'ın kendi çözüm önerilerini açıklayacağı bir zamanda ani ölümü ateşkes süreci ve başlaması muhtemel bir çözüm sürecinin sonlanmasına neden olmuştur.

Terör örgütünün ortaya çıktığı ve geliştiği bu dönem, genel olarak devlet yönetiminin meseleyi tam olarak tanımlayamadığı, ilk yıllarda hafife aldığı, terörle mücadeleyi teröristle mücadele indirgediği, teröristle mücadelede ise önemli eksikleri olduğu bir dönem olmuştur. Sıkıyönetim düzeninden, OHAL düzenine geçiş sürecinde yaşanan bocalama dönemi, köşeye sıkıştırılmış olan örgüt tarafından çok iyi değerlendirilmiş ve bu dönem militan sayısı oldukça az olan PKK karşısında Türkiye'nin kaybettiği ilk önemli fırsat olmuştur.

Her iki taraf da sorunu silahla çözebileceğine inanmış, bu nedenle silahların susturulması için kalıcı ve gerçekçi politikalar üretilmemiş ki zaten bu tür politikaların oluşturulabilmesi için gerekli görüş ve eylem birliği devlet katında, Özal'ın tüm çabalarına rağmen, sağlanamamıştır. Cumhurbaşkanı Özal'ın ve 1991 yılında iktidara gelen DYP-SHP Koalisyon Hükümeti'nin meseleye karşı değişen bakış açıları ve umut vadeden farklı ve yenilikçi söylemleri ile ilerleyebilecek bir çözüm süreci ise, bir devlet politikası haline gelemeden kesintiye uğramıştır. Ne gariptir ki, çözüm için istekli görünen bir Cumhurbaşkanı ve hükümetin devletin başında olduğu bu yıllar, olayların ve kayıpların büyük oranda arttığı, kaosu büyüdüğü yıllar olmuştur.

Türkiye'nin sıkıyönetim şartlarından, kendini sınır dışına çıkararak, kurtarmayı başarmış ve bu sınır dışı desteğini sürekli olarak arkasına alan bu tür bir terör hareketine güvenlik bürokrasisinin hazırlıksız yakalanması ve PKK Terör Örgütünün o güne kadar mücadele edilen şehir odaklı sol örgütlerden farklı olan taktik ve stratejisi karşısındaki deneyimsizlik ve istihbarat, iletişim, ekipman eksiklikleri ise cephede yaşanan sıkıntıların en önemli sebepleri olmuştur. Tüm bu iç faktörlerin yanı sıra SSCB'nin dağılması ve I.Körfez Savaşı'nın bölgede yarattığı belirsizlik ve istikrarsızlık Türkiye'nin terörle mücadele sürecinde önemli olumsuz etkiler yaratmıştır.

4.4.1.2. Olağanüstü Hal Uygulamasının Başlaması

26 Aralık 1978’de artan şiddet olayları nedeniyle 13 ilde (Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kars, Malatya, Kahramanmaraş, Sivas, Şanlıurfa) sıkıyönetim ilan edilmiş, 13 ilden Sivas ve Erzincan’da sıkıyönetim daha sonra kaldırılmıştır. 1979’da Adıyaman, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Siirt ve Tunceli, 1980’de ise Hatay, İzmir ve Ağrı’nın da eklenmesiyle 12 Eylül öncesi sıkıyönetim uygulanan il sayısı yükseltilmiştir (Cumhuriyet, 2018). 12 Eylül Darbesi ile birlikte diğer illerde de sıkıyönetim ilan edilmiş, uygulama, 19 Mart 1984 tarihinden başlayarak aşama aşama 19 Temmuz 1987 tarihine kadar tüm illerden kaldırılmıştır.

Bu sıkıyönetim şartlarında büyüyüp güçlenen PKK terörü 1984 yılında ilk büyük eylemini gerçekleştirdikten sonra başlayan mücadele süreci örgüt aleyhine geliştiği bir dönemde, bölgede hakim olan sıkıyönetim kaldırılmış, 19 Temmuz 1987’de Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van’da Olağanüstü Hal (OHAL) ilan edilmiş (Cumhuriyet, 2018), Adıyaman, Bitlis ve Muş da aynı kanunla “mücadele il” (komşu il) olarak belirlenmiştir. Olağanüstü Hal, bölgede toplam 11 ilde uygulamaya konulurken, Batman ve Şırnak’ın 1990’da il olmalarıyla OHAL kapsamındaki il sayısı 13’e yükselmiş, mücadele il olarak uygulama kapsamına alınan Bitlis’te de 19 Mart 1994 tarihinde Olağanüstü Hal’e geçilmiştir.

Her 4 ayda bir, toplamda 46 kez, uzatılan Olağanüstü Hal uygulaması, 1994 yılı sonuna kadar 13 ilde sürdürülmüş, 2002 yılına kadar birçoğu kapsamdan çıkarılmış, en son 30 Kasım 2002 tarihinde Diyarbakır ve Şırnak’ta OHAL uygulaması resmen sona ermiştir (Hürriyet, 2002).

Anayasa’nın 120. maddesi ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu’na dayanılarak ilan edilen OHAL kapsamında, 285 sayılı “Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile OHAL sınırlarındaki tüm illerin valiliklerinin de üzerinde, geniş yetkilerle donatılan ve sonrasında yapılan düzenlemelerle bu yetkileri daha da artırılan olan OHAL Bölge Valiliği kurulmuş ve ilk olarak bu göreve emniyet kökenli Hayri Kozakçıoğlu getirilmiştir. OHAL Valilerinin sahip olduğu yetkilerden bazıları şunlardır (Şık, 2002):

- ✓ OHAL illerinde kamu düzenini bozan veya kamu düzenini bozacağı kanısını uyandıran kişi veya topluluklardan gerekli görülenler, bölge valisinin takdiriyle bölge dışına çıkarılabilir.
- ✓ OHAL Valisi, grev, lokavt yetkisinin kullanılması, irade beyanı, referandum gibi sendikal faaliyetleri durdurabilir, boykot, iş yavaşlatılması gibi hareketleri yasaklayabilir.
- ✓ OHAL uygulamasına neden olan suçlarda tutuklu ve hükümlüler, soruşturma için OHAL Valisinin talebi, DGM'nin de onayıyla her seferinde onar gün gözaltına alınabilir.
- ✓ Gecikmesinde sakınca görülen hallerde polis gerek gördüğünde, yollarda ev ve işyerlerinde aramalar yapabilir.

Valilere ve kolluk güçlerine geniş yetkiler veren OHAL uygulamasının, terörle mücadelede bazı kolaylıklar sağladığı güvenlik birimleri tarafından ifade edilse de, bu yetkiler sayesinde yüzlerce kamu görevlisi ve bazı siviller bölge dışına sürülmüş, yüzlerce ev ve işyerine arama izni olmaksızın polis tarafından baskınlar düzenlenmiş, 40 günü aşan gözaltılar sıradan hale gelmiştir (Şık, 2002). Tüm bunların yanı sıra bu süreçte artan faili meçhuller, yaşanan hak ihlalleri, güvenlik güçlerinin yapmış olduğu bireysel hatalar ise PKK'nın en önemli propaganda malzemeleri haline gelmiştir. Yaklaşık 8 yılını sıkıyönetim şartlarında geçiren bölge halkı ise toplamda yaklaşık 24 yıl olağanüstü yönetim düzeninde yaşamak zorunda bırakılmıştır.

OHAL kararı sadece anti demokratik yönü ve süresinin uzunluğuyla değil, zamanlamasıyla da terörle mücadele sürecine bazı zararlar vermiştir. Türkiye mevcut sıkıyönetim şartlarının etkisi altındayken ve bu şartlarda terörle mücadele ağırlıklı olarak TSK'nın kontrolünde tecrübe ve başarı kazanmaya başlamışken çıkan OHAL kararı, terörle mücadele sürecini sil baştan noktasına getirmiştir. Sıkıyönetim düzeninde inisiyatif sahibi olan ve 1984'den beri terör örgütü, arazi şartları ve mücadele stratejisi açısından belli bir deneyim kazanmış olan TSK, bu görevini jandarma ve diğer güvenlik güçlerine devretmek durumunda kalmıştır (Özdağ, 2007: 66-68). Üstelik bu görev değişikliği PKK'nın tam anlamıyla köşeye sıkıştırıldığı ve bu durumdan kurtulmaya çalışan örgütün 3. Kongresini düzenleyerek katliam kararları gibi radikal kararlar almasının hemen ertesinde yapılmıştır. Terörle mücadele eden kolluk kuvvetlerindeki bu değişimin yanı sıra OHAL'e geçiş sırasında ülkenin genel idari yapısında yaşanan

bocalama süreci de örgütün işine yaramış ve kendini yeniden toparlamasına, kaybettiği gücü yeniden kazanmasına etki etmiştir.

Türkiye’de sıkıyönetim uygulamasının olduğu 1986-87 döneminde, PKK’ya karşı bir başarı kazanılmış olması ve tam da bu sırada OHAL’e geçilmesi durumu eleştirilirken, sıkıyönetim düzeninin çok doğru bir düzen, terörle mücadelede olmazsa olmaz bir yönetim tarzı olduğu düşünülmemelidir. Bu arada anlatılmak istenen halihazırda var olan bir anti-demokratik düzende başarıya çok yaklaşılmışken ve belli bir tecrübe kazanılmışken, mevcut düzenin yine bir anti-demokratik düzenle değiştirilmesinin yarattığı olumsuzluklardır.

4.4.1.3. Düşük Yoğunluklu Çatışmanın İlk Yılları

Türkiye ile PKK arasında 40 yıldır devam eden çatışma süreci, birçok uzman tarafından düşük yoğunluklu çatışma (DYÇ) olarak tanımlamaktadır. 1945-1990 yılları arasında dünyada yaklaşık 85 DYÇ tespit edilmiş, Türkiye ve PKK arasındaki bu çatışma da bunların en uzun ve şiddetlilerinden biri olmuştur (Özdağ, 2013). Genel anlamda “savaş” olarak bildiğimiz “konvansiyonel savaş” kapsamına girmeyen DYÇ’yi, propagandadan, silahlı kuvvetlerin gerçek anlamda çatışmasına kadar birçok aşamayı içinde barındıran politik ve askeri bir savaş olarak ifade etmek mümkündür. Türk güvenlik güçleri ile PKK arasında başlayan DYÇ, konvansiyonel savaşa benzer özellikleri olsa da birçok noktada farklılık göstermektedir. DYÇ’nin asıl hedefi askeri değil, siyasidir. Konvansiyonel savaşta düşmanın tamamen yok edilmesi asıl hedefken, DYÇ’nin öncelikli amacı siyasi hedeflerine ulaşmaktır, ki bunun içinde insanları zor kullanarak ya da propaganda yoluyla etkileyip halk desteğini kazanmak oldukça önemlidir (Çapar, 2013: 181-182). Konvansiyonel bir savaşta ulusal gücün tüm unsurlarının orduyu desteklemesi gerekirken, DYÇ sürecinde ulusal gücün, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel unsurlarını destekleyen ordudur ve bu unsurlar en az ordu kadar önem arz etmektedir (Özdağ: 2014). Her ne kadar güvenlik kuvvetlerinin örgütün bu stratejisini tespit edip, isimlendirmesi 1990’lı yılların başını bulsa da, uzun zaman bu mücadelenin politik kısmından çok askeri kısmı ile ilgilenilmiştir.

Kuruluş yıllarında halk desteğinden yoksun ve militan sayısı oldukça az olan örgüt, stratejik savunma, stratejik denge ve stratejik saldırı konseptine dayanan uzun süreli halk savaşı yöntemini benimsemiş, benimsemiş olduğu bu yöntemi ve savaşın

kırdan şehre doğru gelişeceğini de ilan etmiştir (Parmaksız, 2009: 31). Uzun süreli halk savaşı ya da gerilla harbi olarak tanımlanan bu yöntemin en önemli özelliklerinden biri ise doğrudan ya da dolaylı olarak dış desteğe sahip olunmasıdır. Bu yöntemle, konvansiyonel güce sahip bir devlete karşı kesin bir zaferin kazanılamayacağı genel olarak bilinen bir gerçek olsa da, artan halk desteği ve militan sayısıyla mücadele edilen devleti ciddi anlamda zora sokabilmek, gerekli lojistik ihtiyaçları karşılayabilmek için, dış destek ve sınır ötesi üsler olmazsa olmaz unsurlardır. Bu unsurlara başından beri sahip olan örgütün 84 baskınlarından itibaren, iki taraf arasında yıllarca sürececek DYÇ süreci başlamıştır.

Örgüt, Eruh-Şemdinli baskınlarından sonra eylemlerine hızla devam etmiş, 24 Ekim 1984’de Şırnak-Milli Karakoluna bir baskın düzenleyerek üç erimizi şehit etmiş, 8 Kasım 1984’de Eruh Karageçit Köyü’nde ise dördü çocuk, beşi kadın olmak üzere dokuz vatandaşımızı katlederek eylemlerini sürdürmüştür. Bu eylemler karşısında alınan güvenlik tedbirleri, karşı karşıya kalınan örgüt ve onun uyguladığı çatışma konseptine uygun tedbirlerden ziyade, geleneksel ve tepkisel tedbirler olsa da, kısa süre içinde sonuç vermeye başlamış, örgütün gücünü belli oranda kırmayı başarmıştır. 1985 yılının başlarına kadar örgüte karşı takım ya da bölük şeklinde mücadele eden Türk Silahlı Kuvvetleri, bu düzende etkili olunamayacağını fark ederek daha az askerden oluşan “tim düzeni” ne geçmiş ve bu şekilde örgüt karşısında başarı elde etmeye başlamıştır. Güvenlik kuvvetlerinin o dönemdeki en önemli başarısı Eruh-Şemdinli baskınlarının planlayıcısı ve yöneticisi olan Mahzun Korkmaz’ın 28 Mart 1986’da Şırnak/Küpeli Dağı’nda gerçekleştirilen operasyon ile öldürülmesi olmuş, bu gelişme örgütte panik ve çözülmelere yol açmıştır (Başbuğ, 2011: 79).

1985 ve 1986 yılları PKK için oldukça zor yıllar olmuş ve beklediği halk desteğine ve hedeflediği militan sayılarına ulaşamayan örgüt, sıkıyönetim şartlarında tek elden idare edilen ve gerçekleştirilen strateji değişimiyle avantaj elde eden güvenlik güçlerinin gerçekleştirdiği operasyonlar karşısında iyiden iyiye güç kaybederek, çıkmaza girmiştir. Örgüt bu çıkmazdan, 1986 Ekim’inde gerçekleştirdiği ve örgütün sonraki yıllarda kazanacağı güçte önemli etkileri olan, 3. Kongrede aldığı kararlarla kurtulmaya çalışırken, Türkiye ise, PKK terörü ile karşı karşıya geldiği süreç içinde, örgütü yok etme noktasına bile gelebileceği en avantajlı durumu değerlendirememiş, yapılan

hatalar ve alınan zamansız kararlarla 1987 yılı terörün tekrar ve daha şiddetli bir şekilde tırmanışına sahne olmuştur.

1987 sonunda PKK yarı kurtarılmış bölge oluşturmak için Siirt-Hakkari-Van üçgeninde hareket halinde iki yüzü aşkın militan bulundurabilecek duruma gelirken, bu aşamada güvenlik kuvvetleri ise karakolların ve birliklerin savunulmasına öncelik vermek durumunda kalmıştır (Başbuğ, 2011: 80). PKK ile güvenlik güçleri arasında süren ve düşük yoğunluklu çatışma olarak adlandırılan konsepte yabancı ve hazırlıksız olunması, bu konsepte uygun silah ve teçhizatın yetersiz olması ve istihbarat faaliyetlerinin yeterince gelişmemiş olması, üstelik bu dezavantajların ortadan kaldırılması için gerekli adımların atılmaması, güvenlik güçlerini örgüt karşısında savunma pozisyonu almaya mecbur etmiştir. Şehitlerimizin sayısı artıkça kamuoyunda oluşan tepki, güvenlik güçlerini gece intikalleri yapmaktan kaçınan, akşamları beraber birliğine dönen, gece pusuları yapmayan savunma birlikleri haline getirmiş, bu da karşı taraf için özellikle de güneş doğana kadar çok geniş bir hareket imkanı yaratmıştır (Özdağ, 2007: 71).

PKK tehdidinin bir türlü kontrol altına alınamayışı, bu dönemde yapılan MGK toplantılarında da yeni tespitlerin yapılmasını gerekli kılmış, 1989'un son aylarında toplanan MGK'dan "bölücü terörün sadece güvenlik önlemleri ile önlenemeyeceği, ekonomik ve sosyal önlemlerin de hızla alınması gerektiği" yönünde açıklamalar yapılmıştır (Bölügiray, 1993: 55). Nisan 1990'da toplanan MGK'da ise, "Bölgede görev yapan birliklerin PKK ile savaşta başarılı oldukları ancak bölge halkı ile iletişimde aynı oranda başarılı olamadıkları" tespiti yapılmıştır. Geç de olsa bu tespitlerin yapılması önemli olmakla beraber, bu konularla ilgili tedbirlerin alınması daha da geç zamanları bulmuş, bu da DYÇ'nin en önemli unsurlarından olan ekonomik, sosyo-kültürel unsurların ve halk desteğinin süreçte eksik kalmasına ve bu nedenle terörle mücadelenin etkinliğinin istenilen düzeye ulaştırılamamasına sebep olmuştur.

Örgütün özellikle Irak sınırında kazandığı güç, ülke içinde artan etkinliği ve genişleyen halk desteği, 80'lerin sonunda PKK'yı küçümseme anlayışının terk edilmesini ve devletin mücadele stratejisinde önemli değişikliklerin gerektiği düşüncesinin oluşmasını gerekli kılmıştır. Dış dünyada yaşanan gelişmelerin de etkisiyle Türkiye için tehdit algılamaları değişmeye, PKK tehdidi gitgide önem arz etmeye başlamış ve bu tehdide karşı konvansiyonel savaş yöntemleriyle mücadelenin

sonuç getirmeyeceği anlaşılmış, silahlı kuvvetlerin her açıdan DYÇ'ye uyumlu hale getirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.

1992 Ekim-Kasım aylarında ise TSK Kuzey Irak'a o güne kadarki en büyük hareketini düzenlemiş, 50 binin üzerinde askerimizin katıldığı ve örgüt ile cephe savaşının da gerçekleştiği harekatta 1500 terörist ölü, 1200 civarında terörist ise yaralı olarak ele geçirilmiştir (Şener, 2013). Doğan Güreş'e göre bu hareket PKK üzerinde öylesine yıkıcı bir etki yaratmıştır ki, Kürt devleti kurma fikirleri iflas etmiş, örgütten kaçmalar başlamış ve Mart 1993 ateşkesi böyle bir süreçte ilan edilmiştir (Bila, 2007).

1990'larla birlikte değişmeye başlayan ve DYÇ'ye uyumlu hale getirilen mücadele stratejisi, 1992 Kuzey Irak Operasyonun etkisi ve yapılan diplomatik görüşmelerle PKK'nın ateşkes noktasına geldiği 1993 yılı, çözüm için umutların yeşerdiği bir yıl olarak başlasa da Özal'ın ölümünün ardından PKK'nın sebep olduğu can kayıpları ve ardı ardına yaşanan suikast ve şüpheli ölümlerle Türkiye'yi adeta karanlığa gömmüştür. 23 Mayıs 1993'te Bingöl-Elazığ karayolunda 33 erimizi şehit ederek bozduğu ateşkesin ardından PKK, 1993 yılında tarihinin en kanlı eylemlerini gerçekleştirip, 1479 sivil, 715 güvenlik görevlisi olmak üzere en yüksek can kaybının yaşanmasına neden olurken (Milliyet, 2010b), Uğur Mumcu suikastı, özellikle Kürt meselesinde Özal'a yakınlıklarıyla bilinen milletvekili Adnan Kahveci ve Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis'in geçirdikleri kazalar sonucu hayatlarını kaybetmeleri, Özal'ın ani ölümü ülke gündemini altüst etmiştir. Sivas Madımak Oteli'nde 37 kişinin yakılarak öldürülmesi, DEP milletvekili Mehmet Sincar, Diyarbakır Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın suikastları, Binbaşı Cem Ersever ve PKK itirafçısı Mustafa Deniz'in ölü bulunmaları 1993 yılının Türkiye tarihinin en karanlık yıllarından biri olarak anılmasına neden olmuştur (Türkiye, 2012).

Tüm bu kaosa rağmen 1993 yılı sonlarında TSK, örgüt ile yaşadığı DYÇ sürecinde önemli bir yol kat etmiş, 5 bine yakın terörist ele geçirilmiştir (Milliyet, 2010b). 1994 yılı ise inisiyatifin ve alan hakimiyetinin tam anlamıyla TSK'ya geçtiği, DYÇ sürecinde yeni bir dönemin başladığı yıl olmuş, ele geçirilen PKK'lıların "1993'te başarılıydık, fakat 1994'te epey kaybettik." şeklindeki ifadeleri de bunu doğrulamıştır (Marcus, 2007: 223).

4.4.1.4. Körfez Savaşı ve Mücadele Sürecine Etkileri

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetlerin bir tehdit olarak ortaya çıkmasıyla birlikte ABD, bu tehdidin önüne geçip Ortadoğu'daki kaynaklara, taşıma yollarına ve de ticarete hakim olabilmek adına stratejiler geliştirmiştir. Parçalanmış, zayıf ülkelerden oluşan bir Ortadoğu, ABD'nin amacına ulaşma noktasındaki en önemli unsur olarak öne çıkmıştır.

ABD'nin bu politikalarının şekillendiği sırada 1990 Ağustos'unda patlak veren Irak'ın Kuveyt işgali, ABD'nin bölgeye müdahalesi için bulunmaz bir fırsat yaratmıştır. 17 Ocak 1991'de ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri Irak ve Kuveyt'e "Çöl Fırtınası" adı verilen harekatı başlatmış, 27 Şubat 1991'de Kuveyt'in kurtarıldığı ve harekâtın sona erdiği ilan edilmiştir. Irak bu süreçte maddi ve askeri güç bakımından büyük zarara uğramıştır.

Savaşın sona ermesiyle Irak ordusu, ayaklanan Kürtlere saldırmak üzere Kuzey Irak'a yönelince 1.500.000 civarında Iraklı Kürt, Türkiye ve İran sınırına dayanmıştır (Oran, 1998: 53). Türkiye, maddi ve siyasi sebeplerden dolayı sınırı açmak istemese de, bu karmaşa PKK için oldukça büyük bir fırsat yaratmış, birçok militan sınırdan Türkiye'ye sızma fırsatı bulmuştur. Mülteci sorununu çözmek isteyen Özal, mültecilere daha kolay yardım sağlanabilmesi için sığındıkları dağlık bölgeden sınırın Irak tarafındaki düzlüğe indirilmeleri ve burada bir tampon bölge oluşturulması önerisini ABD Başkanı Bush'a iletmış ve bu önerisi kabul görmüştür. Bunun üzerine ABD, Kuzey Irak'a yani 36. paralelin kuzeyine uçuş yasağı getirmiştir (Oran, 1998: 61). Bu bölgeyi güvenli bir hale getirmek ve mültecilerin dönüşünü sağlamak için "Huzur Harekâtı" (Operation Provide Comfort) adı verilen Operasyon başlatılmış, bu harekatı da "Çekiç Güç" (Poised Hammer) olarak bilinen birlik gerçekleştirmiştir. Bu ilk operasyon 16 Temmuz 1991'de sona ermiş, Bu operasyon sayesinde Türkiye'ye ekonomik ve siyasal açıdan büyük yük oluşturan mülteciler Kuzey Irak'a dönmeye başlamıştır.

Ancak Saddam Hüseyin'in hala iktidarda olması ve tekrar Kürtlere saldırması ihtimali üzerine bu güvenlik bölgesini korumak üzere Huzur Harekatı'nın bittiği gün "Huzur Harekatı-2" (Operation Provide Comfort-2) başlatılmış, resmi olarak 31 Aralık 1996'da Türk hükümetinin talebiyle sona erdirilmiştir. Onun yerine 1 Ocak 1997 tarihinden itibaren Irak'ın kuzeyindeki uçuşa yasak bölgede havadan keşif ve önleme

faaliyetlerini kapsayan ABD, İngiltere ve Türkiye'nin hava unsurlarının dahil olduğu Kuzeyden Keşif Harekatı (Operation Northern Watch) başlatılmış, Kuzeyden Keşif Harekatı ise 21 Mart 2003'te Irak Savaşı nedeniyle sona erdirilmiştir (Hürriyet, 2003).

I.Körfez Savaşı ve sonrasında Türkiye'nin izlediği politika, bu politikanın bir parçası olan Huzur Harekâtı, Çekiç Gücün kurulması ve görev süresinin defalarca uzatılması Türkiye'ye beklenen faydaları sağlamamış, aksine önemli zararlar vermiştir. Sınırlarının az ötesinde yaşanan bir savaşın varlığı ve bu savaşa taraf olmanın verdiği maddi ve manevi zarar bir tarafa, Türkiye en büyük darbelerden birini PKK'nın politik ve askeri olarak güçlenmesiyle almıştır.

Körfez Krizi başlayana kadar ağırlıklı olarak Suriye topraklarında konuşlanan PKK, Kuzey Irak'ta yaşanan otorite boşluğundan faydalanarak savaş sonrasında, özellikle de Kuzey Irak'ın güvenli bölge ilan edilmesiyle iyiden iyiye bu bölgeye yerleşmeye başlamış, bölgeyi adeta bir üs olarak kullanmaya başlamıştır (Ceylan, 2012: 214). Ayrıca savaş sonrasında Irak Ordusu'ndan kaçan yüz binlerce mültecinin arasına sızan örgüt militanları Türkiye'ye girmeyi başarmış ve ülke içinde eylemlerini artırmışlardır. Körfez Savaşı'nın örgüte sağladığı bir diğer avantaj ise Irak Ordusundan kalan ağır silahları ele geçirmesi ve o güne kadar sahip olamadığı kadar çok silah gücüne sahip olması olmuştur.

Körfez Savaşı sırasında Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alması, Saddam Hüseyin ve Abdullah Öcalan ilişkisini güçlendirmiş, Saddam Hüseyin PKK'ya her türlü desteği vererek adeta Türkiye'den intikam almaya çalışmıştır (Bölügiray, 1993: 83). PKK'nın Körfez Savaşı sonrası büyüüp güçlenmesinde yukarıda bahsedilen konjonktürel avantajlar dışında Irak yönetiminin sağladığı olanaklar da oldukça etkili olmuştur.

Çekiç Gücün, Kuzey Irak'taki Kürtleri Irak Merkezi Yönetimi'nden izole etmesi ve Çekiç Gücün bölgedeki varlığından kuvvet alan Kürt liderlerin Irak merkezi yönetimi ile bağları iyice koparmaları ve bu sayede Federe Kürt Devleti'nin ilan edilebildiği de Çekiç Güç ile ilgili en önemli eleştiri konusu olmuştur. Ayrıca o dönem gazetelerinde Çekiç Güce ait helikopterlerin PKK militanlarına yardım paketi atarken görüntülenmesi ya da PKK'ya silah götürürken yakalanan gemiye ABD Savunma Bakanlığı'ndan alınan silah satın alma belgesiyle yükleme yapıldığı şeklinde haberler yayımlanması Çekiç Güç-PKK ilişkisi üzerine birçok iddianın ortaya çıkmasına neden

olmuştur (Kuzu, 2009: 78). Çekiç Gücün Türkiye'ye sağladığı belki de tek fayda ise TSK'nın Savaş sonrası PKK'ya yönelik düzenlediği sınır ötesi operasyonların, Çekiç Gücün varlığı sayesinde ABD ve diğer batı devletlerden önemli bir tepki almaması olmuştur.

Sonuç olarak Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan Körfez Savaşı, sonrasında yaşanan yoğun Kürt mülteci akını, uçuşa yasak bölge oluşturulması, Huzur Harekatı, Çekiç Gücün bölgeye yerleşmesi ve Türkiye'nin bu konularla ilgili tutumu Türkiye'ye öngörülen kazançları sağlamak bir tarafa, ekonomik, ticari, sosyal açıdan önemli zararlar vermiştir. Tüm bu zararların yanı sıra Türkiye'nin PKK ile mücadelesini oldukça olumsuz etkilemiş, PKK'nın önüne ise tarihi fırsatlar çıkarmış ve bu fırsatlar örgüt tarafından çok iyi değerlendirilmiştir.

4.4.1.5. Özal'ın Kürt Açılımı

Başbakanlığı döneminde terörle mücadele konusunda kontrollü bir siyaset izleyen ve meselenin güvenlik ve kalkınma tedbirleri ile çözüleceğini düşünen Özal'ın, bu hareketin Cumhuriyet dönemi Kürt isyanlarından çok daha büyük ve organize bir hareket olduğunu, birkaç eşkıyadan çok daha fazlasını kapsadığını algılaması 80'lerin sonlarını bulmuştur. Özal'ın hem bu gerçeği algılaması, hem artık Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuş olması, hem de SSCB'nin dağılması ve Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan süreçte yaşanan belirsizliği Türkiye ve kendisi için bir fırsata dönüştürme isteği için Kürt kozunun önemini fark etmiş olması, bir "Kürt Açılımı" olarak da adlandırabileceğimiz dönemin başlamasını sağlamıştır.

Özal bu dönemde, devletin yıllardır sürdürdüğü Kürt politikasını delmiş, Kürt kelimesini en rahat telafuz eden siyasetçi olmuş, Kürtçe radyo televizyon konusu, ya da PKK'ya silah bıraktıracak "pişmanlık yasası" ilk kez onun tarafından dillendirilmiştir (Akçura, 2009: 247). 12 Eylül yönetimi tarafından çıkarılan ve Kürtçeyi yasaklayan 2932 sayılı "Türkçeden Başka Dillerle Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun" 1991 yılında yine onun çabaları ile yürürlükten kaldırılmıştır. Özal'ın bu ezber bozan öneri ve girişimleri devlet yönetiminin tamamı tarafından benimsenmemiş, Özal bu dönemde komutanlar da dâhil olmak üzere birçok kişiyi ikna etmek için de uğraşmak zorunda kalmıştır.

1991 yılında ise “Federasyon dahil her şeyi konuşmalıyız” söylemi ile adeta ülke gündemini alt üst etmiştir. Gelen büyük tepkiler üzerine 6 ay sonra Nisan 1992 tarihli Aktüel Dergisi’ne verdiği röportajda “Adamın biri kalkmış federasyon demiş. Ha federasyonu bilmeden reddederseniz, dümdüz reddederseniz, o vakit adam haklı olmuş olur. Ama niçin federasyon olmaz, bunu anlatmamız lazım.” (Mağden, 1992) diyerek yavaş yavaş federasyon fikrinden geri adım atmak durumunda kalmıştır. Özal’ın federasyon meselesi ile ilgili gerçek düşüncesinin, aslında Kuzey Irak Kürtlerinin Türkiye’ye bağlamasını içeren bir federasyon fikri olduğunu ve bu durumun hem Türklerin, hem Kürtlerin, hem de Türkmenlerin yararına olacağına inandığını, yakın çalışma arkadaşı ve dönemin Mardin milletvekili Nurettin Yılmaz yıllar sonra Aktüel Dergisi’nden Mehmet Korkmaz’a anlatmıştır (Korkmaz, 2008). Özal bu federasyon fikrini elbette ki sadece Kürt sorununu çözmek için istememiş, Nurettin Yılmaz’ın “Bu federasyon fikrinin arkasında Kürt ve Kerkük petrolüne Türkiye’nin hakim olması fikri de yatıyor, değil mi?” sorusuna “Her antlaşmada taraf devletlerin mutlaka çıkarları olur.” şeklinde yanıt vererek, diğer niyetini de gizlememiştir (Korkmaz, 2008).

Özal bir taraftan bu yeni ve barışçıl politikalarından bahsederken, PKK’ya karşı sert tedbirler almaktan hiç vazgeçmemiştir. Kürt sorununu mutlaka çözeceğinden ve federasyon fikirlerinden bahsettiği 1991 yılında 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nu onaylamış, başbakanlık yıllarından itibaren birçok tartışmalı uygulamanın mimarı olmuştur. Bugün bile bölgede büyük sorunlar yaratan koruculuk sistemi, Olağanüstü Hal uygulaması, sansür ve sürgün kararnameleri, köy boşaltmaların başlatılması bunların en önemlileri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülke dışında ise Iraklı Kürt liderler Celal Talabani ve Mesut Barzani ile ilişkilerini güçlendirmiş, hatta 1992 yılında iki lidere de diplomatik pasaport verilmesini sağlamıştır (Uçar ve Akandere, 2017: 378). Aracılar yolu ile PKK ile temas kurmuş, Öcalan’la mesaj trafiğini başlatmıştır.

Her ne kadar kamuoyunda Türkiye ile PKK arasındaki görüşme trafiğinin yakın zamanda başladığı yönünde bir algı oluşmuşsa da, sanılanın aksine, ilk temas PKK’nın 1984’teki baskınlarından hemen sonra başlamıştır. Genelkurmay’ın görevlendirdiği çoğu albay rütbesindeki subaylar cezaevinde bulunan PKK yöneticileriyle sorununun nasıl çözüleceğine ilişkin resmi olmayan görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. 1988-1991

arasında ise Özal, Öcalan'a resmi devlet görevlisi olmayan aracılar göndererek görüşmelere devam etmiştir (Aslan, 2010).

1992'den itibaren ise görüşmeler hızlanmış, Celal Talabani, Cengiz Çandar, İsmet İmset, Hasan Cemal gibi isimler taraflar arasında aracılık görevi üstlenmişlerdir. Özal adına Talabani ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Berkkan ve Eğilmezbilek, 2013: 167). Talabani'nin arabuluculuğu ile başlayan süreç beraberinde 17 Mart 1993'de PKK'nın ilk ateşkes kararını getirmiş, Öcalan bu kararı açıklarken "Bu savaşa son verip masaya oturalım... PKK'yı meşru bir siyasal partiye dönüştürmek istiyoruz. Güneydoğuda silahsız olarak siyaset yapmak istiyoruz." şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Yapılan bu ateşkes çağrısı, çabalarının karşılığını almaya başlayan Özal'ın elini güçlendirirken, devletin diğer aktörlerinden gelen farklı farklı açıklamalarla yankı bulmuştur. Başbakan Süleyman Demirel: "Devlet teröristle pazarlık yapmaz." derken, İçişleri Bakanı İsmet Sezgin: "Ne elimizin tersiyle iteriz, ne de kucak açarız." demiştir. DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit ise 'Elbette siyasal, sosyal, ekonomik çözüm öncelikle atılacak adımlardır. Ancak Türkiye bunu dışarıdan zorlamaya muhatap tutulmaksızın kendi girişimiyle yapmalı.' ifadelerini kullanmıştır. Anavatan Partisi lideri Mesut Yılmaz ise yaptığı değerlendirmede "Hükümet bölücü terörle masaya oturamaz. Zaten hükümetin bölücü örgüt ile pazarlık yapmaya da hakkı yoktur." sözlerini sarf etmiştir (Yayman, 2013).

Genel olarak örgütün üst yönetiminin yurt dışında bir ülkeye gitmesi, suça bulaşmamış kadroların kademeli olarak yurda dönmesi ve genel af ilan edilmesi konuları üzerinde yoğunlaşan görüşmeler (Yayman, 2013) devam ederken, Nisan 1993'te Öcalan'a, Talabani ve Özal'ın izniyle HEP Genel Başkanı Ahmet Türk, milletvekilleri Feridun Yazar, Sedat Yurttaş ve Hatip Dicle'nin de bulunduğu bir ekip daha gönderilmiş, yapılan görüşmelerden sonra Abdullah Öcalan bu ekip ile bir basın toplantısı düzenleyerek 15 Nisan 1993'de ateşkesi uzattığını açıklamıştır (Güller, 2011: 28). Gelişmeler olumlu bir şekilde ilerlerken 17 Nisan 1993 günü Turgut Özal ani bir şekilde vefat edince, süreç baş aktörünü kaybetmiş ve zaten devlet içinde bu konuda bir birlik olmadığı için süreç sona ermiştir. Nitekim Özal'ın ölümünden 40 gün sonra PKK Elazığ-Bingöl karayolunda 33 askerimizi şehit ederek ateşkesi de sona erdirmiştir (Hürriyet, 2018).

Özal'ın Kürt açılımı, her ne kadar bizzat kendi ağzından ayrıntılı ve somut bir şekilde ortaya konmamış ve herhangi bir resmi programa ve düzenlemeye oturtulmamış olsa da, önemli sonuçlar vermeye başlamış, ancak Özal'ın ölümüyle sona ermiştir. Türkiye'nin ilk ciddi çözüm girişimi deneyimi olarak adlandırabileceğimiz bu sürecin Özal'ın ölümü ile sona ermesinde sadece bu ölüm değil, devletin bu konuda oluşturulmuş genel bir siyasetinin olmaması, yapılan girişimlerin kişiye bağlı ve günü kurtarmayı amaçlayan girişimler olması en önemli unsurlar olmuştur. Özellikle 1991 seçimleriyle artan siyasi parçalanma ve politik istikrarsızlıklar, devlet içinde hali hazırda var olan görüş ve eylem ayrılıklarını iyice artırmış, bu da çözüm için en gerekli unsur olan siyasi irade ve kararlılığın oluşmasını engellemiştir. Ayrıca her iki tarafta da sorunun silahla çözülebileceğine inanan kesimin, o dönem koşullarında oldukça fazla olması da bir diğer önemli etken olmuştur. Tüm bunların yanında PKK meselesinin taşıdığı tahrip ve etki potansiyelinin farkında olan ve bu durumdan çeşitli faydalar sağlayan devlet içinde ve dışındaki yapılar da çözümün önünde bir engel oluşturmuşlardır. Son olarak SSCB'nin dağılması ve Körfez Krizi ile oluşan belirsizlikler de çatışmanın devamına elverişli ortamlar yaratmıştır.

Bir yandan şiddete en sert yöntemlerle karşılık veren, diğer yandan barışçıl politikalarla çözüm arayan duruşuyla Kürtlerin genel olarak sempatiyle yaklaştığı Özal'ın ömrü PKK terörünü bitirmeye ve Kürt meselesini çözmeye yetmese de, üstelik tüm bu girişim ve söylemleri birçok kişi tarafından sert bir şekilde eleştirilse de, Özal'ın, o dönemde Türkiye'nin PKK terörü ile mücadele sürecinde, çözüm için mesai harcayan, bir siyasetçi olduğunu söylemek gerekmektedir. Yaptıkları, söyledikleri ve hatta söylemedikleri ne kadar eleştirilse eleştirilsin, 15 yıllık bir terör örgütünü ilk kez ateşkes noktasına getirmiş olmak önemli bir adımdır.

4.4.1.6. PKK'nın Kırsalda Yoğun Terör Süreci ve Gerilla Savaşı ile Kurtarılmış Bölge Oluşturma Çabası

Sıkıyönetim ve 12 Eylül şartlarını lehine kullanarak kuruluş ve gelişim sürecini tamamlayan örgüt, Türkiye'de terör faaliyetlerinin bitiş aşamasına geldiğine inanılan bir tarihte güvenlik güçlerini ve kamuoyunu hazırlıksız yakalamıştır. Örgütün en büyük şansı yönetici ve militanlarının bir kısmını yurtdışına çıkararak darbe uygulamalarından sakınmış olması ve Türkiye'de bir baskı rejimi hüküm sürerken, yurtdışı kamplarında

eğitim ve hazırlık aşamalarını sürdürme imkanı elde etmesi olmuştur. 1982 yılında Şam'da gerçekleştirilen 2. Kongrede alınan şiddet eylemlerinin başlaması kararıyla birlikte eğitimlerini tamamlayan bu militanlar silahlı propagandayı başlatmak için küçük gruplar halinde Türkiye'ye giriş yapmaya başlamıştır. Yine bu kongrede dış ilişkilerin geliştirilmesi kararını alan PKK, kuruluşundan günümüze kadar geçen bu sürede sürekli ya da dönem dönem gerek bölge ülkeleriyle, gerekse Avrupa çapında önemli bir destek ağı yaratmıştır. Irak, İran ve Suriye gibi bölge ülkeleriyle kurduğu ilişkiler tedavi, eğitim, ikmal ve militan temini adına katkı sağlarken, Avrupa'daki ilişkiler finansal büyüme ve siyasallaşma çabasına katkı sağlamıştır (Demir, 2008: 67).

Eylemselliğinin başlangıcı kabul edilen 1984'ten, ilk ateşkes ilanı olan 1993 yılına kadar süren bu dönem PKK açısından yoğun terör dönemi olarak adlandırılabilir bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu süre içinde özellikle 1987 yılı ile birlikte sürekli olarak büyüyen, güçlenen ve şiddet eylemlerini sürekli artıran örgüt bu dönemde, iki strateji üzerinde yoğunlaşmış, bunlardan biri "bölgesel gerilim stratejisi", diğeri ise "silahlı eylem stratejisi" olmuştur. Bölgesel gerilim stratejisi ile örgüt, başından beri bölge halkına yönelik eylemler düzenleyerek alternatifsiz bir bölgesel güç olduğunu göstermeye çalışmış, korku, güvensizlik ve güce karşı sadakat eğilimini artırmıştır. Bu strateji, toplumsal yapının devlet ve PKK arasında gidip gelen ve zorun rolüne göre şekillenen bir hal almasına sebep olmuştur. Örgütün bu stratejisini Öcalan görüştüğü bir gazeteciye yaptığı "Ben köylere giderim, Kürtlerin bana tabi olması için o köyden birkaç adam bulup, onları öldürtürüm. Ondan sonra bütün köy bana tabi olur, tapar. Çünkü bizimkiler güçten anlar." açıklamasıyla özetlemiştir. Silahlı şiddet stratejisi ise örgütsel yapının canlı tutulmasının, insan kaynaklarının devamlılığının ve de bölgesel gerilim stratejisinin sağlanması sağlayan bir strateji olmuştur (Semiz, 2011: 63-64). Ayrıca örgütün dinamikliğini, militanların örgüte sorgusuz bağlılığını sağlamak için kullanılmıştır.

Hedeflediği Marksist temellere dayalı bağımsız, birleşik Kürt devletini hayata geçirmek için uzun süreli bir halk savaşı yolunu seçen PKK, diğer Marksist referanslı örgütlerde olduğu gibi örgütlenmesinde parti-ordu-cephe yapısını kullanmıştır. Kırısala dayalı bu halk savaşı içinse Çin'de gerilla savaşının liderliğini yapan ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mao'nun "stratejik savunma", "stratejik denge", "stratejik saldırı" aşamalarını kapsayan üç aşamalı modelini esas almıştır (Jongerden ve

Akkaya, 2015: 94). Bu model doğrultusunda 1984 yılında Kürdistan Kurtuluş Birliği (HRK-Hêzên Rizgarîya Kurdistanê) adındaki silahlı gücünü, 1985 yılında ise Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi (ERNK- Eniya Rîzgariya Netewayî) adındaki cephe teşkilatını ilan etmiştir. Tanınırlığını artırmak, kabul görmek, eylemlerini örgütlemek, maddi gelir ve istihbarat elde etmek ve de eleman kazanmak için özellikle propaganda faaliyetlerine olukça önem veren örgüt, bu faaliyetleri cephe çalışmaları ile Türkiye içinde ve dışında, özellikle Avrupa’da, organize etmeye çabalamıştır. Ağırlıklı olarak silahlı propaganda yöntemini kullanmış, özellikle 1984’ten sonra düzenlediği kanlı eylemlerle yaş ve cinsiyet ayrımı yapmadan birçok sivil katletmiştir.

Eylemlerine başladıktan sonra yeterince büyüyemeden, Türk güvenlik güçlerinin başarılı operasyonları ve Türkiye’nin Irak ve Suriye yönetimleri ile 1984 ve 1985 yıllarında imzaladığı sınır güvenliğine dair protokollerin etkisiyle maddi ve manevi olarak zora düşen örgüt, 1986 yılının Ekim ayında düzenlediği 3. Kongresinde küçük gruplardan oluşan HRK’yı lağvederek, daha profesyonel ve daha kapsamlı bir yapı olan Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu’nu (ARGK - Artêşa Rizgariya Gelê Kurdistan) kurarak, parti-cephe-ordu üçlemesinin ordu kısmını tam olarak hayata geçirmiş ve silahlı eylemlerini artırarak devam ettirmiştir. HRK’nın ARGK’ya dönüştürülmesi birinci aşama olan stratejik savunma aşamasının son evresine “hareketli savaş” evresine geçiş için konvansiyonel yöntemlerin başlatılması amacı taşıyan bir girişim olmuştur (Jongerden ve Akkaya, 2015: 95). PKK’nın ilerleyen yıllardaki gelişimine bakıldığında da bu kongrede alınan kararlar ile askeri gelişmenin hareketin merkezi haline getirildiği, mücadelenin diğer taraflarının halk savaşının gelişmesi sonrasında ortaya çıkabileceğinin öngörüldüğü anlaşılmaktadır (White, 2016: 49). Bu Kongrede aldığı eleman ihtiyacı için “zorunlu askerlik”, maddi kaynak için “vergilendirme” daha çok ses getirme, daha çok taraftar kazanmak için bölgeye yönelik “yoğun terör” gibi kararlar sonrasında (Deligöz, 2012: 18), tekrar toparlanan örgüt, 90’ların ilk yıllarında yoğun bir terör süreciyle ülkeyi kana bulamıştır.

100 civarında silahlı güç ile başladığı terör hareketinde 1987 yılından itibaren 1000’li sayılara ulaşarak eylemlerini ve gücünü artırmaya devam eden, 1990’ların ilk yıllarında ise 10.000 silahlı terörist sayısına ulaşan (Parmaksız, 2009: 50) örgütün bu yükselişinde özellikle 3. Kongrede alınan kararlarla geçirdiği değişimin yanı sıra, yarattığı gerilim ortamı ve mücadelede yanlış güç kullanımı sebebiyle halk desteği ve

militan sayısını artırması, buna karşılık tutarlı ve uzun vadeli bir tutumla soruna yaklaşılammış olunması, OHAL sonrası yaşanan bocalama süreci oldukça önemli unsurlar olmuştur. Türk güvenlik güçleri başından beri mücadeleye başlamış olsalar da örgüt, güvenlik güçlerinin kırsal kökenli terör karşısında yeterince tecrübe sahibi olmamasından ve eksiklerinden faydalanmasını bilmiş, bu dönem boyunca güvenlik güçleri genel olarak savunma pozisyonunda kalmaya mecbur olurken, psikolojik üstünlük örgütün elinde olmuştur. Tüm bunların yanı sıra Körfez Savaşı ve Doğu Bloku'nun dağılmasıyla oluşan bölgesel şartlar da PKK'nın güçlenmesine etki eden dış unsurlar olarak yerini almıştır.

1990-93 arasındaki dönemde örgüt, Kürt nüfusun ağırlıklı yaşadığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin (Hakkari, Van, Şırnak, Siirt, Batman, Diyarbakır, Bingöl) kırsal alanının önemli bir kısmında kontrolü ele geçirmiştir. PKK bu bölgeleri “stratejik denge” aşamasına ulaşmanın bir adım öncesi olarak görmüş ve buraları “yarı kurtarılmış bölgeler” olarak tanımlamıştır. Merkeziyetçi yapısı sebebiyle kırsalda nispeten zayıf kalan devlet sistemini bir fırsata çevirmiş, stratejik savunma aşamasından stratejik denge dönemine geçip, “kurtarılmış bölge” hedefine ulaşmaya çalışmış bu birkaç yıllık dönemde en yoğun eylemsellik düzeyine ulaşmıştır. 1993 yılı ile itibariyle ise kazanmış olduğu bu ivmeyi kaybetmeye başlamış 1994 yılı başlarında, “kurtarılmış bölge” hedefi başarısızlığa uğramıştır. Karayılan bu başarısızlığın sebeplerini; TSK'nın “alan hâkimiyeti konsepti” ile örgütün hareket alanını daraltması ve lojistik kapasitesini zayıflatması; örgüt içinde güçlü taktisyenlerin olmaması; bölgelerin bireysel hareket etmeleri ve dayanışma içerisine girmemeleri; PKK'nın ana hedefi olan tabur, karakol ve bunların uzaktan güvenliğini sağlayan birimlerin mayın, tel örgü, projektör ve termal kameralı tanklarla güçlendirmesi; örgütün bir türlü stratejik savunma aşamasından tam olarak çıkmayı başaramaması, kurtarılmış bölgeler yaratamaması ve bu durumun psikolojik yıkıntıya neden olması, şehirdeki örgütlülüğün büyük darbe alması ve yerel seçimlerde PKK karşıtlarının yerel yönetimleri kontrolleri altına almaları şeklinde açıklamıştır (Karayılan, 2011: 265-280).

Genel olarak bu dönemde silahlar hiç susmamıştır. Örgütün alan hakimiyetini kaybetmeye başladığı, Türk güvenlik güçleri ve Hizbullah ile girdiği çatışmalar nedeniyle yıprandığı bir dönemde, Türkiye ile süren görüşmeler neticesinde 1993'de ilan edilen 29 günlük ilk ateşte bile 149 olay gerçekleşmiş, 7'si güvenlik gücü olmak

üzere 20 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir (Semiz, 2011: 66). Tüm bunlara rağmen 1993 ateşkes kararı ve süreci bu dönemin en önemli gelişmelerinden biri belki de kaçırılan bir fırsat olmuştur.

4.4.2. Teröristle Mücadeleden Terörizmle Mücadeleye Doğru: 1993-2002

Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığı döneminde, Kürt sorununun sivil yöntemlerle çözümünü tartışmaya başlayan Türkiye için ilerleyen yıllar ne yazık ki pek de aydınlık yıllar olamamış, kurulup bozulan koalisyonlar, ekonomik ve siyasi krizler, faili meçhul cinayetler, arkası kesilmeyen şiddet olayları ve insan hakları ihlalleriyle anılan yıllar olarak tarihte yerini almıştır. Anavatan Partisi'nin tek başına iktidar dönemi 1991 seçimleri ile sona erdikten sonra Adalet ve Kalkınma Partisinin tek başına iktidar olduğu 2002 yılına kadar geçen yaklaşık 11 yıllık sürede, ortalama ömürleri 1,5 yılı bile bulamayan 10 koalisyon hükümeti tarafından yönetilen ülkede bu siyasi istikrarsızlığın olumsuz etkileri hemen her alanda kendini göstermiştir.

4.4.2.1. Koalisyonlar ve Terörle Mücadele

1991 seçimleri ile başlayan ve 2002 seçimlerine kadar süren koalisyonlar döneminde Türkiye'de terörle mücadele neredeyse tamamen TSK sorumluluğuna bırakılmış ve mesele bir asayiş sorunu olarak görülmekten öteye geçememiştir.

Koalisyon döneminin ilk hükümeti olan DYP-SHP ortaklığındaki 49. hükümet başlardaki söylemleri, hazırladıkları protokol ve Kürt siyasetçileri kapsayan yapısıyla meselenin silahla değil siyasetle çözülebileceği umudunu yeşertmiş olsa da, çok kısa süre içinde karşılaştıkları krizler, koalisyon ortakları arasında ve partilerin kendi içlerindeki fikir ayrılıkları nedeniyle elle tutulur herhangi bir icraat gerçekleştirmek bir tarafa, şiddetin artışına da engel olamamıştır.

Özal'ın ölümünün ardından Cumhurbaşkanı seçilen Süleyman Demirel, hükümeti kurma görevini önceki hükümetin devlet bakanı Tansu Çiller'e verince Türkiye için yaklaşık üç yıl sürecek ilk kadın başbakan dönemi başlamış, Çiller bu süreçte biri güvenoyu alamayan üç hükümet kurmuştur. Çiller, Türkiye'nin 50., kendisinin 1. hükümetini 25 Haziran 1993'te yine SHP ortaklığı ile kurmuş, Kürt meselesi ile ilgili yaptığı hemen hemen her konuşması tartışma yaratmış, konu hakkında

siyasi yanı ağır basan söylemlerle başladığı başbakanlık dönemini gitgide sertleşen tutumuyla sonlandırmıştır.

Başbakan seçildikten sadece günler sonra, “Kürt sorunu ve terörle mücadele, sadece silahla değil, sosyal, kültürel ve bireysel tedbirlerle desteklenmeli.” şeklindeki söylemine ek olarak, Kürtçe televizyon ve Kürtçe seçmeli ders konularını gündeme getiren Çiller’e hiçbir parti destek vermezken, Süleyman Demirel de, “Terör konusu çözülmeden kültürel hiçbir mesele tartışmaya açılmaz” diyerek tepki göstermiş, böylece Çiller bu konuyu kapatmak durumunda kalmıştır (Aljazeera Türk, 2013).

Kürtçe yayın ve Kürtçe eğitim konularında destek bulamayan Çiller, iki ay sonra Ekim 1993’te Avrupa Konseyi toplantısı için bulunduğu Viyana’da, basına verdiği “İspanya’nın tecrübesinden biz de yararlanacağız” demeci gazetelere, Çiller’in, çözüm için Bask Modeline vurgu yaptığı şeklinde yansıyınca başka bir tartışma konusunun daha başlamasına neden olmuştur. Demirel ertesi gün bu açıklamaya tepkisini “Çözümü İspanya’da arama” şeklinde dile getirmiş, tartışma cumhurbaşkanından askere ve kendi tabanına kadar uzayınca Çiller partisinin grup toplantısında “Biz, İspanya Başbakanı Sayın Gonzales ile yaptığımız toplantıda Bask Modeli diye bir modeli gündeme getirmedi. Bu konuda yapılmış yorumların benim ağzımdan verilmesini şaşkınlıkla izliyorum.” açıklamasını yapmak zorunda kalmıştır (Bican, 2013: 87). Bask Modeli tartışmalarının yaşandığı Ekim ayı bitmeden Çiller üslubunu sertleştirmeye başlamış, Türkiye’nin yakın siyasi tarihinde iz bırakacak “Bu terör ya bitecek ya bitecek.” sözlerini sarfetmiştir.

Tarihler 3 Kasım 1993’ü gösterdiğinde ise İstanbul’da terörle ilgili ilk ayrıntılı basın toplantısını düzenleyen Çiller’in, “Elimizde PKK’ya yardım eden işadamlarının listesi var. Devlet, PKK ile olduğu gibi PKK’ya mali destek sağlayanlarla da her biçimde mücadele edecektir.” açıklamasıyla ülke için yeni ve karanlık bir dönemin kapıları aralanmış, bu açıklamadan sonra 24 Ocak 199’te Liceli işadamı Behçet Cantürk ile başlayan ve birçok Kürt kökenli işadamı ile devam eden faili meçhuller yaşanmış ve pek çok kesim tarafından Çiller bu açıklamalarından dolayı bu ölümlere sebebiyet vermekle itham edilmiştir (Akın, 2014). Çiller ise 2012 yılında kendisini dinlemeye giden TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu’nun bu konuyla ilgili sorularına, amacının bu işadamlarına “Kimse buna boyun eğmesin, biz bunları koruruz. Kim bunu yapıyorsa bunları da önleriz”, mesajı vermek olduğunu, asla onları hedef

göstermediğini anlatmıştır (TBMM, 2012: 13). Bu dönemin aydınlatılmayan cinayetleri Kürt işadamları ile sınırlı kalmamış, farklı kesimlerden birçok isim faili meçhul cinayetlerle hayatlarını kaybetmiş, birçok isim de kayıp olarak kayıtlara geçmiştir.

Çiller'in başbakanlığı döneminde Kürt meselesi ile ilgili yaşanan bir başka önemli hadise ise, DEP milletvekilleri hadisesi olmuştur. 1994'te Türkiye'de bir yandan şiddet tırmanırken, bir yandan HEP'in kapatılmasından sonra kurulan Demokrasi Partisi'ne (DEP) geçen Kürt siyasetçileri PKK uzantısı oldukları gerekçesiyle tartışılmaya başlanmış, dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'in, "Eşkiyayı Bekaa'da aramaya gerek yok. Maalesef bunların bir kısmı Yüce Meclis'in çatısı altındadır", Başbakan Tansu Çiller'in ise "Meclis'te PKK'nın barındığı bir gölge vardır, bunu Meclis'in üzerinden kaldırmakla yükümlüyüz" ifadeleri adeta yaşanacakların habercisi olmuş, DEP'li vekillerin dokunulmazlıkları kaldırılmış, aynı gün Orhan Doğan ve Hatip Dicle'nin Meclis çıkışında polis tarafından gözaltına alınmaları uzun süre kamuoyu hafızasında yer etmiştir (Aljazeera Türk, 2013). Anayasa Mahkemesi 1994 Haziran ayında, DEP'in kapatılmasına ve beşi cezaevinde bulunan 13 milletvekilinin dokunulmazlıklarının kaldırılmasına karar vermiştir. 8 Aralık 1994'te ise milletvekillerinin davası sonuçlanmış, Mahkeme, Diyarbakır milletvekilleri Hatip Dicle ve Leyla Zana ile Şırnak milletvekilleri Orhan Doğan ve Selim Sadak'ın, "PKK talimatları doğrultusunda bölücü faaliyet yürüttükleri" gerekçesiyle 15'er yıl ağır hapis cezasına çarptırılmalarına karar vermiş, karar Yargıtay tarafından da onanmıştır (Akın, 2014). Eski DEP milletvekilleri 1996 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuş, bu başvuruyu 2001 yılında sonuçlandıran mahkeme, "Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin tarafsız ve bağımsız olmadığı, adil yargılanma hakkının da ihlal edildiği" gerekçesiyle, tutuklu vekillerin her birine 35 bin dolar, ödenmesine hükmetmiş, milletvekilleri Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin kararıyla 9 Haziran 2004'te serbest bırakılmıştır (Aljazeera Türk, 2013). Türk siyasi geçmişinde önemli bir iz bırakan bu tutuklama olayı için yıllar sonra Çiller "Artık o meselenin adalette çözülmesi lazımdı ama onların yaka paça götürüldüğü gün ne kadar rahatsız olduğumu ve ne kadar kızdığımı anlatamam. Üslup son derece önemli, ama yapılacak şey adalete teslim etmektir, yaptığımız doğrudur." derken (TBMM, 2012: 13), o dönemde Çiller'in

başdanışmanı olan emekli büyükelçi Yalım Eralp, 24 Nisan 2004'te basına, "Çiller, oy almak için DEP'lileri cezaevine gönderdi" açıklamasını yapmıştır (Akçura, 2009: 280).

Başbakanlığı boyunca her fırsatta "Terörü sona erdirmezsek, ne ekonomi düzelir, ne çiftçinin, esnafın dertlerine çare olabilir, ne de işsizlere iş bulabilir, yatırımlara ağırlık verebiliriz. Bu nedenle önce terörü yok edeceğiz" şeklinde söylemlerde bulunan Çiller terör sorununu bitiremese de, Genel Kurmay Başkanı Doğan Güreş ile birlikte bu dönemde konuya yoğun mesai harcamışlardır. Terörle mücadele konusunda bir ikili olarak anılan Çiller ve Güreş'in çalışmalarıyla Terörle Mücadele Yüksek Kurulu olarak bilinen Kurul ilk olarak İçişleri Bakanlığı'na bağlı "Takip ve Yönlendirme Kurulu" olarak oluşturulmuş (Gürgen, 2005), bu oluşumla terörle mücadelede bir koordinasyon sağlanması amaçlansa da, kurul ilk ciddi toplantısını REFAHYOL Hükümeti döneminde yapabilmiş, AK Parti Hükümeti dönemine kadar da neredeyse işlevsiz kalmıştır.

Çiller ve Güreş döneminde PKK askeri açıdan önemli darbeler almış, ölü ya da sağ olarak ele geçirilen örgüt üyesi sayısında çok önemli artışlar yaşanmıştır (Milliyet, 2010b). Ancak terörle mücadelede askeri açıdan önemli başarıların yaşandığı bu yıllar, örgütün eylem ve şiddet potansiyelinde bir düşüş yaratmamış, aksine faili meçhullerin, baskı ve şiddetin toplum üzerinde derin izler bıraktığı yıllar olmuştur. 1991 genel seçimlerinden 1. parti olarak çıkan DYP, Aralık 1995 erken genel seçimlerinde 3. parti olunca Çiller'in başbakanlık dönemi kapanmıştır.

Seçim sonrası Cumhurbaşkanı Demirel hükümeti kurma görevini ilk olarak seçimden birinci olarak çıkan Refah Partisi'nin (RP) genel başkanı Necmettin Erbakan'a vermiş, ancak Refah Partisi'nin güvenoyu almak için yeterli desteği bulamaması nedeniyle Erbakan hükümeti kuramamıştır. Daha sonra bu görev, en yüksek oy alan ikinci parti Anavatan Partisi'nin genel başkanı Mesut Yılmaz'a verilmiş, DYP ile varılan anlaşma sonucu ANAYOL olarak bilinen 53. Hükümet kurulmuştur. Ancak bu hükümetin ömrü 3,5 ay sürmüştür. Demirel, hükümet kurma görevini ikinci kez Necmettin Erbakan'a vermiş ve Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi'nin oluşturduğu, Erbakan'ın başbakan, Çiller'in ise başbakan yardımcısı ve devlet bakanı olarak görev yaptığı, REFAHYOL olarak bilinen koalisyon hükümeti 1996 Temmuz ayında güvenoyu alarak görevine başlamıştır.

Refah Partisi konuya olan ilgisini 1990'ların başında somutlaştırmış, Erbakan, dönemin İstanbul il başkanı Recep Tayyip Erdoğan, danışmanı Mehmet Metiner'e bir Kürt Sorunu Raporu hazırlatmıştır. Dönemin şartlarına göre oldukça cesur olarak tanımlanabilecek 18 Aralık 1991 tarihli bu raporda, öncelikli olarak meselenin adın net olarak "Kürt Sorunu" şeklinde ortaya konmuş ve Kürtlerin büyük çoğunluğunun Türkiye'den ayrılmak istemediği belirtilmiştir. Kürt kelimesinin rahatlıkla kullanılması, kültürel hakların ve anadilde eğitimin tanınması, insan haklarına duyarlı olunması, devlet terörünün ve her türlü ırkçılığın karşısında olunması, Kürt politikası oluşturulması ve bu politikada kültürel çoğulculuk ve İslamiyetten oldukça yararlanılması gibi öneriler içeren rapor, RP'nin bundan sonra izleyeceği politikanın bir habercisi olmuştur ki, bu raporun açıklanmasından günler sonra Erbakan ilk kez geniş kitleler karşısında TBMM'de canlı yayımlanan güvenlik görüşmesi sırasında "Kürt" sözcüğünü kullanmıştır (Çakır, 2007).

Bu süre zarfında tabanı genişledikçe meseleye dair daha fazla beyanat vermeye başlayan Erbakan, bundan sonraki siyasi hayatı boyunca Kürt meselesi için en çok kafa yoran, bölgeye heyet gönderen ve rapor hazırlatan siyasetçilerden olmuştur. Bu konuda 1994 yerel seçimlerine aylar kala, Ekim 1993'te partisinin 4. Kongresinde yaptığı konuşmada, terör, Kürt meselesi ve güneydoğu meselesi olmak üzere sorunu üçe ayırmış, terörü; PKK ile, Kürt meselesini; Kürt kimliğinin ve kültürel hakların tanınmasıyla, Güneydoğu meselesini; bölgenin geri kalmışlığı ile bağdaştırmıştır (Çakır, 2007). Konuşmasında "Elbette Kürt kardeşlerimizin tabii hakları var. Kendi dilleriyle konuşmaları, medyayı kullanmaları, eğitim yapmaları onların tabii haklarıdır ve zaten tarih boyunca bu haklarını kullanmışlardır." ifadelerini kullanmıştır. Çekiç Gücün varlığını, baskıcı devlet politikasını, OHAL'i, koruculuk sistemini de eleştiren Erbakan bu konuşmasıyla Kürt meselesi hakkındaki fikirlerini ilk kez bu kadar açık bir şekilde belirtmiştir (Yayman, 2011: 419-421).

Erbakan'ın bu konuşmadan 4 ay sonra Şubat 1994'te Bingöl'de yaptığı bir konuşma ise kendisinin DGM'lik olmasının nedeni, partisinin ise kapatılmasının nedenlerinden biri olmuştur. Erbakan o konuşmasında kullandığı "Okullarda 'Türküm, doğruyum, çalışkanım' diye söyletirsenez, başkaları da 'Kürdüm, doğruyum, çalışkanım' deme hakkını kendinde görür." sözleri nedeniyle 1 yıl hapis cezasına çarptırılrsa da (Hürriyet, 2000), bu tür açıklamaları 1994 yerel, 1995 genel seçimlerinde

partisinin bölgedeki oy oranını oldukça artırmıştır, nitekim 1995 seçimlerini hem bölgede, hem ülkede birinci parti olarak tamamlamıştır (www.ysk.gov.tr).

1994 seçimlerinde bölgedeki birçok ilin belediyesini kazanan RP, bu destekle mesele üzerinde çalışmaya, raporlar hazırlamaya devam etmiştir. Ancak bu raporlardaki öneriler gitgide daha dolaylı anlatımlara, daha çok ekonomik ve dini çözüm önerilerine dönüşmeye başlamıştır. 1995 seçimleri sonrası kurulan ANAYOL hükümetini her fırsatta OHAL, Çekiç Güç, koruculuk sistemi gibi konularda eleştiren RP, REFAHYOL hükümeti ile iktidara geldikten sonra konuya yönelik ilgisini ve rapor hazırlama geleneğini sürdürse de, eleştirdiği ve karşı çıktığı uygulamaları sonlandırmaya yönelik bir tutum sergileyememiş, sorunun çözümü için öncelik verdiği ekonomik proje önerileri de hükümetin sona ermesiyle tamamlanamamıştır.

REFAHYOL Hükümetinin terörle mücadeleye katkı sağlayacağına inandığı ekonomik ve sosyal kalkınmaya yönelik çalışmaları sürerken, 3 Kasım 1996'da Balıkesir-Bursa karayolunun Susurluk ilçesi yakınlarında meydana gelen bir trafik kazası ülke gündemini alt üst etmiş ve hükümetin sonunu getiren süreci oldukça hızlandırmıştır. Kazada DYP Şanlıurfa milletvekili Sedat Bucak yaralanırken, polis müdürü Hüseyin Kocadağ, kırmızı bültenle aranan Abdullah Çatlı ve Gonca Us adlı kadın hayatını kaybetmiştir. Normal şartlar altında yan yana olmaması gereken kişilerin aynı araçta bulunma nedenleri uzun süre tartışılmıştır (Cumhuriyet, 2014).

Susurluk kazasıyla oldukça yıpranan hükümet, bir post-modern darbe olarak anılan 28 Şubat Süreci ile daha da zora girmiştir. 21 Mayıs 1997 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, “yasadışı bazı eylemlerin odağı olmaya başladığı ve bazı üyelerinin laik rejimi hedef alan girişimleri” nedeniyle Refah Partisi'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'ne dava açmıştır. Dava devam ederken Erbakan Cumhurbaşkanı Demirel'e istifasını sununca, 30 Haziran 1997'de 54. hükümet son bulmuştur.

1990'ların başında meseleye daha farklı ve cesur bir açıdan bakmaya başlayan RP, 54. Hükümet ile iktidar olduktan sonra da bölgeye ve meseleye yönelik ilgisini hiç kaybetmese de, muhalefetteyken dile getirdiği önerilerle ilgili ciddi bir girişimde bulunamamıştır. Konuya daha çok mevcut düzenin etkileri, geri kalmışlık ve demokratikleşememe açılarından bakmış, çözümü ise kalkınma projeleri ve İslam kardeşliğinde bulmuş, ancak planlanan projelerin çoğu hayata geçirilemeden

REFAHYOL hükümeti son bulmuş, 1998 yılında ise RP kapatılmıştır (Habertürk, 2008).

Erbakan'ın istifasının ardından 55. Hükümet (ANASOL-D) Mesut Yılmaz'ın liderliğinde Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti, Demokrat Türkiye Partisi koalisyonu ile kurulmuştur. Toplam süresi bir yılı bile bulmayan, biri 1991, diğeri ise 1996 yıllarında iki başbakanlık dönemi geçiren Mesut Yılmaz'ın üçüncü hükümetinin terörle mücadele konusundaki en önemli özelliği 9 Ekim 1998 tarihinde Abdullah Öcalan'ın yıllarca barındığı Suriye'den çıkarılması olmuştur. Ancak Öcalan'ın Türkiye'ye getirilebilmesi yaklaşık 4,5 ay sürmüş ve bu tarih 56. Hükümet dönemine rastlamıştır. Hükümetin en önemli başarılarından biri olan Suriye'den çıkarılış operasyonu, Cumhurbaşkanından, Başbakana, Genel Kurmay Başkanından Kuvvet Komutanlarına kadar devlet yöneticilerinin bir bütün olarak hareket ettiği, Ekim 1998'de toplanan MGK'dan çıkan "Öcalan'ın Suriye'den sınır dışı edilmemesi halinde askeri müdahale kararı" ile örtüşen beyanatlar ve kararlı tutumlarla sonuca ulaşmış (Bican, 2013: 426-427) ancak, Öcalan'ın yakalanıp yurda getirilmesi ise tam bir yılın hikayesine dönüşmüştür. Yılmaz başbakanlığı döneminde OHAL'in kaldırılması için çalışmalar başlatmış, Çiller'in başbakanlığı döneminde TSK ile birlikte terörle mücadele etmeye başlayan özel harekat timlerinin operasyon bölgesinden çekilmesi de yine Yılmaz hükümeti icraatlarından biri olmuştur (Bican, 2013: 425).

1983 yılından beri siyasetin içinde olan, 1991 yılından 2002 yılına kadar da Anavatan Partisi genel başkanlığı görevini yürüten Yılmaz'ın meseleye yaklaşımı başından beri devletçi ve ihtiyatlı bir özellik arz etmiş, Anavatan Partisi tarafından hazırlanan raporların içerikleri ve bu raporlarda yer alan öneriler de bu özelliğin izlerini taşımıştır. Yılmaz, muhalefette olduğu dönemlerde konuyla ilgili adeta bir denge siyaseti izlemiş, başbakan ve başbakan yardımcısı olarak iktidarda olduğu 90'ların sonu 2000'lerin ilk yılların da ise, öncesine nazaran daha özgürlükçü bir tavır sergilemiştir (Yayman, 2011: 317). Parti tarafından hazırlanan "1993 Güneydoğu Raporu" ile "1999 Demokratikleşme Bildirisi" arasında bu fark kendini gösterse de, bu tavır hiçbir zaman, Kürt kimliği, Kürtçe yayın ve eğitim, Kürt enstitüsü gibi konuları dillendirecek boyuta ulaşmamış, daha soyut ve genel ifadelerde kendini bulmuştur.

Mesut Yılmaz konuyla ilgili çizgisinin dışına çıkan ve hafızalara yer eden belki de tek konuşmasını 16 Aralık 1999'da başbakan yardımcısı olarak gittiği Diyarbakır'da

gerçekleştirmiş, bu konuşmada geçen “Geçmişe artık sadece yanlışlarımızdan ders almak için bakmalıyız ve aynı yanlışları tekrarlamamalıyız... Avrupa Birliği üyeliğimize giden yolun Diyarbakır’dan geçtiğine inanıyorum... Demokrasi Türk’ün de Kürt’ün de hakkıdır.” ifadeleri bazı kesimler tarafından büyük tepki toplamıştır. “AB’nin yolu Diyarbakır’dan geçer” sözü ise adeta bir slogan haline gelse de, bundan ileri gidememiş, nitekim Mesut Yılmaz da daha sonra bu konuda pek konuşmamıştır (Çiçek, 2009).

Mesut Yılmaz’ın hükümeti döneminde terörle mücadeleden ziyade, yolsuzluk, rüşvet, hortumlanan bankalar ve mafya ile ortaklık iddiaları Türk kamuoyunu meşgul ederken, nihayet bu iddialar Başbakan’a kadar ulaşmıştır. Türkbank ihalesindeki yolsuzluk iddiaları üzerine CHP’nin hükümet aleyhinde verdiği gensoru önergesi TBMM tarafından kabul edilince ANASOL-D hükümeti son bulmuş, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından görevlendirilen DSP Genel Başkanı ve Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit Türkiye’nin 56. kendisinin 4. hükümetini kurmuştur. Toplam ömrü yaklaşık 4 ay süren bu hükümet göreve başlar başlamaz, yıllardır özlemle beklenen Öcalan’ın yakalanıp yurda getirilme hadisesi gerçekleşmiş, 15 Şubat 1999’da Kenya’da yakalanan Öcalan, 16 Şubat’ta yurda getirilmiştir. Dönemin Başbakanı Ecevit’in bile beklemediği ve 2005 yılında verdiği bir demeçte “Bize niye Apo’yu verdiler onu hala ben de bilemiyorum.” (Pamir, 2005) şeklinde değerlendirdiği bu gelişmenin de etkisiyle DSP, Nisan 1999’da gerçekleşen genel seçimlerden birinci parti olarak çıkmış, MHP ve ANAP ile anlaşarak 57. hükümeti kurmuştur.

31 Mayıs 1999’da başlayan Öcalan’ın yargılama süreci dokuz duruşma sonrası 29 Haziran 1999’da verilen idam kararı ile sona ermiştir. 25 Kasım’da Yargıtay tarafından oybirliği ile onanan idam kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne yapılan “idamın durdurulması” için tedbir kararı talebinin olumlu olarak sonuçlanmasıyla, hükümet tarafından 12 Ocak 2000’de ertelenmiştir. Bu hükümet döneminde hızlanan AB uyum çalışmaları kapsamında 2001 yılında başlayarak kademeli olarak idam cezası Türk hukuk sisteminden çıkarılmış, Öcalan’ın cezası müebbet hapse çevrilmiştir.

Öcalan’ın yurda getirilişine, yargılanma ve cezalandırılmasına şahitlik eden bu hükümetin, terörle mücadele konusu da dahil birçok açıdan tartışma yaratan bir diğer icraatı ise, kamuoyunun “Rahşan Affı” olarak bildiği 4616 sayılı ‘Şartla Salıverme ve

Erteleme Yasası' olmuştur. Aralık 2000'de, esas olarak kader mahkumlarına yönelik olarak çıkarılan bu yasa ile ilk etapta 23 bini aşkın tutuklu ve hükümlü aftan yararlanarak tahliye olmuş, daha sonra Anayasa Mahkemesi'nin verdiği iptal kararlarıyla yasanın kapsamının genişlemesi sonucu cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlü sayısı 72 binden 49 bin 512'ye düşse de, bu sayı 15 yıl geçmeden 3 katına çıkmış (Tahincioğlu, 2014), ayrıca affın kapsamının genişletilmesiyle, dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'na göre 1600 civarında PKK'lı bu aftan yararlanarak serbest bırakılmıştır (Bican, 2013: 447). Yani hükümet bir yandan örgütün başını yıllar sonra yakalayıp, yargılanmasını sağlarken, bir yandan da yüzlerce militanı ya da yardım ve yataklık ederek bir şekilde örgüte çalışan tutukluyu salıvererek oldukça tartışmalı bir uygulamaya imza atmıştır. Öcalan ise bu afı ilgili "Ecevit o dönemde bir şeyler yapmak istiyordu çözüme yönelik. Rahşan Affı da bu nedenle düşünülmüştü. Gerillayı da kapsayacaktı." ifadesini kullanmıştır (Güller, 2011:56).

Bu hükümet döneminde gelişen ve sonrası için hemen her alana etki edecek olan bir diğer olay ise 1959 yılından beri süren AB sürecinde yaşanan gelişme olmuştur. 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde üyeliğe adaylığımızın tescil edilmesiyle beraber AB ile ilişkilerimizde yeni bir dönem başlamış ve bu süreçle bağlantılı olarak özellikle ilerleyen yıllarda sosyo-ekonomik, kültürel, siyasal ve psikolojik alana yönelik politika ve stratejilerin hız kazanmasıyla, özellikle AK Parti iktidarı ile terörle mücadelenin terörizmle mücadele boyutu ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Ecevit'in son başbakanlık yılları ise 1999 Marmara ve Bolu depremleri, el konulan bankalar, 2001 ekonomik krizi, Türkiye tarihinin en büyük siyasi krizlerinden birine neden olan, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Başbakan Ecevit'e Anayasa kitapçığı fırlattığı MGK toplantısı gibi büyük ve önemli olaylara sahne olmuş, 2001 yılına gelindiğinde ise Türkiye II. Dünya Savaşı'ndan beri gördüğü en büyük küçülme rakamlarına ulaşmış, ekonomisi % 9 daralmıştır (Bican, 2013: 453). Tüm bunlara ek olarak Ecevit'in gitgide bozulan sağlığına rağmen görevi bırakmama konusunda sürdürdüğü ısrar, hükümetin sonunu hazırlamış, hükümet ortaklarından MHP'nin teklifi üzerine erken seçim kararı alınmış ve 2002 seçimleriyle koalisyonlar dönemi sona ermiş, 57. Hükümet ortaklarının hiçbirisi %10'luk seçim barajını geçemedikleri için Meclise girememişlerdir.

2002 seçimlerine kadar 56. ve 57. hükümet dönemlerinde yaklaşık 4 yıl boyunca ülkeye başbakanlık yapan Bülent Ecevit, diğer sol liderlerle kıyaslandığında meseleye daha dar bir açıdan bakmış, Kürt sorunu tabirini tüm siyasi hayatı boyunca reddetmiş, dış dünyayı da buna ikna etmeye çalışmıştır (Hürriyet, 1999). Ona göre meselenin adı Güneydoğu sorunudur ve bölgenin geri kalmışlığından ve bölgede yer etmiş ağalık düzeninden kaynaklanmıştır. Meseleye bu şekilde bakan Ecevit, partisi ile birlikte 1987 yılında bir siyasi parti tarafından mesele ile ilgili hazırlanan ilk çalışmalardan olan “Güneydoğu Raporu”nu hazırlamış, ardından da bölgeye yönelik sayısız incelemelerde bulunmuş ve birçok çalışma hazırlatmıştır (Akçura, 2009: 207). Bunların genelinde koruculuğa, ağalığa, dil yasaklarına ve de anadilde eğitime karşı çıkmış, toprak reformu, ekonomik kalkınma, hukuk dışı uygulamaların önüne geçilmesi, GAP’ın bir an evvel tamamlanması gibi önerilerde bulunmuştur.

Ecevit hükümetinin iktidarda olduğu dönem her ne kadar ekonomik, siyasi ve sosyal krizlerin yaşandığı çalkantılı yıllar olsa da, ne ilginçtir ki terörün en düşük noktaya geldiği yıllar olmuştur. Önceki yıllarda binlerle ifade edilen can kayıpları, 2000 yılında 46, 2001 yılında 28, 2002 yılında ise 14 olarak o zamana kadar ki en düşük rakamlar şeklinde tezahür etmiştir (Milliyet, 2010b). Bu durum “terörün sıfırlandığı, bitirildiği” iddialarını da beraberinde getirirse de, durumun öyle olmadığı sonraki yıllarda hemen anlaşılmıştır. Ecevit döneminde terörle mücadelede o zamana kadar yapılanlardan farklı bir şey yapılmamasına rağmen, terörün asgari seviyelerde seyretmesini uygulanan herhangi bir politikadan ziyade, Abdullah Öcalan’ın yakalanışı sonrası örgütün yaşadığı bocalamaya ve aldığı eylemsizlik kararına bağlamak daha gerçekçi bir yaklaşımdır. Bu dönemde terörün bitirildiğinden ziyade, bitirilmesi yönünde önemli bir fırsatın kaçırıldığını söylemek daha doğru bir ifade olacaktır.

57. hükümetin 2002 seçimleri sonrası yerini kesintisiz devam edecek tek parti iktidarına bırakmasıyla Türkiye için koalisyonlar dönemi kapanmıştır. Bu dönem siyaset açısından oldukça renkli, bir o kadar da sonuçsuz bir dönem olarak tarihe geçmiş, dünya büyük bir hızla değişirken ve ülkede terör dışında onlarca mesele mevcut iken, iç politika genel olarak ülkenin en önemli gündem maddelerinden biri olmaya devam etmiştir. Bu yıllar Türkiye’nin PKK terörü ile mücadelesinde ise bir geçiş süreci özelliği arz etmiş, bu süreç uygulamada pek bir şey değiştirmese de, ancak söylemlere yansıyabilen değişikliklere sahne olmuştur. Başa gelen hükümetler genel olarak ilk

dönemlerinde barışa ve sivil çözüme yönelik, Çiller'in Bask Modelini gündeme getirmesi gibi, zaman zaman tartışma yaratacak beyanatlarda bile bulunsalar, iktidarlarının ilerleyen dönemlerinde söylemlerini sertleştirmiş, meseleyi TSK'ya havale etmişlerdir. Muhalefetteyken sürekli eleştirdikleri hususların değiştirilmesi için de bir şey yapamamışlardır. İktidara gelen siyasi partiler bölgeye yönelik birçok araştırma ve inceleme hazırlatıp, terörün sadece asayiş sorunu olmadığını, çözümün ise sadece güvenlik odaklı politikalarla çözülemeyeceğinin bilincine varmış olsalar da, mücadele şekli bu yıllarda hep aynı kalmıştır. Uygulamada sorunun terör boyutuna indirgenerek güvenlikleştirilmesi askeri bürokrasinin bu alanda tek belirleyici olma özelliğini pekiştirmiş, böylelikle silahlı bürokrasinin sivil siyaset içindeki ağırlığı da güçlenmiştir (Torun, 2020: 629). Aslına bakılırsa mücadele şeklini değiştirebilecek uzun soluklu, sivil ve çok boyutlu bir politikanın uygulanabilmesine yetebilecek bir süre iktidarda kalan bir sivil iradenin var olması da mümkün olamamıştır.

Kısa süreli ve koalisyon yapıları itibariyle çok sesli hükümetlerin varlığı dışında, bu hükümetlerin çözmesi gereken ağır siyasi ve ekonomik krizler, devletin tepesine kadar uzanan yolsuzluk ve çeteleşme iddiaları, bir başka terör odağı olan Hizbullah'ın varlığı, PKK ile mücadeleyi güvenlik odaklı uygulamalara hapsetmiş, bunun için en uygun araç ise TSK olmuştur. Esasen TSK bu görevinde başarılı olmuş, Jandarma Genel Komutanlığı verilerine göre bu dönemde 40 bini aşkın terörist ölü ya da sağ olarak ele geçirilmiştir (Milliyet, 2010b). Terörizmle mücadelenin sadece bir boyutunu ifade eden teröristle mücadelede 1990'lı yıllarda başarılı olunsada, bu dönem faili meçhul cinayetler, köy boşaltmalar, kayıp insanlar vb. hak ihlalleri ve anti demokratik uygulamalar ile anılan yıllar olmuştur.

4.4.2.2. Hükümet-PKK Görüşmeleri

Türkiye'nin PKK ile mücadele süreci içinde, özellikle son yıllarda, en çok tartışılan konulardan biri örgüt ile gerçekleştirilen görüşmeler olmuştur. Bazı kesimler terörist ile pazarlık olmayacağı görüşü ile bu duruma şiddetle karşı çıksada, bu görüşmeler en başından beri, başlatılmış ve günümüze kadar gerçekleştirilmiştir. Aslına bakılırsa bir çatışma süreci içindeki tarafların birbirleri ile temasa geçmesi anlaşılabilir bir durumsada, müzakere ile boyun eğmenin çok farklı kavramlar olduğu göz ardı edilmemeli, bu süreçler farklı gruplara terör yolunu izlemek için cesaret verecek tavizler

barındırmamalıdır (Powell, 2014: 46). Burada tartışılması gereken görüşme yapılması değil, görüşmelerin kimlerle, ne şekilde yapıldığı ve ne tür pazarlıkların, tavizlerin söz konusu olduğudur.

Örgüt ile gerçekleşen ilk görüşmeler resmi olmasa da, 1984 baskınlarının ardından Genel Kurmay tarafından görevlendirilen çoğu albay rütbesindeki subaylar ve hapisanedeki PKK yöneticileri arasında başlamış, herhangi bir tutanağa dayanmayan bu görüşmelerde sorunun çözüm yolları tartışılmıştır (Aslan, 2010). 1988 yılından itibaren ise Turgut Özal başbakanken, Öcalan'a aracılar göndermeye başlamış, önceki bölümde de anlatıldığı üzere, bu görüşme trafiği Mart 1993'te PKK'nın ilk resmi ateşkesinin ilanını, 15 Nisan 1993'te de bu ateşkesin süresize çevrilişini getirmiş, görüşmeler Özal vefat edene kadar da devam etmiştir.

Özal'ın ardından gerçekleşen görüşmelerin bir diğer muhatabı Çiller olmuştur. 1995 yılında Başbakan Tansu Çiller danışmanı Ercan Vurulhan aracılığıyla Talabani'ye, onun aracılığıyla ise Öcalan'a ateşkes talebini iletmış, bu ateşkesin en az bir yıl sürmesini ve bu süre içinde de örgütün terörü ve şiddeti bıraktığını ilan etmesini istemiştir (Güller, 2011: 32). Bu taleplere karşılık Öcalan, yine Talabani aracılığı ile gönderdiği mektupta devlet ile resmi bir dialog sürecinin başlatılmasını, PKK'ya yönelik operasyonlardan kaçınılması halinde ateşkes ilan edebileceğini belirtmiştir.

Yine 1995 yılında dönemin dışişleri bakanı Hikmet Çetin Londra'da yaşayan gazeteci Kamuran Karadağ'ın aracılığı ile siyasi çözüm için devlet adına, PKK'nın savaşı sonlandırmasını istemiş, Öcalan ise, 11 Mayıs 1995 tarihinde Çetin'e gönderdiği mektupta yine 'karşılıklı diyalog' istemiş ve 'Çözüme ilişkin girişimlerinize anlamlı karşılık vereceğim' ifadesini kullanmıştır. Yıl sonunda ise örgüte yakınlığı ile bilinen MED TV'de canlı olarak yayınlanan, programda ateşkes ilan etmiştir (Güller, 2011: 32).

Üç ay kadar kısa bir süre de olsa 53. Hükümetle başbakanlık görevine gelen Yılmaz da öncelikli olarak bu konuya el atmıştır. Özel danışmanı yazar Alev Alatl 16 Nisan 1996 günü Brüksel'de PKK'nın Avrupa sorumlusu Abdurrahman Çadircı'yla buluşmuş, Yılmaz'ın taleplerini iletmıştır. İkinci görüşmenin Öcalan ile yüz yüze yapılması konusunda anlaşılmış, ancak 6 Mayıs 1996'da Şam'daki PKK okulunun yakınlarında patlayıcılarla dolu bir minibüs patlayınca, Öcalan bu saldırıdan Mesut Yılmaz'ı sorumlu tutmuş ve ikinci görüşme gerçekleşmemiştir.

1996 Haziran ayında REFAHYOL Hükümetinin kurulmasıyla Başbakan koltuğuna oturan Necmettin Erbakan da, bu kez bir şahıs değil de bir ülkeyi (Suriye), aracı kılarak Öcalan'a gönderdiği mektupta, şiddetin durması ve çözümün masa başında aranmasını talep etmiş ve bu talebine olumlu yanıt alınca Refah Partisi Fethullah Erbaş'ı örgüt ile görüşmeye göndermiştir. Bu görüşmeler dışında REFAHYOL Hükümeti döneminde farklı kişilerle de görüşmeler yaptığını sorgusu sırasında Öcalan da belirtmiştir (Berkkan ve Eğilmezbilek, 2013: 169-170).

Hükümet temsilcilerinin gerçekleştirdikleri bu görüşmeler dışında, TSK'nın da başından beri PKK'lı yöneticiler ile özellikle cezaevlerinde periyodik olarak görüşmeler gerçekleştirdikleri bilinmekle beraber, Nisan 1996'da başlayan ve yaklaşık 3 yıl süren Hollanda görüşmeleri, ön plana çıkmaktadır. İlk aşamada ateşkes ilan etmesi, bölünmeye yol açacak taleplerin geri çekilmesi ve birlikte çözümün benimsenmesi ve karşılıklı olarak yapılan hatalarla yüzleşilmesi taleplerine karşılık, operasyonların durması, koruculuk sisteminin dağıtılması, medya üzerindeki ambargonun kaldırılması, barışçıl çözümün koşullarının sağlanması ve genel af için hazırlık yapılması talepleri gelmiş ve TSK-PKK görüşmeleri bu zeminde devam etmiştir. Zaman zaman aksayan ve çıkmaza giren bu gelişmeler, Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasına yönelik baskıların artmasının da etkisiyle 1 Eylül 1998 ateşkesini getirmiş, bu ateşkestten kısa bir süre sonra Suriye'den çıkmak zorunda kalan Öcalan, Şubat 1999'da ise Kenya'da yakalanmıştır (Aslan, 2010).

Bu gelişmeden sonra TSK sık sık Öcalan ile görüşmeye devam etmiş, o sıralar TSK kontrolü altında, "ben devletin emrindeyim, vereceği tüm görevlere hazırım" çizgisinde olan ve militanlara sınır dışına çekilme çağrısı bile yapan Öcalan, özellikle II. Körfez Savaşı yaklaşırken ABD'nin bölgeye geleceği sinyallerini alması üzerine zamanla tutumunu değiştirmeye başlamış ve yaşanan gelişmelerin üzerine örgüt yeniden güç kazanmıştır.

PKK terörü başladığından bu yana, gerek TSK, gerek hükümet temsilcileri aracılığıyla gerçekleşen görüşmeler de hep meselenin barışçıl yollarla çözümü konusunda çaba sarf edilmiş ancak bu görüşmeler geçici ateşkesler dışında bir yarar sağlamaya yetmemiştir. İki taraf da barış için istekli olduklarını belirtmenin ötesinde uzun soluklu ve kapsamlı adımlar atamamışlar. 2002 yılında AKP iktidarıyla birlikte ise PKK görüşmelerinde yeni bir dönem başlamıştır.

4.4.2.3. Silahlı Mücadelede Profesyonelliğe ve Alan Hakimiyetine Geçiş

1980'lerin sonlarına doğru Genel Kurmay Başkanlığı tarafından yapılan çalışmalar sonucunda o güne kadar kullanılan stratejinin PKK'nın büyümesine engel olamadığı, devletin kont-terör önlemlerini bir an evvel almasının ve örgütün yürüttüğü gerilla harbine uygun bir strateji ile karşılık verilmesinin gerekliliği saptanmış ve önceki bölümde de belirttiğimiz gibi PKK'ya karşı konvansiyonel savaş yöntemleri ile mücadele etmenin yetersiz olduğu anlaşılmıştır.

100 kadar silahlı terörist ile başlayarak, 90'ların başında 11 binlere ulaşan, bu sayısında yarısını ülke içinde barındırmayı başaran (Parmaksız, 2009: 50) PKK'ya karşı değişen bakış açısı, birçok açıdan dengelerin değişmesine, 86-87 yıllarından beri yükselişini sürdüren örgüt karşısında üstünlüğün ele geçmesine olanak vermiştir. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ya da Yunanistan'ı tehdit olarak ilk sıraya koyan güvenlik bürokrasisi, bu risklerin azalması ve örgütün her geçen gün artan şiddet ve tahrip gücünün engellenememesi üzerine, ülkenin milli güvenliğine yönelik en büyük tehdit olarak PKK'yı kabul etmeye başlamıştır. Tehdit algısındaki bu değişim ile bu döneme kadar PKK'nın bir iç güvenlik meselesi olarak görülmesine ve TSK'nın terörle mücadeledeki rolünün gerektiğinde jandarma kuvvetlerine destek olmakla sınırlandırılmasına son verilmiş, özellikle 1992 yılından itibaren silahlı kuvvetler sorumluluğu ele alarak, örgüte karşı topyekün bir mücadeleye girişmiştir. 1987'den sonra PKK karşısında savunma pozisyonuna geçen güvenlik güçlerinin, gerçekleşen strateji değişimi ile örgüt karşısında inisiyatif sahibi olması ve savunma pozisyonundan tam anlamıyla çıkması ise 1993'ün sonlarını bulmuştur.

Doğan Güreş'in başlattığı çalışmalar nizami harp koşullarına göre eğitilen TSK'nın DYÇ şartlarına uyumlu hale getirilebilmesinde çok önemli pay sahibi olmuş, Güreş bu çalışmalar kapsamında PKK ile sürdürülen DYÇ süreci ile ilgili bir mevcut durum analizi yaptırarak, TSK'nın bu süreçteki tüm eksiklik ve yanlışlıkları tespit ettirmiştir. Bu tespitler doğrultusunda personelin gerekli eğitimlerden geçmesi sağlanmış, eksik olan silah, helikopter ve mühimmatlar temin edilerek PKK'ya karşı kullanılmıştır. Teknoloji ve havacılık alt yapısı iyileştirilmiş, gelişmiş gece görüş ve yer belirleme cihazları temin edilmiştir. Bölgede sıklıkla PKK'nın hedefi haline gelen jandarma karakolları güçlendirilmiş, özel eğitimli komando birlikleri ve ağır silahlarla takviye edilmiştir. Güreş zamanında gerçekleşen değişimin en önemlilerinden biri ise

“alan hakimiyeti” olarak tanımlanan konseptin uygulanmaya başlanması olmuş, bu bağlamda daha önceleri PKK saldırılarına karşılık vermek ya da terörist takibi için kırsal alanlara çıkan birlikler, kırsal alanlara konuşlandırılmış, bölge çeşitli bölümlere ayrılarak buralara eğitilmiş ve donanımlı birliklerin hakim olması sağlanarak, yerleşmiş olan militanların etkisiz hale getirilmesi amaçlanmıştır (Özdağ, 2007: 91). Alan hakimiyeti ile militanlar sadece yerleşmiş olduğu üslerden atılmakla kalmamış, örgütün halkla bağlantısını kesmek ve arazideki su kaynaklarını kontrol altına alarak lojistik desteği de zayıflatılmak istenmiştir. Tüm bunlar için bölgedeki birliklerin sayısının da büyük oranda artırılması gerekmiş, 1993 yılında 185 bin olan bölgedeki güvenlik personeli sayısı, 1995’de 300 bine ulaşmıştır (Parmaksız, 2009: 80). TSK’nın yanı sıra Emniyet Genel Müdürlüğü de DYÇ’ye uygun olarak eğittiği Özel Harekat birimlerini bölgeye göndermiş, bu birimler de mücadele sürecinde oldukça önemli görevler üstlenmişlerdir.

Alan hakimiyeti uygulaması ve güvenlik güçlerinin sayısındaki bu artış neticesinde 1995 yılından itibaren bölgede sıkışan ve eylem kabiliyeti azalmaya başlayan örgüt, eylemlerini ülkenin batı bölgelerine, özellikle de büyük şehirlere kaydırmaya çalışmış, ancak alınan istihbarat ve güvenlik tedbirleri neticesinde bu anlamda önemli bir başarı elde edememiştir. Bu başarısızlıkta alınan tedbirler kadar, buralarda yaşayan Kürt kökenli vatandaşlarımızın örgüte umulan desteği vermemesi de etkili olmuş, bu da örgüt tehdidinden uzaklaştıkça, vatandaşların örgütle bağlarını kestiğini göstermiştir (Çapar, 2013: 216).

Örgüt girdiği çıkmazdan hedefini batıya çevirerek çıkma denemeleri yaparken, dış desteğin ve dış üslerin etkinliğinin azaltılması ve sınır güvenliğinin artırılması yönünde gerekli tedbirler yoğunlaştırılmıştır. 1988’de son verilen sınır ötesi operasyonlar 1991 yılı itibarı ile tekrar başlatılmış, bu bağlamda en büyük operasyonlardan biri olan Çelik-1 Operasyonu Mart 1995’te gerçekleştirilmiş, Irak topraklarının 60 km kadar içerisine girilerek, 555’e yakın terörist etkisiz hale getirilmiştir. TSK tarafından 1983-1988 yılları arasında sıcak takip ya da sınır ötesi operasyon kapsamında Kuzey Irak’a 8 askeri operasyon düzenlenirken, 1991-2001 döneminde bu sayı 42’ye çıkarılarak (Şener, 2013) örgütün yurtdışındaki yapılanmasına da büyük darbe vurulmuştur.

Örgüte darbe vuran bir diğer uygulama ise alan hakimiyeti konseptine bağlı olarak örgüte verilen lojistik ve beşeri desteğin engellenmesi, bölge halkıyla bağlantısının mümkün olduğunca kesilmesi olmuştur. Gerilla harbi için olmazsa olmazlardan biri olan halk desteğinin fiziki olarak kesilmesine yönelik bu uygulamalar, örgüte istihbarat ve lojistik destek sağlayan kaynakların kapanmasını sağlasa da, bu kapsamda gerçekleştirilen köy boşaltmalar ya da örgüte yardım ve yataklık suçlamasıyla çok sayıda vatandaşın haksız yere zarar görmesi, toplumda önemli kırılmalara yol açmanın yanı sıra örgüt için çok önemli propaganda malzemesi olmuştur.

Duruma terör olayı bağlamında bakıldığında, her ne kadar verilen rakamlar değişik kaynaklarda, farklılık gösterse de, ortak olan veri 1994 yılı itibariyle olay sayısının azalmaya başladığı 90'ların sonu itibari ile en düşük düzeye geldiğidir. Terör olaylarının sayısının azalması elbette ki bir başarı göstergesi olarak kabul edilmekte ise de, ondan da önemlisi meydana gelen olayların terör örgütünün mü yoksa güvenlik güçlerinin mi inisiyatifinde meydana geldiğidir. Nitekim güvenlik güçlerinin istihbarata dayalı gerçekleştirdiği bir operasyona bağlı olarak gelişen bir çatışma aslında pozitif bir durumu ifade etmektedir. Bu açıdan incelendiğinde de 1994'de neredeyse bir denge durumu söz konusuysa, sonraki yıllarda meydana gelen olaylarda güvenlik güçlerinin inisiyatifinin ağırlık kazandığı, 1999 yılına gelindiğinde denge durumunun terör örgütü aleyhine 1'e 3 oranına ulaştığı görülmektedir (Başbuğ, 2011: 98-99).

Güvenlik güçlerinin terörle mücadeledeki başarısını değerlendirmede yardımcı olabilecek bir diğer kriter ise, askeri güç kaybının karşılaştırılmasıdır. DYÇ literatüründe güvenlik kuvveti kaybı açısından teröre karşı başarı için geçerli olan oran 1:7'dir. 1 terörist karşısında 7 güvenlik görevlisi kaybı mücadele içinde olan devlet için başarı sayılmakta, bu oranı aşmayan devlet terörle mücadelede başarılı sayılmaktadır. Örneğin İngiltere'nin IRA ile mücadelesinde bu oran 1:3 yani başarı iken, ABD'nin Vietnam Savaşı'nda gerillalarına karşı sürdürdüğü mücadelede 1:19 yani başarısızlıktır. Türkiye içinse bu oran 2012 itibariyle TSK personeli açısından 8:1, bu sayıya polis ve korucularda eklenince 6:1 olarak tespit edilmiş, başarı için saptanan oran (1:7) tersine çevrilerek önemli bir başarı oranı ortaya çıkmıştır (Şener, 2013).

Türk güvenlik güçlerinin PKK karşısında başarı durumu hakkında bilgi veren bir diğer veri ise Amerikan Hükümeti için çalışmalar yapan dünyanın en önemli düşünce

kuruluşlarından biri olan RAND tarafından 2010 yılında yapılan çalışmaya dayanmaktadır. 1970 sonrası gerçekleşen 30 DYÇ'nin incelendiği çalışmada 15 iyi, 12 kötü olmak üzere 27 uygulama kapsamında incelenen DYÇ'ler arasında Türkiye başarılı kabul edilen 8 örnekten biri olmuştur (Başbuğ, 2011: 94-98).

Tüm bu veriler, Türkiye'nin PKK ile mücadelesinde tamamen başarısız olduğu iddialarını ileri sürenlerin aksine, Türkiye'nin PKK'ya yönelik sürdürdüğü mücadelenin silahlı kısmında, özellikle 1990'lar sonu itibariyle başarıyı yakaladığını açıkça göstermektedir. Türkiye PKK Terör Örgütünü tam anlamıyla etkisiz hale getirememiş olsa da, Türk güvenlik güçlerinin özellikle 90'lı yıllar boyunca PKK karşısında zafer kazandığı muhakkaktır. Bir ordunun, bir diğer orduyu yenmesiyle zafer tanımlaması yapılan konvansiyonel savaşın aksine, PKK'ya karşı sürdürülen DYÇ'de zaferin ilan edilmesi oldukça güç olsa da, elde var olan rakamlar ve yapılan bazı araştırmalar örgüt karşısında verilen askeri mücadelenin kazanıldığını doğrular niteliktedir. Bunun yanı sıra terörle mücadele sürecinin sosyal, kültürel, hukuki, ekonomik vs. diğer boyutlarında gerekli adımların atılması konusunda yaşanan gecikmeler ve de bu askeri başarı kazanılırken ortaya çıkan hak ihlalleri, anti demokratik uygulamalar ve suçlu ile suçsuzun ayrımı noktasındaki eksiklikler meselenin tam anlamıyla çözümü konusunda önemli engeller olarak yer almıştır. 1999 yılında örgütün gerilemiş olduğu nokta ve Öcalan'ın yakalanmasıyla yaşadığı bocalama dönemi de Türkiye için kaçırılmış bir diğer fırsat olmuştur.

4.4.2.4. PKK'nın Farklı Strateji Denemeleri: Kent Merkezli Terör, Ateşkes ve İç Kapanma

PKK, 1980'lerin sonları ve 1990'lı yılların başlarında yoğun gerilla savaşı ile her ne kadar kırsalda önemli bir ivme kazanmış olsa da, kurtarılmış bölgeler oluşturmayı başaramamış ve hedeflediği “stratejik denge aşaması”na geçememiştir. 94 yılı itibari ile ivmesini kaybetmeye başlayınca TSK'nın bölgedeki etkisi azaltmak ve de ülkenin tamamına yayılabilmek amacıyla Türkiye'nin diğer bölgelerini özellikle de batıdaki büyük illeri hedef almıştır. Büyük şehirler ve turistik şehirlerde bombalama eylemlerine başlamış, ayrıca kırsaldaki sivil hedeflerden ziyade güvenlik güçlerini hedef alan eylemleri artırmıştır (Kurum, vd., 2023: 229). Örgütün buradaki stratejisi güvenlik

güçlerini yenmekten ziyade yenilmemeye çalışmak, vur-kaç taktiği ile onları yıpratmayı başarabilmek olmuştur.

1995 yılına gelindiğinde örgütte yenilgi havasının hakim olduğu, bu havanın oluşmasında ise; amaçlanan hareketli savaşın yapılamaması, sabit hedeflere yönelmek durumunda kalınması ve örgütün üst düzey yöneticilerinden Şemdin Sakık'ın hareketli savaş, kurtarılmış bölge gibi aşamaları içeren PKK'nın temel stratejisinin artık çöktüğü yönündeki düşüncelerinin yayılması gibi sebeplerin etkili olduğu görülmektedir (Karayılan, 2011: 288). Sakık'ın bu düşünceleri her ne kadar üst kademede etkili olamamış ve kendisinin hain olarak örgütten tasfiyesine sebep olmuşsa da, örgütün temel strateji hedeflerine ulaşmayı yıllarca denemesine rağmen bir türlü ulaşamaması, bu düşünceleri haklı çıkarmıştır (Bilgiç, 2014: 48-49). Ocak 1995'de Irak'ın kuzeyinde gerçekleştirilen 5. Kongre ile örgütteki bu kötü gidişatın düzeltilmesi ve militanların psikolojik olarak rahatlatılması gayeleriyle hedeflerin Türkiye'nin batısı ve kuzeyine kaydırılması, turistik ve ekonomik hedefler seçilmesi ve diğer sol örgütler ile işbirliği yapılması gibi kararlar alınmış, 1996 yılında Suriye'de gerçekleştirilen konferansta ise bu kararların hayata geçirilmesi ve buna ek olarak intihar eylemlerine başlanması kararı alınmıştır. Bu doğrultuda ilk intihar eylemi 30 Haziran 1996'da bir kadın terörist tarafından Tunceli'de askeri bir törene düzenlenmiş, 8 askerimiz şehit olmuş ve 29 askerimiz yaralanmıştır. Bu eylemin ardından 1996-1999 yılları arasında örgüt yirminin üzerinde intihar saldırısı planlamış, bunların bir kısmı önlenmiş çoğunluğu ise gerçekleşmiştir (Kurum, vd., 2023: 232). Örgüt, kırsal alan dışına yönelen bu eylem stratejisini sadece intihar eylemleriyle sınırlı tutmamış, kentlere yönelik silahlı ve bombalı eylemlerini de sürdürmüştür. Kurtarılmış alanlar oluşturup denge aşamasına ulaşmayı başaramayan örgüt, bir taraftan kırsaldan kente, güney ve doğudan kuzeye ve batıya yönelmeye çalışırken, yoğun olarak konuşlandığı alanlardaki gücünü de kaybetmemeye çalışmıştır. Karayılan, bu alanları kaybetmeme stratejisinin askeri ve sivil otoriteyi güvenlik çözümleri dışında siyasi çözümlerin de gerekli olduğu konusunda ikna etmek için gerekli olduğunu ve bu stratejinin başarılı olması durumunda devleti siyasi çözüme mecbur bırakacağına inandıklarını belirtmiştir. Ancak gelinen noktada strateji hayata geçirilememiş, mevcut alanların kontrol altında tutulması bir yana özellikle kuzey illerde bir pasifleşme ve yozlaşmanın yaşandığını, bunun ise görevlerine doğru yaklaşmayan, devrimsel yürüyüşte kararsız kalan kişiler sebebiyle

olduğunu vurgulamıştır (Karayılan, 2011: 314-319). Örgütün bu bocalama sürecinde Türkiye bir yandan Aralık 1995 genel seçimlerine hazırlanırken, Öcalan taleplerini sıralayarak ikinci kez ateşkes ilan etmiş fakat talepler ve ateşkes ilanı devlet tarafından dikkate alınıp herhangi bir karşılık bulmamış, ikinci ateşkes girişimi de sonuçsuz kalmıştır.

Bu dönemin örgüt için yarattığı bir diğer değişiklik ise ideolojik açıdan olmuştur. Sovyetler Birliği'nin yıkılışıyla sosyalist hareketler ve buna bağlı olarak PKK'nın ideolojik kaynağı da gücünü yitirmeye başlamıştır. 1995 yılında bayrağından Marsist-Leninist düşüncenin sembolü olan orak ve çekiç sembollerini çıkarmış, söylemlerinde de değişiklik yapmaya başlamıştır. Nitekim Abdullah Öcalan şahsında örgüt, kuruluşundan bugüne kadar, taktik ve stratejilerinde olduğu gibi, ideolojik yaklaşımlarında da değişken ve pragmatik bir yol izlemiştir (Tan, 2009: 368). Marksist-Leninist bir örgüt olarak kurulan PKK, bu temel yapıyı muhafaza etmekle birlikte etnik milliyetçilik ve milliyetçiliğin sembollerini sıklıkla kullanmış, Kürdistan'ın sömürge, Türkiye'nin ise sömürgeci devlet olduğuna dair söylemler örgüt propagandasının temelini oluşturmuştur. Konjektürel değişimler analiz edebilmiş, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle sol kökenli tüm örgütler gibi bir değişim ihtiyacı hissedilmiştir. Dünya genelinde etnik hareketlere daha sıcak bakılmaya başlandığı bu tarihlerden itibaren milliyetçilik temelini daha çok öne çıkaran bir örgüt haline gelmiştir.

Örgütün, bu dönemde söylemlerinde yaşanan bir diğer değişim ise kuruluş ideolojisinden kaynaklı olarak başlarda reddettiği dini değerleri kullanmaya başlaması olmuş, dinsel hareketlerle dostluk kurulması konusunda kararlar almıştır. PKK'nın dini değerleri kullanmaya başlamasının nedenlerinden bazıları; dini hassasiyeti yüksek olan bölge halkından daha fazla destek alma isteği, İran ile ilişkilerini geliştirme düşüncesi ve Öcalan'ın dini değerleri diğer bir destek mekanizması olarak görmesidir (Demir, 2008: 74). Bu değişimdeki bir diğer sebep ise Bölgede PKK'nın gücünü tehdit eden din eksenli Hizbullah terör örgütünün etkinliğinin artması ve bu örgüt tarafından PKK'nın din düşmanı ilan edilerek dindar kesimlerden elde ettiği ya da edeceği desteğin kesilmesinin amaçlanmasıdır. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 90'lı yıllar boyunca etkisi oldukça hissettiren, masum insanları ve güvenlik güçlerini korkunç şekilde katleden Hizbullah, PKK için de güçlü bir tehdit ve düşman olmuş, bu dönemde iki örgüt arasındaki çatışmalar ve saldırılar da PKK'nın güç kaybetmesinde ve

hedeflerinden uzaklaşmasında rol oynamıştır. Öyle ki birçok kaynakta ve kamuoyunda Hizbullah'ın devlet içindeki derin yapılar tarafından PKK ile mücadele politikası çerçevesinde desteklendiği iddiaları yer etmiştir.

Türkiye'nin bir taraftan PKK bir taraftan da Hizbullah ile mücadele sürecini kapsayan bu dönemde güç kaybeden ve kendi içinde de sıkıntılar yaşayan örgüt uluslararası alanda kamuoyu oluşturmak ve terörle mücadele sürecinde ülkede yaşanan hak ihlallerini de kullanarak Türkiye üzerindeki uluslararası baskıyı artırmak için özellikle Avrupa'da birçok faaliyet yürütmeye başlamıştır. 1995'de Hollanda'da sözde "Sürgünde Kürt Parlementosu"nun kuruluşunu ilan etmiş, Avrupa'nın çeşitli yerlerinde televizyon kanalı, radyo kanalları, gazete, dergi ve yayınevleri kurmuştur (Kurum, vd., 2023: 232). Ne yazık ki bu girişimler sonuç vermiş özellikle İtalya, Yunanistan ve Fransa olmak üzere sol partilerin yardımıyla PKK, terör eylemlerine, katliamlarına rağmen bir destek ve meşruiyet alanı yakalamış, Türkiye üzerinde de bir siyasi baskı ortamı yaratmayı başarmıştır. Avrupa örgüte destek ve meşruiyet dışında ciddi bir mali kaynak fırsatı da vermiş, sempatizanlardan gelen gönüllü yardımlar, vergi biçiminde toplanan paralar ve de bu coğrafyadaki yasa dışı faaliyetleri (silah, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, şantaj, hırsızlık vs) sebebiyle 1990'lı yılların ortalarında ciddi bir gelire ulaşmıştır (Karlsson, 2008: 151). Fakat Avrupa'daki bu kazanımlar 90'lı yılların sonlarına yaklaşırken örgüt açısından gidişatın olumlu yöne evrilmesi için yeterli olamamıştır.

Türkiye'nin tehdit algılamasındaki değişiklik, TSK'ya yeniden tam sorumluluk verilmesi, DYÇ'ye yönelik yeniden yapılanma, alan hakimiyeti konsepti, profesyonel terörle mücadele birimlerinin kurulması, güvenlik güçlerinin silah, ekipman, teknoloji ve istihbarat eksiklerinin giderilmesi, sınır ötesi operasyonlar, köylerin boşaltılmasının örgütün mali, lojistik kaynaklarının kesilmesine ve hareket kabiliyetinin azalmasına sebep olması gibi tedbirler sayesinde 1990'lı yılların sonlarında belirlediği hedeflere ulaşamayan PKK büyük bir açmaza girmiştir. Çatışmanın ilk dönemlerinde TSK'nın mevcut durumu nasıl örgütün belirlediği stratejiye ve bunun işlemesine katkı sağlamışsa, 93-94 yıllarından sonra da örgütün bu stratejisi TSK'nın başarısına katkı sağlamıştır (Jongerden ve Akkaya, 2015: 107). 1998'de verdiği barış mesajlarına karşılık bulamamasına rağmen 3. ateşkesini ilan ederek mücadele gücünün kalmadığını göstermiştir. Örgütün en önemli isimlerinden Şemdin Sakık'ın da yine 1998 yılında

Kuzey Irak'ta yakalanmasıyla bir darbe daha yiyen örgüt, aynı yıl Türkiye tarafından yapılan girişimlerin sonuç vermesiyle Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması ve Şubat 1999'da yakalanarak Türkiye'ye getirilmesi ile çöküş noktasına gelmiştir. Öcalan idam cezasına çarptırıldıktan sonra avukatları aracılığı ile 1 Eylül 1999'da 4. ateşkes ilanını gerçekleştirmiş, militanların Türkiye'yi terk etmesini istemiştir.

Bu süreçte olağanüstü olarak Ocak 2000 tarihinde Irak'ın kuzeyinde topladığı 7. kongresinde parti programında ciddi değişiklikler yapmış, ayrı devlet kurmanın artık gerekli ve gerçekçi olmadığını, demokratik siyasal mücadele için de “serhildan” adını verdiği sivil itaatsizlik eylemlerini işaret etmiştir. Silahlı yapılanma Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu'nu (ARGK) lağvetmiş yerine meşru müdafaa gücü olarak Halk Savunma Güçleri (HPG - Hezen Parastina Gel) kurulmuştur.

1990'ların ilk yıllarından sonra kazanımlarını elinde tutamayan ve bazı olumlu gelişmeler dışında yokuş aşağı bir gidişat içinde olan örgütten, Öcalan'ın da yakalanmasının ardından, tekrar toparlanmaya başladığı 2004 yılına kadar çok sayıda terörist kaçarak Kuzey Iraktaki şehirlere yerleşmiş ya da Türkiye'ye teslim olmuştur (Marcus, 2007: 291). PKK faaliyetleri ise en düşük seviyeye inmiş, 2000, 2001, 2002 yıllarında kontrol tamamıyla güvenlik güçlerine geçmiştir.

4.4.3. Türkiye'de Siyasi İstikrar, Demokratikleşme Çabaları ve Sonrasında Mücadelede Paradigma Dönüşümü: 2002-2015

2001 yılında kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), 3 Kasım 2002 genel seçiminden, 550 milletvekilliğinin 363'ünü alarak, birinci parti olarak çıkmış ve Türkiye için 1991 yılından beri sürmekte olan koalisyonlar dönemi böylelikle sona ermiştir.

2002 seçimlerine kadar koalisyon hükûmetlerinde yer alarak ülke yönetimine ortak olan Demokratik Sol Parti, Milliyetçi Hareket Partisi, Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi gibi partilerin barajı aşamayıp TBMM dışında kaldığı bir seçimde, yeni kurulmuş bir parti olarak %34,28'lik bir oy oranına sahip olarak tek başına iktidar olmayı başaran Adalet ve Kalkınma Partisi, 2004 yılında yapılan yerel seçimlerde de birinci parti olmuştur (www.ysk.gov.tr). AKP'nin genel ve yerel seçim başarıları yıllarca sürmüş, parti girdiği her seçimden birinci parti olarak çıkmayı başarmıştır.

Siyasal düşüncesini “muhafazakâr demokrasi” olarak tanımlayan AK Parti, her alanda demokrasi, insan hakları, özgürlük, hukuk devleti ve laiklik konularına yer vermiştir. Özellikle laiklik konusunda milli görüş hareketinden ayrılan AK Parti, ülkedeki her kesimi yakalayabilecek, daha ılımlı bir yaklaşımla demokrasiyi ve laikliği önemseyen, Avrupa Birliği konusunda da politikalar üretebilecek bir program belirlemiştir (Özer, 2019: 51). Ön plana aldıkları tüm bu demokrasi alanları, bu zemin üzerinde gerçekleşen söylemler ve devamında gerçekleşen icraatlar partiye reformist bir karakter de kazandırmıştır.

Bu reformist karakter ve Türk siyasal hayatının uzun zamandır görmediği sürekli ve istikrarlı bir tek parti iktidarı; AB üyelik sürecinin gerektirdikleri ile birleşince Türk kamu yönetiminde, temel hak ve özgürlükler, demokratikleşme alanlarında önemli değişiklikler hayata geçirilmiş, bu değişiklikler birçok alana etki ettiği gibi terörle mücadele alanına da zamanla etki etmiştir.

4.4.3.1. Tek Parti İktidarı ve Meseleye Yaklaşımı

14 Ağustos 2001 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi, kurulduktan çok kısa bir süre sonra, önceki yıllarda iktidarda yer alan partilerin bile Meclis dışında kaldığı 3 Kasım 2002 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkmış ve o tarihten günümüze kadar Türkiye yönetimini elinde bulundurmuş bir siyasal partidir.

Refah Partisi’nin 1998 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasıyla Fazilet Partisi çatısı altında birleşen milli görüş tabanlı siyasetçiler, bu süreçte yenilikçiler ve gelenekçiler olarak iki ayrı gruba bölünmüşlerdir. Abdullah Gül liderliğindeki yenilikçiler Mayıs 2000 tarihinde düzenlenen kongrede başkanlığı az bir farkla kaybetmiş, 22 Haziran 2001’de Fazilet Partisinin de kapatılmasıyla yeni bir parti kurma çalışmalarına başlamışlardır. Bu çalışmalar sonucunda, bünyesinde Millî Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi, Demokrat Parti, Adalet Partisi, Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisi kökenli isimlerin de bulunduğu Adalet ve Kalkınma Partisi 2001 yılında Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde aralarında Abdullah Gül, Abdüllatif Şener, Ali Babacan, Binali Yıldırım, Bülent Arınç ve İdris Naim Şahin gibi isimlerin de bulunduğu bir ekip tarafından kurulmuştur.

Girdiği ilk seçim olan 2002 genel seçimlerinden önemli bir zaferle çıkıp ülkeyi yönetme görevini alan AK Parti, o sıralarda Recep Tayyip Erdoğan'ın siyaset yasağının bulunması nedeniyle Türkiye'nin 58. Hükümetini Abdullah Gül başkanlığında kurmuştur. Seçimden kısa bir süre sonra siyaset yasağı kaldırılan Erdoğan, iptal edilen Siirt seçimlerinin yenilenmesi kararı ile milletvekili adayı olmuş ve 9 Mart 2003'te yapılan seçim sonucunda Siirt milletvekili olarak meclise girmiştir. Erdoğan'ın milletvekili seçilmesinin ardından başbakan Abdullah Gül'ün dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e istifasını sunması üzerine kendisine hükümeti kurma görevi verilen Recep Tayyip Erdoğan 59. Türkiye Hükümetini kurmuştur.

2003 yılından 2014 yılına kadar Başbakan, 2014 yılından günümüze kadar da Cumhurbaşkanı olarak Türkiye yönetiminde bulunan, Recep Tayyip Erdoğan'ın bu önemli görevleri sebebiyle 2000'li yılların başından günümüze kadar ülkede yürütülen her politika gibi, Kürt meselesi ve terörle mücadele politikaları üzerindeki etkisi de tartışılmazdır. Bu sebeple yıllar sonra gelen tek parti iktidarı ve meseleye yaklaşımı konusunu Erdoğan temelinde ele almak gerekli bir yaklaşım olacaktır.

Recep Tayyip Erdoğan'ın araştırmanın dönem sınırı olan 2015 yılına kadarki yaklaşımı genel hatlarıyla aynı çizgide ilerlemiş, salt güvenlik politikaları dışında siyasal, sosyo-kültürel ve ekonomik politikaların da dahil edilmesi gerekliliği vurgusuyla sürmüştür. Refah Partisi İstanbul İl başkanı görevini yürütürken 1991 yılı sonlarında parti adına hazırlattığı ve o döneme göre cesur sayılabilecek tespitlerin yer aldığı “Kürt Sorunu Raporu”nda yer alan; meselenin adını net olarak “Kürt sorunu” şeklinde ortaya koyan ve çözüm için de devletin kültürel çoğulculuk ve İslamiyetten yararlanarak bir Kürt politikası oluşturulması, kültürel hakların ve anadilde eğitimin tanınması, insan haklarına duyarlı olunması, devlet terörünün ve her türlü ırkçılığın karşısında olunması gibi tespit ve öneriler (Çakır, 2007) iktidarın başında olduğu 2000'li yıllar boyunca da sık sık gündeme getirilmiş, konuyla ilgili çok önemli ve daha önce atılmamış adımlar atılmıştır.

İlk defa sağ kökenli bir siyasi partinin programında “Doğu ve Güneydoğu” başlığı altında “Kimimizin Güneydoğu, kimimizin Kürt, kimimizin terör sorunu dediğimiz olay” tanımlamasıyla mesele ele alınmış, kapsayıcı çözüm önerileri ortaya konmuştur. Parti programında bağımsız bir başlıkta yer verip, güvenlik perspektifinin dışında demokrasi temelli kapsamlı ve yenilikçi çözümler hedefleyen AK Parti, daha

yolun başında bakış açısını ortaya koymuştur. Bu bağlamda da parti, ilk yıllarından başlayarak, çoğu AB üyelik süreci kapsamında gerçekleşen önemli mevzuat ve uygulama değişiklikleri ile sorunun çözümü noktasında güvenlik politikalarından bağımsız önemli dönüşümler gerçekleştirmiştir.

Kuruluşundan itibaren demokrasi, insan hakları, sosyo-kültürel haklar, özgürlük, hukuk devleti, ekonomi gibi konulara vurgu yapan, AK Parti hem bu siyasetinin sonucu, hem de muhafazakar kimliğinden dolayı Kürt seçmeninden destek görmüş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Kürt kökenli siyasal partiler karşısında varlık gösterebilen, önemli bir oy sahibi olabilen bir parti olmayı sürdürmüştür.

Ak Parti iktidarının resmi olarak ilk kez Kürt sorunu ifadesini kullanması ise Recep Tayyip Erdoğan'ın 2005 yılında Diyarbakır'da yaptığı bir konuşma sırasında olmuştur. Erdoğan, "İlla her soruna bir ad koymak da gerekmez. Çünkü sorunlar hepimizindir. Ama illa "Ad koyalım" diyorsanız Kürt sorunu bu milletin bir parçasının değil, hepsinin sorunudur. Benim de sorunumdur." (Hürriyet, 2005) ifadelerini kullanarak Kürt sorununu tanıdıklarının ve sahiplendiklerinin işaretini vermiştir.

2009 yılına gelindiğinde başlatılan "Demokratik Açılım: Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi" ve 2012 yılında başlatılan "Çözüm Süreci" kapsamında gerçekleşen ve ileriki bölümlerde ayrıntılarıyla anlatılacak olan, politikalar, yapısal-toplumsal dönüşümler ve yaşanan olaylar her ne kadar içerisinde yanlış ve eksiklikleri barındırsa da, Cumhuriyet tarihi boyunca Kürt meselesinde hiç görülmemiş bir dönemin yaşanmasına, çözüm umutlarının hiç artmadığı kadar artmasına, çözüm için hiç olmadığı kadar kapsayıcı ve çok boyutlu bir paradigmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kuruluşundan itibaren ortaya koyduğu yaklaşımı 2015 yılına kadar geliştirerek ve genişleterek sürdüren AK Parti, girdiği her seçimde arkasına aldığı seçmen desteğiyle ve ülke yönetiminin başında tek ve güçlü bir parti olmanın getirdiği öz güvenle, Kürt meselesi yaklaşımının somutlaşması için ortaya koyması gereken politikaları hayata geçirme konusunda çok fazla tereddüt yaşamamış ve çok fazla zorlanmamıştır. Bu nedenle de çalışmada 2015 yılına kadarki Ak Parti dönemi Türkiye'nin PKK terörüyle mücadele politikasının değişim dönemi olarak tanımlanmıştır.

4.4.3.2. 1 Mart Tezkeresi ve II. Körfez Savaşı'nın Terörle Mücadeleye

Etkileri

11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen ve El Kaide Terör Örgütü tarafından üstlenilen dünya tarihinin en büyük terör saldırılarından birine maruz kalan Amerika Birleşik Devletleri bu saldırıların hemen ardından çok kapsamlı bir terörle mücadele politikası yürütmeye başlamış, saldırıların üzerinden bir ay bile geçmeden örgütün bulunduğu topraklara, Afganistan'a, müdahale etmiştir. 2002 yılına gelindiğinde ise Irak'ın da ABD'nin terörle mücadele politikası içinde yer aldığı resmi olarak dillendirilmeye başlamış, Irak lideri Saddam Hüseyin teröre destek vermekle suçlanmış, Irak'ın elinde kitle imha silahları bulundurduğu iddia edilmiştir.

Her ne kadar Birleşmiş Milletler Doğrulama ve Teftiş Komisyonu, Şubat 2003'de Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu konusunda somut bir veriye ulaşamadıklarını açıklasa da Amerika Birleşik Devletleri, Irak'ı suçlamaya devam etmiş ve 20 Mart 2003'te Irak'a saldırmıştır. Böylece dünya tarihine "Irak Savaşı", ya da "II. Körfez Savaşı" olarak geçen, koalisyon ülkelerince de Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu olarak adlandırılan süreç başlamıştır.

II. Körfez Savaşı beklenilenden daha kısa sürede ilerlemiş, ABD güçleri 9 Nisan'da başkent Bağdat'a ulaşarak yönetimi devirmiş, Saddam Hüseyin iktidarına son vermiştir. 1 Mayıs'ta ABD Başkanı asli savaşın bittiğini açıklamıştır. 14 Aralık 2003'de devrik lider Saddam Hüseyin yakalanmış; yakalandıktan üç yıl sonra "insanlığa karşı işlediği suçlardan dolayı" idama mahkum edilmiştir.

Ortadoğu topraklarına barış ve refah getirmeyen tüm askeri müdahaleler gibi II. Körfez Savaşı da ne Irak'a, ne de bölge ülkelerine fayda sağlamamış Türkiye'de de ekonomik, siyasi ve askeri olarak önemli sıkıntıların yaşanmasına neden olmuş, PKK ile mücadele sürecini de olumsuz etkilemiştir. I. Körfez Savaşı sonrası Suriye'den Irak'a doğru yayılmaya başlayan PKK güçleri II. Körfez Savaşı ile yıllarca süren savaş ve kaos ortamını iyi değerlendirmiş, 1999 yılında Abdullah Öcalan'ın yakalanması ile ciddi darbe alan ve bir ateşkes sürecine giren örgüt, 2003'ün ikinci yarısında güç toplamaya başlamış ve 2004 yılında saldırılarına devam kararı aldığını açıklamıştır.

II. Körfez Savaşı sürecinin, bir bütün olarak, Türkiye'nin iç ve dış dinamikleri açısından, sonuçları uzun vadeli olacak hayli zor bir dönemin başladığı anlamına gelen

bir süreç olduğu, yıllar sonra daha net bir şekilde görülmüştür. Bu dönemin ilk patlama noktası ise, kamuoyunun 1 Mart Tezkeresi olarak bildiği, “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunması için hükümete yetki verilmesine ilişkin başbakanlık tezkeresi” olmuştur (Babacan, 2018: 22). Mecliste oylanarak çok az bir farkla reddedilen bu tezkere yıllar sonra bile iç siyasette tartışma konusu olabilme, dışarıda ise Türk-Amerikan ilişkilerinde ciddi sıkıntılar yaratabilme özelliğine sahip olmuştur.

11 Eylül saldırıları sonrası terörizmin küresel düzeyde bir tehdit olduğu savını sık sık vurgulayıp bu şekilde özellikle de Afganistan konusunda destek bulma açısından kısmen başarılı olan ABD, Irak üzerinden gelişen yeni süreçte istediği desteği sağlayamamıştır. Irak savaşı öncesinde öne sürdüğü argümanların hemen hiçbirinin ispatını sağlayamamış, böyle bir ortam içerisinde ise Türkiye’nin bu savaşta kendi saflarında yer alması için çeşitli diplomatik, siyasi girişimlerde bulunmuştur (Babacan, 2018: 23). Bu girişimler sonucu yapılan karşılıklı görüşmeler neticesinde; ana hatlarıyla 6 ay süreyle 62.000 Amerikan askerinin Türkiye’nin güneydoğu illerinde konuşlandırılacak olması, bunun karşılığında Türk askerlerinin Kuzey Irak’a girişine izin verilecek ve Türkiye’ye kapsamlı bir ekonomik yardım yapılacak olması konularını içeren 15 sayfalık bir metin üzerinde Erdoğan ve Abdullah Gül’ün de onayıyla mütabakata varılmış, 1 Mart’ta tezkerenin TBMM’ye getirilmesi kararlaştırılmıştır. AK Parti’nin grup kararı almayarak milletvekillerini serbest bıraktığı, CHP’nin ise karşı çıktığı TBMM’de yapılan oylama ile tezkere reddedilmiş ve bu karar ABD’de şok etkisi yaratmıştır (Örmeci, 2020: 73). Türk-Amerikan ilişkilerini ciddi şekilde etkileyen bu red kararını dönemin ABD Başkanı Bush yıllar sonraki ifadelerinde “Hayal kırıklığına ve hüsrana uğramıştım. Şimdiye kadar yaptığımız en önemli taleplerimizden birinde, NATO müttefikimiz Türkiye, Amerika’yı yarı yolda bırakmıştır.” şeklinde değerlendirmiştir (Örmeci, 2020: 73).

Tezkerenin reddedilmesi Türkiye’de de uzun süre tartışılmış, tezkerenin geçmesini Türkiye’nin ABD’nin yanında savaşa gireceği, Saddam Hüseyin’in devrilmesinde rol alacağı, Türkiye’nin savaşta bir cephe olacağı ve de Türkiye’ye girecek olan ABD askerlerinin uzun yıllar boyunca ülkemizden gitmeyeceği şeklinde değerlendiren savaş karşıtlarını sevindirmiştir. Öte yandan bazı kesimler için ise tezkerenin kabul edilmemesi Türkiye’nin tarihi bir fırsatı kaçırmaması olarak

yorumlanmıştır (Ararat, 2015: 85-86). O dönem siyasi yasağı sebebiyle süreci Başbakan olarak değil de AKP Genel Başkanı olarak yürüten ve tezkerenin Meclise gelmesine kadar olan süreçte etkili olan Erdoğan, yıllar sonra bile “Ben 1 Mart Tezkeresini savunanlardayım.” diyerek konunun arkasında durmuştur.

Tezkerenin reddedilmesinin konumuz olan terörle mücadele açısından önemli kayıplara sebep olduğunu belirten ve özellikle üst düzey askerlerimiz tarafından da benimsenen görüş; Türk askerinin Irak’ta belli bir hatta kadar ilerlemesi imkanı ortadan kaldırılınca bölgedeki boşluk ve istikrarsızlıktan istifade eden örgütün silah ve militan sayısını rahatça artırdığı, moral motivasyon olarak güçlendiği, 1999’da aldığı darbe sonrası toparlanmak için oldukça uygun bir ortama sahip olabildiği, Türkiye ile ilişkileri zedelenen ABD’nin PKK’ya yakınlaştığı ve yardımda bulunduğu ve tüm bunlar sayesinde terörün 2004 yılı itibariyle tekrar şiddetini artırma olanağı ve gücünü bulduğunu savunmaktadır. Şayet tezkere kabul edilip, Türk askeri Irak’a girebilseydi, ABD ile ilişkiler bozulmasaydı örgütün bu imkanları bulamayacağı, belki de tamamen sonunun getirilebileceği bile iddia edilmektedir (Ararat, 2015: 88-89).

1 Mart tezkeresinin kabul edilmesi halinde bunun, ülkemizin özellikle de PKK ile mücadelesine ne derece katkı sunacağı, örgütün sonunu getirip getirmeyeceği konusu bugün bile farklı kesimlerce farklı şekillerde yorumlanmakta, bunun kesin ve net bir cevabı bulunmamaktadır. Kesin ve net olan ise Türkiye’de yepyeni bir iktidarın ilk aylarında, örgütün ise Öcalan’ın yakalanmasının ardından ateşkes ilan edip toparlanma ihtiyacı duyduğu zamanlarında başlayan II. Körfez Savaşı’nın PKK’ya Irak’ta yerleşme ve güvenli alanlar oluşturma imkânı tanıdığıdır.

ABD işgalindeki Irak’ta adeta bir güvenlik şemsiyesi bulan PKK burada örgütteki çözölmeyi ve liderlik krizini atlatma fırsatı bulmuş ve örgütsel yapısını Türkiye, Irak, İran ve Suriye topraklarını kapsayacak şekilde dönüştürebilmiştir. Öte yandan uluslararası aktörlere kullanışlı bir araç olabileceği sinyalini göndermiş, II. Körfez Savaşı ile beraber, çok daha bölgesel bir nitelik kazanmış ve uluslararası aktörlerce kabul edilebilir hale gelmiştir (Alptekin, Köse, 2018: 319). Nitekim sonraki yıllarda başlayan Suriye İç Savaşı’nda özellikle ABD ve Rusya karşısında sahip olduğu konum bunu doğrular niteliktedir.

4.4.3.3. AB'ye Üyelik Süreci Kapsamında Gerçekleşen Demokratikleşme

Adımları

Türkiye'nin 1959 yılında başlayan Avrupa Birliği üyelik hedefi, 1999 yılında Helsinki'de gerçekleştirilen AB Zirvesinde Türkiye'ye adaylık statüsü tanınması ile geçen 40 yılın ardından net ve somut bir perspektif kazanmıştır. Böylelikle 2000'li yılların parti programında ve birçok farklı alanda sık sık temel hak ve özgürlükler, hukuk ve adalet, demokratikleşme ve sivil toplum vurgusu yapan AK Parti iktidara geldiği 2002 yılında itibaren arkasına aldığı AB üyelik rüzgarının da etkisiyle bu alanlarda önemli projelere ve mevzuat değişikliklerine imza atmıştır. 2002-2012 yılları arasında gerçekleştirilen bu proje ve değişiklikler Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı tarafından yayımlanan ve resmi bir doküman niteliği taşıyan 260 sayfalık "Sessiz Devrim-Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri 2002-2012" adlı kitapta toplanmıştır. Birçoğu Kürt ve PKK meselelerinin çözümüne de katkı sağlayacak bu demokratikleşme adımlarından konumuz açısından önem arz edenleri başlık olarak aşağıda yer almaktadır (KDGM, 2013):

- ✓ Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi'nin (Demokratik Açılım) başlatılması.
- ✓ Olağanüstü Hal Uygulamasının kaldırılması.
- ✓ Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nın kurulması.
- ✓ Yerleşim birimlerine eski isimlerinin iade edilmesi.
- ✓ Türkiye Büyük Millet Meclisinde araştırma komisyonlarının kurulması.
- ✓ Devlet güvenlik mahkemeleri ile bazı özel yetkili mahkemelerin kaldırılması.
- ✓ İşkenceye karşı politikaların artırılması.
- ✓ Faili meçhul cinayetlere karşı tedbir ve araştırmalar.
- ✓ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına dayalı olarak yargılamanın yenilenmesi yolunun açılması ve de temel haklara ilişkin uluslararası antlaşmaların iç hukuka üstünlüğünün kabulü.
- ✓ Bilgi edinme hakkının kabulü ile şeffaflaşma yönünde adımlar.
- ✓ Yürütme ve yargıda sivilleşme uygulamaları.
- ✓ Toplantı ve gösteri hakkının kullanılması imkanlarının genişletilmesi.
- ✓ Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı getirilmesi.

- ✓ İdam cezasının kaldırılması.
- ✓ Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kurulması.
- ✓ Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun kurulması.
- ✓ Çocuk ve kadın haklarının güçlendirilmesine yönelik adımlar.
- ✓ Gözaltı koşullarının (şüpheli haklarının) iyileştirilmesi.
- ✓ BM ve Avrupa Konseyi standartlarını karşılamayan cezaevlerinin kapatılması.
- ✓ Tutuklu ve hükümlülere yakınlarının cenazesine katılma ve ağır hastalık durumlarında ziyaret imkanı getirilmesi.
- ✓ İfade hürriyeti ve basın-yayın özgürlüğünün güçlendirilmesine yönelik uygulamalar.
- ✓ Adil ve hızlı yargılamaya yönelik değişiklikler.
- ✓ Farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi, geliştirilmesi ve yayını imkânı, Kürtçe yayın yapan TRT-6'nın kurulması.
- ✓ Kişilerin çocuklarına istedikleri isimleri verebilmelerinin sağlanması.
- ✓ Üniversitelerde farklı dil ve lehçelerle ilgili akademik araştırmalar yapılabilmesi, enstitü kurulması ve seçmeli ders konulabilmesi.
- ✓ Farklı dil ve lehçelerde siyasi propaganda hakkı ve farklı dillerdeki kültürel faaliyetlere destek verilmesi.
- ✓ Tutuklu ve hükümlülerin ziyaretçileri ile anadillerinde görüşebilmelerinin sağlanması.
- ✓ Kamu hizmetlerinden yararlanmada Kürtçe tercüman imkanı sağlanması.
- ✓ Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulması, bölgeye yönelik kamu yatırımlarının artırılması.
- ✓ Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi ile boşaltılan köylere dönüşün teşvik edilmesine yönelik uygulamalar.
- ✓ Terör zararlarının tazmin edilmesi, gaziler ve de şehit yakınları ile ilgili iyileştirmeler.
- ✓ Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi alanında atılan adımlar.

AK Parti hükümeti tarafından atılan demokratikleşme adımları genel olarak yukarıda sayılmıştır. Ne yazık ki sayılan başlıkların bir kısmında sonraki yıllarda geri adımlar atılıp, olumsuz gelişmeler yaşanmış olsa da (OHAL'in tekrar ve ülke genelinde

ilanı, bazı mahkemelere tekrar özel yetkiler tanınması vb.) bu dönemde ortaya konan proje ve uygulamalar ülkenin demokratikleşme sürecine ve terörle mücadele sürecine önemli katkılar sağlayabilecek nitelikte, önemli adımlar olmuştur.

4.4.3.4. Çözüm Doğru Somut Bir Adım: Demokratik Açılım-Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi

ABD'nin 2003'te Irak'ı işgaliyle dengelerin değiştiğini fark eden ve bu süreci lehine değerlendiren PKK, saldırılarını yeniden başlatmış ve 2004-2010 yılları arasında ülkede çok şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Süregelen bu çatışma ortamında çözüm üretme çabalarına devam eden ve bu konudaki her girişimi öncesi hem örgütün provokatif hamleleriyle, hem de ülkedeki farklı kesimlerin itirazlarıyla karşılaşan iktidar, Kürt sorunu ile ilgili inisiyatif alma kararını 2009 yılında Kürt Açılımı, Demokratik Açılım ve sonrasında da Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi adlarıyla anılan süreci açıklayarak vermiştir.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 23 Temmuz 2009'da verdiği beyanatta: “Buna ister ‘Kürt Sorunu’ deyin, ister ‘Güneydoğu Sorunu’ deyin, ister ‘Doğu Sorunu’ deyin, isterse yine son olarak adlandırılan ‘Kürt Açılımı’ diyelim, ne dersek diyelim, bunun üzerinde bir çalışmayı başlattık.” ifadelerini kullanarak sadece Türkiye için tarihsel bir adımın atıldığını açıklamakla kalmamış, beyanatın tamamında kullandığı cümlelerle ve dile getirdiği uyarılarla, yalnız umudunu ve kararlılığını değil, alabileceği tepkilerin fazlalığının da farkında olduğunu yansıtmıştır (Hürriyet, 2009).

Açılım projesinin koordinasyonu ile görevlendirilen dönemin İçişleri Bakanı Beşir Atalay 29 Temmuz 2009'da Kürt Açılımı kapsamında yapılan temasları basına açıklamış, yaptığı görüşme ve toplantıların süreç açısından son derece olumlu geçtiğini belirtmiştir (Alptekin ve Köse, 2018. 331). Atalay, temel hedefinin demokratik standartların geliştirilmesi ve Türkiye'nin terörle sorununun bitirilmesi olduğunu ifade ettiği Demokratik Açılımın kamuoyu tarafından sahiplenilmesi ve tepkilerin asgari düzeyde tutulabilmesi için çeşitli mecralarda yaptığı konuşmalarda terörün bitişi, huzurun gelişi, kardeşlik duygularının pekişeceği, bölgenin kalkınması için daha fazla kaynak ayrılacağı, refah düzeyinin yükseleceği, eşit ve özgür vatandaşlık kavramının sağlanacağı, özgürlük alanının genişleyeceği ve meselenin bir bölgenin değil Türkiye'nin sorunu olduğu konularına sık sık vurgu yapmıştır.

AK Parti hükümeti, Açılım Sürecini 2009 öncesinde gerçekleştirilen AB süreci ve bu süreç ile bağlantılı uyum paketlerinin öngördüğü reformların yerine getirildiğinin işareti sayarak, Türkiye'nin radikal bir siyasi dönüşüm sürecini ifade eden bir proje olarak tanımlasa da (Ararat, 2015: 153-154), bu süreçte muhalefet, bu şekilde düşünmediğini ve sürece destek vermediğini her fırsatta vurgulamıştır.

4.4.3.4.1. Projenin Tanımı Amacı ve Kapsamı

Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından Ocak 2010'da kamuoyunu bilgilendirmek ve kafalardaki soru işaretlerini giderebilmek amacıyla 133 sayfa ve 30 soru ve cevabından oluşan Demokratik Açılım: Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi Kitapçığı yayımlanmıştır. Bu kitapçık, "Projenin tanımı, amacı ve kapsamı nedir?" sorusu ile ilgili cevapları barındırmaktadır. Aşağıda, kitapçıkta yer alan sorulara verilen cevaplar arasında projenin tanım, amaç ve kapsamı ile ilgili olduğu düşünülen ve meselenin hassas alanları hakkında açıklamalar içeren ifadeler özetlenmiştir (AK Parti, 2010):

Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi, öncelikle terör konusuna çözüm olmak üzere etnik ve mezhep gruplarının sorunlarını iyileştirmeyi amaçlayan bir projedir. Ülkemizin kalkınmasını, gelişmesini, ulusal ve uluslararası itibarının, milletimizin refah ve huzurunun artmasını, kardeşliğimizin pekişmesini hedeflemektedir.

Demokratik açılım sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'nin, milleti ve devleti ile bölünmez bütünlüğünden taviz verilmeyecektir. Üniter yapımız, 'tek devlet, tek millet, tek vatan' prensibimiz tartışmaya açılmayacaktır.

Resmi dil konusunda bir değişiklik gündemde değildir. Ancak insanların anadillerinin önündeki tüm engeller kaldırılmaktadır. Türkçe aynı zamanda eğitim dilidir ve öyle kalacaktır.

Süreç, sadece Kürt meselesi gibi kavramlara indirgenemeyecek kadar geniştir. Nitekim, süreçte Alevi vatandaşlarımızın, azınlık gruplarının sorunları, hatta başta işsizlik olmak üzere ülkemizdeki ekonomik meselelerin çözüm yoluna konulması da hedeflenmiştir.

Sadece güvenlik tedbirleriyle terörün üstesinden gelinemeyeceği anlaşılmış, terörle mücadele etmenin şimdiye kadar göz ardı edilen ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik, sosyolojik boyutları ile ilgili sorunları çözüme kavuşturmak, terörizm ile mücadelenin de olmazsa olmaz koşullarındandır.

Proje kapsamında bölge halkının mutluluğu, refahı, hak ve özgürlüklerinin gözetileceği, farklılıkların zenginlik kabul edileceği, Türkçenin dışındaki dillerde yayın dahil kültürel faaliyetlerin yapılabileceği, başta OHAL olmak üzere halkı rahatsız eden uygulamaların kaldırılacağı, terör ve terörle mücadele esnasında zarar gören vatandaşların mağduriyetlerinin giderileceği, terörle baskının karşılıklı olarak birbirinden beslendiği gerçeğinden hareketle baskıların ortadan kaldırılacağı vaat edilmektedir.

Proje her yönüyle yerli ve milli bir projedir, herhangi bir dayatma ürünü değildir. Milletimiz kendi meselelerini çözebilecek kudrette ve dirayettedir.

Demokratik açılım sürecinin teröre ve terör örgütüne verilen bir taviz olduğu yönündeki düşünceler doğru değildir. Hükümet hiçbir illegal yapı ya da oluşuma asla taviz vermez. Demokratikleşme alanında atılan adımlar taviz değil, vatandaşlarımıza insan olmaktan kaynaklanan haklarının teslimidir.

Abdullah Öcalan'ın affedilmesi veya yeniden yargılanması söz konusu değildir ve olamaz. Böyle bir sürecin hukuki olarak gerçekleşmesi de mümkün değildir.

Terörle mücadele eksiksiz bir şekilde ve tam bir kararlılıkla devam edecek ama eş zamanlı olarak terörü doğuran, besleyen ve terör için istismar zemini olan ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik ve diğer nedenler de ortadan kaldırılacaktır.

Kandil ve Mahmur'dan gelen 34 kişinin Türkiye'ye gelmesi dolayısıyla Habur, Silopi ve Diyarbakır'a kadar olan yol güzergâhında sergilenen görüntüler asla tasvip edilemez. Tekrarına asla müsaade edilmeyecektir.

Hükümet olarak, insan haklarına saygının ve demokratikleşmenin bir göstergesi olmak üzere göreve gelir gelmez birçok olumlu düzenleme gerçekleştirilmiştir. Uzun vadede ise, Anayasamızın ilk üç maddesi ve Cumhuriyetin temel nitelikleri korunarak Türkiye'nin sivil ve demokratik bir Anayasaya kavuşturulması hedeflenmektedir.

Son beş yılda bin kadar terör örgütü üyesi silah bırakarak dağdan inmiş ve normal hayatına dönmüştür. Bu insanların eli silahlı birer terörist olarak dağlarda kalmamaları için gerekli tedbirler alınmalıdır ancak dağdan inmek kimseye dokunulmazlık kazandırmayacaktır. Döndükten sonra suça bulaşırlarsa gerekli muameleye tabi olacaklardır. Ayrıca hiçbir örgüt mensubuna maddi çıkarlar karşılığı silah bırakma teklifinde bulunulmamış, bulunulmayacaktır.

Koruculuk sistemi terör devam ettiği sürece devam edecektir. Terörün bitmesi halinde mevcut korucuların mağduriyetlerine yol açmayacak bir düzenlemeye gidilecektir.

4.4.3.4.2. Proje Kapsamında Yaşanan Gelişmeler

2009 yılının ilk aylarından itibaren gelişinin işaretleri verilen Demokratik Açılım Süreci, Temmuz ayında Başbakan Erdoğan ve İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın açıklamaları ile resmi olarak başlatıldıktan sonra dikkat çeken ilk gelişme 5 Ağustos'ta Başbakan Erdoğan ve Demokratik Toplum Partisi Başkanı Ahmet Türk'ün Demokratik Açılımı konuşmak üzere bir araya gelmeleri olmuştur. 11 Ağustos'ta Cumhurbaşkanı Gül'ün Bitlis ziyareti sırasında Güroymak yerine, ilçenin iptal edilen orijinal Kürtçe adı olan "Norşin"i kullanması ise bir başka dikkat çekici gelişme olarak kamuoyuna yansırken, süreç dünya kamuoyu tarafından da ilgiyle izlenmiş 28 Ağustos'ta Economist Dergisi süreçle ilgili "Kürt Açılımı Cesaret Verici" isimli bir analiz yayımlamıştır (BBC News, 2009).

Ekim ayına gelindiğinde ise sürecin daha başında sekteye uğramasına ve ülkede süreçle ilgili çok ciddi tartışmalar yaşanmasına neden olan "Habur Olayı" olarak bilinen gelişme yaşanmıştır. Abdullah Öcalan, 09 Ekim 2009'da avukatları aracılığıyla "Kürt sorununun çözümünde askeri ve siyasi yöntemlerin tıkanıklık yaşadığı, bu tıkanıklığın aşılması ve siyasetin önünün açılarak demokratik çözüm sürecinin gelişmesi için barış gruplarının devreye sokulması" çağrısında bulunmuş, PKK iki gün sonra Kandil, Mahmur ve Avrupa'dan üç ayrı barış grubunun Türkiye'ye gönderileceğini açıklamıştır (Ararat, 2015: 154). 19 Ekim 2009'da PKK'nın Kandil ve Mahmur kamplarındaki mensuplarından oluşan 34 kişilik bir grup Abdullah Öcalan'ın çağrısına uyarak üzerlerinde örgüt kıyafetleriyle Habur Sınır Kapısı'ndan Türkiye'ye giriş yapmış, yaklaşık 50 bin kişilik bir kalabalık tarafından coşkuyla karşılanıp güvenlik güçlerine teslim olmuşlardır. Cumhurbaşkanlığı, TBMM'ye sunulmak üzere getirdikleri, ağırlıklı olarak dil, kültür ve kimlik taleplerine yer verilen 9 maddeden oluşan mektubu okuyan grup Habur Gümrük Kapısı'nda hakim karşısına çıkarıldıktan sonra serbest bırakılmışlar (Milliyet, 2009) ve DTP milletvekillerinin de olduğu kalabalık bir konvoyla Diyarbakır'a gelmiş, burada da adeta kahramanlar gibi karşılanmışlardır.

Habur’da ve sonrasında yaşanan olaylar Türk kamuoyunda büyük bir tepki ile karşılanmış, bir grup teröristin Türkiye’ye teslim olacağı şeklinde duyurulan olay PKK’nın zafer gösterisi haline dönüştüğü gerekçesiyle, özellikle sürece başından beri karşı olan kesimler tarafından haklılıklarının kanıtını niteliği almıştır. Gündemde yaşanan karışıklık öyle bir hal almıştır ki ertesi gün, yaşananları “Habur Sınır Kapısı’nda yaşanan manzara karşısında umutlanmamak mümkün mü? Bu bir umuttur, Türkiye’de bir şeyler oluyor, iyi güzel şeyler oluyor” şeklinde yorumlayan Erdoğan, ilerleyen günlerde geri adım atmak durumunda kalmış ve yaşananlardan dolayı güven sorunu olduğu gerekçesiyle Avrupa’dan gelecek olan 15 kişinin gelişlerinin ertelendiğini duyurmuştur (Ararat, 2015: 156).

11 Aralık 2009’da Anayasa Mahkemesi tarafından DTP’nin kapatılmasına ve genel başkanları Ahmet Türk ve Aysel Tuğluk’un milletvekilliklerinin düşürülmesine karar verilmesi, sürecin ruhuna ters bir gelişme olsa da Habur’un yansımaları şeklinde yorumlanmıştır. 2010’un başlarında ise hükümet olumlu yönde önemli adımlar atmış, 16 Ocak’ta Beşir Atalay çözüm süreci doğrultusunda hazırlanan ve 4 ayrı mekanizmadan oluşan “İnsan Hakları Paketi’nin başlıklarını açıklamıştır. Bu bağlamda cezaevlerinde Kürtçe gibi farklı ve dil lehçelerde görüşme yapılmasına imkân sağlanmış, özel kanalların farklı dil ve lehçelerde 24 saat yayın yapmasına izin verilmiş, farklı dil ve lehçelerde enstitü, araştırma merkezi kurulması yönünde YÖK karar almış, Yaşayan Diller Enstitüsü kurulmuş, yol kontrollerinin azaltılması ve yayla yasaklarının asgari seviyeye indirilmesi yönünde valiliklere genelge gönderilmiştir (Cnnturk, 2018). Yine Ocak ayında Adalet ve Kalkınma Partisi, “süreç devam edecek” mesajı verirdesine 133 sayfa ve 30 soru ve cevabından oluşan Demokratik Açılım: Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi Kitapçığı yayımlanmıştır. Şubat 2010’da AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik, “Ya biz bu meseleyi çözeriz ya da bu mesele bizi çözer” diyerek, konuya atfettikleri hayati önemi vurgulamıştır (Milliyet, 2010a).

Hükümetin yaşanan tüm iniş çıkışlara ve belirsizliğe rağmen Demokratik Açılım Sürecinden umudunu kesmemesi, sürecin ancak 2011 yazına kadar sürebilmesini sağlayabilmiştir. Bu dönemde olumlu sayılabilecek az sayıda gelişmeye karşın, PKK’nın saldırılarına devam etmesi, muhalefetin sürece yönelik itirazları sürdürmeleri, Habur’dan teslim olan grup içinde yer alan 13 kişiye 2010 Haziran’ında tutuklama kararı çıkması gibi gelişmeler hükümeti zorlamaya devam etse de, 13 Ağustos 2010’da

PKK, 20 Eylül'e kadar eylemsizlik kararı aldığını duyurmuş ve bu eylemsizlik dönemi içinde 2010 Anayasa Değişikliği Referandumu yapılarak, hükümet halkın desteğini almıştır. PKK, ateşkes kararını önce bir ay süreyle, daha sonra ise Haziran 2011'de yapılan genel seçimlere kadar uzatmış, ne var ki 14 Temmuz 2011'de Diyarbakır'ın Silvan İlçesinde 13 askerimizi şehit ederek Temmuz 2009'da başlatılan Açılım Sürecinin sonunu getirmiştir. Muhalefet ve kamuoyu baskıları neticesinde PKK ve Açılım Sürecine dair tüm müzakerelerin tamamen durdurulduğu Erdoğan tarafından açıklanmıştır (Ararat, 2015: 158).

Demokratik Açılım Süreci kamuoyunun önünde devam ettiği sırada, kamuoyuna açıklanmayan bir başka sürecin daha yürütüldüğü bilgisi sızmaya başlamış, Norveç'in Oslo kentinde PKK temsilcilerinin de katılımıyla ne zaman başladığı ve içeriğinin tam olarak bilinmediği bazı görüşmelerin yürütüldüğü iddiaları öne sürülmüştür. 2013 yılında PKK'nın yöneticilerinden Mustafa Karasu ile yapılan röportajda 2006 yılında başlayan görüşmelerin 2008 yılı Eylül ayında Oslo Görüşmeleri olarak resmi bir nitelik kazandığı ve görüşmelere uluslararası bir kurumun da aracılık ettiğini ifade etmiştir. Görüşmelerin Mart, Mayıs ve Temmuz 2009'da devam ettiği, bu görüşmelere MİT Müsteşar Yardımcısının ekibiyle katıldığı, daha sonraki görüşmelere MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın da katıldığını anlatmıştır (Akşam, 2013). Demokratik Açılım Sürecinin tam da bu görüşmelerin yoğunlaştığı 2009 yazında kamuoyuna açıklanmış olması, bu görüşmelerde tarafların belirli hususlarda mutabakata varıp, konuyu belirli bir noktaya getirebildiklerini işaret etmektedir.

13 Eylül 2011'de basına sızdırılan bir ses kaydında ise, Hakan Fidan'ın, hem Öcalan'la hem PKK'lılarla Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatıyla ve 'özel temsilcisi' sıfatıyla görüştüğü ifade edilmiş, görüşmelerin MİT Müsteşarı Hakan Fidan, MİT Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş, KCK üyesi Mustafa Karasu, PKK üyesi Sabri Ok, KongraGel Başkan Yardımcısı Zübeyir Aydar ve koordinatör ülke temsilcileri arasında geçtiği anlaşılmıştır (Cnnturk, 2018). Görüşmelerin ne zaman başlayıp ne zaman bittiği hakkında kesin bir fikir vermeyen ses kaydı yayımlandığında hükümetten herhangi bir itiraz gelmemiş, Erdoğan bir süre sonra sızıntıyı gündeme getirip bundan PKK'yı sorumlu tutsa da herhangi bir düzeltme yapmayarak Oslo görüşmelerini zımnen kabul etmiştir (Görmüş, 2019: 97).

Kaydın yayımlanmasından bir yıl sonra da bu kez CHP Genel Başkan Yardımcısı Haluk Koç, AK Parti ile PKK arasında imzalandığı öne sürülen “Oslo Mutabakat Metni” başlıklı belgeyi açıklamıştır. 9 maddeden oluşan metninde; tarafların Haziran 2011 seçimlerine kadar her türlü operasyon ve askeri eylemlerini durduracakları ve sonrasında Haziran ayının ikinci yarısında bir araya gelmeyi kararlaştırdıkları, KCK tutukluları ve bazı Kürt siyasetçilerinin serbest bırakılacağı, oluşturulacak çeşitli çalışma komisyonlarının Öcalan’la ilişkilendirilmesi hususlarında mutabakata vardıkları iddia edilmiştir (Habertürk, 2012). 2011 yılında ortaya çıkan ses kayıtları ve 2012 yılında açıklanan mutabakat metni ciddi tartışmalara neden olsa da, bu gelişmelerin kamuoyu tarafından öğrenilmiş olması, hükümeti bir anlamda rahatlatmış ve ileride başlatılacak Çözüm Süreci konusunda cesaretlendirmiştir. Gizli bir şekilde başlayıp, daha sonra ifşa olan Oslo Süreci de, Demokratik Açılım Süreci gibi Temmuz 2011’de 13 askerimizin şehit edilmesi ile sonuçlanan Silvan saldırısı ve aynı gün gerçekleşen “demokratik özerklik ilanı” ile sona ermiştir (Çiçek, 2018: 176).

Amaçları açısından oldukça önemli bir proje olan Demokratik Açılım Süreci, Kürt meselesinin resmen tanınıp, tabu olmaktan çıkması, yaşananlar ve konuşulanlar açısından yıllardır toplumda yer etmiş psikolojik eşiğin aşılması açısından önemli bir gelişmedir. Ancak doğru yönetilememiş; kamuoyundan gizlenen Oslo Süreci ve bu bağlamda görüşmelere alınan üçüncü taraf olan yabancı ülkeler nedeniyle kırılğan bir hale gelmiştir. Muhalefetin desteği sağlanamamış ve böylelikle süregelen tepkiler kamuoyunda kafa karışıklıklarını artırmıştır.

4.4.3.5. Türkiye’nin Barış Umudu: Çözüm Süreci

PKK’nın 12 Haziran 2011 seçimlerine kadar uzattığı ateşkesi 14 Temmuz 2011’deki Silvan saldırısıyla bitirmesi ile sonlanan Demokratik Açılım Süreci (Milli Birlik ve Beraberlik Projesi) ve aynı zamanda bu sürecin kapalı yüzü olan Oslo Sürecinin sona ermesiyle Türkiye çatışmalı ve zor bir dönemin içine girmiştir. PKK 2012’yi “zafer yılı” olarak ilan etmiş ve “devrimci halk savaşı” adını verdiği bir stratejiyi yürürlüğe sokmuş ve düzenlediği saldırılarla çok sayıda can kaybına neden olmuştur. Ancak bu seferki stratejileri halk nezdinde bir kabul görmemiş ve beklenen desteği oluşturamamıştır. Hükümet dağda askeri operasyonlarla, şehirlerde de hukuki ve siyasi operasyonlarla PKK’nın gücünü kırarak ve hareket alanını daraltarak amacına

ulaşmasını engellemiştir. Kürt meselesi yeni bir şiddet sarmalına girmiş, yoğun çatışmalar, kitlesel tutuklamalar ve açlık grevleri ile ülkede gerilim artmış, taraflar arasındaki köprüler yakılma noktasına gelmiştir (Coşkun, 2014: 7). 2011 ve 2012 yıllarında yaşananlar, bir kez daha, bu meselenin silahla halledilemeyeceğini ortaya koymuş, yeni tedbirlerin gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmıştır.

2012 yılı sonuna gelindiğinde ise ülke beklenmedik gelişmelere sahne olmuş, PKK mahkumlarının cezaevlerinde sürdürdükleri açlık grevleri calan'ın çağrısı ile sona erdirilmiş, Aralık ayında ise Başbakan Erdoğan Milli İstihbarat Teşkilatı'nın Kürt sorununa çözüm bulmak için Abdullah calan ile görüşmeler yaptığını açıklamıştır (Alptekin ve Köse, 2018: 333). Türkiye ilk defa calan'la doğrudan temasını ilan etmiş ve bu süreç hükümet ve PKK'yı temsil eden siyasi aktörler arasındaki müzakerelerin meşrulaştırılmasına yardımcı olmuş, çözümün önündeki en önemli psikolojik engellerden bir tanesinin kalkmasını sağlamıştır. 2013 yılının ilk günlerinde de süren bu görüşme trafiği devam ederken Erdoğan, 15 şubat'ta yaptığını konuşmada, MİT ile calan arasındaki görüşmelerin o güne kadar anıldığı gibi "İmralı Süreci" olarak değil "zm Süreci" olarak adlandırılmasının daha doğru olacağını açıklamış ve böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Kürt sorunu olarak bilinen problemin çözümü açısından en sistematik ve kapsamlı barış girişiminin ismi belirlenmiş olmuştur. Süreç bu noktadan sonra önemli gel-gitleri içinde barındırarak, ciddi çıkmazlara girerek ve taraflar arasında çeşitli kırılmalara yol açarak 2015 Temmuz ayına kadar srmştır. Tüm dezavantajları, eksikleri ve zayıflıklarına rağmen Türkiye'nin barış umutlarının en çok yeşerdiği dönem olarak tarihte yerini almıştır.

4.4.3.5.1. zm Sürecinde nemli Gelişmeler

2013 yılının ilk günlerinde başlayarak 2015 Temmuz ayına kadar yaklaşık olarak 2,5 yıl süren zm Süreci kapsamında elbette ki olumlu ya da olumsuz pek çok önemli gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmeler arasında süreç açısından en çok önem arz ettiği düşünülen olay ve uygulamalar bu başlık altında özetlenmeye çalışılmıştır.

4.4.3.5.1.1. 2013 Nevruz'u ve Ateşkes İlanı

2012 yılı sonlarında başlayan hükümet-Abdullah calan görüşmelerinin ardından 21 Mart 2013 tarihinde Diyarbakır'da gerçekleşen Nevruz kutlamaları

sırasında Abdullah Öcalan'ın Kürt meselesinin barış ve demokrasi ile çözümünü öngören mektubu önce Kürtçe daha sonra da Türkçe olarak meydandaki binlerce kişiye okunmuş ve ülkedeki pek çok ulusal kanal bunu canlı olarak yayımlamıştır. Öcalan, Türk-Kürt kardeşliğine çokça atıf yaptığı mektubunda “Bugün silahların susturulması ve düşüncelerin konuşması gereken bir noktaya geldik. Görmezden gelen, yok sayan ve dışlayan modernist paradigma çökmüştür. Türk, Kürt, Laz veya Çerkez olduğuna bakmaksızın kan, bu toprağın kalbinden akmaktadır. Silahların değil, siyasetin öne çıktığı yeni bir dönem başlıyor. Şimdi silahlı unsurlarımızın sınırların dışına çıkmasının zamanıdır” diyerek, PKK'ya Türkiye topraklarını terk etme çağrısında bulunmuştur (Sabah, 2013). Bu çağrının ardından PKK, 23 Mart 2013'te tek taraflı ateşkes ilan etmiş ancak bu çağrı silahların Türkiye'de bırakılmasını içermemiştir. Mayıs ayında ise sınırlı sayıda bir terörist grup sınır dışına çekilmiştir. Geri çekilme süreci hükümetin reformlar konusunda yavaş ve yetersiz hareket ettiği gerekçesiyle PKK tarafından Eylül ayında durdurulmuştur (BBC News, 2013b).

4.4.3.5.1.2. Akil İnsanlar Heyeti

Hükümet, 3 Nisan 2013 tarihinde Çözüm Süreci'ni halka anlatmak, halkı yaşanacak değişikliklere hazırlamak, halkın rıza ve desteğini alabilmek amacıyla 12'si kadın 63 kişilik bir Akil İnsanlar Heyeti oluşturulduğunu ve bu kişilerin kimler olduğunu kamuoyu ile paylaşmıştır. Yedi bölge için her biri dokuzar kişilik yedi heyette toplumun çeşitli kesimlerinin güvenini ve saygısını kazanmış olan yazar, sanatçı, akademisyen ve STK temsilcilerine yer verilmiştir (Cnntürk, 2013). Heyetler iki aydan fazla bir süre, geniş bir görünürlükle Türkiye'nin çeşitli yörelerinde çalışmalarını sürdürmüş ve bu çalışmalar sonucunda raporlar oluşturarak Başbakan'a sunmuşlardır.

Akil İnsanlar Heyetinin oluşturulması ve yaptığı çalışmalar; barış ve çözüm fikrinin ülkenin 81 ilinde, toplumun tüm katmanlarında tartışılmasını sağlamış, taraftarlar ve karşıtlar süreci masaya yatırma ve birbirlerinin sınırlarını görme şansına erişmişlerdir. Ayrıca Akil İnsanlar Heyeti, toplum ile hükümet ve parlamento arasında bir aracı görevi yaparak beklentileri, korkuları ve talepleri toparlamış, toplumun barışa nasıl baktığının bir resmini çekmiştir. Bu suretle de hükümete izleyeceği siyaset hakkında önemli bir veri temini sağlamıştır (Coşkun, 2015: 16). Bu çalışmalar sonucu

hazırlanan raporlarda genel olarak da, halkın çoğunluğunun süreci desteklediği yer almıştır.

4.4.3.5.1.3. Gezi Parkı Eylemleri

Akil İnsanlar Heyetlerinin çalışmalarını sonlandırmalarına kısa bir süre kala 28 Mayıs 2013 tarihinde Türkiye’de Gezi Parkı Eylemleri ya da Gezi Olayları olarak bilinen ve yaklaşık üç aylık bir sürece yayılan olaylar patlak vermiştir. İstanbul Taksim’de bulunan Gezi Parkı’ndaki bazı ağaçların kesilmesine karşı başlayan protesto eylemleri, güvenlik güçlerinin protestoculara ölçsüz bir güç uygulaması, çeşitli provokasyonlar ve iktidarın kullandığı sert ve ayrıştırıcı söylemlerin de etkisiyle büyüyerek, tüm ülkeyi etkisi altına almış, Erdoğan’ı ve AK Parti Hükümetini hedef alan bir kimliğe bürünmüştür.

Aslında Çözüm Süreci ile ilgili görünmeyen Gezi Olayları, sürecin taraflarından biri olan AK Parti hükümetini hedef almaya başladığı için legal ve illegal Kürt tarafı temsilcilerinin alacağı tavır süreci sekteye uğratabilme gücü bakımından önem arz etmiştir. Kürt temsilcileri olayları görmezden gelmeyip, haklı taleplerin arkasında durmuş, polis şiddetini eleştirmiş, hükümete taleplere kulak vermesi çağrısı yapmış ancak sokağa inmeyerek süreci sekteye uğratacak gelişmeler yaşanmasına mahal vermeseler de (BBC News, 2013a), Gezi Olaylarının hükümeti ciddi şekilde zora sokan etkileri Çözüm Sürecini de zayıflatan nedenlerden biri olmuştur. Örneğin; Akil İnsanlar Heyetinde yer alan bazı üyeler, Gezi Olaylarının sürdüğü sırada Dolmabahçe’de Erdoğan başkanlığında gerçekleşen toplantıya hükümetin Gezi Olaylarındaki tutumu sebebiyle katılmamışlardır. Gezi Olaylarının yarattığı yeni siyasi ortam PKK’nın çekilme kararına da yansımış, PKK çekilme hızını yavaşlatmıştır.

4.4.3.5.1.4. Demokratikleşme Paketi

30 Eylül 2013 tarihinde Başbakan Erdoğan tarafından “ne ilk ne de son” diyerek açıklanan Demokratikleşme Paketi’nin içeriğinde; farklı dil ve lehçelerde siyasi propaganda yasağının kaldırılması, başörtü yasağının kaldırılması, köy isimlerinin değiştirilmesinin mümkün hale getirilmesi, özel okullarda farklı dil ve lehçelerde eğitimin önünün açılması, ilkokullarda “andımız”ın kaldırılması, Kürtçe için önemli olan x, w, q harflerinin kullanılabilmesinin önündeki yasakların kaldırılması, siyasi

partilerin devlet yardımı alma şartının kolaylaştırılması, eş başkanlık sisteminin önünün açılması, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu'nun kurulması, Roman Dil ve Kültür Enstitüsü'nün kurulması gibi yenilikler yer almıştır (Ntv, 2013).

Pakete Çözüm Süreci açısından bakıldığında ise; paketin özellikle PKK'nın geri çekilmeyi durdurduğunu açıklaması ile birlikte tıkanan Çözüm Sürecinin önünü açacağı yönündeki beklentileri karşılayacak nitelikte olmadığı yönünde eleştiriler aldığı görülmektedir. Ancak Çözüm Sürecinin başlarında Kürt hareketi tarafından kamuoyuna duyurulan üçlü aşama planına göre, demokratikleşme beklentisi geri çekilmenin tamamlanması sonrasına bırakılmıştır. Dolayısıyla, bu eleştirilerin aksine, çözüm sürecindeki tıkanmayı demokratikleşme adımlarından ziyade PKK'nın sürmekte olan Suriye İç Savaşı'ndaki değişmeye başlayan konumu ve buna bağlı olarak farklılaşan beklentileri ile açıklamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

4.4.3.5.1.5. Çözüm Süreci Yasası

Kamuoyunda “Çözüm Süreci Yasası” olarak bilinen, resmi adı “Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun” olan düzenleme 16 Temmuz 2014'te Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla birlikte bir buçuk yıldır fiili olarak yürütülen süreç hukuki bir nitelik kazanmış, bu hukukileşme, siyaseti ve siyasi aktörleri de ön plana çıkarmış, hükümet sorumluluğu üzerine almıştır. Hükümet bu kanuna dayanarak, yurtiçinde ve yurt dışındaki kişi ve gruplarla görüşme yapabilecek, silahsızlandırma için yapılması gerekenleri belirleyebilecek, silah bırakacak olan örgüt mensuplarının toplumsal entegrasyonu için gerekli tedbirleri alabilecek ve sürecin tamamlanması için siyasi, ekonomik, hukuki, kültürel ve psikolojik tüm adımları atabilecek duruma getirilmiştir (Coşkun, 2015: 24-26). Ayrıca bu kanun kapsamında görevleri yerine getiren kişilerin bu görevleri nedeniyle hukuki, idari veya cezai sorumluluklarının olmadığı da yasal hükme bağlanmıştır. Kanunun sürece en önemli katkısı meclisin kabul ettiği bir kanun ile hukuksal bir çerçeve oluşturmuş olmasıdır (Çiçek, 2018: 185).

4.4.3.5.1.6. Suriye İç Savaşı ve Kobane Olayları

2011 yılının Mart ayında Suriye hükümeti, Suriye ordusu ve Suriye'deki iç isyancılar arasında başlayan, sonrasında Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD), El Nusra ve

bazı Kürt, Türkmen, Dürzi ve Süryani grupların da katıldığı, Rusya, İran, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye ve İsrail gibi dış güçlerin de sınırlı ve düzenli olarak dahil olduğu bir iç savaş başlamıştır. Bu iç savaş, Türk sınır hattı boyunca yaşayan Kürt topluluklarının siyasi bir egemenlik alanı elde etmelerini, zaman içinde PKK ve onun Suriye'deki uzantısı konumundaki PYD'nin Afrin, Cezire, Kobani kantonlarında hakimiyet kurmasını sağlamıştır (Köse, 2017: 27). PKK-PYD yapısı, bu savaş sürecinde güçlenip, büyüyerek Suriye'nin birçok bölgesine yayılan ve gerçekleştirdiği insanlık dışı eylemlerle tüm dünyada korku uyandıran IŞİD'e karşı girişilen uluslararası mücadelenin bir parçası olarak önemli bir meşruiyet şansını yakalamış ve uluslararası kamuoyunda bölge için önemli bir aktör haline gelmiştir.

Tam da Çözüm Sürecine denk gelen bu gelişmeler, PKK'nın kendine olan güvenini artırarak, yapması gereken bazı hamleleri yapmamasına, Türk tarafı karşısındaki konumunu güçlendirdiğini düşünmesine imkan sağlamıştır. Türkiye açısından da Kürt sorununu ulusal sınırlar ötesinde algılaması ve ele almasına yol açmıştır. Gelişmeleri büyük ve öncelikli tehdit olarak gören Türkiye, sorunun iç ve dış boyutunu bir bütün olarak algılamaya yönelmiş, tüm politikalarını bu çerçevede revize etme gereği duymuştur.

Suriye İç Savaşı sürerken Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmış ve 2003 yılından beri Başbakanlık koltuğunda oturmakta olan Recep Tayyip Erdoğan 14 Ağustos 2014'te cumhurbaşkanı seçilmiş ve başbakanlığında olduğu gibi cumhurbaşkanlığında da Çözüm Sürecine sahip çıkacağını açıklamıştır.

Ekim ayına gelindiğinde ise Suriye'nin kuzeyinde yer alan bir Kürt kenti olan Kobani IŞİD tarafından saldırıya uğramıştır. Türk hükümetini Suriye muhalefetini desteklemek adı altında IŞİD'e destek olmakla ve IŞİD'in güçlenmesini sağlamakla suçlayan Kürt kesimi IŞİD'in Kobani'ye dönük saldırılarını yoğunlaştırdığı bir sırada Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Kobani düştü düşecek" ifadesini bir temenni gibi algılamış ve ipler iyice gerilmiştir.

KCK ve HDP Kobani'deki gelişmeleri protesto amacıyla halkı "sokağa çıkmaya ve alan tutmaya" çağırmış ve 6-7-8 Ekim 2014 tarihlerinde yaşanan olaylarda 50'ye yakın kişi hayatını kaybetmiştir (Köse, 2017: 27). Yaşanan bu olaylar çözüm sürecine önemli hasarlar vermiş, hükümet olayları ve ölümleri sürecin bir sonucu olarak sunan, süreç ile devlet otoritesinin bölgede sıfırlandığını, devletin bölgeyi PKK'ye teslim

ettiğini iddia eden eleştirilerin hedefi olmuştur. Diğer taraftan da Kürt tarafındaki çözüm karşıtları, AKP ile bir barışın mümkün olamayacağını propagandasını yaparak süreci itibarsızlaştırmaya ve bitirmeye çalışmışlardır.

4.4.3.5.1.7. Dolmabahçe Mutabakatı

Kobani olayları ile birlikte ciddi şekilde yara aldığı her iki tarafın da temsilcileri tarafından verilen beyanatlarda dile getirilen Çözüm Süreci için, 28 Şubat 2015 önemli bir tarih olmuş, İstanbul'da Dolmabahçe başbakanlık çalışma ofisinde Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan, İçişleri Bakanı Efgan Ala, AK Parti Grup Başkan Vekili Mahir Ünal çözüm sürecinin koordinatörü olarak görevlendirilmiş KGM müsteşarı Muammer Dervişoğlu ile İmralı heyeti olarak bilinen HDP'li üç milletvekili Sırrı Süreyya Önder, İdris Baluken ve Pervin Buldan ortak bir basın toplantısı düzenlemişlerdir. Dolmabahçe'de yapılan bu toplantı daha sonra Dolmabahçe Mutabakatı olarak anılmıştır. Toplantıdan önce, Öcalan'ın PKK'ya silahsızlanma kongresi için yapacağı çağrının üzerinde Kandil ve İmralı anlaşmış, geniş bir demokratikleşme programını içeren 10 madde silah bırakmak için ön şart olarak öne sürülmemiş, bu maddelerin hayata geçirileceğinin garantisi olarak da hükümetin olduğu bir toplantıda okunulmasıyla yetinilmesine karar verilmiştir. Taraflar basın toplantısına gelirken tek bir metin üzerinde anlaşamamışlar, biri Kürt tarafının, diğeri hükümetin olmak üzere görüşme çerçevesine farklı vurgular yapan iki metin ortaya çıkmıştır. İki taraf arasında ortak bir metin konusunda mutabakat sağlanamamasına rağmen Kürt tarafının metni konusunda iki taraf arasında "okunabilir" olduğuna dair anlaşmaya varılmış, dolayısıyla basın toplantısında iki ayrı metin okunmuştur (Çiçek, 2018: 186). HDP temsilcisi tarafından okunan ilk metinde, Kürt tarafının nihai bir çözüme ulaşmak için görüşmek ve çözmek istediği konular 10 madde halinde oldukça soyut bir dille sıralanmış, PKK'nın silahsızlanma kongresinin bahar aylarında yapılmasına dair Öcalan'ın isteğinin altını çizilmiştir (Bayramoğlu, 2015: 5-6). Kürt tarafı tarafından okunan 10 madde şunlardır (Balbay, 2015):

- 1-Demokratik siyaset tanımı ve içeriği.
- 2-Demokratik çözümün ulusal ve yerel boyutlarının tanımlanması.
- 3-Özgür vatandaşlığın yasal ve demokratik güvenceleri.
- 4-Demokratik siyasetin devlet ve toplumla ilişkisi ve bunun kurumsallaşmasına yönelik başlıklar.
- 5-Çözüm sürecinin sosyo-ekonomik boyutları.
- 6-Çözüm sürecinde demokrasi, güvenlik ilişkisinin, kamu düzenini ve özgürlükleri koruyacak şekilde ele alınması.
- 7-Kadın, kültür ve ekolojik sorunların yasal çözümleri ve güvenceleri.
- 8-Kimlik kavramı, tanımı ve tanımlanmasına dönük çoğulcu demokratik anlayışın geliştirilmesi.
- 9-Demokratik cumhuriyet, ortak vatan ve milletin demokratik ölçütlerle tanımlanması, çoğulcu demokratik sistem içerisinde yasal ve anayasal güvencelere kavuşturulması.
- 10-Bütün bu demokratik hamle ve dönüşümleri içselleştirmeyi hedefleyen yeni bir anayasa.

Dolmabahçe’de ayrıca yerli bir izleme heyetinin oluşturulması konusunda mutabakata varılmış ve bir yol haritası da belirlenmiştir. Buna göre, Türkiye içinden ve her iki tarafın da kabul edeceği isimlerden bir izleme heyeti oluşturulması ve heyetin, İmralı Adası’ndaki Öcalan ve Kandil Dağı’ndaki PKK yönetimi ile görüşmeler yapması kararlaştırılsa da gelişmeler bu yönde ilerlememiştir. Bir izleme heyeti oluşturulamamış ve dolayısıyla ona bağlı adımlar da atılamamıştır.

Her ne kadar bu şekilde adlandırılrsa da orta da tam olarak belirlenmiş bir mutabakatın olmadığı toplantı, hem HDP, hem PKK, hem de Türk kamuoyundan tepkiler almıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan ise 20 Mart’ta izleme heyetinin oluşturulmasına karşı olduğunu, 22 Mart’ta ise “Dolmabahçe Mutabakatı”nı doğru bulmadığını ve bundan haberinin olmadığını açıklamış, toplantıda Öcalan’ın 10 maddelik metninin yanı sıra hükümet tarafının başka bir metin okuduğunu, dolayısıyla ortada bir mutabakatın olmadığını söylemiştir (Cumhuriyet, 2015).

Mutabakata, Kürt tarafından gelen tepkiler ve ardından Erdoğan’ın açıklaması, Çözüm Süreci’nin yine bir tıkanma sürecine gireceğinin habercisi niteliğinde gelişmeler olmuştur.

4.4.3.5.1.8. 7 Haziran Seçimleri ve Çözüm Sürecinin Sonu

KCK eş başkanları Cemil Bayık ve Bese Hozat'ın 10 Mart 2015'te PKK'nın silah bırakmayacağını, bu kararın ancak Öcalan'ın da katılacağı bir kongrede alınabileceğini söylemelerinin ardından, 17 Mart 2015'te Demirtaş grup toplantısında Erdoğan'a yönelik olarak "Seni başkan yaptırmayacağız" cümlesini üç kez tekrarladığı konuşmasını yapmıştır (Görmüş, 2019:113). Erdoğan ise bu açıklamaların sonrasında Dolmabahçe Mutabakatı'nı tanımadığı söylemiştir.

Süreç açısından sert ve olumsuz açıklamalarla geçen 2015 Mart ayında yokuş aşağı bir seyir alan Çözüm Sürecinin bu seyirdeki hızı, yaklaşmakta olan genel seçimlerin yarattığı rekabet ortamı ve her iki tarafın da süreci bir seçim malzemesi yapmaya çalışması ile iyice artmıştır. AK Parti ve HDP arasındaki ipler her geçen gün gerilmiş, Çözüm Sürecini birlikte yürüten ve yakın temas içinde olan iki parti, bu kez bu sürecin tikanıklarına yaslanarak, bunları bir araç ve silah haline çevirerek birbirlerine karşı kullanmaya çalışmışlardır (Bayramoğlu, 2015: 16).

Bu siyasi ortamda gerçekleşen 7 Haziran Seçimleri sonucunda HDP yüzde 13 oyla büyük bir başarı göstermiş, %10'luk seçim barajı geçen ilk Kürt Partisi olmuştur. AK Parti kuruluşundan beri ilk kez girdiği bir seçimde tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu sağlayamamıştır. Bu Kürt tarafı için önemli bir başarı olsa da, PKK'dan seçim sonuçlarını böyle okumadığını gösteren mesajlar gelmeye başlamış. KCK, 11 Temmuz 2015'te ateşkesi bitirdiğini açıklamıştır. Nitekim 22 Temmuz 2015 günü Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinde gerçekleşen 2 polisin şehit edilmesiyle sonuçlanan saldırı ile birlikte Çözüm Süreci sona erdirilmiş ve hemen ardından Türkiye yine karanlık ve çatışma dolu günlere geri dönmüştür.

4.4.3.5.2. Çözüm Sürecinde Önemli Alanlar

Yaklaşık 2,5 yıl süren Çözüm Süreci içinde diğer başlıklara nazaran daha çok ön planda kalmış, genellikle daha çok tartışma yaratmış ve hiçbirisi bir sonuca ulaştırılamamış bazı alanlar bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde bu alanlar hakkında kısa bilgiler verilecektir.

Üçüncü Taraf ve İzleme Heyeti: Çatışmaların sonlanmasına ve kalıcı bir barış anlaşmasının yapılmasına yardım etmek için, taraflar arasında kolaylaştırıcılık,

hakemlik ve arabuluculuk rolü üstlenen bu tür yapılardan dünyadaki diğer çözüm girişimlerinde de faydalandığı bilinmektedir. Ancak bu yapıların süreçlere dahil edilebilmesi için en önemli koşul her iki taraftan da kabul görmesidir.

Çözüm Süreci işte tam da bu nokta da, taraflardan birinin üçüncü tarafa karşı isteksiz olması sebebiyle aracısız sürmüştür. Hükümet, üçüncü tarafı sürece karıştırmamaya özen gösterirken, PKK ve HDP üçüncü tarafın sürece dahil edilmesini talep etmiştir. Abdullah Öcalan, Çözüm Sürecinin başında kendisini ziyaret eden heyet aracılığıyla “Çözüm için üç ayak önemlidir.” mesajı yollamıştır. Hükümet kanadı ise bu talebe süreç boyunca sıcak bakmamıştır. Davutoğlu’na göre, Oslo Süreci’nde yabancı bir üçüncü göz olmasına rağmen süreç başarılı olmamış, bu nedenle de tekrardan bu mekanizmayı denemeye gerek duyulmamıştır (Coşkun, 2015: 37).

Yabancı bir tarafı net bir şekilde istemeyen hükümet, Şubat 2015’te gerçekleşen Dolmabahçe görüşmelerinde yerli bir izleme heyeti kurulması yönünde HDP temsilcileri ile mutabakata varsa da, sonrasında yaşanan gelişmeler nedeniyle izleme heyeti hiç oluşturulamamıştır.

Yeni Anayasa: Türkiye’de 2000’li yılların başından beri hızlanan yeni anayasa arayışları Çözüm Sürecinin de önemli gündem maddeleri arasında yer almış, çatışma sonrasındaki geçiş dönemlerinin en önemli unsurlarından biri olduğu sık sık belirtilmiştir. Taraflar arasında yürütülen görüşmelerde, Dolmabahçe Mutabakatında okunan 10 maddenin içinde yer alan yeni anayasa talebinde “demokratik hamle ve dönüşümleri içselleştirmeyi hedefleyen yeni bir anayasa” vurgusu yapılmıştır (Sözcü, 2015).

HDP’ye göre; tüm etnisiteleri içine alan çok-kültürlü bir anayasal vatandaşlığın kabulü; tüm kimlikleri ve dillerin tanınması, onlara kendilerini korumaları ve geliştirmeleri için olanak sağlanması, “anadilde yaşama hakkı”nın teminat altına alınması; merkeziyetçiliğin tasfiye edilmesi, güçlü bir adem-i merkeziyetçiliğe dayan bir idari yapılanmanın tesisi; temel hak ve özgürlüklerin en geniş çerçevede tanınması ve geçiş dönemi için gerekli mekanizmaların kurulması, üzerinde konuşulan yeni Anayasada mutlaka bulunması gereken unsurlar olmuştur. Bu konu da süreç boyunca somut bir adım atılamamıştır.

Ana Dil Tartışmaları: Adalet ve Kalkınma Partisi dil konusunda Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli ve kapsamlı düzenlemelerini yapmış olsa da, süreç

kapsamında talep edilen ve masaya yatırılan anadilde eğitim ve bunun anayasal güvenceye bağlanması meselesi neticelenmemiştir. AK Parti 2010 yılında yayımladığı Demokratik Açılım Kitapçığında insanların anadillerini öğrenmeleri, öğretmeleri, konuşmaları, müzik yapmaları veya dinlemeleri, farklı dil ve lehçelerde devlet veya özel sektör tarafından radyo ve televizyon yayınları yapılmasının önündeki tüm engellerin kaldırıldığından bahse de, “Türkçe hem resmi dilimiz, hem de eğitim dilidir ve öyle kalacaktır” diyerek anadilde eğitim tartışmalarına baştan kapıyı kapatmıştır.

Demokratik Özerlik: Demokratik Açılım ve Çözüm Süreci boyunca özerklik, demokratik özerklik, öz yönetim gibi kavram kargaşasıyla sürekli gündemde olan talep nasıl adlandırılırsa adlandırılırsın yerelin merkezle bağlantısının azaltıldığı, geniş yetkilerle donatılmış yerel yönetimleri ifade etmektedir. Çözüm Süreci boyunca Kürt tarafının kabul ettirmeye çalıştığı model genel hatlarıyla; bölge halkının kendisiyle ve yaşadığı coğrafyayla ilgili kararları kendisinin verdiği, bölgesel parlamentoları olan, bölge zenginliklerinden yerel yönetimlere pay verildiği, yerel yönetimlerin kendi eğitim, sağlık, kültür ve turizm hizmetlerini yürüttüğü, yerel öz savunma güçlerinin olduğu bir yapıdır.

Çeşitli mecralarda farklı ifadelerle anlatılmış olsa da genel olarak böyle bir modeli ifade etmekte, yukarıda sayılan birkaç ana maddeyle bile kamuoyunda şiddetle karşı çıkılan ve bölünmeye neden olacağına inanılan bir sistemdir. Her ne kadar talebin sahipleri tarafından bunun bir bağımsızlık ya da federasyon talebi değil, devletle ortak yönetime katılma isteği olarak ifade edilse de, Çözüm Süreci öncesinde ya da sonrasında gündeme geldiği her dönemde tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Çözüm Süreci bağlamında “Demokratik çözümün ulusal ve yerel boyutlarının tanımlanması, ulus-devlet tanımının, demokratikleşme yoluyla değiştirilmesi, genelde tüm toplumun özelde Kürtlerin temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, AB Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na atıfla yerelde ‘Demokratik Özerklik’ adı altında özyönetim modellerinin geliştirilmesi” şeklinde ifade edilen (Hürriyet, 2015) özerklik talebi ile ilgili diğer tartışmalı alanlar gibi bir gelişme yaşanmamıştır. Ancak özerklik, çözüm sürecinden sonra yaşanan kent çatışmaları sırasında da sık sık gündeme gelmiş, çatışmaların yaşandığı birçok ilçede özerklik çağrıları ve ilanları yapılmış, fakat bu ilanlar resmiyette bir değişikliğe neden olmamıştır.

Silahsızlanma ve Geri Çekilme: Çözüm Sürecinin en önemli konularından biri olan ve PKK'dan somut olarak yapmasının beklendiği silahsızlanma ve geri çekilme faaliyeti asla beklenilen ve üzerinde anlaşılan şekilde yerine getirilmemiş, süreci tıkayan en önemli hususlardan biri olmuştur.

Sürecin başlangıcı sayılan 2003 Nevruz'u sonrası örgüt, 23 Mart 2013'te tek taraflı ateşkes ilan etmiş ancak bu çağrı silahların Türkiye'de bırakılmasını içermemiştir. Mayıs ayında ise sınırlı sayıda bir terörist grup sınır dışına çekilmiştir. Bu oranın sonradan Başbakan tarafından yüzde 15-20 olduğu açıklanmıştır. Geri çekilme süreci hükümetin reformlar konusunda yavaş ve yetersiz hareket ettiği gerekçesiyle PKK tarafından Eylül ayında durdurulmuştur (BBC News, 2013b). Kobane olayları sonrasında 11 Ekim 2014'de Cemil Bayık, Eylül sonunda TBMM'den geçirilen Suriye ve Irak tezkerelerini savaş ilanı saydıklarını söylemiş ve Türkiye'den çektikleri bütün güçlerini bu nedenle geri gönderdiklerini açıklamıştır (Cnntürk, 2018). Sürecin çeşitli aşamalarında hükümet silah bırakma çağrısını yinelese de örgütten her seferinde olumsuz yanıt almış, silah bırakmak bir yana PKK bu süreçte sağlanan kolaylıkları şehirlere silah depolamak için kullanmıştır.

Abdullah Öcalan'ın Durumu: 1999 yılında Kenya'da yakalanarak Türkiye'ye getirilen ve hakkında verilen idam kararı, Yargıtay tarafından 25 Kasım 1999 tarihinde onanan Öcalan'ın cezası Ağustos 2002'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde idam cezasını kaldırması sebebiyle ağırlaştırılmış müebbet hapse çevrilmiştir. Öcalan, o zamandan beri İmralı Cezaevi'nde cezasını çekmektedir.

Aralık 2012'de Erdoğan'ın MİT yetkilileri tarafından Öcalan ile görüşüldüğünün açıklanması ile resmi ve açık bir şekilde Çözüm Sürecinin tarafı kabul edilen Öcalan'ın süreç üzerindeki etkisi önem arz etmiştir. Avukatları ve görüşme heyetleri aracılığı ile Kürt tabanına ve örgüte yaptığı çağrılar büyük oran da karşılık bulmuştur. PKK'nın süreç kapsamında masaya yatırdığı ve gerçekleşmesini talep ettiği Öcalan'ın önce ev hapsine çıkarılması, sürecin sonunda da serbest bırakılması ile ilgili hiçbir gelişme yaşanmamıştır.

Koruculuğun Kaldırılması: 1985 yılından beri sistemin içinde yer alan eski adıyla geçici köy korucusu, 2016 yılından sonraki adıyla da güvenlik korucusu Türkiye'nin terörle mücadele sistemi içerisinde insan hakları ihlalleri ve görevi kötüye

kullanma gibi olumsuz sonuçları nedeniyle en çok tartışılan unsurlardan biri olmuştur. Geçici olarak kurulan ancak bölgede koşulların uzun süre değişmemesi sebebiyle devam eden köy koruculuğu sistemi, sivil toplum örgütleri, siyasiler, devlet kurumları, uluslararası kamuoyu ve de PKK tarafından sık sık kaldırılması üzerine gündeme getirilmiştir.

PKK, büyük çoğunluğu Kürt olan korucuları hep hainlikle suçlamış, koruculuk sistemini de devletin Kürt'ü Kürt'e kırdırması olarak görmüş ve koruculara yönelik birçok saldırı ve infaz gerçekleştirmiştir. Çözüm Süreci kapsamında da koruculuk sisteminin kaldırılması hem PKK tarafının talepleri arasında yer alarak masaya konmuş, hem de süreç barışa evrilirse o dönemde sayıları 46 bini bulan korucuların (Milliyet, 2013) ne olacağı sorusu gündemi meşgul etmiştir. Çözüm Süreci bitip, üzerinden yıllar geçse de hemen hemen tüm kesimler tarafından sorunlu bulunan sistem varlığını sürdürmektedir.

4.4.3.5.3 Çözüm Sürecinin Güçlü ve Zayıf Yanları

Silahlı çatışmaların sona erdirilebilmesi için bir çözüm sürecine başlamak zor, bu süreci başarılı bir şekilde sonuca ulaştırabilmek ise çok daha zordur (Powell, 2014: 291). Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Kürt sorununun çözümü noktasında atılmış en somut ve en cesur adım olarak nitelendirebileceğimiz Çözüm Süreci, altından kalkmayı hedeflediği meselenin ağırlığı ve kadimliği düşünülünce elbette ki birçok yanlış hamleyi ve eksikliği de içinde barındırmıştır. Yine de bu yanlış ve eksikler sebebiyle Çözüm Sürecinin hiç yaşanmamış olması gerektiğini iddia etmek tüm bu süreç boyunca elde edilen kazanımlardan da vazgeçmek anlamına geleceği için, bu noktada orta çıkan tablo sürecin tüm zayıf yanlarına rağmen nasıl bir önem taşıdığını göstermektedir.

Sürecin bu önemini ortaya koymak açısından öncelikle güçlü yanlarından bahsetmek daha doğru olacaktır:

- ✓ Çözüm Sürecinin en güçlü tarafı negatif barış ortamını neredeyse sağlamış olmasıdır. Bu süreçte çatışmaların ve kayıplarımızın en az düzeyde olması hiç kuşkusuz ülke olarak elde ettiğimiz en büyük kazanımdır.
- ✓ Türk kamuoyunda on yıllardır tabu olmuş konularda psikolojik sınırların aşılmasını sağlamış, bu tabuların aşılmasının ülkemizin bölünmesine sebep olmadığı görülmüştür.

- ✓ Süreç kapsamında, pek tabi AB Sürecinin de etkisiyle önceki başlıklarda ayrıntılı olarak bahsedilen çok önemli demokratikleşme adımları atılmış ve bu adımlar sadece Kürtler için değil, tüm ülke için demokrasi alanını genişleten düzenlemeler olmuştur.
- ✓ Ülkemizin geçmiş yılları ve yerleşmiş yargılar düşünüldüğünde, bir devrim sayılabilecek Çözüm Sürecine kamuoyu tarafından verilen desteğin hiç de azımsanamayacak düzeyde olması da sürecin güçlü taraflarından biri olarak değerlendirilebilir.

Çözüm Sürecinin zayıf tarafları ise şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Tarafların bu sürece farklı anlam ve beklentiler yükleyip ona göre davranmaları, birbirlerine ve kamuoyuna karşı tam anlamıyla bir şeffaflık ve dürüstlük içinde olmamaları.
- ✓ Farklı anlam ve beklentiler taşıyan ve tam anlamıyla şeffaf olmayı başaramayan sürecin muhalefetten gerekli desteği alamamış olması.
- ✓ Süreç boyunca legal tarafların birbirlerine aynı süreci yürüten taraflar gibi değil de, ezeli rakipler gibi davranmaları. Kullanılan üslup ve dilin çok kırılgan bir çizgide her an sertleşmeye meyilli olması. Tarafların birbirleriyle hem müzakere, hem de mücadele etmeleri.
- ✓ İç ve dış politikadan kaynaklanan gerginliklerin (Gezi Parkı, 17/25 Aralık Operasyonları, Kobane Olayları vb.) çözüm sürecini negatif olarak etkilemiş olması.
- ✓ Bölgesel ortamda yaşanan belirsizlikler ve özellikle de Suriye İç Savaşı'nda azalan güvenlik ortamının PKK'nın yapısal gücünü artırmasına ve uluslararası arenadaki konumunu güçlendirmesine neden olması. Bu nedenle de özgüveninin sürecin başında düşünölemeyecek kadar artması, böylelikle de siyasi hedef ve beklentilerini de yükseltmiş olması.
- ✓ PKK'nın bu süreci özellikle siyasi uzantıları üzerinden militan temin etmek için değerlendirmesi, gençleri şehir kalkışmalarına hazırlamak üzere kullanması ve hükümetin bu süreci engelleyememiş olması. (Bu süreçte örgüte katılım sayısı oldukça artmış İçişleri Bakanlığı verilerine göre 2012'de 611 olan sayı, 2014'de 5558'lere kadar çıkmıştır.)

- ✓ Toplumsal tabanın önemli bir kısmının sürece tam olarak hazır olmaması, aynı şekilde sürecin Kandil kısmının da barış için gerekli zihinsel dönüşümü gerçekleştirememiş olmaları.
- ✓ Tarafların süreçleri kendi inisiyatifleri ile götürmeyi tercih etmiş olmaları. Uluslararası düzlemde tarafsız bir gözetleme ve/veya denetleme tarafının olmaması sebebiyle taraflar arasında bağlılık ve güven problemleri oluşması. Aynı zamanda bu durumun süreci uluslararası destekten eksik bırakmış olması.

4.4.3.6. PKK'nın Terörle Paralel Siyasallaşma Çabaları ve Demokratik

Özerklik Odaklı Dönem

Örgütün kurucu lideri Abdullah Öcalan'ın 1999 yılında yakalanıp Türkiye'ye getirilmesi ve ardından yargılanıp idam cezasına çarptırılması, hali hazırda bir içe kapanma dönemi geçirmekte olan PKK için 2000'li yılları kritik bir dönem haline getirmiştir. Öcalan'ın Suriye'den çıkarıldıktan sonra bile yakalanıp Türkiye'ye iade edileceğine ihtimal vermeyen örgüt, ilk olarak bir “şok”, daha sonra ise “geri çekilme” dönemi yaşamıştır. Öcalan'ın Eylül 1999'da ilan ettiği ateşkes ve örgüte ilettiği “her türlü çatışmayı durdurma ve geri çekilme” çağrıları hayatlarını bu amaca adanmış militanlar arasında çok iyi karşılanmamış olup çözümler ve ayrılıklar yaratsa da, büyük bir çoğunluğu Öcalan'a bağlılıklarını sürdürerek Kuzey Irak'a geçmiş, ağırlıklı olarak kırsal alanlarda güvenlik güçleri ve direnişçiler arasında gerçekleşen çarpışmalar dışında neredeyse şiddet eylemlerinden uzak bir dönem yaşanmıştır.

Şiddet eylemlerinin en düşük düzeyde yaşandığı 2000-2004 yılları arasındaki dönemi örgüt için bir yandan tıkanma diğer yandan ise yeniden yapılanma dönemi olarak adlandırmak mümkündür (Jongerden ve Akkaya, 2015: 168). 1999 ve 2007 yılları arasında örgüt bulunduğu durumdan kurtulmak amacıyla, ideolojik temelini Öcalan tarafından Türk ve Avrupa mahkemelerine sunulmak üzere yazılan savunma metinlerinin oluşturduğu örgütsel ve ideolojik önemli dönüşümler gerçekleştirmeye yönelik birçok kongre düzenlemiş, bu dönüşüm süreci de ona 2004 yılından sonra geri dönüş kabiliyeti kazandırmaya başlamıştır.

Kuruluşundan beri sahip olduğu parti-cephe-ordu örgüt yapısı bu dönemde birçok kez değiştirilmiş, daha karmaşık bir hale getirilmiştir. Militanların ve

sempatizanların “güneş” vurgusu yaptığı Öcalan’ın merkezde olduğu gezegenler sistemini andıran bir parti kompleksi haline dönüştürülmüştür (Jongerden ve Akkaya, 2015: 122-123). PKK’nın Ocak 2000’de gerçekleştirdiği 7. Kongresinde terör eylemlerinden ve de ayrı devlet kurma fikrinden vazgeçildiği, 21. yüzyılda artık klasik ulus-devlet fikrinin gerekli ve gerçekçi olmadığı, bundan sonra demokratik cumhuriyet tezi çerçevesinde siyasi faaliyetlere yönelinmesi gerektiği konusunda kararlar alınmıştır. Bu kararlar, “Demokratik Dönüşüm ve Birlik Manifestosu” adlı bildiri ile duyurulmuş ve örgütün silahlı kanadı olan ARGK lağvedilerek, HPG (Halk Savunma Güçleri) adlı yeni bir örgütsel yapı oluşturulmuştur. Bu yapının kurulması ile uzun süreli halk savaşı stratejisinden meşru savunma stratejisine yöneldiği görülen örgüt, demokratik hakların savunma gücü olarak bu yapıyı oluşturduğunu belirtmiştir.

Bu dönüşümün, cezaevindeyken bile tabanını yönlendirme ve sözünü dinletme gücüne sahip bir liderden mahrum kalmış, içe kapanma ve tıkanma dönemi yaşayan örgütü bu durumdan çıkarmak dışında başka etkenleri de olmuştur. Bu dönüşüm ve isim değişikliklerini uluslararası ortamda giderek yayılan terör örgütü olarak tanımlanma sorununu çözme çabasıyla da açıklamak mümkündür (Bakan ve Yıldırım, 2021: 219). 11 Eylül saldırılarının ardından küresel olarak artan ve şekil değiştiren terörizmle ve terörizmle mücadele konusundaki farkındalık ve PKK’nın 2002 yılında AB ve bazı ülkeler (Kanada, Japonya, İran vs.) tarafından terör örgütü olarak tanımlanmaya başlamasıyla bu algıdan kurtulmak için Nisan 2002’de düzenlenen 8. Kongrede “her alanda PKK adıyla yürütülen faaliyetlerin durdurulduğu” açıklamıştır. Bu bağlamda PKK kendisini lağvederek üst örgütlenme olarak “Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi” (KADEK) adıyla yeni bir yapı oluşturmuş ve lider olarak Öcalan seçilmiştir. 9. Kongre ise 2003 Sonbaharında gerçekleştirilmiş KADEK feshedilerek, barışçıl görünümlü yeni stratejisi ile toplumsal olarak daha fazla bir alana erişebilmek için “Kürdistan Halk Kongresi” (KONGRA-GEL) adıyla yeni bir yapı oluşturulmuştur (Bakan ve Yıldırım, 2021: 218). Öcalan tarafından geliştirilen “4 Parçada Büyük Kürdistan” fikrine vurgu yapılarak İran, Irak, Suriye ve Türkiye’deki Kürt meselesinin yalnızca demokratik, özgür konfederal bir yapı içerisinde çözümleneceğini belirtilmiştir. Yine aynı yıl bu ülkelerde örgüt ile bağlantılı siyasi partiler kurulmuştur. (Suriye’de PYD-Demokratik Birlik Partisi, Irak’ta PÇDK-Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi, İran’da PJAK-Kürdistan Özgür Yaşam Partisi).

Örgüt, demokratik söylem odaklı bu yaklaşık beş yıllık eylemsizlik dönemini, 2003'te ABD'nin Irak müdahalesi sonrası değişen dengelerin de etkisiyle alan ve güç kazanmaya başlayınca, 2004 yılında sona erdirdiğini duyurmuştur (White, 2016: 63). “Kürdistan Özgürlük Şahinleri” (TAK) olarak adlandırılan yeni bir yapı ile kırsalda ve metropollerde terör eylemleri, ayaklanma ve halk hareketleri (serhildan) gibi faaliyetler organize etmeye başlamıştır. Bir yandan da siyasallaşma sürecine devam ederek, 2005 yılındaki 11. ve 12. Kongrelerde demokratik konfederalizm ilkeleri kabul edilmiştir. 2007 yılında 14. Kongresi neticesinde Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civakên Kurdistanê-KCK) isimli çatı örgütü kurarak siyasi faaliyetlerini, 2007 Dağlica ve 2008 Aktütün Karakol saldırılarını gerçekleştirerek terörist eylemlerini sürdürmüştür.

2009 yılında resmi olarak başlatılan ve 2015 yılında sona eren demokratik açılım ve çözüm süreci olarak adlandırılan dönem içerisinde bir yandan demokrasi, barış, siyasi çözüm vurgusu yapan PKK, diğer yandan da açıkladığı ülke dışına çıkış ve eylemsizlik gibi kararlarına tam anlamıyla uymayarak, özellikle 2012 yılından itibaren, şiddet faaliyetlerine yeniden yoğunlaşmıştır. 2013 yılının başlarında şehir yapılanması olarak tanımlanan Yurtsever Devrimci Gençlik Hareketi adlı yapının kuruluşu duyurulmuş ve sonradan daha da net görüleceği üzere bu yapının özellikle il ve ilçe merkezlerinde örgütlenmesi sağlanmıştır. Bu süreç zaman zaman ateşkes ve barış vurguları zaman zaman da, gerilim ve çatışmalarla sürmüş, nihayetinde önceki bölümlerde açıklanmaya çalışılan sebeplerden ötürü Çözüm Süreci 2015 yazında sona ermiş, Güneydoğu'daki birçok il ve ilçe merkezinde PKK ve güvenlik güçlerimiz arasında aylarca süren kanlı çatışmalar başlamıştır. Barış umudu çatışmaya yenik düşmüştür.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ

5.1. Bulgular

Kamu politikalarının oluşma aşaması toplumsal sorunların tanımlanmasıyla başlamaktadır. Türkiye'nin PKK terörü ile mücadele politikası, diğer birçok politika alanından farklı olarak, bir toplumsal talep ya da bir hükümet tercihi ile oluşmuş bir politika değil, PKK Terör Örgütünün kuruluşu ve eylemlerinin başlamasının ardından oluşan ve şekillenmeye başlayan bir politikadır.

Türkiye'deki PKK terörü, mücadelenin çok uzun bir döneme yayıldığı “kronik terörizm” haline gelmiş bir meseledir. Türkiye'nin PKK terörüne karşı kırk yıldır sürdürdüğü mücadele politikası, tam anlamıyla bir devlet politikası haline gelememiş, farklı iktidarlarla, hatta kimi zaman aynı iktidar sürecinde bile değişiklikler gösterebilen, bir politika görünümünde olmuştur. Politikanın şekillenmesi strateji, planlama, koordinasyon kavramlarından ziyade güvenlik kavramı ekseninde gerçekleşmiş, güvenlik bürokrasisi, olayların seyri, konjonktürel durum, kamuoyunun tepkileri politikayı şekillendiren unsurlar olmuştur. Terörle mücadele politikasına yönelik eksiklikler devletin resmi belgelerinde de yer almıştır. Bunlardan biri 2010 yılında çıkarılan “Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”un gerekçe metnidir. Gerekçe metninin üçüncü paragrafında, terörle mücadele konusunda “stratejiler geliştirme, planlamalar yapma ve projeler geliştirme” noktasında mevcut kurum ve kuruluşların tatmin edici ölçüde hizmet vermediklerine vurgu yapılmaktadır.

Terörle mücadele politikasını, teorik olarak eylemselliğin ve teröristle mücadele faaliyetlerinin terörizmle mücadele faaliyetlerini gölgelediği bir süreç olarak özetlemek mümkündür. “Birkaç eşkıya” ya karşı başlatılan mücadele, olayların mahiyeti ve niceliği büyüdükçe “teröristle mücadele” sürecine dönüşmüş, ancak bu dönüşümün ilk yılları da karşı karşıya kalınan örgütün yapısı ve taktikleriyle uyumlu ve yeterli olmayan tedbirler ve şehir kökenli terör odakları ile mücadeleye alışkın Türk güvenlik güçlerinin deneyim, bilgi, taktik ve mühimmat eksikliklerin de etkisiyle istenilen sonuçları vermemiştir. Türkiye'nin teröristle mücadelede var olan eksikliklerini tamamlanıp,

örgütün yükseliş ivmesini durdurup, gücünü kırarak başarılar elde etmesi ise 90'lı yılları bulmuştur. Ancak nihai amaca ulaşmak için askeri başarılar tek başına yeterli olmamaktadır.

Teröristle mücadele boyutu 1990'lı yıllarda başarılı olsa da, PKK'yı yok etmek ve verilen lojistik desteğin engellenmesine odaklı gelişen bu uygulamalar toplumda travma ve kırılmalara yol açmış, vatandaşların güvenlik güçleri ile örgüt arasında sıkışmasına sebebiyet vermiştir. PKK'nın 1987'den beri süren yükselişi bu dönemde Türk güvenlik güçlerinin olağanüstü çabaları sonucu önlenebilmişse de, bu dönemde terörle mücadele denince akla gelenler bunlardan ziyade, hak ihlalleri, faili meçhul cinayetler, köy boşaltmalar, kötü muamele, kayıp insanlar olmuş, tüm bunlar ise PKK'yı askeri ve lojistik açıdan zayıflatırsa da, tabansal olarak zayıflatamamıştır. Buradaki sorun güvenlik yöntemlerinin terörle mücadele politikasında kullanılması değil, bu yöntemlerinin hedefi, boyutu ve uygulama biçimi olmuştur.

Politika konusunda yaşanan sıkıntının kökenini oluşturan, en önemli nedenlerden bir diğeri ise tanımlamada yaşanan sıkıntıdır. Türkiye'de PKK terörü konusunda, sorunu tanımlama noktasında bir kargaşa ve eksiklik yaşanmıştır. Soruna uzun yıllar dar bir çerçeveden bakılıp, bir tek güvenlik yönüyle ilgilenilmesi, tepkisel uygulamalarla sürdürülmesi sorunun alt yapısını oluşturan sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal vs. boyutlarının göz ardı edilmesi suretiyle gerçekçi ve kapsamlı bir tanımlama yapılamaması, politika oluşturma sürecinin eksikliği olmuştur. Sorunlar tam olarak tanımlanmadığı için doğru çözüm tanımları da yapılamamış, gerçekleştirilen uygulamalar kalıcı bir sonuç oluşturmamıştır.

Türkiye'nin PKK terörü karşısında tepkisel uygulamalardan vazgeçip bir politika oluşturma sürecine girmesi 1980'lerin sonlarını, yani meselenin ortaya çıkışının yıllar sonrasını, bulmuş ancak bu politika çok uzun yıllar güvenlik tedbirlerinin artırılması, eksikliklerin giderilmesi, daha çok teröristin etkisiz hale getirilmesine yönelik olarak gelişmiştir. Üstelik bu süreç büyük oranda güvenlik bürokrasinin kontrolüne bırakılmış, konunun sivil yanının önemi fark edilse de uygulamaya yansıtılamamıştır. Teröristleri yok etmek suretiyle terörü sonlandırmaya dönük politikanın etkisizliğinin fark edilmesi, bunun yanı sıra meselenin terörden ziyade demokrasi, insan hakları, kalkınma, eşitlik vs. gibi çok daha kapsamlı alanlara yönelik politikalara ihtiyaç duyduğu düşüncesi yıllar sonra sürece yansıtılabilmektedir.

Türkiye'nin terörle mücadele tarihinin belki de en büyük eksiği olan politika oluşturma sürecindeki bu yanlışlar ve eksikler kırk yıldır çözümün önündeki en önemli engellerden birini oluşturmuştur.

PKK terörünün gelişimi ile Türkiye'nin terörle mücadele politikasının seyrinin birbirlerini etkilemiş olduğu dönemler olsa bile tam anlamıyla bir örtüşmeden bahsetmek mümkün değildir. Terörle mücadele politikası terörün stratejisini anlamaya çalışmakla doğru orantılı gelişmemiş, PKK'nın davranış modeli öngörülemezdir. Örneğin 80'lerdeki halk savaşı stratejisine uzun süre konvansiyonel yöntemlerle karşılık verilmeye çalışılması ya da 2000'li yıllarda neredeyse bitme noktasına gelen örgütün tekrar ve şiddetle geri dönecek olmasının öngörülüp engellenememesi ya da çözüm süreci döneminde önemli bir artış yaşayan örgüte katılım durumunun ve bunun çözüm sürecinin sonuçlanma şekline etkisinin fark edilememesi gibi.

1980'lerin sonlarına doğru PKK'nın salt bir güvenlik meselesi olmadığı ve güvenlik tedbirleri ile sonlandırılmayacağı, bunun yanı sıra da alınan güvenlik tedbirlerinin eksikler barındırdığı anlaşılmaya başlanmıştır. 1989 yılının son aylarında toplanan MGK toplantısında “bölücü terörün sadece güvenlik önlemleriyle önlenemeyeceği, ekonomik ve sosyal önlemlerin de hızla alınması gerektiği” gerçeği resmi olarak da kabul edilmiştir. Ancak geç de olsa ortaya çıkan bu kabulleniş, 90'lar boyunca asker ya da sivil her yöneticinin hemen her beyanatında yer bulsa da, politikanın farklılıklar göstermeye başlaması 2000'li yılları bulmuştur. Mücadele sürecinin bu yıllarında neredeyse tüm siyasiler önce ezber bozan çıkışlar yapıp daha sonra kamuoyunun tepkisiyle geri adım atma durumunda kalmışlardır. Muhalefetteyken sürekli eleştirdikleri OHAL, koruculuk sistemi, Çekiç Gücün varlığı gibi hususların değiştirilmesi için de bir şey yapamamış, bölgeye yönelik birçok araştırma ve inceleme hazırlatıp, terörün sadece asayiş sorunu olmadığını, çözümün ise sadece güvenlik odaklı politikalarla çözülemeyeceğinin bilincine varmış olsalar da, mücadele şekli bu yıllarda hep aynı kalmıştır.

2000'li yıllar ile değişiklikler göstermeye başlayan, güvenlik uygulamaları dışında gelişmelere de sahne olan politika için 2010'lı yıllardan itibaren üçlü mücadele stratejisi şeklinde tanımlama yapmak mümkündür. Güvenlik, demokratikleşme ve uluslararası destek-diplomasi stratejileri üzerinden yürütülmeye çalışılan politikada bu süreçte ciddi bir paradigma dönüşümü yaşanmış terörle mücadelede Türkiye modeli

oluşmaya başlamıştır. Bu model sonuç olarak Çözüm Sürecine evrilerek barış umutlarını yeşertmiş, ancak sonuca ulaşamamıştır.

Her ne kadar terörle mücadelenin demokratik tedbirler ve yöntemler olmadan başarılı olamayacağı artık dünya genelinde kabul görmüş bir düşünce olsa da Türkiye’de demokratikleşme süreci terörün azalmasıyla doğru orantılı olarak ilerlememiştir. AB üyelik sürecinin gereklerinin yapılmasının da etkisiyle birçok önemli adımın atıldığı 2000’li yıllarla birlikte terör azalma eğilimine geçmemiş, aksine yükselişe geçmiştir. Ancak bu durumu demokratikleşme adımlarından ziyade PKK’nın özellikle Irak ve Suriye’de değişmeye ve güçlenmeye başlayan konumu ve buna bağlı olarak farklılaşan beklentileri ile açıklamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Demokratikleşme yönünde atılacak her bir adım, elbette ki Türkiye’nin en önemli sorunlarından biri olan terörün çözümüne katkı sağlayacaktır ancak bunun salt bir demokratik bir reform paketiyle gerçekleşmesi de beklenmemelidir.

Bu kırk yılın genelinde her iki taraf da meseleyi silahla çözebileceğine inanmış, bu nedenle silahların susturulması için kalıcı ve gerçekçi politikalar üretilmemiş ki zaten bu tür politikaların oluşturulabilmesi için gerekli görüş ve eylem birliği de devlet katında bir türlü oluşturulamamıştır. Çözüm sürecinde bile bu inanç özellikle örgüt tarafında var olmaya devam etmiş, örgüt silah bırakmaya bir türlü yanaşmamış, aksine silahlarını şehirlere yığarak sürecin tamamlanmaması ihtimaline karşı ya da tamamlanmaması için gerekli hazırlığı yapmıştır.

Kürt siyasetinin gelişmesi için gerektiği kadar elverişli bir alanın oluşturulup sürekliliğinin sağlanamaması, kapatma davaları, dokunulmazlıkların kaldırılması ve tutuklamalarla birçok kez kesintiye uğraması, terörün panzehri olan siyasetin terör karşısında gerektiği kadar güçlenmesini engellemiştir. Bu duruma Kürt siyasi hareketinin sorumluluğunun gereklerini yeterince yerine getirmemiş olması, örgüt karşısında doğru bir şekilde konumlanmamış olması da sebebiyet vermiştir.

PKK ise bu kırk yıllık süreçte sürekli bir değişim içerisinde olmuş, yıllar içinde terörle mücadelenin paradigması değişirken PKK terörünün de paradigmasında değişiklikler olmuştur. PKK zaman içerisinde ideolojik, eylemsel ve yapısal olarak, çevresel ve konjonktürel değişimlere uyum gösterebilme adına birçok değişiklik geçirmiştir. “Öğrenen örgüt” mantığı ile kendisini değişen koşullara adapte etmiş ve eylemlerine devam edebilmeyi sürdürmüştür. 2000’li yıllardan sonra artık örgüt

merkezli stratejiler yerine yavaş yavaş toplum merkezli stratejilere geçmiş, bu dönemde toplumu örgüt amaçları doğrultusunda şekillendirme çalışmalarına hız vermiş bir çeşit toplum mühendisliği faaliyetine girişmiştir.

5.2. Öneriler

Terörle mücadele politikası içinde güvenlik boyutu ve tedbirlerinin de olduğu çok boyutlu, sürdürülebilir, kararlı, katılımcı ve şeffaf bir şekilde bir devlet politikası olarak gerçekleştirilmelidir. Olayların seyri, kamuoyunun tepkileri, oy kaybetme kaygısı gibi unsurlar ile değişikliğe uğratılmamalıdır. Burada, politikanın değişmez ve mutlak olması gerektiğine değil, çok önemli bir özellik olan sürdürülebilir olması özelliğine vurgu yapılmaktadır. Terörle mücadelede en sakıncalı noktalardan biri de siyasal iradenin tereddüt ya da kararsızlık içinde olmasıdır. Benimsenen yöntem ve gerekleri kararlı ve sürdürülebilir bir şekilde uygulanmalıdır.

Terörle mücadelenin tamamını değil, sadece bir boyutunu oluşturan ve güvenlik güçleri aracılığıyla sürdürülen teröristle mücadelenin aksine terörizmle mücadele, sürecin daha geniş kapsamlı boyutlarını içinde barındırmakta ve bu kısımda sorumluluk askerlerin değil sivillerin olmaktadır. Bu nedenle terörle mücadele seçilmişlerin kontrolünde olmalı, sorumluluğu da onlara yüklenmelidir. Teröristle mücadele, terörizmle mücadelenin olmazsa olmazıdır, saha da olmak elbette ki çok önemlidir ve sahada olunmazsa masada da olunamayacağı yadsınamaz bir gerçektir. Ancak güvenlik politikaları ile güvenlik endeksli politikaların ayrı kavramlar olduğu unutulmamalıdır. Güvenlik alanı kadar siyasal alan da oldukça önemlidir. Çözüm için, her iki alanda da olunması gerektiği ölçüde olunmalıdır.

Güvenlik bürokrasisi içinde şekillenen ve Türkiye'nin terörle mücadelesini yöneten yapıların, kamu yönetimi içindeki yeri incelendiğinde, dağınık örgütsel yapı ve buna bağlı koordinasyon sorunları, diğer kamu yönetimi yapılarıyla kıyaslandığında daha güçlü ve dokunulmaz konumları ve sahip oldukları yüksek bütçeler öne çıkan önemli hususlardır. Sistemin Türk kamu yönetimi içinde sahip olduğu bu çok boyutlu güç, kırk yıldır süren bu mücadele sürecinde üzerine düşeni yapıp, önemli başarılar elde etmiş olsa da, nihai çözüm için bu başarı tek başına yeterli olmamıştır. Bu nedenle bu yapının terörle mücadelenin tüm boyutlarını içine alacak şekilde değiştirilmesi, sosyal, ekonomik, kültürel vs. ilgili tüm alanlarda görev yapacak yapıların sisteme dahil

edilmesi ve en önemlisi bu sistemde koordinasyonun tam anlamı ile gerçekleşmesi sağlanmalıdır. Terörle mücadele tek bir yapı ve politika çerçevesinde sürdürüldüğünde hem resmi aktörler aynı dili konuşabilecek, hem de kurumsal bazda enerji ve zaman kayıpları yaşanmayacaktır.

Resmi aktörlerin yanı sıra toplumun geniş bir kesiminin de dahil edildiği katılımcı bir politika oluşturmak önemlidir. Gayri resmi aktörler de sürece katılmalı ve etkilerinin artacağı şekilde yapılarının güçlenmesini sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Siyasi partilere, sivil toplum kuruluşlarına, medya organlarına, üniversitelere, uzmanlara mutlaka politikanın belirlenmesi ve de uygulaması aşamalarında yer ve görev verilmeli, yalnızca siyasal iktidar ve güvenlik organlarının arasında şekillenen mücadele politikası uygulamasından vazgeçilmelidir. Süreç katılımcı ve şeffaf olduğu sürece politikanın toplum tarafından kabullenilmesi ve sahiplenilmesi de mümkün olacaktır. Terörle mücadelenin olmazsa olmazlarından biri olan kamuoyu desteği için de katılımcılık ve şeffaflık oldukça önemlidir.

Türkiye'nin Kürt meselesi, ile terör meselesi aynı kavramlar değildir. Kürt meselesi genel anlamıyla bir demokratikleşme sorunudur. Terör ise onun alt başlığıdır. Kürt meselesinin bölgesel farklılık ve azgelişmişlik, kimlik, insan hakları ve terör gibi boyutları bulunmaktadır. Terör ve demokrasi ilişkili kavramlardır ancak bu mutlak bir ilişki değildir. Demokratikleşme terörü bitirecek sihirli bir değnek değildir, ancak özellikle halk desteğini, kamuoyu desteğini azaltmak ve terörün sebeplerini ortadan kaldırmak suretiyle terörü zayıflatır, azaltır. Geniş kitlelerin taraf olduğu sorunlar demokrasi ve insani güvenceler olmadan çözülemez. Demokratikleşme üst başlık, terör alt başlık olmalı, yani demokratikleşmeye terörü bitirmekten ziyade terörü önlemek ve teröre destekle mücadele için ayrı bir önem vermek gerekmektedir. Her ne kadar terörle mücadele süreci, bazı katı güvenlik uygulamalarını ve hatta bazı hak ihlallerini kaçınılmaz kılsa da, terör hareketleri karşısında demokratik sistemle bağdaşmayan işleyiş ve düzenlemelerle soruna çözüm bulmaya çalışmak, terörizme güç katan en önemli etkenlerdendir. Çünkü terörizmin temel işleyiş mantığı; şiddet eylemleri ile halkı sindirmek, kamu görevlilerini tahrik ederek, bunun sonucunda gerçekleşen her türlü yanlış uygulamayı propaganda malzemesi olarak ulusal ve uluslararası kamuoyunda kullanmak üzerine kurulmuştur. Teröristle daha etkin mücadele düşüncesiyle ortaya çıkartılan sıkıyönetim kuralları ve OHAL uygulamaları, terörün diğer yüzüne katkı

sağlayarak terörizmin propaganda unsurlarına kaynaklık etmektedir. Terör mücadelenin aynı zamanda bir propaganda savaşı olduğu unutulmamalıdır.

Terörle mücadele terörizm olgusunun içini dolduran argümanların yok edilmesi ile başarılabilecek bir süreçtir. Terörün propaganda malzemesi yaptığı tüm unsurlar ile mücadele etmeye en az terörle mücadeleye verilen kadar önem verilmelidir. Kamuoyu desteğini kaybettirmek ve de bireyleri örgütten uzak tutmak için onları yaşamlarından ve sistemden memnun kılacak her türlü tedbiri almak gerekmektedir. Sosyal adalet, gerçek eşitlik, ulusal bütünlük, çağdaşlaşma ve refahlaşma ideali, siyasal katılım gibi unsurlara gereken önem verilmeli, kültürel, ekonomik, hukuksal, siyasal ve sosyal alanlarda gerekli tüm tedbirler alınmalıdır. Terörle mücadele kadar teröre destek ve katılım ile de mücadele edilmelidir.

Bir toplumsal sorun ve sorunun tarafları doğru tanımlanmadan, sebepleri belirlenmeden yapılan mücadelenin etkili olması beklenemez. Sorunun tanımlanma biçimi aynı zamanda çözüm için başvuru yöntemleri de tanımlar. Bu sebeple politika yürütülürken örgüt değil, örgütün eylemlerine sebep olarak gösterip suistimal etmeye çalıştığı Kürt halkı öncelenmeli, muhattap alınmalı, ikna edilmelidir. Eşit haklara sahip olmak ile her konuda aynı haklara sahip olmanın aynı anlama gelmediği göz önünde tutularak gerektiği yerlerde pozitif ayrımcılık sayılabilecek uygulamalar hayata geçirilebilmelidir. (Ör. Kürt köylerine Kürtçe bilen memur ve öğretmenlerin görevlendirilmesi vb.) Anayasamızın 127. maddesinde “seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileri” olarak tanımlanan mahalli idarelerin en azından bu anayasal özelliklerinin herhangi bir kesinleşmiş mahkeme kararı olmadığı sürece korunması, halkın iradesine saygı duyulması yönünde adımlar atılmalıdır.

Ülkemizde PKK terörünün yükseliş dönemleri incelendiğinde karşımıza Körfez Savaşları, Suriye İç Savaşı ve bunlara bağlı olarak sınır güvenliği ve komşu ülkelerdeki istikrarın önemi konuları çıkmaktadır. Örgütün gücünün zayıflatıldığı dönemlerde ortaya çıkan bu savaşlar ve bu savaşlara bağlı olarak bölgede değişen koşullar ve dengeler PKK’nın gücünü yeniden toplamasına, militan ve mühimmat kazanmasına neden olmuş, sınırlarımızda oluşan karmaşa her seferinde örgütün lehine etkiler yaratmıştır. PKK örgütünün sadece Türkiye topraklarıyla değil Irak, İran ve Suriye topraklarıyla da bağlı olan ve bu ülkelerde de yapıları ve militanları olan bir örgüt olduğu ve bu bölgelerin çok uzun yıllardır savaş ve çatışmalar yaşadığı düşünüldüğünde

dış destek, dış Kürtler, sınır ve komşu güvenliği, komşu barışı gibi kavramların hayati önemi daha da açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Atatürk'ün yaklaşık yüz yıl önce söylemiş olduğu “Yurtta sulh cihanda sulh” sözünün gerekleri yönünde politikalar geliştirilmeli, sadece iç barışın sağlanması için değil, dünyanın her yerinde özellikle de yakın bölgemizdeki barışın sağlanması için her türlü çaba gösterilmelidir.

PKK Terör Örgütünün bu kadar uzun yıllardır varlığını sürdürebilmesinin en önemli unsurlarından biri kuşkusuz ki sahip olduğu dış destektir. Bu sadece yukarıdaki paragrafta sözü edilen komşu topraklarımızda barınabilme, güçlenebilme imkanına sahip olması ile sınırlı bir destek değildir. Örgüt Amerika'dan Avrupa'ya, Ortadoğu topraklarına kadar çok ciddi siyasal, finansal ve kamuoyu desteği alarak bugünlere gelmeyi başarmıştır. Yaşanan tecrübeler göstermiştir ki terörle mücadelede yurtiçindekiler kadar yurtdışındakiler ile de mücadele çok önemlidir. Tüm terör örgütleri ile mücadelede çok önemli olan her türlü dış desteğin kesilmesi, terörün finansmanının önlenmesi, proaktif tedbirler, sınır güvenliği ve komşu barışı ile bunların sağlanması için gerekli diplomasi çalışmalarına PKK ile mücadelede çok daha fazla önem verilmelidir.

Bir diğer öneri ise üzerine düşen barış ve çözüm sorumluluğunun tam anlamıyla farkında olan, en az PKK kadar kararlı, ısrarlı, örgütün arkasındaki tüm halk desteğini elinden alacak, örgütün askeri vesayetinden tamamen kurtulmuş bir Kürt siyasal hareketinin varlığını güvence altına almak gerektiğidir. Bu harekete gerekli yasal ve siyasal zemini oluşturmak dışında, diğer partilerin de sırt dönmemesi, yok saymaması da önemlidir. Meşruiyetin yasadışılığa engel olacağı unutulmamalı, insanların siyasette var olma inançları diri tutulmalıdır. Bunun için devlet kadar Kürt siyasi hareketinin içindeki siyasilerin de özen göstermesi, yüklenmiş oldukları sorumluluğun bilinci ile amasız ve fakatsız, barış için siyaset yapmaları gerekmektedir.

5.3. Sonuç

Kamu politikası süreci Thomas Dye tarafından yapılan en kısa tanımıyla “kamu yönetiminin yapmayı seçtiği ya da seçmediği her şey” olarak tanımlanacak olursa, bu araştırmada Türk kamu yönetiminin PKK Terör Örgütü ile mücadele sürecinde neler yapmayı tercih ettiği ve de etmediğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Türkiye'nin terörle mücadele sürecini ele almanın zor, bir o kadar da hassas bir konu olduğunun bilinciyle

araştırmanın zaman sınırlılığını oluşturan 1984-2015 yılları arasındaki politikayı şekillendiren dinamikler, aktörler ve uygulamalar ele alınmış, politikanın değerlendirilmesine çalışılmıştır.

Türkiye PKK terörüne karşı yıllarca verdiği mücadelede nihai olarak terörü sonlandırma amacıyla başarıya ulaşamamış olsa da bu durumu PKK'nın amaçlarına ulaştığı anlamında yorumlamak da doğru değildir. Türkiye'nin sürdürdüğü mücadele örgüte bu imkanı vermemiştir. Ancak PKK'nın gerçekleştirmeye çalıştığı gerilla savaşı stratejisi onu hedefe ulaştırmasa da ilerlemesine fırsat yaratmıştır. Özellikle siyasal taban ve kamuoyu desteği konusunda yol kat etmiştir. Gerilla savaşı olarak tanımlanan bu yöntemde konvansiyonel güce sahip bir devlete karşı kesin bir zaferin kazanılamayacağı genel olarak bilinen bir gerçek olsa da, artan halk desteği ve militan sayısıyla mücadele edilen devleti ciddi anlamda zora sokabilmek, gerekli lojistik ihtiyaçları karşılayabilmek için, dış destek ve sınır ötesi üsler olmazsa olmaz unsurlardır. Örgüt bu unsurlara sahip olarak varlığını sürdürmüştür.

Bu durumda sonuç; nihai amaca ulaşmak olarak ele alınıp değerlendirilecek olursa iki tarafın da başarısız olduğunu söylemek mümkün olabilir. Ancak terörle mücadele gibi karmaşık, hassas ve içinde hayati unsurları barındıran bir kamu politikasının değerlendirilmesi yalnızca amaca ulaşmak ile sınırlandırılmamalıdır. Türkiye'nin bu zorlu süreçte eksik ve hataları olmasına rağmen doğru ve başarılı düzenlemeleri de azımsanmayacak boyuttadır. Özellikle askeri alanda kazandığı başarılar örgütün amaçlarına ulaşmasını engelleyen en önemli faktör olmuştur. Güvenlik alanı dışında da bu terörle mücadele deneyimi Türkiye'ye bazı kazanımlar sağlamıştır. Gecikmeli de olsa politikanın diğer boyutlarının fark edilmiş olması ve bu yönde özellikle 2000'li yıllardan sonra atılan adımlar, yapılan düzenlemeler hem terörle mücadele politikası hem de ülkemizin demokratikleşme süreci açısından oldukça önemli gelişmelerdir. Araştırmanın inceleme alanının oluşturan yıllarda Türkiye'nin bir diğer kazanımı ise terörle mücadelenin aslında aynı zamanda bir propaganda mücadelesi olduğunu fark etmiş olması ve örgütün propaganda argümanlarını elinden alacak uygulamalara başlamış olmasıdır. Bunun yanı sıra terörün dış unsurlarının öneminin fark edilip diplomasi çalışmalarının ağırlık kazanmaya başlaması da bu süreçte edinilen bir diğer deneyimdir. Ancak bu adımların atılması kadar sürdürülmesinin sağlanması ve bunlardan geri adım atılmaması da önem arz etmektedir.

Çözüm Süreci sonrasında yaşanan süreç ve yıllarda bu kazanımların sürdürülebildiğini söylemek zordur.

Terörle mücadele vazgeçilecek, yarım bırakılacak bir politika çeşidi olamayacağı için yanlışlardan, eksiklerden ve yapılması gerektiği halde yapılmayanlardan gerekli dersler çıkararak mücadeleye devam etmekten başka yol bulunmamaktadır. Çözüm çok kısa zamanda ya da bir anda elde edilebilecek bir sonuç değil, iç içe girmiş bir süreçler bütünüdür. Özellikle PKK gibi sadece Türkiye topraklarını ilgilendirmeyen, bölge ülkelerde kolları ve bağlantıları olan bir örgüt ile mücadelede her şeyin bir anda çözülmesi beklentisine girmeden öncelikli olarak çatışmanın durduğu, silahların sustuğu bir ortamı yaratmak hedeflenmeli, demokratik ve kabul edilebilir taleplerin müzakere edilebildiği ortamların kalıcı ve sürdürülebilir bir barışa evrilmesi için çalışılmalıdır. Şayet bir müzakere süreci olacaksa bu, örgütün kazanımları ve gücü elinden alındıktan sonra yapılmalı ve bu süreçte devlet her türlü ihtimale karşı gereken tedbirleri almalıdır. Müzakere ile boyun eğmenin çok farklı kavramlar olduğu gerçeğinden hareketle örgütün amaçlarına ulaşma karşılığında terörü sonlandırması, ya da devlete çatışmaları sonlandırmak dışında hiçbir şey vermemesi kabul edilirse bunun bir çözüm olmayacağı aksine diğer gruplara terör yolunu izlemek için cesaret vererek yeni çatışmaların önünü açabileceği unutulmamalıdır.

İki tarafın da öncelikli hedefinin barış olduğu, silahla çözümün mümkün olmayacağına ve silahların artık susması gerektiğine tamamen inandığı, hassas ve uzun vadede çözüme kavuşabilecek hususları baştan çözümün ilerlemesine şart olarak ortaya koymadığı bir süreç oluşturulmalıdır. Bu süreç uluslararası sistemle ilişkili olmalı, sorunun uluslararası tüm boyutları için yoğun diplomasi çalışmalarının da sürdürülmesini kapsamalıdır. Demokratik mücadele yöntemi ve demokratikleşme süreçlerinden azami olarak faydalanarak, kamuoyunun bilgisine ve katılımına açık şeffaf bir süreçte gerekli tüm siyasi, hukuki, sosyal, ekonomik ve kültürel tedbirlerin alınabilmesi amacıyla resmi aktörler dışında toplumun geniş kesimlerinin inanarak, isteyerek çalışması için, toplumu ikna edici her türlü faaliyete ağırlık verilmelidir. Toplumun terörle mücadele politikasına ikna olması kadar hak taleplerini, fikir ve eleştirilerini siyasal düzlemde özgürce dile getirebileceğine, siyaset yapabilme, yönetime katılabilme, iradesini merkeze ve yerele yansıtabileceğine ve bunların

gerçekleşmesine, korunmasına yönelik hukuksal mekanizma ve süreçlerin var olduğuna da ikna edilmesi gerekmektedir.

Bu şekilde yürütülen bir politikanın öngörülemeyen gelişmelerle sekteye uğrayabileceği, planlanan her şeyin sorunsuzca hayata geçirilemeyeceği unutulmayarak, ortaya çıkan olumsuzluklar bertaraf edilebilmeli ve ne olursa olsun kararlılık, çözüm politikasının en önemli unsuru olmalıdır. Yüz yıllık tarihinin yarısından fazlası terörle iç içe geçmiş ülkemize kalıcı barışın artık getirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ü., (2012). **A'dan Z'ye Terörizm**, Kripto Yayınları, Ankara.
- AK Parti, (2010). **Sorularıyla ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci: Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi**, Nadir Kitap, Ankara.
- Akay, H., (2009). **Türkiye’de Güvenlik Sektörü: Sorular, Sorunlar, Çözümler**, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Yayınları, Ankara.
- Akçura, B., (2009). **Devletin Kürt Filmi -1925-2009 Raporları**, Sınır Ötesi Yayınları, Ankara.
- Akdoğan, A. A., (2011). “Türkiye’de Kamu Politikası Disiplinin Tarihsel İzleri”, (der. Filiz Kartal), **Türkiye’de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- Akdoğan, A. A., (2013). “Gündem Belirleme”, (der. Mete Yıldız, M. Zahid Sobacı) **Kamu Politikası Kuram ve Uygulama**, Adres Yayınları, Ankara.
- Akın, D., (2014). “20 Soruda Tansu Çiller Türkiye’sinin Karanlığında İşlenen O Cinayetler”, Erişim Tarihi: 02.10.2019, <http://t24.com.tr/yazarlar/dogan-akin/20-soruda-tansu-ciller-turkiyesinin-karanliginda-islenen-o-cinayetler>, 9709
- Akkurt, M., (2010). **PKK Terör Örgütünün Gençlik Yapılanması**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Akman, E., (2019). **Kamu Politikası**, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Akşam, (2013). “PKK İlk Kez Açıkladı...Oslo’da Neler Oldu?”, 24.04.2013, Erişim Tarihi: 10.11.2021, <https://www.aksam.com.tr/siyaset/pkk-ilk-kez-acikladiosloda-neler-oldu/haber-199057>.
- Aljazeera Türk, (2013). “Bask Modeli’nden Faili Meçhullere”, 26.12.2013, Erişim Tarihi: 25.06.2022, <https://www.aljazeera.com.tr/dosya/bask-modelinden-faili-mechullere>.
- Alkan, N., (2002). **Gençlik ve Terörizm**, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara.
- Alkan, N., (2014). “Türkiye’nin Terörizmle Mücadele Deneyimi”, (der. İhsan Bal, Süleyman Özeren), **Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele**, USAK Yayınları, Ankara.
- Alptekin, H., Köse, T., (2018). “Ak Parti’nin Kürt Politikası”, (der. Nebi Biş, Ali Aslan), **AK Parti’nin 15 Yılı Siyaset**, SETA Kitapları, İstanbul.

- Altuğ, Y., (1995). **Terörün Anatomisi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Anadolu Ajansı, (2018). “Yeni Uyum Kararnamesi ile Bazı Bakanlıkların Teşkilat Yasaları Lağvedildi”, Erişim Tarihi: 01.10.2020.
<https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/yeni-uyum-kararnamesi-ile-bazi-bakanliklarin-teskilat-yasolari-lagvedildi/1198717>
- Ararat, O., (2015). **PKK Terörü ve Türkiye**, Alter Yayıncılık, Ankara.
- Arpacık, C., (2023). “Mirzabeyoğlu’nun Kurduğu İBDA, BDA Adıyla Dernekleşti: Eğitim Faaliyetleri ile Yardım Organizasyonları Düzenleyeceğiz”, Independent Türkçe, 11.08.2023, Erişim Tarihi: 22.11.2023,
<https://www.indyturk.com/node/654041/haber/mirzabeyo%C4%9Flunun-kurdu%C4%9Fu-i%CC%87bda-bda-ad%C4%B1yla-dernekle%C5%9Fitim-faaliyetleri-ile>.
- Aslan, G., (2010). “TC’nin PKK ile Görüşmeleri...”, Taraf, 10.07.2010.
- Babacan, A., (2018). “Ak Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 51.
- Babaoğlu, C., (2017). ”Kamu Politikası Analizine Yönelik Kavramsal ve Kuramsal Bir Çerçeve”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 15, Sayı:30.
- Babaoğlu, C., Akman E., (2018). “Kamu Politikası Analizi Disiplini ve Türkiye’deki Gelişim Süreci”, (der. Cenay Babaoğlu, Elvettin Akman), **Kamu Politikası Analizi Türkiye Uygulamaları**, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Baharççek, A., (2000). “Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:1.
- Baharççek, A., Tuncel G., (2011). “Terörle Mücadelenin Zorlukları ve Bu Zorlukları Aşmada Farklı Bir Yaklaşım: Demokratik Mücadele Yöntemi”, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 2/2.
- Bakan, S., Yıldırım, U. T., (2021). “Kürdistan İşçi Partisi (PKK-Partiya Karkeren Kurdistane)”, (ed. Abdulkadir Baharççek, Gökhan Tuncel, Osman Ağır), **Terör ve Propaganda**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Bal, İ., (a), (2006). **Alacakaranlıkta Terörle Mücadele ve Komplö Teorileri**, USAK Yayınları, Ankara.
- Bal, İ., (b), (2006). “Türkiye’nin Terörle Mücadele Deneyimi: Hizbullah Terör Örgütü Örneği”, (der. İhsan Bal), **Terörizm-Terör, Terörizm ve Küresel Terörle**

- Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara.
- Bal, İ., (2009). **Güvenlik Kısılacında Türkiye**, Lalezar Yayınevi, Ankara.
- Balbay, M., (2015). “10 Madde...”, Cumhuriyet, 04.03.2015. Erişim Tarihi: 05.09.2020, <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/mustafa-balbay/10-madde-225943>.
- Balzacq, T., Ensaroğlu, Y., (2008). **İnsan Hakları ve Güvenlik: Türkiye, İngiltere ve Fransa**, (çev. Alev Özsoy), Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Yayınları, İstanbul.
- Barnaby, F., (2007). **The Future of Terror**, GrantaBooks, London.
- Başbuğ, İ., (2011). **Terör Örgütlerinin Sonu**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Bayer, Y., (2021). “CHP’nin Kürtlerle İlişkisi”, Hürriyet, 30.09.2021. Erişim Tarihi: 20.10.2022, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/yalcin-bayer/chpnin-kurtlerle-iliskisi-41906297>.
- Baykalı, F., (2023). “Terörizmin Finansmanının Önlenmesi ve Yeni Araçlar”, (ed. Sertaç Hami Başeren, Serkan Yenal), **Terörizm Üzerine**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Bayramoğlu, A., (2015). “Çözüm Süreci: Siyasetten Silaha”, Democratic Progress Institute (DPI).
- BBC News, (2009). “Economist: Kürt Açılımı Cesaret Verici”, 28.08.2009, Erişim Tarihi: 30.11.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/08/090827_economist#:~:text=.
- BBC News (a), (2013), “Cemil Bayık: Gezi’de Yanlışlar Yaptık”, 29.08.2013, Erişim Tarihi: 22.01.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130828_cemil_bayik_3_gezi_cemaat.
- BBC News (b), (2013). “PKK Çekilmeyi Durdurdu”, 09.09.2013, Erişim Tarihi: 22.01.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/09/130909_pkk_update#:~:text=.
- Berkkan K., Eğilmezbilek C., (2013). **Başkan Öcalan, PKK ile Mücadeleden, Müzakereye**, Çatı Kitapları, İstanbul.

- Beşe, E., (2002). **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Beşe, E., (2005). “Özel Harekat”, (ed. Ümit Cizre), **Almanak Türkiye 2005, Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Bican, M., (2013). **Terörle Sınanmak**, Truva Yayınları, İstanbul.
- Bila, F., (2007). “PKK ile Geçen 24 Yılın Komutanları-2”, Milliyet, 04.11.2007.
- Bilgiç, M. S., (2009). **Terör ve Terörle Mücadele**, Bilgesam Yayınları, İstanbul.
- Bilgiç, M. S., (2014). **Dünden Bugüne Kürt Sorunu ve PKK**, Bilgesam Yayınları, İstanbul.
- Birand, M. A., (2008). “Bugüne Kadar Kaç Kürt İsyanı Oldu?”, Hürriyet, 03.01.2008.
- Bozkurt, E., Kanat, S., (2007). **Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler**, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti, Ankara.
- Bozkurt, Ö., Ergun T., (2008). **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, (ed. Seriyeye Sezen), TODAİE Yayınları, Ankara.
- Bölügiray, N., (1993). **Özal Döneminde Bölücü Terör (1983-1991)**, Tekin Yayınevi. İstanbul.
- Bruinessen, M., (2010). **Ağa, Şeyh, Devlet**, (6. Basım), (çev. Banu Yalkut), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Canikoğlu, E., (2014). “Dönüşüm Sürecinde Milli İstihbarat Teşkilatı 2010-2015”, *Yüzyıl Dergisi*. 21.
- Caşın, M. H., (2008). **Uluslararası Terörizm**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Ceylan, A. K., (2012). **Hiç Konuşmayanlar Konuşuyor; Mücadele Edenlerin Dilinden Terör**, Yeniyüzyıl Yayınları, İstanbul.
- Cnntürk, (2013). “İşte 63 İsimden Oluşan Akil İnsanlar Listesi...”, 04.04.2013.
- Cnntürk, (2018). “Başlangıçtan Bugüne Gün Gün Çözüm Süreci”, 11.12.2018.
- Cnntürk, (2023). “Bakan Soylu 1984-2019 Arası Terörün Türkiye’ye Maliyetini Açıkladı”, 23.01.2023.
- Coşkun, V., (2014). “Çözüm Süreci: Dün, Bugün, Yarın”, *Liberal Düşünce Dergisi*, S.75.
- Coşkun, V., (2015). “Çözüm Süreci: Kazanımlar ve Tehditler”, Democratic Progress Institute (DPI).

- Crelinsten, R., (2009), **Counterterrorism**, PolityPress, Cambridge.
- Cumhuriyet, (2014). “Susurluk Kazandı Demokrasi Kaybetti”, 12.12.2014.
- Cumhuriyet, (2015). “Erdoğan: Dolmabahçe Toplantısını Doğru Bulmuyorum”, 22.03.2015.
- Cumhuriyet, (2018). “OHAL’ler 12 Eylül’de Olağanlaştı”, 22.01.2018.
- Çakır, R., (2007). “Rp’den Akp’ye Kürt Sorunu 1-2-3”, Vatan, 27-28-29.12.2007.
- Çakmak, H., (2008). “Tarihi Açından Terör”, (ed. Haydar Çakmak), **Terörizm**, Barış Platin Kitap, Ankara.
- Çalı, H. H., (2012). “Aile İçi Şiddet: Bir Kamu Politikası Analizi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16/2.
- Çandar, C., (2010). “CHP-Kürt Siyasi Hareketi Diyalektiği”, Radikal, 24.11.2010.
- Çapar, E., (2013). **Türkiye’de İç Güvenlik Yönetimi ve Terörle Mücadele**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Çapar, S., Koca, M., (2021). “Türkiye’nin Terör Örgütleri ile Mücadelesi: Fetö, Pkk/Kck, Deaş” , 20. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu Tam Metin Bildiri Kitabı, (ed. Selahaddin Bakan, Ahmet Yatkın, Osman Ağır, Murat Sezik), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Çavuşoğlu, M., (2022). “Terörün Milliyeti, Etnik Kökeni veya Dini Yoktur, FETÖ Tüm İnsanlığı Tehdit Ediyor”, Dışişleri Bakanlığı, Erişim Tarihi: 05.10.2022, <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-terorun-milliyeti-etnik-kokeni-veya-dini-yoktur--feto-tum-insanligi-tehdit-ediyor-baslikli-makalesi.tr.mfa>
- Çelik, F., (2022). “Kamu Politikaları Yapımında Çoklu Akımlar Çerçevesi”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24/3.
- Çelikağı, L., Günay, N., (2022). “Asala Terör Örgütü ve Faaliyetleri”, *Ortadoğu ve Göç*, 12(1).
- Çevik, H. H., (1998). “Kamu Politikası Analizi Çalışmaları Üzerine Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *Amme İdaresi Dergisi*, S.2.
- Çevik, H. H., Demirci, S., (2012). **Kamu Politikası-Kavramlar, Aktörler, Süreç, Modeller, Analiz, Karar Verme**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Çiçek, C., (2018). **Süreç - Kürt Çatışması ve Çözüm Arayışları**, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Çiçek, N., (2009). “AB Yolu Diyarbakır’dan Geçer”, Sabah, 10.08.2009.
- Çiftçi, İ., Sevinç, B., (2017). “Türkiye’de Sol Kanat Terörizm Perspektifinden MLKP (Marksist Leninist Komünist Partisi) Terör Örgütü”, (ed. Bilal Sevinç, İrfan Çiftçi), **Terrorism-Türkiye Avrupa Amerika**, Karınca Yayınevi, Ankara.
- Çitlioğlu, E., (2008). **Gri Tehdit Terörizm**, Destek Yayınları, Ankara.
- Çora, A. N., (2008). **Uluslararası Terörizm ve Failleri**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları. İstanbul.
- Davies, B., (2006). **Terörizm: Ortadoğu’da Şiddet Dünyada Terör**, (çev. Pınar Bulut), Truva Yayınları, İstanbul.
- Deligöz, Ö., (2012). **KCK Kılıfında Terör**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Demir, C. K., (2008). “Öğrenen Örgütler ve Terör Örgütleri Bağlamında PKK”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5/19.
- Demir, C. K., (2017). **Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Etnik Ayrılıkçı Terörizm ETA-PIRA-PKK**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Demir, F., (2011). “Kamu Politikası ve Politika Analizi Çalışmalarının Teorik Çerçevesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.30.
- Demirci, S., (2011). “Radikal Sol Hareketlere Analitik Bakış”, (der. Süleyman Özeren, Murat Sever), **Terörizm Paradoksu ve Türkiye**, Karınca Yayınları, Ankara.
- Demirel, E., (2007). **Terör**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Democratic Progress Institute (DPI), (2013). **The Good Friday Agreement-An Overview**, DPI, London.
- Denker, M. S., (1997). **Uluslararası Terör Türkiye ve PKK**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Dilaveroğlu, A., (2017). “Kamu Politika Sürecinin Politik Çevre Bağlamında Değerlendirilmesi”, *İşletme ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6/2.
- Doucet, L., (2017). “ETA’nın 58 Yıllık Silahlı Mücadelesi Nasıl Bitti?” BBC Türkçe, 10.04.2017, Erişim Tarihi: 02.10.2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39552589>.
- Dündar, C., Akar R., (2010). **Ecevit ve Gizli Arşivi**, İmge Yayınevi, Ankara.
- Erat, V., (2013). “Kamu Görevlisi Kavramı Açısından Geçici Köy Korucuları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Fakültesi Dergisi*, 28/1.

- Erdal, M., (2009). “Yürütme”, (ed. Ali Bayramoğlu, Ahmet İnsel), **Almanak Türkiye 2006-2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Ergil, D., (1980). **Türkiye’de Terör ve Şiddet**, Turhan Kitapevi, Ankara.
- Ersöz, M., Kaytazoğlu, O., Süyüküner, S., (2019). “İŞİD’in 6 Yılı: Suriye ve Irak’ta Neler Yaşandı?”, BBC Türkçe, 15.11.2019, Erişim Tarihi: 03.10.2022, <https://www.b9bc.com/turkce/haberler-dunya-50434154>.
- Fisas, V., (2011). **Dünyada Barış Süreçleri Kürt Sorunu için İpuçları**, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Fuller, G. E., Barkey, H. J., (2013). **Türkiye’nin Kürt Meselesi**, (çev. Hasan Kaya), (3. Baskı), Profil Yayınları, İstanbul.
- Göçoğlu, V., Aydın, M. D., (2015). “Kamu Politikası ve Sosyal Medya İlişkisinin Toplumsal Hareketler Bağlamında İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 37.
- Gökbunar, A. R., Ulsan R., (2010). “Terör: Nedenleri, Türleri ve Gelişim Süreci”, (der. Ramazan Gökbunar, Ali Rıza Gökbunar), **Terör Ekonomisi**, Beta Yayınları, İstanbul.
- Görmüş, A., (2019). **Kürt Sorunu’na Çözüm Çabaları: Tarafların ve Muhalefetin Pozisyonları (2002-2019)**, Democratic Progress Institute (DPI) Yayını, Londra.
- Gül, H., (2015). “Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri”, *Yasama Dergisi*, S. 29.
- Gül, T., (2012). **Terör & Terörizm**, Ark Kitapları, İstanbul.
- Güller, M. A., (2011). **Hükümet-PKK Görüşmeleri (1986-2011)**, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Güneş, Ü., (2021). “Terörizmin Uluslararasılaşması: El Kaide” 20. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu Tam Metin Bildiri Kitabı, (ed. Selahaddin Bakan, Ahmet Yatkın, Osman Ağır, Murat Sezik), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Gürgen, M., (2005). “Terör Kurulu Yardımcılara Havale”, *Vatan*, 20.09.2005.
- Gürses, E., (2007). **Uluslararası Sistemin Kısacasında Etnik Terör**, Profil Yayıncılık, İstanbul.
- Habertürk, (2008). “Milli Görüş’ten 4 Parti Kapatıldı”, 15.03.2008.

- Habertürk, (2012). “CHP Oslo Protokolü’nü Açıkladı!”, 18.09.2012.
- Hakeri, H., (2013). “Türk Hukukunda Terörle Mücadelenin Hukuki Boyutu”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2).
- Hakyemez, Y. Ş., (2003). “Demokratik Ülkelerde Milli Güvenlik Politikasının Belirlenmesi ve Türkiye”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, VII/2.
- Hazır, H., (2001). **Demokrasilerde İstikrarsızlığın Sebebi Olarak Siyasal Şiddet ve Terörizm**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Hill, M., Hupe, P., (2002). **Implementing Public Policy**, Sage Puplicaton, London.
- Hogwood, B. W., Gunn, L. A., (1985). **Policy Analysis fort the Real World**, Oxford University Press, New York.
- Hürriyet, (1999). “Kürt Sorunu Yok”, 09.06.1999.
- Hürriyet, (2000). “Hoca’yı Yakan Sözler”, 11.03.2000.
- Hürriyet, (2002). “23 Yıl Sonra Resmen Olağan Hal”, 30.11.2002.
- Hürriyet, (2003). “Çekiç Güç’ün Görevine Son”, 22.03.2003.
- Hürriyet, (2005). “Kürt Sorunu Benim Sorunum”, 12.08.2005.
- Hürriyet, (2009). “Kürt Açılımını Başlattık”, 23.09.2009.
- Hürriyet, (2015). “10 Madde Diyor Ki”, 02.03.2015.
- Hürriyet, (2018). “Bingöl’de, PKK’lı Teröristlerin Şehit Ettiği 33 Asker Anıldı”, 24.05.2018.
- İçişleri Bakanlığı, (2015). **İçişleri Bakanlığı 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu**, Ankara.
- İçişleri Bakanlığı, (2019). **FETÖ: Fethullahçı Terör Örgütü**, İç Güvenlik Gelişmeleri Serisi, Ankara.
- İlhan, S., (2008). **Terör: Neden Türkiye**, (3. Baskı), Alfa Yayınları, İstanbul.
- İlyas, A., (2014). “Tek Parti Döneminde Aşiretleri Kontrol Altına Almak için Çıkarılan Kanun ve Hazırlanan Raporlar”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 28.
- İşbilir, A. C., (2021). “Sivil Toplum Kuruluşlarının Barış İnşası Fonksiyonları ve Türk STK’larının Barış İnşa Edici Kapasitesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 8/2.
- İşeri, R., (2008). **Türkiye’de Etnik Terör: Asala ve PKK Örneği**, BİN Ofset, Ankara.

- Jongerden, J., Akkaya, A. H., (2015). **PKK Üzerine Yazılar**, (çev. Metin Çulhaoğlu), Vate Yayınevi, İstanbul.
- Jwaideh, W., (2012). **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: Kökenleri ve Gelişimi**, (çev. İsmail Ferhat Çekem, Alper Duman), (7. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı (KDGM), (2013). **Sessiz Devrim-Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri 2002-2012**, KDGM Yayını, Ankara.
- Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı (KDGM), (2014). **Performans Programı**, KDGM Yayını, Ankara.
- Kaptı, A., Alaç, A. E., (2013). "Kamu Politikalarında Uygulama Aşaması", (der. Mete Yıldız, M. Zahid Sobacı), **Kamu Politikası Kuram ve Uygulama**, Adres Yayınları, Ankara.
- Karayılan, M., (2011). **Bir Savaşın Anatomisi: Kürdistan'da Askeri Çizgi**, Mezopotamya Yayınları, Köln.
- Karlsson, I., (2008). **Bir Diplomatin Gözüyle Kürt Sorunu**, (çev. Turhan Kayaoğlu), Hober Kitabevi, İstanbul.
- Kaya, E., (2022). **Terörizmle Mücadelede Müzakere Yöntemi ETA-LTTE-PKK-FARC**, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.
- Keleş, R., Ünsal, A., (1982). **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Kırdök, C., (2020). "Türkiye'de Terör Olgusu ve Mücadelesine Yönelik Stratejik Yaklaşımlar", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7/2.
- Kışla, S. N., (2022), "Terörizmin Tanımlanması Sorunu Bağlamında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Uluslararası Terörizme Karşı Mücadeledeki Rolü." *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4/2.
- Kongar, E., (2011). **Küresel Terör ve Türkiye-Küreselleşme**, (12. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Korkmaz, M., (2008), "Özal Federasyon İstiyordu", *Aktüel*, S.131.
- Köse, T., (2017). "Çözüm Sürecinin Yükselişi ve Düşüşü", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 4/1.

- Kraft M. E., Furlong, S. F., (2013). **Public Policy: Politics, Analysis, and Alternatives**, 4th Edition, Sage Publications, Los Angeles.
- Kulaç, O., Çalhan, H. S., (2013). “Bir Kamu Politikası Süreci Analizi: Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu Yurtdışı Lisansüstü Bursları”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10.
- Kurum, M., Çardak, B., Sert, A., (2023). “Türkiye’de Ayaklanmalar, Tedhiş Hareketleri ve Terörizm”, (der. Mehmet Kurum), **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Terörizm ve Terörizmle Mücadele**, Nobel Bilimsel Yayıncılık, Ankara.
- Kuyaksil, A., (2004). “Türkiye’de Terör ve Terörün Kaynakları”, (der. Adnan Küçük, Selahaddin Bakan, Ahmet Karadağ), **21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat**, II. Cilt, Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Kuzu, A., (2009). **Terör mü, Kürt Sorunu mu?**, Kariyer Yayıncılık, İstanbul.
- Laqueur, W., (1986). “Reflections on Terrorism”, *Foreign Affairs*, 65 (Nu:1 Fall).
- Laqueur, W., (2002). “Terörizmin Yorumlanması”, (ed., Cemal Güzel), **Silinen Yüzler Karşısında Terör**, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Lecours, A., (2007). **Basque Nationalism and the Spanish State**, University of Nevada Press, Leno-Las Vegas.
- Mağden, R., (1992). “Turgut Özal’ın Kürt Meselesi Yorumu”, *Aktüel*, S.39, 02.04.1992.
- Manaz, A., (2006). **Türkiye’ye Yönelik Terör Odakları**, (2.Baskı), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Mango, A., (2005). **“Türkiye’nin Terörle Savaşı”**, (çev. Orhan Azizoğlu), Doğan Kitap, İstanbul.
- Marcus, A., (2007). **Blood and Belief: the PKK and the Kurdish Fight for Independence**, New York University Press, New York and London.
- Milliyet, (2009). “34 PKK’lı Habur Sınır Kapısı’ndan Girip Teslim Oldu”, 19.10.2009.
- Milliyet (a), (2010), “Ya biz çözeriz ya bu mesele bizi çözer”, 08.02.2010.
- Milliyet (b), (2010). “26 Yılın Kanlı Bilançosu”, 26.06.2010.
- Milliyet, (2013). “Türkiye’de Kaç Korucu Var?”, 24.04.2013.
- Ntv, (2013). “İşte Demokratikleşme Paketi”, 30.03.2013.
- Ntv, (2015). “Leyla Zana’nın 91’deki Yemin Krizi”, 17.11.2015.

- Onay, Y., (2009). **Etki Odaklı Hareket Terör**, Yeniüzyıl Yayınları, İstanbul.
- Oran, B., (1998). **Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Öcalan, A., (2001). **Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa AİHM Savunmaları**, Cilt II, Mezopotamya Yayınları, Köln.
- Öcalan, A., (2004). **Bir Halkı Savunmak**, Çetin Yayınları, İstanbul.
- Öktem, E., (2007). **Terörizm: İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, Der Yayınları, İstanbul.
- Örmeci, O., (2020). “Türk-Amerikan İlişkilerinde 8 Büyük Kriz”, *IJEASS*, 3/2.
- Özbudun, E., (1979). **Siyasal Partiler**, AÜHF Yayınları, Ankara.
- Özcan, N. A., (2000). “Terör ve Ekonomi”, (der. Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk), **Terör İncelemeleri**, ASAM Yayınları, Ankara.
- Özdağ, Ü., (2007). **Türk Ordusunun PKK Operasyonları**, Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Özdağ, Ü., (2013). “Türk Ordusu PKK’yı Yenmiştir ve Tekrar Yenebilir”, Erişim Tarihi: 10.11.2019, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/terorizm-ve-terorizmle-mucadele/2013/10/22/7257/turk-ordusu-pkkyi-yenmistir-ve-tekrar-yenebilir>
- Özdağ, Ü., (2014). “PKK ile Müzakere Süreci Konusunda Bir Eleştiri”, Erişim Tarihi: 03.11.2019, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalarimerkezi/2014/12/11/7911/pkk-ile-muzakere-sureci-konusunda-bir-elestiri>.
- Özel, A., (2007). **İslam ve Terör: Fıkhi Bir Yaklaşım**, Küre Yayınları, İstanbul.
- Özer, A., (2012). **100 Soruda Kürt Sorunu**, Hemen Kitap Yayıncılık, İstanbul.
- Özer, B., (2019). “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Muhafazakârlık Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 4/1.
- Özeren, S., (2011). “Türkiye’de Paradigma Değişimi ve Terörle Mücadele”, (der. Süleyman Özeren, Murat Sever), **Terörizm Paradoksu ve Türkiye**, Karınca Yayınları, Ankara.
- Pamir, B., (2005). “ABD Apo’yu Niye Verdi, Meçhul”, *Sabah*, 13.04.2005.
- Parmaksız, A., (2009). **PKK Gerçeği-Terör Örgütünün İç Yüzü ve Çözüm Önerileri**, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Perinçek, D., (1999). **Kurtuluş Savaşında Kürt Politikası**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

- Powell, J., (2014). **Teröristlerle Konuşmak-Silahlı Çatışmalar Nasıl Sona Erdirilir?**, (çev. Nuray Önoğlu), Aykırı Yayıncılık, İstanbul.
- Rapport, D. C., (2001). “The Fourt Wave: September 11 in the History of Terrorism”, Current History, University of California Press, 100(650).
- Rineheart, J., (2010). “Counterterrorism and Counterinsurgenc”, *Perspectives on Terrorism*, 4/5.
- Sabah, (2011). “Onlar TSK’nın Bel Kemiği”, 26.10.2011, Erişim Tarihi: 12.08.2020, http://www.sabah.com.tr/fotohaber/gundem/onlar_tsknin_bel_kemigi?tc=35&page=1
- Sabah, (2013). “İşte Öcalan’ın Nevruz Mesajı”, 21.03.2013.
- Sandler, T., (2015). “Terrorism and Counterterrorism: an Overview”, School of Economic, Political&Policy Sciences, University of Texas of Dallas, Richardson, TX 75080, USA.
- Saraçlı, M., (2007). “Uluslararası Hukukta Terörizm”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.11.
- Semiz, B., (2011). “PKK’da Değişen Ne?”, (der. Süleyman Özeren, Murat Sever), **Terörizm Paradoksu ve Türkiye**, Karınca Yayınları, Ankara.
- Shughart II, W. F., (2006). “An Analytical History of Terrorism, 1945-2000”, *Public Choice*, No.128.
- Simpson, M., (2005). “IRA: 30 Yıllık Mücadele Bitti Mi?”, BBC Türkçe, 29.07.2005, Erişim Tarihi: 04.10.2020, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/07/050728_ira_history.shtml
- Sobacı, M. Z., (2013). “Politika Ağları Aktörler Arası İlişkiler Üzerinden Kamu Politikasını Anlamak”, (der. Mete Yıldız, M. Zahid Sobacı), **Kamu Politikası Kuram ve Uygulama**, Adres Yayınları, Ankara.
- Sözcü, (2015). “AKP ve HDP’nin Çözüm Sürecinde Anlaştıkları 10 Madde”, 28.02.2015.
- Sözer, M. A., Elmas, M. S., (2010). “Terörle Mücadelede Farklı Bir Yaklaşım: Japonya Örneği”, (der. İhsan Bal, Süleyman Özeren), **Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele**, USAK Yayınları, Ankara.

- Sözer, M. A., Eski, U., (2011).“Dünden Bugüne Hizbullah”, (der.Süleyman Özeren, Murat Sever), **Terörizm Paradoksu ve Türkiye**, Karınca Yayınları, Ankara.
- Spencer, A., (2006). “The Problems of Evaluating Counter-Terrorism”, UNISCI Discussion Papers, No:12.
- Şahin, M., (2021). “Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (DHKP-C)”, **Türkiye’nin Terörle Mücadelesi: Kavramlar, Örgütler ve Aktörler**, (der. Sönmez Göktuğ), (2.Baskı), TASAV Yayınları, Ankara.
- Şarlak, Z., (2009). “Milli Güvenlik Kurulu”, (ed. Ali Bayramoğlu, Ahmet İnsel), **Almanak Türkiye 2006-2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Şen, E., (2015). “Çözüm Sürecinin Hukuku”, Erişim Tarihi: 19.05.2023, <https://sen.av.tr/tr/makale/cozum-surecinin-hukuku>.
- Şener, B., (2013). “TSK’nın 1983-2010 Yılları Arasında Kuzey Irak’ta PKK Unsurlarına Karşı Yürüttüğü Sınır Ötesi Operasyonlardaki Başarısı Üzerine Bir Değerlendirme”, Erişim Tarihi: 10.03.2022, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2013/10/23/7260/tsknin-19832010-yillari-arasinda-kuzey-irakta-pkk-unsurlarina-karsi-yuruttugu-sinir-otesi-operasyonlardaki-basarisi-uzerine-bir-degerlendirme>.
- Şener, N., (2020). “PKK’nın Kanlı Bilançosu”, Hürriyet, 04.09.2020, Erişim Tarihi: 05.12.2022, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nedim-sener/pkknin-kanli-bilancosu-41602798>.
- Şenocak, H. E., (2006). **Avrupa Terör Örgütleri ve Ülke Uygulamaları**, Platin Yayınları, Ankara.
- Şık, A., (2002). “OHAL’den Bu Hal’e Neler Değişti”, Radikal, 24.11.2002.
- Tahincioğlu, G., (2014). “Rahşan Affından Sonra 3 Kat Arttı”, Milliyet, 27.11.2014.
- Tamer, V., (2007). **Türkiye’nin Terörizme Karşı Savaşı**, Truva Yayınları. İstanbul.
- Tan, A., (2009). **Kürt Sorunu, Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Taşdemir, F., (2006). **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, USAK Yayınları, Ankara.

- Taşdemir, F., (2018). “Terörizm ve Silahlı Çatışmaları Düzenleyen Hukuksal Çerçeve”, Uluslararası Sosyal ve Hukuk Çalışmaları Kongresi, Vol.1, Samsun.
- TBMM, (2012). “TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Görüşme Tutanakları-07.11.2012”, Erişim Tarihi: 02.11.2020, http://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/darbe_muhtira/docs/tutanak_son/28_subat_alt_komisyonu/28_subat_alt_komisyonu/07.11.2012/Tansu%20ÇİLLER-07.11.2012.pdf
- TBMM, (2013). “Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu”, Erişim Tarihi: 02.11.2020, <https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/insanHaklari/belge/TER%C3%96R%20VE%20%C5%9E%C4%B0DDET%20OLAYLARI%20KAPSAMINDA%20YA%C5%9EAM%20HAKKI%20%C4%B0HLALLER%C4%B0N%C4%B0%20%C4%B0NCELEME%20RAPORU.pdf>
- Temizöz, C., (2012). **Kuruluşu, İnfazları, Katliamlarıyla Siyasallaşan PKK Terörü**, Togan Yayınları, İstanbul.
- Tilly, C., (1995). **Avrupa’da Devrimler 1492-1992**, (çev. Özden Arıkan), Afa Yayıncılık, İstanbul.
- Torun, A., (2017). “Türkiye’de Ulusal Güvenliğin Yasal ve Kurumsal Mekanizması: Milli Güvenlik Kurulu”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.6, Sayı.2, Malatya.
- Torun, A., (2020). “İç Tehditler Bağlamında Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Politikası: 1990’lardan AK Parti İktidarına”, (ed. Yüksel Akay) **İktisadi ve İdari Bilimler Teori, Güncel Araştırmalar ve Yeni Eğilimler**, Ünvan, İVPE Yayınevi, Cetinje-Karadağ.
- Tuncel, G., (2019). “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Özgünlük Durumu (Sorunu)”, 2. Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi Tam Metin Kitabı.
- Tuncel, G., Acar, A., (2021). “Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (DHKP-C)”, (ed. Abdulkadir Baharçiçek, Gökhan Tuncel, Osman Ağır), **Terör ve Propaganda**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Turhan, F., Akgül, M., Altıkat, A., vd. ..., (2012). “6352 Sayılı Kanunla Kurulan Özel Yetkili Bölge Ağır Ceza Mahkemelerinin Yapısı, Yetkileri ve Uygulanacak

- Olan Soruşturma ve Kovuşturma Usulleri”, *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2/1.
- Turinay, F. Y., (2019). “Terörle Mücadele Kanunu’na Göre Mutlak ve Nispi Terör Suçları” *İnsan&İnsan*, 6/20.
- Türk, H. S., (2012). **Terörizm ile Mücadelenin Hukuki Boyutları**, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Türkiye, (2012). “Türkiye’nin En Karanlık Yılı 1993”, 13.12.2012.
- Uçar, F., Akandere, O., (2017). “Turgut Özal’ın Kürt Sorununa Yaklaşımı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.61, Ankara.
- Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Araştırma Merkezi (UTSAM), (2010). **İspanya’nın Terörle Mücadelesi**, UTSAM Yayını, Ankara.
- Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Araştırma Merkezi (UTSAM), (2013). **Dünyadaki Terör Örgütleri Seri-1**, UTSAM Yayını, Ankara.
- Ulutaş, A., Atabey, Ö. S., (2012). **Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Terörle Mücadele Hukuku**, (1. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Uras, G., (2009). “48 Bini Geçici, 23 Bini Gönüllü 71 Bin Köy Korucusu Var”, *Milliyet*, 24.09.2009.
- Usta, A., (2013). “Kamu Politikaları Analizine Kuramsal Bir Bakış”, *Yasama Dergisi*, S.24.
- Uzun, A., (2003). **PKK’dan KADEK’e Bir Terör Örgütünün Anatomisi**, Ocak Yayınları, Ankara.
- VII. Demirel Hükümeti Koalisyon Protokolü (DYP - SHP), (1991). Erişim Tarihi: 02.04.2019, <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/KP49.htm>.
- Weiss, M., Hassan, H., (2016). **DAEŞ Terör Ordusunun İçyüzü**, (çev. Emine Arzu Kayhan), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- White, P., (2016). **PKK Dağlardan İnmek**, (çev. Mustafa Topal), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Wilkinson, P., (2002). “Terörizmin Yorumlanması”, (ed. Cemal Güzel), **Silinen Yüzler Karşısında Terör**, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Yavuz, C., Şahin, M., (2011). **Terör ve Terörizmle Mücadele, PKK Özeli ve Çözüm Arayışları**, Berikan Yayınevi, Ankara.

- Yayla, A., (1990). “Terörizm-Kavramsal Bir Çerçeve”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. XLV.
- Yayman, H., (2011). **Türkiye’nin Kürt Sorunu Hafızası**, Doğan Kitap, İstanbul.
- Yayman, H., (2013). “Özal Açılımı Neden Başarılı Olamadı?”, Erişim Tarihi: 05.10.2020, <http://www.juergen-klute.eu/en/article/747.mrh%C3%BCseyin-yayman-s-notes.html>.
- Yıldız, F., (2023). “Terör Örgütü Varlığının Hukuken Tespiti”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 72/2, Ankara.
- Yıldız, M., Sobacı M. Z., (2013). “Kamu Politikası ve Kamu Politikası Analizi Genel Bir Çerçeve”, (der. Mete Yıldız, M. Zahid Sobacı), **Kamu Politikası Kuram ve Uygulama**, Adres Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, Ö., (2006). “İspanya Terörle Mücadele Tecrübesi: Medeniyetler İttifakı Olabilir mi?”, (der. İhsan Bal), **Terörizm- Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, S., (2012). **Terörle Mücadelede: Yeni İç Güvenlik Yönetimi**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, Y., (2020). “Terörizmin Finansmanı Suçu”, *YÜHFD*, 7(Özel Sayı).
- Zafer, H., (1999). **Sosyolojik Boyutuyla Terörizm**, Beta Basım Yayın, İstanbul.

Mevzuat Kaynakları;

T.C. 1982 Anayasası

2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu,
RG.01.11.1983/18210

3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin
Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, RG.10.10.1984/18550.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, RG.12.04.1991/20843

5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılınması Hakkında
Kanun, RG.27.07.2004/25535.

5952 sayılı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında
Kanun, RG.17.02.2010/27511.

6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlemesi Hakkında Kanun,
RG.16.02.2013/28561.

6551 sayılı Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine
Dair Kanun, RG.16.07.2014/29062.

İnternet Kaynakları;

<http://www.egm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 29/10/2022

<http://www.icisleri.gov.tr>, Erişim Tarihi: 29/10/2022

<http://www.mgk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 30/10/2022

<http://www.mit.gov.tr>, Erişim Tarihi: 02/10/2019

<http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 02/11/2022

<http://www.tsk.tr>, Erişim Tarihi: 30/10/2022

<http://www.ysk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 08/12/2022